

Հայրենասիրություն
չի անցել
այդ օրից
1918/19

Կարող ես
օրհորե ես
սուսել լարերը,
որ ուսերս
ստացե ջիւղեր
յօրհանք քո

գրադարան

Արդիկ Տեղալ
Հայրենասիրություն

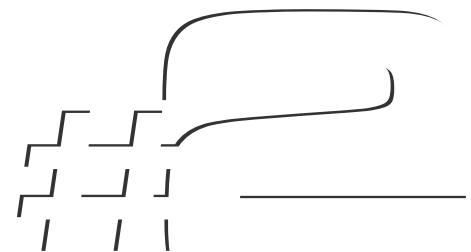
woman

Սիրտ արդի
Նեղից արդի
որտեղ բարի
Տեղալ ես

#

հոգրհագիր

Խճբագրական	6
Սուսան Աճուջանյան	8
Արճան Մարտիրոսյան	17
Միսաֆ Խոսիկյան	20
Տիգրան Պասկեւիչյան	23
Գ. Գրիգորի	26
Կիլիկյան	32
Մարինե Պետրոսյան	36
dostu4atsya do suk	38
Վիոլետ Գրիգորյան	41
Անահիտ Սարգիսեան	50
Մաշա Մելիք-Ադամյան	54
Լեւոն Գյուլխասյան	58
Լուսինե Վայաշյան	60
Արճան Գրիգորյան	106
Մարկ Նշանեան	109
Վահան Իշխանյան	142

ազիր

**Տպագրված է Նյու Յորքի Կոլումբիայի համալսարանի
Ֆեսջյան ֆոնդի օգնությամբ**

**Printed with the help of the Fesjian Fund
at Columbia University in the city of New York**

Ինքնագիր #2. 2007

Խմբագիր եւ պատասխանատու՝ **Վիոլետ Գրիգորյան**
Էջանմուշը եւ ոճը՝ **Արամ Ուռուտյանի**
Շապիկի ձեւավորումը՝ **Արտակ Քաղդասարյանի**

հասցե՝ Երեւան, Լենինգրադյան 8, բն. 62
հեռախոս՝ 39 54 19
e - mail: violetgrigoryan@gmail.com
www.inknagir.org

© Ինքնագիր, 2007 թ.

Ստորագրված է տպագրության 15.02.2007 թ.

«Վան Արյան» տպարան

Երբ «Ինքնագի» առաջին համարի մասին մարդկանց կարծիքներն էի լսում, տեսա, որ շատերը հավանել են հատկապես հեղինակների նախաբանները, որոնք միատեսակ անկետային cv-ներ չէին, այլ տարբեր ինքնանկարներ:

Այդ արձագանքն ինձ ստիպեց մտածել, թե ինչով գրավիչ դարձնենք հաջորդ համարը: Իհարկե, Հայաստանում հնարավոր է տպել այնպիսի գրական հանդես, որ արդեն իր նյութերով հետաքրքրություն առաջացնի, բայց գայթակղում էր այնպիսի գյուտը, որ առանձին տեքստերից բացի՝ ուշադրություն գրավի նաեւ ընդհանուր մտահղացումը: Հարցնում էինք շատերին, հարցրեցի նաեւ անցյալ տարի Երեւան այցելած Փրանսահայ գրող Գրիգոր Պլտյանին: Նա հուշեց՝ ամեն համար կազմելիս որեւէ բառ-թեմա առաջարկել հեղինակներին: Հետաքրքիր է, որ գեղարվեստական գրականության դեպքում նման հղացումը ոչ այնքան հանդեսը թեմատիկ է դարձնում, որքան՝ առիթ տալիս տեսնելու տարբեր հեղինակների տարբեր սկզբունքների, տարբեր ժանրերի ու ոճերի գործերում նույն բառի վերախաղարկումները, ճյուղավորումները, այդ տարբերություններով պայմանավորված բովանդակության բազմազանությունը:

Արդեն ունեինք Լուսինե Վայաչյանի վիպակը (նրա առաջին պատմվածքները տե՛ս «Ինքնագի» 1-ում) եւ իմ պատմվածքը: Այդ երկու գործերում կրկնվողը «միլիցիոներ» եւ «ոստիկան» բառերն էին, որոնք եւ մենք առաջարկեցինք մեր հեղինակներին: Միսաք Խոստիկյանի պատմվածքում այն դարձավ «տեսուչ», «dostu4atsya do suk» խմբի տեքստերում՝ «մենթ», Լեւոն Գյուլխասյանն էլ առաջարկեց «ոստիկանի մորուք»: Արման Մարտիրոսյանը, որն առաջին եւ դեռեւս միակ անգամ տպվել էր «Բնագրում», իր միզաշիթի տակ ընկածների կատալոգում է թվարկում «ոստիկանին», իսկ Տիգրան Պասկեւիչյանի «ձանձրույթի» կատալոգում հայտնվում է «չաղ ոստիկանը»: Պարզվում է, ինչպես այս վերջին երկու դեպքերում, առանց բառ-թեմայի վերաբերյալ պայմանավորվածության էլ, «ոստիկանը» «ինքնուրույն» հայտնվում է ժամանակակից հայ գրականության մեջ:

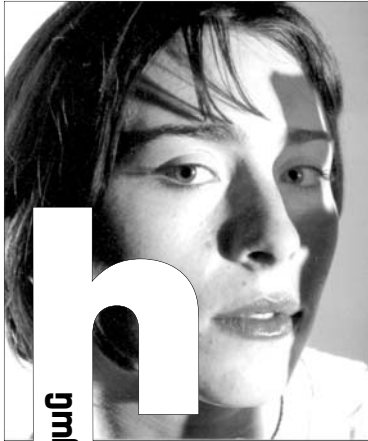
Թեեւ համարում անցնում է «ոստիկան» բառ-թեման, բայց հանդեսն ամ-

բողջությամբ «ոստիկանական» չդարձավ. որոշ հեղինակներ, մինչև մեր առաջարկը, արդեն գրել կամ գրում էին «Ինքնագրի» համար իրենց տեքստերը, եւ, առհասարակ, նման ծրագիր իրականացնելու համար ավելի մեծ ռեսուրսներ են անհրաժեշտ, որ դեռեւս չունենք: Այսուհանդերձ, «ոստիկանի» թեման ինքնաբերաբար կարծես ընդարձակվեց ու իր մեջ ներառավ ընդհանրապես իշխանության հետ առնչություններ, ինչպես Վահան Իշխանյանի «Չուգահեռ. Բակունցի «Միրհավը» եւ Ուոլերի «Մեդիսոնի շրջանի կամուրջները» էսսեն:

Մաշա Մելիք-Ադամյանի «օրագրում» «Ֆեմինիզմը սպանում է մի գաղտնիք»՝ «կնոջ թաքուն իշխանությունը», որ գործում է իբրեւ էրոտիկ սիմուլյացիա, իսկ Սուսան Ամուշանյանի հերոսուհին օգտագործում է նույն այդ իշխանությունը՝ որպես զենք, որպես «ոտնձգություն ու վրեժխնդրություն քաղաքակրթության դեմ ու քաղաքակրթությունից», որը ստիպել է կնոջը տղամարդկանց «օրինավոր» եւ անթաքույց իշխանության պայմաններում որդեգրել նման ռազմավարություն: Ի դեպ, երկու հեղինակներն էլ՝ Մաշան եւ Սուսանը, առաջին անգամ են տպագրվում:

Եվ, վերջապես, շատ ուրախ եմ, որ ԱՄՆ-ի Կոլումբիայի համալսարանի հայագիտության ամբիոնի վարիչ, պրոֆեսոր Մարկ Նշանյանը «Ինքնագրին» տրամադրեց իր մի գրությունը (հեղինակն այն գրախոսական չի համարում, ընթերցելիս կպարզվի, թե ինչու), որտեղ խոսում է Շուշան Ավագյանի «Գիրքանվերնագիր» վեպի մասին: Շուշանի գրքում, որից մի հատված տպագրվել էր «Ինքնագրի» առաջին համարում, նույնպես կան բռնության, հալածանքի ու ոստիկանության խնդիրները, կան իշխանությունը մարմնավորող «քննիչներ», որոնք մարդկանց հաղորդակցությունը վերածում են «չուղարկված բացիկների», եւ Մարկ Նշանյանի էսսեն (փորձեմ այդպես անվանել) այդ համր «բացիկներին» լեզու է պարզեւում՝ խոսեցնելով դեռեւս «չխոսված» թեմաներ: Այնպես որ, կարելի է ասել, որ այս տեքստն էլ կրկին ընտրված թեմայից հեռու չի:

Վիոլետ Գրիգորյան

**Ծնվել եմ 1984 թ., սովորում եմ Երեւանի թատրոնի եւ կինոյի
դերական ինստիտուտի կինոօպերատորության ֆակուլտետում,
զբաղվում եմ լուսանկարչությամբ:**

Կեղտոտ փոնգի

ԱՌԱՋԻՆ ՏՈՒՆ

Եթե Զրիստոսը հանդգներ մեկ անգամ էլ ոտք դնել երկիր, ես խոզերը
նորից կսպանեին նրան: Իհարկե այս անգամ հաստատ չեին խաչի, այլ ավե-
լի մոդեռն տարբերակ կկիրառեին, օրինակ, ամերիկացիները էլեկտրական
աթոռին կնստացնեին, իսկ իտալացիները մարդասպան կվարձեին: Բարձ-
րակարգ գիտելիքները դյուրամարս չեն մեր մոլորակի բնակիչների ստա-
մոքների համար: Վախենում եմ՝ Զրիստոսը վախից էլ երբեք չվերադառնա,
ու մենք հոթ-դոգից բացի ուրիշ բան չուտենք (ես չեմ կշտանա):

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏՈՒՆ

Իրականում պատկերն ավելի ստորացուցիչ է. օրական տասնյակներով
քրիստոսներ են մահանում (քաղցկեղից, սովից, սպիդից, մոդայիկ թռչնագրի-
պից Ռ.Ց.Պ.), հազարներով՝ հանճարներ (սույն պատճառներով) ու միլիոննե-
րով՝ սովորականներ (սույն պատճառներով): Բայց մեր հայրերը մեր մայրե-
րին պարբերաբար մայրացնում են, ու ես սյուժեն գնահատում եմ որպես շա-
րունակելի...

Սակայն բոլոր բնական գործընթացներն արդեն ավտոմատացված են,
ու մաման պապային դժվար թե ճանաչի: Ես ու մի քանիսը արտադրությու-
նից հանված ենք (մեր մեխանիզմները թանկ արժեն): Իմ աշխարհի համար
ես թանկ հաճույք եմ, առավել եւս՝ սիրածներին:

ԵՐՐՈՐԴ ՏՈՒՆ

Երեկոյան, հակավիրուսային ներարկումներից հետո, ես ու իմ սիրածն
իրարից մի պատառ կիժռենք ու կթքենք երկինք. հենց այնպես, կատակի
համար: Հետո, եթե ուզես, սովորության համաձայն կխցանեմ ականջներդ
փափուկ բամբակով, որ ատոմային ռումբերի պայթյունը քեզ չխանգարի,
ու հանգիստ քնես (ինչ աղջիկ եմ, է): Կուզես, կփորձեմ նույնիսկ խելացի աղ-
ջիկ ձեւանալ, միայն թե չձանձրանաս ու չքես ինձ: Զեզ համար, բացառու-
թյան կարգով, պատրաստ եմ նաեւ բարձրակրունկ կոշիկներ հագնել, որ
եզի տեսք ունենամ ու քեզ չկորցնեմ: Ախր ես լավ գիտեմ՝ ինչ է կորուստը.

լիքը հեռախոսի համարներ են կորցրել, գումար, տրամադրություն ու հիմա էլ՝ դու:

Դու հեռանում ես: Բայց քո կորուստը ես դրամատիզացնելու եմ. դա անում եմ հանուն քեզ, որ գեղեցիկ լինի քո՝ ինձ լքելը. չլինի սովորական. չլինի անտաղանդ. չլինի անցավ. այդ օրը ես ամբողջովին սեւ կհագնեմ ու բարձրաձայն լաց կլինեմ. քեզ կխնդրեմ դանդաղ հեռանալ. մանր քայլերով. մեկ... երկու... երեք. դանդաղ-դանդաղ, որ հասցնեմ սպառել ինձ կյանքում բաժին ընկած արտասուքիս ողջ պաշարները:

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏՈՒՆ

Ծեծողն ավելի բարձր պաշտոն է, քան ծեծվողը. դրա համար արի ես ու դու պաշտոն չունենանք: Առանց այդ էլ երկուսս էլ կապիտալիստական երկրում ապրող բոզի ճտեր ենք. երկուսս էլ՝ սեփականատեր. դու ունես ինձ, ես ունեմ քեզ: Ավելի լավ է, ինձ թույլ տուր մի քիչ դավաճանել քեզ, որ հնարավորություն ունենաս ապացուցել քեզ քո՝ ինձ սիրելը:

ՀԻՆԳԵՐՐՈՐԴ ՏՈՒՆ

Խելոքներն ասում են՝ խոսքի ազատությունը մշակութային արժեք է, իսկ ես գիտեմ, որ մշակութային արժեքները պահպանում են թանգարաններում. արի ես ու դու մշակույթի հետ ոչ մի կապ չունենանք, արի արարենք:

Երբ ծնողներս դեռես խաղալիքներով ես խաղում, ստիպված եմ մեծանալ, դրա համար էլ շրթներկ եմ քսում (չնայած վեց տարեկանս նոր կլրանա): Խոստանում եմ աշխարհի բոլոր վեց տարեկանների անունից՝ մենք չենք արգելի մեր ծնողներին տուն-տունիկ խաղալ:

Փչացրած երեկո

Սեղան: Սիգարետի ծուխ: Իմ ու Նրա կիրքը: Իմ ու Էն մյուսի կիրքը: Ինձնից անկախ Նրանց երկուսի կիրքը: Սեղանի ու մատներին բախման կիրքը: Բերանիս ու բաժակիս ծառավ կիրքը: Նրա ձեռքը իմ ոտքին է: «Մի քիչ վերել», - շշնջում եմ ես: Նրա ձեռքը տաք է, ոտքիս դրված բոլոր ձեռքերից ամենատաքը, առավոտյան խմածս սեւ սուրճի պես տաք: Ես բոլոր կանանց կամենում եմ Նրա ձեռքերը: Նրան հաճույք պատճառելու համար շնչում եմ, ընդամենը շնչում եմ ականջի մեջ (ինչքան քիչ բան է կյանքում ինձնից պահանջվում): Նա երջանիկ է (հետո ինչ, որ այսօր ոտքիս վրա ավելացավ ես մի մատնահետք): Նա երջանիկ է: Մարմնիս վրա ոչ մի սմ ազատ տեղ չկա, ամբողջը մատնահետք է: Ինչքան սխալ ձեռքեր են կպել Նրան, տարել Նրան ինձանից: Ես գարեջուր եմ խմում. բերանիս ու բաժակիս հպումը միշտ բեղմնավոր է. ես այդպիսի գիշերներ եմ կամենում բոլոր աղջիկներին: Ես վայելում եմ Նրա՝ արդեն վերել տեղաշարժված տաք ձեռքը, խմածիս մեջ խեղդված ուղեղիս չլինելը ու սպասվող ապագայի թրթիռը՝ ոտքերիս արանքում: Ես վայելում եմ կյանքը՝ ստորացված ու բթացված, Մաշտոցի պողոտայի բարերից մեկում: Նա փակում է իմ խմած գարեջրի հաշիվը ու պաչիկ անում թուշ: Չորս հարյուր դրամանոց եղկիկ պաչիկ (կարծեմ գարեջուրն այնտեղ այդքան արժե): Մենք պատրաստվում ենք թողնել Նրանց, սեղանը, իմ բաժակն ու լիքը մոխրամանը: Նրանք ինձ են նայում: Ես տեսնում եմ Նրանց աչքերում ինձ պարզած ձեռքեր: Նրանք ուզում են ձեռք տալ ինձ, հավերժացնել իրենց գոյությունն իմ մարմնի վրա՝ թողնելով այնտեղ հերթական մատնահետք: Ես մտքով հետ-հետ եմ քայլում: Նրանց աչքերը խեղճ են, դառը: Ես հիասթափված եմ իմ դաժանությունից: Վերադառնում եմ Նրանց մոտ, հերթով մոտենում եմ Նրանց ու թույլ տալիս ձեռք տալ ինձ: Ես զգվում եմ Նրանց ձեռքերի շատությունից ու ցեխոտությունից: Բոզի տղերք: Նրա տաք ձեռքը իմ ուսին է: Մենք քայլում ենք, այդ իսկ պատճառով փոխվել է Նրա՝ ձեռքը պարունակող իմ հարթությունը: Բայց սկզբունքը նույնն է՝ մենք գնում ենք ոչնչացնելու այն ամենը, ինչ յոթ օրում ստեղծեց

աստված ու արդեն հազար տարիներ փորձում ենք ոչնչացնել մենք՝ ես ու նա:

Առավոտյան պիտի տուն շտապեմ, որ պաշիկ անեմ բալիկիս, որ ամեն ինչ նորից սկսեմ:

Սիլիկոնե Էություն

Համաշխարհային դատարանը մեղադրում էր մայր մեղվին հազարավոր բույսերի բուսաբարության ու այնուհետև սպանության մեջ: Համաշխարհային դատարանի դահլիճը լեփ-լեցուն էր տասնյակ հազարավոր իսկական ու կեղծ բույսերով, իրավակարգի գինվորներով, իրավախախտներով, շոկոլադե մեղրից գերադասողներով, մենաստանի պատերի մեջ ձեռնաշարժությամբ զբաղվողներով ու նույնիսկ անմեղներով: Կատարյալ լռության մեջ լսվում է միայն մայր մեղվի սիլիկոնե թոքերից դուրս եկող ճռճռան շնչառությունը: Թանկարժեք ու փայլվուն հագուստի տակից երեւում են նրա չսափրած, ցեյլուլիտով տառապող ոտքերը. գարշելի տեսարան. ես փակում եմ աչքերս:

Համաշխարհային դատարանի եվրոպական պուճուր մուրճիկը բախվում է հսկայական սեղանին. մուրճիկի գլխիկը հարվածից պոկվում ու ընկնում է գետնին. իհարկե ոչ ոք ուշադրություն չի դարձնում այս անգույշ իրադարձությանը. բոլորը սպասում են դատավճռին. հիմա կթնդա արդարության ձայնը. հազարավոր բռնաբարված ու սպանված բույսերի հոգիները վերջապես հանգիստ կենցեմ. դատավճռը հայտարարելուց առաջ դատարանը խոսքի իրավունք է տալիս դատապարտյալին: Դատապարտյալը ոտքի է կանգնում.

«Ես ունեմ սիլիկոնե կրծքեր, շուրթեր, միտք, ամերիկյան կուրացուցիչ ժպիտ (սա գռեհիկ ճաշակի չափանիշ է, այլ կատարելության ձգտող մտքի), որից երկրագնդի զավակները դարձել են անտանելի կարճատես: Ես քուզեյթյան ժպիտով դիմավորում եմ միլիոնավոր դարձի եկածների՝ փախստականների, որոնք ինձ մոտ են շտապում երկրագնդի տարբեր ցամաքներից. ես նրանց ընդունում եմ մոր գրկաբացությամբ, կարեկցությամբ, ջերմությամբ (սա խոսում է իմ մեծահոգության մասին): Ես ամոթխածությամբ բացում եմ շրջագծեստիս կոճակները ու թույլ տալիս նրանց հիանալ իմ սիլիկոնե էությամբ (սա պոռնկական վիճակ չի, այլ հաճույք պատճառելու վեհագույն ձգտում): Բոլորը գիտեն, որ ես եմ ճշմարիտ արժեքը, իմ մեջ է աստծո խոստացած անհոգ ու խաղաղ կյանքը. ինձ մոտ պուճուր մարդուկը դառնում է քրիստոսանման. նա ջրից գինի է սարքում, իսկ գինին երբեք չի վերջանում: Սա ամերիկյան ուտոպիա չի, այլ իրական վիճակագրություն. իմ մադոննաները երկրային են, փողոտ, սիրուն, ես երկնքում սրբերիս պահելու սովորություն չունեմ, ոչ էլ ժամանակ՝ նման անմտությունների: Ես նրանց վաճառում եմ ու հարստանում. ես փող եմ շինում սրբից էլ, ժամանակից էլ, տոնաներով ներկրված ուղեղից էլ, զանգվածային անճաշակությունից էլ, կներեք, պարոն դատավոր, հազար ու մի գիրքից էլ. սա էլ խոսում է իմ իմաստուն մտքի մասին: Այսօրվա դատը կատարյալ զրպարտություն է, ես տանել չեմ կարողանում բռնությունը, ես ամեն օր դա ապացուցում եմ, ես նույնիսկ ազատություն խորհրդանշող մեծ արձան ունեմ. այդպիսի մեծ արձան ունեցող մեղուն չի կարող բռնության ենթարկել երկրագնդի բնակիչներին՝ բույսերին: (Հուզմունքից մայր մեղուն կարմրել էր, նա նույնիսկ երկու անգամ թաշկինակը հպեց այտերին՝ հավաստիացնելով, որ աչքերից արցունք է հոսել: Այս հանգամանքից համաշխարհային արդարադատության կոմիտեի նախագահի սիրտը հուզմունքից ճնկվեց, ու կարեկցանքից սկսեց լաց լինել մայր մեղվի անարդար վիճակի համար: Մինչ նախագահը լաց էր լինում, դատական պրոցեսի մյուս մասնակիցները տևտղում էին մեղվի չսափրած ոտքերն ու զայրագին տարուբերում գլուխները):

Դահլիճում կատարյալ լռություն է: Հիմա կինչի դատավճռը: «Համաշխարհային դատարանի օրենսդրության 8-րդ հոդվածի 4-րդ կետով մայր մեղուն դատապարտվում է երկու ամիս ազատազրկման՝ չսափրած ոտքերով հասարակական վայրում գտնվելու համար: Մարդկությունը հազարավոր տարիներ տանջվում է քաղաքակիրթ լինելու համար, իսկ դու, այ մեղու, ջուրն ես զցում այդ աշխատանքը: Դատական պրոցեսը հայտարարվում է ավարտված»:

Դատարանում գտնվող հազարավոր բույսեր, ձեռնաշարժներ, անմեղներ, սպանված

բռնության ծնողներ, սիրածներ ու կնիկներ հիասթափության բացականչություններ են անում, սակայն նրանց ձայնը խեղդվում է գնված ծափողջունների եւ ուրախությունից բարձրաձայն լաց լինող նախագահի ձայների ներքո:

Մայր մեղուն, տեսնելով հազարավորների հիասթափությունը, դեմքին ցավագին արտահայտություն է նկարում: Նա, արձակելով փայլիլուն անդրավարտիքի կոճակները, մոտենում է առաջին շարքի նստարաններին՝ նստած բռնության մեկին, գրկում նրան (որի հետեւանքով խեղճ բռնի ոտքերը կտրվում են մայր հողից), մայրական քնքշությամբ սեղմում է նրան սիլիկոնե կրծքերին ու թույլ տալիս ցանկության դեպքում նույնիսկ պաշտի անել դրանք:

-Ես էլ, ես էլ, ես էլ,- գոռում են տարբեր կողմերից. ժպիտը հոսում է մեծն բարերարի բերանից. հազարավոր բռնի հնարավորություն են ստանում դեմքերը հպել նրա դոշերին:

Համաշխարհային դատարանի դահլիճից մեղադրյալի դուրս գալուց առաջ արդարադատության կոմիտեն նրա դոշին կամրացնի «ՄԵԾՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾ» տիտղոսը:

Մարդ

Փոքրիկ, վարդագույն ծաղիկներ. դաշտը ծփում է դրանցով: Թքել եմ դաշտի վրա: Ես իմ պուճուրի մոտ եմ:

Բալես: Իմ պուճուր-պուճուր տղա: Ես թույլ եմ տալիս, որ թաթիկներդ քանդեն իմ մետաքսե վերնաշապիկի ճարմանդները, որովհետեւ տեսնում եմ քո մոլորվածությունը, առանց իմ մարմնի այս աշխարհում կորչելու անխուսափելիությունը: Ես խղճում եմ քեզ, ատում մյուս կանանց, որոնք համարձակվել են քո առաջ փակել իրենց վերնաշապիկները, որ դու կորչես, չքանաս, մեռնես, օտարվես այս աշխարհից: Իսկ իմ վերնաշապիկը դեռեւս հագին է, գիտեմ՝ դա ողբերգություն է, որ մինչեւ հիմա (մենք տասը րոպե է՝ արդեն առանձին ենք) այն դեռ չի ընկել իմ վրայից, քո թաթիկները դրա տակից շոշափում են իմ կրծքերը. անդրավարտիքի առկայությունը դրանք դարձնում է հավիտյան հեռու. դու գժվում ես այդ փաստից, բռնելով անդրավարտիքիս լանջափեշերից, բացում ես մարմինս, բացում ես ինձ, բացում ես տիեզերքը: Անդրավարտիքս պատռված է, ճարմանդները ճախրում են օդում, ու պուճուրիս վախը հաղթահարված է, մամայի քնքշությամբ շոյում եմ գլուխդ, պաշտպանում քեզ վատ մտքերից ու մեր գլխին թափվող ճարմանդների շատությունից. դրանք շատ են, շատ, շատ: Դու հարցնում ես ինձ՝ ես շա՞տ տղաներ եմ ունեցել քեզանից առաջ. ես պատասխանում եմ՝ իհարկե ոչ, դու առաջինն ես: Դու ձեռացնում ես, թե հավատում ես, իսկ ես, օգտվելով քո ձեռացրած հավատից, փորձառու պոռնիկի պես սիրում եմ քեզ, օգտագործում քո նուրբ տղայականությունը: Քեզ թվում է, թե դու ինչ-որ բանի ես հասել այս կյանքում, թե դու ուժեղ ես, կայացած, դու ձեռքերով շոշափում ես ինձ՝ հավատացնելով քեզ քո ճշմարտությունները. դու նույնիսկ չես կասկածում, որ առավոտյան նորից զգալու ես քեզ ուղեկցող դժբախտությունը, նայելու ես դեմքիս ու ամաչելու ես քեզանից, որ գիշերները պոռնիկների հետ ես լուսացնում, հիմա աստվածացնող մարմնիս թքելու ես, որ գոնե պահպանես ինքդ քեզ: Ու ծաղրելու ես ինձ, որ չամաչես քո անլոջությունից:

Փոքրիկ վարդագույն ծաղիկներ. դաշտը ծփում է դրանցով. ես ուզում եմ հանվել ու պառկել այդ կյանքի մեջ. մորեմերկ՝ ինչպես որ աճել եմ հողից: Ափերս դնում եմ հողին: Ականջս մոտեցնում եմ հողին: Ասում եմ հողին: Զոհն ինձ լսում է: Զոհը աննորմալ բարի է: Նա տղամարդուց էլ տաք է. ես էլ երբեք հողին չեմ դավաճանի: Ձեռքերս քսում եմ հողի անհարթ մակերեսային, տաքացած մարմնիս տրվում է նրան, շնչասպառ վայելում եմ իմ ակունքները: Ես բնության զավակն եմ՝ հողի աղջիկը:

Փոքրիկ վարդագույն ծաղիկներ. դաշտը ծփում է դրանցով. դաշտի մեջ մի քանի խոզի պես թավալ է տալիս:

Ես ինքնամոռացության մեջ եմ. ես չեմ հիշում իմ մարմնի ծավալները. ես դուրս եմ իմ մարմնից. ես հաղթել եմ ինձ. ես վերադարձա հողին. ես էլ երբեք չեմ քայլելու ասֆալտի վրայով, չեմ վախենալու հողոտվելուց:

Փոքրիկ վարդագույն ծաղիկներ. դաշտը ծփում է դրանցով. հասարակության աչքի առաջ անառակություն անող քածին տարանք ուղղիչ տուն. այդպես ենք վարվում սրա նման փչացածների հետ. այս անտորմալ քայլը դիտարկեցինք որպես ոտնձգություն ու վրեժխնդրություն քաղաքակրթության դեմ ու քաղաքակրթությունից ու որակավորեցինք անառակին որպես վիժվածք: Հիմա արդարադատության նախարարությունը ամենայն աջակցությամբ լծվել է վիժվածքներ բացահայտելու գործին: Նրանց բացահայտելու դեռևս միակ հատկանիշը հողի մեջ թավալ տալն է. սրանով իբր սրանք արտահայտում են իրենց սերը հողի նկատմամբ:

Փոքրիկ, վարդագույն ծաղիկներ. դաշտը ծփում է դրանցով. հաջորդ տարվանից կսկսվեն ասֆալտապատման աշխատանքները:

Զգիտեմ ում երազը

Անվերջանալի երկար, գեղեցիկ ոտքեր: Խանդիկ կուչ եկած՝ փորձում եմ պատկերացնել այն տղամարդկանց, որոնք ժխտել են աշխարհում ամեն մի սրբություն՝ միայն դրանք ունենալու համար: Ե՛իսկ, ատում եմ ձեզ, ձեր աշխարհը սկսվում ու վերջանում է նրա ոտքերով: Ձեր մտքերը ծնվում են միայն նրա ոտքերի ձեռքից ու դառնում գործողություն. իսկ նա երազում տեսել էր, որ մայրը կտրում է իր ոտքերն ու սովորեցնում քայլել. ճիշտ է, մայրը զգուշացրել էր, որ սկզբնական շրջանում նա չի կարող վազել, բայց հավաստիացրել, որ մի օր նույնիսկ կարող է թռչել, ու որ սա է ճիշտը ու բարոյականը, եւ ի նշան հավաստիքի բարձրացրել իր փեշերը, որի տակ աղջիկը մի քանի ժամ ոտք էր ման եկել, սակայն ապարդյուն: «Ծնողներս լավ են ինձ խնամել. ոչ մի ավելորդություն», - ժպտացել էր մայրը: Նա հանեց իր բարձրակրունկ սեւ կոշիկները: Ես մերկ մատներով ծածկեցի ամոթից կարմրած մերկ դեմքս:

Նա հանեց իր կարմիր գուգագուլպաները: Ու ես պարտվեցի:

Մեզ բաժանող հազարավոր կիլոմետրեր այս կողմ ես լսում եմ քո՝ տրվողի ընդհատ շնչառությունը: Մեզ բաժանող հարյուր հազարավոր պատերի ճեղքերից ես տեսնում եմ քո՝ ամոթից կարմրած գուգագուլպաները ու... քո ոտքերը. արցունքներից ծանրացած գլուխս հենում եմ պատին, որ վայր չընկնի: Մատներս ցավեցնելու աստիճան սեղմում եմ աչքերիս, որ արցունք չգա, որ չխոնավանա սենյակիս օդը, որ հյուրընկալվելուց չհիվանդանաս:

Ես վախենում եմ ցրտից, երբ արեւի քիչ լինելու պատճառով կսառչի մարմինս ու նրա մեջ՝ դու: Երբ ցուրտը իմ մարմնի ճեղքերից կթափանցի ներս ու քեզ կգրկի: Ո՛չ, ո՛չ: Ես ստոր եմ, կներե՛ս, պուճո՛ւր: Հարբած եմ, հոգնած: Զգիտեմ նույնիսկ, թե ինչ եմ խոսում: Ես հուսալի ձեւ եմ, դու չես մեռնելու: Իմ կանացի, նուրբ ձեռքերով ես բերաններ եմ ջարդելու, քո թշնամիներին իմ թունավոր մտով եմ հյուրասիրելու, իսկ ճանապարհիդ մարմինս եմ փռելու, որ անվախ քայլես: Գիտեմ, կարծում եմ՝ մեծ-մեծ խոսում եմ. միգուցե, չեմ ժխտում, բայց իսկապես կուզեի, որ այդպես լիներ: Կարծում եմ՝ նպատակի՞ պակաս ունեմ. թալանում եմ քեզ կյանքից ու դարձնում ինձ մեծ նպատա՞կ: Հիմա՛ր ես դու: Ես ամեն օր մեծանալու համար բարեւ եմ մուրում: Վաճառում եմ ժամանակս ու համբերությունս պատուհանիդ տակ: Զեզ տեսնելուց քարեր եմ լցնում գրպաններս, որ ուրախությունից օդ չբարձրանամ, որ մնամ այստեղ՝ քո արեւի տակ:

Կուզեի՝ ձեռքերս հոսեին մեզ բաժանող հարյուր հազարավոր պատերի ճեղքերից ու հասնեին քեզ: Կուզեի նրանցով ծածկել սենյակդ ներխուժող սառը օդի անցքերը ու գրկեի մարմինդ՝ հոշոտված ու անտեր:

Դեղձ

Նրա ձեռքից վայր գլորվեց հասած ու հյութեղ դեղձը. արեւը սահեց ծովից այն կողմ՝ դեպի հորիզոնը, մի քանի րոպե լուռ մտածեց ու նետվեց ջուրը՝ խեղդվելով ծովի սառը ալիքների մեջ: Սակայն դա սովորական էր բոլորի համար. քաղաքում չարձանագրվեց այս ինքնասպանությունը մյուսների կողքին: Բոլորը գիտեին՝ դա հերթական հիստերիա է. առավոտը ամեն ինչ կմոռացվի: Դեղձի ընկնելու եւ ինքնասպանության միջեւ թվում էր, թե ոչ մի

բան չկատարվեց, սակայն խողովությունից ուժեղ մարդը կլսեր ձյան մեջ ոտնահետքեր թողնողի ոտնաձայները: Երկրագնդի հարավում ամեն ինչ այլ էր, այնտեղ դեղձ չէր ընկել ոչ ոքի ձեռքից, ու ձյուն էլ չկար, ուր մնաց՝ ձյան մեջ թողած ոտնահետքեր, բայց այնտեղ էլ տարօրինակորեն շատ բան էր կատարվել, ենթադրենք՝ ուխտադրժություն:

Նրա ձեռքից ընկած դեղձը խփվեց սենյակի հատակին, ու հյուսիս ժայթքեց նրա ճաքերից: Սենյակի պատերից կաթում էր մեղրածոր հեղուկը. սենյակը նման էր աղջկա. սենյակը անճանաչելիորեն փոխվել էր. սենյակից էին սկսվում ոտնահետքերը. սենյակից վալերիանայի կաթիլների հոտ էր գալիս. ավելի ուշ սենյակը կօղափոխեն: Հարեւանուհին լսել էր ընկնող դեղձի չարագույժ ձայնը ու՝ ոչ միայն. դեղձի ընկնելուն նախորդել էր ինչ-որ մեկի ապտակի ձայնը: Ավելի ուշ քաղաքացիական դատարանում հարեւանուհին դողալով կասի՝ ոչինչ չեմ լսել, ոչինչ: Հարեւանուհու բերանից թռած սուտը կավելանա մինչ այդ եղած մարդկային ստերի վրա, ու կծանրանա մարդկային խիղճը. սոցիոլոգները հաշվարկել են՝ ամեն մի սուտ արտասանած բառի հետեւանքով մեծանում է մարդկային խղճի կենսազանգվածը (դեռեւս պարզված չէ ստի խտությունը, բայց ներկայումս այն ամենածանր սուբստանցն է), ինչի հետեւանքով կավելանա երկրագնդի տեսակարար կշիռը, ու այն դուրս կգա իր ուղեծրից. նրանք հաշվարկել են, որ մեկ վայրկյանում ութ միլիոն սուտ է ասվում: Դեղձի ընկնելուց անցել է չորս ամիս. ես չգիտեմ նույնիսկ այն թվի անունը, որը կստացվի իմ հաշվարկից:

Ձյան վրա ոտնահետքեր թողած մարդը դուրս ելավ տնից (որտեղ դեղձ էր ընկել) ու վազեց փողոցով. հարեւանուհին ականջը հեռացրեց պատից ու խաչակնքեց բորբոսնած դեմքը. արեւը դեռեւս սուզվում էր (մնաց քառասունհինգ մետր մինչեւ ծովի հատակը), թեյնիկը թշշաց. արեւի ինքնասպանությունից հետո ինչ-որ մի տեղ թեյելու են: Հա՛, մենք բաց ենք թողել ամենասուրբ հանգամանքը՝ ձեռքերը, որից ընկել էր հավանաբար համով դեղձը (հավանաբար, որովհետեւ այդ դեղձը ոչ ոք չկերավ), կանացի էին:

Գայլի լուսինը

Ես դեմքս պարզել եմ լուսնին ու ոռնում եմ: Ես գայլ եմ: Անուն չունեմ: Մարդիկ անվանակոչում են յուրաքանչյուր նվաճվածի, բայց իմ նմանները՝ չնվաճվածները, հատուկ անուն երբեք չեն ունենում, մեզ մի ընդհանուր բառով կոչում են գայլ: Միակ բանը, ում առաջ պատրաստ ենք խոնարհվել, լուսինն է. նա մեր աստվածն է, բոլոր գայլերի նպատակների կիզակետը: Աշխարհի բոլոր գայլերի մտքերը հանդիպում են այստեղ՝ դեղին մակերեսով սկավառակի վրա: Նա ծանրացել է մեր գայլային մտքերից, նա մի օր ընկնելու է գետնին ու ջարդուփշուր լինի մարդկանց փայլեցրած սալահատակի վրա: Մենք վախենում ենք նման վախճանից:

Ես դեմքս պարզել եմ լուսնին ու ոռնում եմ: Ես գայլ եմ. ես հպարտ եմ իմ ծագման համար: Մարդը երբեք ինձ չի նվաճելու. ես չեմ դավաճանելու իմ մամային՝ բնությանը: Ատամներս մի քիչ պինդ լինեին, ես կկրծոտեի մարդկանց սալահատակը. դա իմ վրեժխնդրությունը կլիներ իմ ու մյուս գայլերի համար, բայց դրանք նախատեսված են միս խժռելու համար: Սակայն լցունված ատամներ ես չունեմ. կարկատանները բնորոշ են մարդկային ցեղին. ես գայլ եմ:

Ես գիտեմ սիրել, սպանել, դավաճանել, վրեժ լուծել, կրծոտել գեղեցիկ պարանոցներ: Ես դա անում եմ առանց կեղծիքի, առանց խաբելու: Ես պաշտում եմ երկինքն ու երկիրը. երկնքում իմ սիրած լուսինն է, իսկ երկրի վրա՝ զոհիս թաթերի հետքը. երկունս էլ կլոր են, երկունս էլ՝ համով: Մի քիչ երկար նայելուց հետո ես թաթի հետքեր եմ տեսնում նաեւ լուսնի վրա: Բայց ինձ արգելված է դրա մասին մտածել:

Ես թաքնվել եմ թփերի արանքում. նա իմ դիմացն է. ես պահել եմ շունչս. նա շնչում է երկունսի փոխարեն. բերանիցս հոսում է սպիտակ փրփուրը. նա կրքոտ է, ցանկալի. ես երազում եմ նրա մարմինը. նա իմն է. ես գայլ եմ. նա՝ նապաստակ:

Լարելով ողջ ուժերս՝ ես կատարում եմ աշխարհի ամենանպատակային բանը՝ գազանի ցատկն իր որսի վրա. ես օդում եմ. ես գայլ չեմ, ես թռչուն եմ. ես հաղթել եմ նույնիսկ ձգողականության ուժին: Բարոյական տեսանկյունից սա դավաճանություն

Ինչ լավ է, որ երակներում հոսող օդուց հալվել է նրա ողջ գիտակցությունը:

- Թեո', մի բաժակ եւս:

- Օրիորդ, արդեն փակում ենք:

Մուր: Շատ մուր: Շատ, շատ մուր փողոց:

Նրա բարձրակրունկ կոշիկները լիզում են թաց ասֆալտի ցեխն ու տեղ-տեղ կաթկթած ամոթը: Այն ժամանակ՝ արեւի ժամանակ, ամեն ինչ այլ էր: Իսկ հիմա նա ստիպված է մեղա գալ ու ամաչել իր սեռից: Ամաչել կրունկներով շեշտված ոտնաձայներից ու..., աստված իմ, ինքն իրենից: Նա մի պահ կանգնեց, ձեռքերը տարավ գրպանները՝ հույս ունենալով գտնել ցերեկը կորցրած գիտակցությունը, բայց փոխարենը ձեռքի տակ ընկավ հարյուր դրամով գնած նոր կրակայրիչը: Ելքը գտել էր.

- Զիմա կծխեմ:

Անխել

Բարեւ ձեզ: Իմ անունն Անխել է: Զիմանք՝ իսպանացի եմ, պարզապես անունս է իսպանական: Ես յոթ տարեկան եմ, սակայն կյանքիս առաջին դժվարությանը հանդիպել եմ յոթ տարի ութ ամիս առաջ, երբ բժիշկ Թոմս ուզում էր ինձ կտոր-կտոր անել իր սուր ու երկար գործիքներով: Սակայն իմ վերջը կանխվեց քեռի Ս.-ի՝ (չգիտեմ, երեւի հայրս է) մորս տված վեց հազար դոլարով, որը ինձ պիտի բավականացներ մի քանի ամիս՝ մինչեւ մայրս սկսեր աշխատել: Այսպիսով, ես՝ Անխելս՝ մորս միակ արու ապօրինի զավակս, հայտարարում եմ, որ ծնվել եմ, կամ ու ապրում եմ: Ապրում եմ մի կեղտոտ ու անտեղ քաղաքում, որի անունը, լեզվական թերության պատճառով, մինչեւ կյանքիս վերջ չեմ կարողանալու ճիշտ արտասանել: Ինձ չի անհանգստացնում իմ ապօրինի լինելու հանգամանքը, որովհետեւ իմ սիրած աղջիկը եւս պապա չունի: Մենք ընդհանուր երազանք ունենք՝ ուզում ենք, որ բոլոր մարդիկ ունենան վեց հազար դոլար: Կներեք երկար-բարակ ներկայանալուս համար, պարզապես ուզում եմ, որ ինձ սիրեք: Իսկ հիմա կպատմեմ մորս մեջ անցկացրած ինը ամիսների մասին: Նշեմ, որ համարյա միշտ հարբած եմ եղել, այդ իսկ պատճառով չեմ կարողացել ժամանակը ճիշտ օգտագործել՝ հօգուտ իմ զարգացման: Առավոտս սկսվում էր մորս սիգարետի ծխով ու տատուս վայնասունով՝ իբր քածի տղա եմ ու չպիտի ծնվեմ: Չեմ ուզում մանրանալ, բայց պիտի ասեմ, որ դեպրեսիայի մեջ էի ընկնում, դժբախտությունից կուչ գալիս ու թաթիկներով փակում երբեք չստած բերանս, որ տզտզոցս չլսեն (տղամարդ եմ էլի): Ես պուճուր էի ու դժբախտ ու կծկված ու արցունքն աչքերիս (երեւի խղճում եք ինձ, ինձ դա էլ է քիչ): Բայց ես չէի բողոքում մամային. դե կին է, էլի, առանց այդ էլ ես սահմանափակում եմ նրա վայելքները, դժվարացնում նրա կյանքը: Ինչքան ես մեծանում եմ, այդքան տղամարդիկ նրանից հեռու են փախչում, չէ որ դա տանջում է նրան, բայց ես սիրում եմ մամային: Ես սիրում եմ, քե՛զ, մամա ջան, մամա՛, շատ, շատ եմ սիրում. ոչինչ, որ դու ինձ ատում ես ու ուզում խեղդել սիգարետիդ ծխի մեջ: Ես գիտեմ՝ եթե չլիներ քեռի Ս.-ի վեց հազար դոլարը, դու վաղուց էիր ինձ սպանել բժիշկ Թոմի հետ: Օրս անհետաքրքիր էր, հիվանդ, մեղկ ու անառակ, այդ իսկ պատճառով մտածում էի ինքնասպանության մասին, ուզում էի վիզս փաթաթել պորտալարիս մեջ ու ինքնակամ մեռնել (համ էլ դու կարծեսիր): Բայց բնագոյս՝ ապրելու բնագոյս, կասեցնում էր այդ խելացնոր միտքը. ես պիտի ծնվեմ ու ապրեմ: Չեմ ուզում պատմել իմ ստորացված գիշերների մասին, դրանց մասին երբեք չեմ խոսելու: Զգարաշահելով մեջիս՝ առանց այդ էլ շատ քիչ էներգիան, կանցնեմ միանգամից հինգ տարի առաջ, որովհետեւ ինքնակամ հրաժարվում եմ ծնվածս օրվանից մինչեւ հինգ տարեկանս ընկած հատվածից (ես կորցնում եմ հիշողությունս. ոչինչ չեմ հիշում, ոչինչ չեմ կարող ասել):

Ես արդեն հինգ տարեկան եմ (իսկական տղամարդ): Իմ անունը դեռեւս մնացել է Անխել, ու ես նորից համառորեն ապրում եմ: Բայց պիտի մի փոքր վշտացնեմ ձեզ՝ բժիշկ Թոմս ասում է, որ ես շուտով կմեռնեմ: Ինչ-որ երկար-բարակ խոսում էր մամա-

յի հետ հիվանդության պատճառների մասին՝ իբր թե մաման է մեղավոր, նրա սիգարետները, նրա հաբերը: Չեմ հավատում՝ մաման այդ չէր կարող կանխամտածված անել, նա սիրում է իր Անխելին, նա ինձ միշտ շոկոլադ է գնում: Պարզապես բ. Թոմը մեզ ուզում է կռվացնել-բաժանել: Ինչեւէ, ես օրեցօր զգում եմ մահվան մոտիկությունը, գիտեմ, որ աշխարհում ինձ համար տեղ չկա, ինչքան էլ աներեսաբար համառեմ: Ինչքան մոտենում է իմ մահը, այնքան սաստկանում է մորս շոկոլադ գնելու հաճախականությունը: Տառտ ասում է, որ շոկոլադը քաժեքի համար խիղճը հանգստացնելու լավագույն միջոցն է: Ճիշտն ասած՝ ոչինչ չեմ հասկանում:

Ես վեց տարեկան եմ. ես Անխելն եմ. ես թույլ եմ. ես կմահանամ:

Ես վեց տարեկան ու ինը ամսական առաջվա Անխելն եմ: Սկզբում ստել եմ. ես երբեք յոթ տարեկան չեմ դառնալու. ստել եմ, որ իմանամ՝ ինչ է սուտը, ես քիչ բան եմ հասցրել իմանալ, չեմ հասցրել նույնիսկ մարդավարի ստել: Ինչեւէ, ժամանակս սպառված է. վերջին անգամ նայում եմ մամային, որ շատ չկարոտեմ, աչքերով հասկացնում եմ նրան, որ սիրում եմ, որ ներում եմ, որ հիշաչար չեմ:

Ես՝ Անխելս՝ մորս միակ ապօրինի զավակս՝ իսկական տղամարդս, հայտարարում եմ. ժառանգություն եմ թողնում մորս շոկոլադի տուփի մեջ մնացած իմ բոլոր չկերած շոկոլադները:

Մեզ պետք չե՞ն աչքեր

Նա ապահովության համար հանեց աչքերս, որ ուրախ լինեմ, չտեսնեմ Սոնայի քաղցած աչքերը, ուրիշի կնոջ դավաճանող ու մեծ ձեռքերը ու Դավիթենց տատու՝ մահացող լայն ճակատը: Նա բարեհոգի էր. ուզում էր ինձ միշտ ուրախ տեսնել:

- Թեքվիր աչ, այդտեղ մահճակալն է..., զգո՛ւյշ, չսայթաքես: Ես սիրում եմ քեզ:

- Դու չլինեիր՝ ես կորած էի, շնորհակալ եմ..., սե՛ր,- թոթովեցի ես իմ մթության մեջ:

Հավանաբար ժպտաց, որովհետեւ օդի մի տաք ալիք բախվեց ճակատիս: Ես երբեմն մտածում էի աչքերիս մասին, բայց՝ իմիջիայլոց, երբ պարապ էր մարմինս ու, խոստովանեմ, նաեւ հոգիս: Դա հիմնականում ճաշից առաջ էր, նաեւ՝ ընթրիքից, իսկ մնացած ժամանակ՝ հետճաշյա ժամանակ, ես խիստ զբաղված էի. մարսում էի կեռածս:

Նա սիրում էր ինձ: Աշխարհում ես կողմնորոշվում էի նրա բերանի արտասանած հրահանգներով՝ ա՛ջ, զգո՛ւյշ, այդտեղ աթոռ կա, զգո՛ւյշ, զգո՛ւյշ, թափեցիր վրադ, ոնց որ խոզ լինես, այդ ի՞նչ է վիճակդ, ինչպե՞ս ես շպարվել, **հիմա քեզ կօգնեմ**: Եվ այդ «կօգնեմ» բառը նա արտասանում էր ամենայն չգիտեմիջությամբ: Ժամերով կանգնեցնում էր հայելու առաջ ու սովորեցնում՝ քիթս որտեղ է, ականջս՝ որտեղ, ոտքերս ուր են: Մի օր հերթական դասի ժամանակ ես նկատեցի, որ նա կեղծում է. խառնում մարմնիս մասերի ճիշտ անունները ու ինձ շփոթեցնում: Իհարկե հիմա աչքերիս մեջ նայելու խնդիր չկար, նա էլ իր սուտասող բերանը այնտեղ չէր տեսնելու: Այնտեղ մութ էր ու սեւ, եւ նա կարող էր համարձակ խաբել: Բայց ես հո տեսնում էի սուտը, ճանաչում նրան, շնչում նրա՝ ախորժակ փակող գարշելի հոտը: Նա ինձ հարցնում էր.

- Երջանիկ ես, չե՞:

Ու ես ասում էի՝ հա՛ կասկածելով:

Մի օր երագում աչքերս տեսա: Դարակս էի բացել, ու պատահական ձեռքիս տակ ընկա: Ես շոշափեցի դրանց կանաչությունը, ձեւը, կարճատեսությունը, քնել սիրելու չափը ու կարոտեցի: Բայց ուշ էր արդեն: Ես իմ սեւ սենյակում կողմնորոշվում էի՝ առանց աչքերի, իսկ մեծ աշխարհը շատ էր փոխվել, ու ես աչքերով էլ այնտեղ կկորեի:

ես արձան մարտիրոսյանն եմ:

զմացել եմ ղարի՝ մոտ 2 սարի, լողի՝ մեկուկես սարի,
թափվանդոյի՝ 7 սարի, դաճնամուրի՝ 4 սարի, բալետի՝ 2 շաբաթ,
երգեցողության՝ չեմ հիշում ինչքան, խաղացել եմ թատրոնում,
կինոյում, հեռավրվում եմ լուսանկարչությամբ,
հոգեբանությամբ, գրականությամբ, փիլիսոփայությամբ,
բուդդիզմով, ռադիոսեփնկայով...

20 սարեկան եմ, սիրում եմ երաժշտություն (radiohead),
նվագում եմ կիթառ, գրում եմ երգեր:

Մերկայացված բանաստեղծություններից շատերը իմ եւ
ընկերուհիներին ու ընկերներին հորինած կամ մրանցից ու այլ
բաներից ոգեւնչված երգերի բառերն են, կան նաեւ տեքստային
կոլաժներ:

gisasatx@gmail.com

Արձան Մարտիրոսյան

բալլադ ալոյինիսի մասին

ուսադարկը ուսիս հեղնում եմ մասիս
ուսադարկը ուսիս հեղնում եմ մասիս
իմ մորձիկը մխրձել եմ չոր սառույցի մեջ
եւ անհույս սղասում եմ որ տարանը կնեցես

սուրուրու բու բու բու բում
սուրուրու բու բու բու բում

բո վարսերը խառնվում են
բո վարսերը ինձ հուզում են

բո մազերը փաթաթվում են
մրան արդեն ինձ խեղդում են

իմ բջիջը մոլորվել է բո մազերի մեջ
իմ բջիջը խորհակվել է բո ոսկրերի մեջ

ցուրս գիտերը կրկնվում է
ցուրս գիտերը մթագնում է
ցուրս գիտերը մոտենում է
իսկ արեգակը թափնվում է
ես գիտեմ իմ վրան կգաս
բայց հետո դու կհեռանաս
ես գիտեմ որ դու կգաս
բայց ինչու դու կհեռանաս

ամոլիկ

խոհանոցում կիսամութ էր
ու կիսառ լույսն էր շատ սառը
աթոռը փչում էր ֆամին
ու ամառ էր դրսում
ծառերը խոսում էին իրար հետ
ու սերիալներ էին նայում
մրանց փունջ էր սանում
մրան մտածում էին բո մասին
լուսինը մեջքեղից կտրած էր
լուսավոր կեսը չէր երեւում
ամոլերը դեբիլացել էին
ամոլ տան մամոլ տան առան
մ ա մ ա մ ա մ ա մ ա մ
ամոլիկ
դուռնուրիկ

**Արձեճ
Մարտիրոսյան**

Բանաստեղծություններ

առավոտ մենակ
ձեռքդ բարձի տակ
արեւն ակնոցում
հանգիստ չի թողնում

սարքեր տեղերում
աչքերը բացում
մենք միշտ արթնանում
իրար ենք փնտրում

ողլաստիկ շրթերի վերանորոգում

մերի

մերին նայում էր աստղերին աչքերին
մերին աղբյուրում էր զանգում երկնքում
մերին կառնալուծի հարսն էր օ մալիկ
բայց կառնալուծը չէր վերադառնում

մերին շուրջում էր ղողոթներում ուռուտում
մերին դնում էր արեւային ակնոց
մերին ուտում էր խնձոր կարմիր
բայց կառնալուծը չէր վերադառնում

մերին նայում էր հեռուստացույց անտեսնալով
մերին ծխում էր չիթուկ
մերին փնտրում էր մալիկի հետ
բայց կառնալուծը բայց կառնալուծը
բայց կառնալուծը բայց կառնալուծը
բայց կառնալուծը չէր վերադառնում

անձրեւ

անձրեւ է գալիս երկնքից
անձրեւ է կաթում տանիքից
անձրեւ անձրեւ անձրեւ անձրեւ

անձրեւի ձայնն են լսում
ու կարծես հանգստանում
փողոցից շենքերից մարդկանցից աշխարհից
փողոցից աղմուկից ինձանից
փիփղից սթրենջըրից ֆենդըրից

դաստիարակող արագ օօ
ու վազիր անձրեւի տակ
երգելու լարելու գծվելու սիրելու x2

ամառվա շոգին տոթ միջօրեին
մառախուղի մեջ խեղդված ուղեղով
ուզում են շոգ ուղիղ հասակին
մասնաշեղերին աղակերպերին
մարդկանց ձեռքերին
մրանց սեպկեփին կեղտոտ փողերին
վարորդի վրա ու նրա կողքին
աղակերպերին փոփոխ ակնոցին
շարժիչի վրա դաստիարակից դուրս
ոստիկաններին մախազահներին
այրվող ասֆալտին վառվող մայրերին

վերամբարձ կռուճակ

վերամբարձ կռուճակ վերամբարձ կռուճակ
դու մեծ դեղին արեւի տակ ես աղբյուրում
վերամբարձ կռուճակ վերամբարձ կռուճակ
ֆոթոները երկնքում են սավառնում

երբ լացում էր իմ սիրտը
արցունքների միջից դու ժողովում էիր
բայց դեռ գարունը չէր եկել
ու հարսնյակում մենք փնտրում էինք
միասին հավերժ

երջանիկ

ես փոթորկի մեջ եմ
ես փոթորկի մեջ եմ
հիմա
ես զգում եմ բախտն ինձ կժողատ

սղանիր ինձ լիլիթ
սղանիր նորից սիրով
սա կլինի փառավոր օր

դուրս ֆաշիստ ինձ փոթորկից
դուրս հանիր ինձ ավիավթարից
ես ֆոտոտեխնիկս եմ
թողնում եմ ֆեյդ եզրին կանգնած
ֆառաֆառուկսը դիմում է ինձ անունով
բայց ես ժամանակ չունեմ նրա համար
սա կլինի փառավոր օր
ես զգում եմ բախտն ինձ կժողատ

Կիսաս

Կիսաս աստղեր Կիսաս լուսին
Կիսաս մի սեր ընկած գեհնին
որ չես գտնի դու էլ երբեք
Կիսաս Կիսաս Կիսաս հույսեր

Եւ իմ ներսի ձայնը
խաղաղությամբ մի բուս
սկսում է ճնշել ու մամլել ինձ այնպես
ուրիշ գործ եմ ուզում
իսկ ինչ
այդ էլ ասված գիտի
դասացել է մութը վաղուց
օրվա այս դահին
մեղի է զբաղվել
իմ սենյակի մեջ
փափաղվում է մաշկն այնպես
ինչպես զգայուն լճակը փամուց
Եւ իմ ձեռքով ահա խմբավարի նման
գուցե այն իմ ֆնալար ժամացույցի նման
ես շարժվում եմ այնտեղ
ու ես դառնում եմ
համասարած սիրտ
շարժումներս ամեն արտի բաբախում
բոլոր ձեւերս շարժումներ արտի
ինչպես ծառը հողում
ես ճոճվում եմ տեղում...
աղաչում եմ
դու մի հիշիր իմ դեմքն այնպես
ինչպիսին է այս վայրկյանին...
ֆնտրակիդ զարկը կաթոցի է նման
Եւ սփռում է ռումբոս էլ զգալ...
ու ձեռքերս հիմա չեն թվում ինձ
ինչ-որ հավելվածներ անհարկավոր
Եւ որովհետեւ ես այսուհետեւ
կարիքը չունեմ իմ այս ձեռքերի
եթե նա չկա...

Մեր կարծիք եղբայրները

Ծաղիկները չորանում են ասֆալտի տակ
Ծաղիկները խեղդվում են ասֆալտի տակ
Ծաղիկները մահանում են ասֆալտի տակ
Ծաղիկները չեն կարող ապրել ասֆալտի տակ

Մենք ծնվել ենք դայադի մեջ
Մեր աչքերում խոյանք ու տենչ
Մեր սլացքին մարմն է մեծ
Տվել երկինք տվել թեւեր

Եւ ուր էլ որ լինենք
Ֆո անմար աստղերն են
Մեր վառվող աչքերում

Մեր կարծիք եղբայրները մահացել են
Մեր կարծիք եղբայրները էլ չկան

Թող գազազեն ուժերը մութ
արեւելից մինչ արեւմուտք
Մենք կերտում ենք հաստատական
կոմունիզմի մեծ աղաքան

Կեսդարձի ճամփեք բոլորը փակ են
Կեսդարձի ճամփեք էլ չկան

Մենք զվարթ ու խնդում
Ֆո վառ սերը մեր արտում
Մեր հոգում կրակներ
Եւ ուրախ զնգում երգեր
միտ անվեհեր միտ դեղի վեր
միտ աննահանջ ֆայլենք առաջ
ֆայլենք հոլաւս ֆայլենք հաստատ
Մենք սերունդ ենք երիտասարդ

Blabl

Dell-ին

Բլա բլա բլա՝ 3-րդ վանդակի լրացրածն էր, Հայկ chgiteminchyan... Հաջորդ վանդակում "nbadag@- bla bla bla": Ներքելում "hrashali hnavorutjun - Inch hanjarere ays gazmagerbutjun@, bla bla bla": Վերջում էլ ասում էր՝ պետք է հետը "ashkhatanq" դնել եւ էլի մի 2 բառ՝ պարոն պարոն պարոն ուշացնելուս համար թանկագին տիկին/ պարոն... բլա բլա բլա...

Երկրից երկիր աղջիկը քեզ համար ամեն ինչ ծամել...,- քիթն ու բերանը մի կողմ ծռեց տեսուչը: - Քաղաքի կողը: Աշտարակից ե՞ս,- սիգարետը ատամներով սեղմած՝ գլխի ընկավ նա՝ աչքն Էկրանից չկտրելով: Զգիտես ինչից որոշեց:

Որոշեցի, որ երիտասարդը շփոթված պիտի ափով ծածկեր դեմքը, ավելի ճիշտ՝ բերանը, կարծես շրթունքի մոտ պզուկ էր դուրս եկել՝ մատնելու իր ակցենտը, որը չեզոքացնելու համար շատ ջանք թափած պիտի լիներ: Որոշեցի, որ գրելու եմ նրա առաջին դեմքից, ու ծածկեցի շրթունքներս: Կարծես կարող էի իմանալ, թե ում անունից եմ գրում:

Էկրանի անկյունում մերթընդմերթ հայտնվող փոստի բերանը տեսուչը մի երկու տող էր գցում ու անմիջապես վերադառնում գործիս «լուսամուտին»՝ բլա բլաների տեղը պետք եղածը մուտքագրելու:

Պառն բացվածքում երեւաց մի պառնավ: չէ՛ պառնավ:

Dell-ի Էկրանին մեկը մյուսի ետեւից անհետացան սխալները նշող թե՛ կարմիր, թե՛ կանաչ ընդգծումները: Նշաններն ավելի արագ էին շարվում լուսապաստառին, քան կնոջ վարժ մատերը կհասցնեին սեղմել համապատասխան կոճակները: Տեսարանով հմայված՝ փորձում էի այնուամենայնիվ կռահել, թե ինչու հատկապես այս կամ այն արտահայտությունն էր պետք տվյալ տեղում:

Ներս մտած պառնավն ավելի ու ավելի մոտեցավ մեզ, հասավ հատակի վրա խճված լարերին ընկած արեւին ու թեք կանգնեց մնաց:

Կրկին փորձեցի բացատրել, որ ուզում եմ հասկանալ մոտեցման սկզբունքը, բանալի բառերի կիրառության օրինաչափությունները:

- Այդպես է պետք գրել,- երեւի աշտարակցու համառությունիցս տեսուչը կորցրեց համբերությունը:

Պառնավը դիմեց մեզ,- տանը ոչ ոք՝ մարդ չկա:

Սա է ձեռը,- տեսուչի քիթն ու բերանը նորից մի կողմ քաշվեցին,- դուք,- նա նորից անցավ դուքի,- եկել եք թղթերը ճիշտ լրացնելու, ուրեմն ավելորդ հարցերով ժամանակ մի կորցրեք, որ ձեր... որ Լիոնում՝ նրա մոտ լինեք:

Ինչից որոշեց, որ ես հենց «նրա» համար եմ ջանում:

Պառնավի դեմքին տարօրինակ ժպիտ կար: Կարծես ինչ-որ բան էր կռահում: Պառնավի ետեւից ներս եկավ պուլպուլիկը բաց մեկը ու սեղանի տակ տեսուչի, որ երեւի իր մայրն էր, ոտքին փաթաթվելով ինչ-որ բաներ ասեց ինձ:

- Ի՞նչ եք մթին նստել, ամեն տեղ մութ-մութ,- կրկին խոսեց պառավը ու քայլ արեց դեպի սենյակի կենտրոն:

Ես ավելորդ հարցեր չտվեցի. ցերեկ էր, սենյակը՝ լուսավոր:

Երեխան էլի կարծես ինչ-որ բան էր փորձում ասել ինձ: Հետո ցույց տվեց պառավին ու մոր ծնկին խփելով՝ կրկնեց տարօրինակ վանկերի կապակցությունը:

- Մոռո՞ւ, բղավեց տեսուչը: Մի աղջիկ հայտնվեց սենյակում՝ ոտքերին... Աղջիկը մեծահասակի կոշիկներով չէր: - Ուրիշ կազմակերպության դիմե՞լ եք:

- Ի ի ի ի՞նչ ես մամ-ա-ա-ասում,- մոտեցավ Մոռը:

- Օգնության համար ուրեմն դեռ չե՞ս դիմել որեւէ ֆոնդի: Երեխուն տար, Հագարան բլբուլդ պատմիր, մինչեւ տեսնեմ ինչ եմ անում:

Ես իմաստ չէի տեսնում հինգերորդ էջի ներքեւի վանդակում նույնը գրելու, ինչ արդեն ասել էի նախորդ էջում ու երկու էջ հետո ստիպված մանրամասն պիտի կրկնեի E ձեւի վանդակներում լցված ու ընդգծված GAREVOR բլա բլաների տեղում: Հետեւողականություն, հավաստիություն...

Աղջիկն սկսեց մոր ծնկներին կպած երեխայի տարօրինակ լեզվով խոսել: Սա մնալով սեղանի տակ կանգնած՝ նորից մատիկը պարզեց պառավի կողմը՝ կրկնելով ինձ արդեն ծանոթ իր «լուլլու ուլլուլու»-ն:

Հինգերորդ էջի ներքեւի վանդակում, ներքեւի վանդակում, ինչ արդեն երկու էջ հետո ստիպված մանրամասն պիտի կրկնեի E ձեւում լցված ու ընդգծված GAREVOR բլա-բլաների տեղում, E ձեւում ընդգծված GAREVOR տեղում, նախորդ էջում, նույնը գրել, նույնը գրել մի քառասուն դար: Բերանս նորից բռնեցի: Կարելի էր նորից սկսել պառավի ներս մտնելուց կամ, ասենք, նույն տեղից՝ միայն ուրիշի ուղղակի խոսքով ու մեկնաբանական ծանոթագրություններով: Ասենք՝ լեզվական կենտրոնաձիգ կառույցի ու փախուստի հետազոծերի, հետապնդման մասին: Տիպ էր, որ այս կետից կրկին սկսելու միտքը գլուխս եկավ այս փաստաթղթերի ձեւի պահանջի օրինակով:

Առանց որեւէ հեգնանքի, ամենայն անպատասխանատվությամբ հայտարարում եմ՝ բլաբլաբլա:

Գրպանս դողաց: Ուշադրություն չդարձրի:

Եթե բանկում այս կետի պահանջվածի չափ փող ունենայի հաշվիս վրա, հասկանալի չէր՝ ինչու պիտի դիմեի: Եթե հաշիվ ունենայի...

Աղջիկը ոտների ծայրերին բարձրացավ մոր ականջին փսփսալու:

Երեւի ամեն ինչ իմ արածից ավելի կարելոր է, անհետաձգելի, ակտուալ: Ինչեւիցե, պիտք է մի "ashkhatanq": Թող լինի «նրա» հետ լինելու համար, «նրա» համար: Սիրաբանությունը բոլորին էլ հասկանալի կլինի: Ինչ փախուստ՝ առանց «նրա», առանց ավարի, որ դու ես: Երեւի չէ առաջին օրը արդեն վերջ՝ deadline.

Right-click to display spelling suggestions

Աղջիկը, ի դեպ, ոտքերի ծայրերին բարձրանալու կարիք չունեւ մոր ականջին հասնելու համար:

Տեսուչը վեր թռավ տեղից, բռնեց պառավին ու փնջացնելով բք սկսեց քարշ տալ սենյակից դուրս: Հատակի կենտրոնից մինչեւ դուռը պառավի ետեւից ձգվեց թաց հետքը: Վերջին պահին պառավը կախ ընկավ դռնից, հերոսական ճիգով դուրս պրծավ տեսուչի ձեռքից ու ներս բշվեց:

Աղջիկն աչքերը փակած սկսեց տեղում պտտվել ու առանց կակազելու ալաբալա-վնիցան ասել: Ավելի ճիշտ՝ դա պախկվոցիի մի ուրիշ շուտասելուկ-համրանք էր: Այդ ընթացքում փոքրը վրաս էր բարձրանում: Տեսուչին չհաջողվեց միանգամից բռնել պառավին, միայն պառավի խալաթը ծայրեծայր բացվեց:

Երբ զգաց, որ այլեւս չի ճողոպրի տեսուչի ճանկից, պառավը հանեց ատամներն ու ամբողջ ուժով շարտեց գետին: Զիմքը կտոր-կտոր եղավ:

Պառավին ուժով դուրս տանելուց քիչ անց, մի ձեռքով մազերը շտկելով՝ տեսուչը ետ եկավ՝ մյուս ձեռքին մեծ փալաս, ու քիթը քաշեց: Փալասը գցեց հատակին, ոտքով հրեց թաց տեղի երկայնքով: Պատը ծեծեցին: Աղջիկը կարծես նույն՝ առաջվա անհասկանալի լեզվով փոքրիկին վերջապես համոզեց վերադարձնել ակնոցս ու նրան արահետով դուրս բերեց՝ հավաքելով Հագարան բլբուլի փետուրները: Պատն էլի ուժեղ ծեծեցին:

**Միսաբ
խոսքիկյան**

Blabl

- Կարծես Մոշն էլ լավ լեզու է գտնում հետը,- սկսեցի ես՝ վարժվելով տեսնել ապակիներիս վրայի մատնահետքերի միջով:

- Ի՜նչ ուժ ունի, պատը կքանդի եղ հալին: ԲԲԲ ուրեմն բբբ ուրիշ կազմակերպության չեք դիմել:

Այս անգամ ես որոշեցի քիթս քաշել:

- Հա, Մոշը,- թղթի կտորով սեղանին թափված մոխիրն ու մնացորդները ետ մոխրամանի մեջ լցնելուց հետո ասածիս անդրադարձավ տեսուչը,- սովորեց եղբոր լեզուն, ու հիմա էլ ինձ են փորձում վարժեցնել: Բառարանի պես բան սարքեց նկարչական տետրի մեջ: Գրելն էլ ինքնուրույն էր սովորել՝ տպագիր,- մի օր տեսնեմ աղջիկս իրեն-իրեն փողոցի ցուցանակները կարդաց:

Պառավել պատը հանգիստ չէր թողնում:

- Իսկ փողբրիկը...

- Չգիտեմ, այսինքն, դեռ չի խոսում՝ միայն իր լեզվով:

- Մեկը՝ թարգմանիչ ու մեկնաբան, մյուսը՝ պոետ,- աչքս պատից չկտրելով դուրս տվեցի ես:

Տեսուչը դարակից պիտի հաներ անգին տետրը, բայց չարեց,- ժամանակ չկորցնենք: Հիմա վերջացնենք սա ու մյուս երկու ձեւերը: Պատրաստ ե՞ս եկել:

Փողոցից բառաչի պես շատ երգեցիկ ազդանշան լսվեց:

- Ես դուրս եմ գալիս,- անսպասելիորեն կարճ կապեց տեսուչը:

Մտածեցի, որ առնվազն վեցմիսոցանի գռլամա պիտի լիներ ներքեւում:

- Սա թող ինձ: Վաղը մյուս թղթերը լուսանկարների հետ կբերես բաժին: Բնականաբար իրար չենք ճանաչում: Թղթերին կցեք ձեր կենսագրությունը բբբ ու մի գործ՝ հազար բառ:

Առայժմ Dell-ի բառահամրիչի ցուցմունքը 966 էր: Պարզ է, որ ինձնից ուրիշ գործ էր պահանջվում:

Գրպանս դողաց: Երկու լուր ունեի: Հեռախոսի ծառայությունից հայտնում էին, որ ինչ-որ տեղ, Աշտարակում, բջջային կապի նոր կետ բացվեց: Մյուս լուրը՝ նախորդը, այդպես էլ չբացվեց:

ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՔՈՆՏ Է

Այն իրերն ու առարկաները, որոնք մնան են ձանձրությին, կարելի է անվերջ թվարկել:

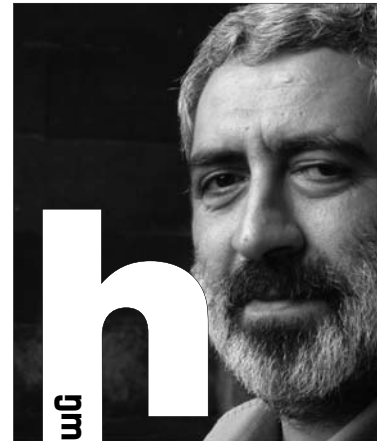
Ես նեղ եմ դրանցից մի ֆանիսը: Նեղ եմ ոչ թե ընտրողաբար, այլ լուսահաբար՝ ինչ մեքիս եկել է այդ լուսահին:

Ամենակարելուր՝ չմոռանամ: Ձանձրություն ինչ-որ բանի մնացնելու համար կրթություն, աշխատանքային փորձառություն, կենսագրություն ամենեւին ղեկ է:

Երեխան մասը ինչ-որ բանի լարվելով, երբ ասում է «դիդի» կամ «բիբի» կամ էլ «գիգի», իրականում ոչ թե աշխարհն է սկսում ճանաչել, այլ զգուցացնում է. «Այստեղ ձանձրությ կա»: Իսկ մեծ կարծում եմ, թե մա ուզում է արտահայտվել ու չի կարողանում:

Իրականում մեծ չեն կարողանում արտահայտվել, որովհետեւ չեն կարողանում ընտել, ավելի ճիշտ՝ զանազանել:

Եթե մեծ ընտելու հնարավորություն ունենային, ձանձրություն այսֆան լուս չէր լինի: Բայց ասեմ, որ ճիշտ ընտելությունն էլ մնան է ձանձրությ, ֆանգի ճիշտ ընտելություն կատարելով, ընտելում ես անուշադր: Այսինքն ընտելում ես մի բան, որի ամեն անուշադրը հերքում է ֆո ընտելությունը:

Տիգրան Պատկերիչյան

www.dzandzruit.am

Ձանձրությ մնան է ռազմավարական հետազոտության եւ լուս չի տարբերվում ինտեգրացիայի մասին դասախոսությունից

Ձանձրությ մնան է լուստոնական ընդունելության հրավիրված դեսպանի տիկնոջ

Ձանձրությ մնան է դասավորի, որը լավ գիտի բոլոր օրենսգրքերը, բայց չունի խիղճ

Ձանձրությ մնան է մոր մորթված անասունից բարձրացող գոլորու

Ձանձրությ մնան է չափասող գործարանի, որի խողովակները ժանգոտում են՝ ներսից ու դրսից

Ձանձրությ մնան է կանգառն արգելող մեքանի

Ձանձրությ մնան է թիթեռի արեալույսին

Ձանձրությ մնան է լուսնական հայրենիքի

Ձանձրությ մնան է մուրացկանի, որը երգում է

Ձանձրությ մնան է սեֆին մախորդող եւ հաջորդող ժամանակահատվածին

Ձանձրությ մնան է զվարճալի ներկայացման, որի բոլոր հերոսները չեն մեռնում

Ձանձրությ Ալեքսանդր Մյասնիկյանի արձանին է մնան

Ձանձրությ մնան է ջերմոցի վարունգի

Ձանձրությ մնան է դիրեկտոր կանգնած զինվորի հորանջին

Ձանձրությ մնան է միհար մարդու, որն ուզում է գիրանալ եւ գեր մարդու, ով երազում է միհարել

**Տիգրան
Պասկեիշյան**

www.dzandzruit.am

Ձանձրույթը նման է որեզերվաժիպի,
որից ելակի հոս է գալիս
եւ ելակի,
որից ոչ մի հոս չի գալիս

Ձանձրույթը նման է միջակության

Ձանձրույթը նման է
Աստոն Տանը վառված մոմի ճեղողությանը

Ձանձրույթը նման է
ԵԱՀԿ Միմսկի խմբին

Ձանձրույթը նման է
անցյալից չստացված
եւ աղազային չփոխանցվող
Ժառանգության

Ձանձրույթը նման է դորոցական տայուսակի

Ձանձրույթը նման է գազամանոցի,
որտեղ տարզ չէ - ով ում է նայում

Ձանձրույթը հայելու է նման

Ձանձրույթը նման է հոգեհացի,
որի մասնակիցներից մեկը
սեղանին կոտեն է որոնում

Ձանձրույթը նման է
բանակի քեֆի

Ձանձրույթը նման է
նորածնի կղանքի

Ձանձրույթը նման է դեսդոս ամուսնու

Ձանձրույթը նման է
լվացքի տարանի,
որից միայն ամրակներ են կախված

Ձանձրույթը նման է սոսոռի

Ձանձրույթը նման է
ազգի համար աշխատող մարդու

Ձանձրույթը շփանցանի նման է

Ձանձրույթը նման է
կախվածի ճանը տարանից խոսելուն

Ձանձրույթը նման է հոգնած մարդու

Ձանձրույթը նման է սարդոսայնի,
որի գեղեցկությամբ կարելի է հիանալ

Ձանձրույթը նման է
«Կողմնակի անձանց մոտեմ արգելվում է»
զգուշացմանը

Ձանձրույթը նման է
ձմեռային գիշերվա երազի

Ձանձրույթը նման է
sale-ի տակ ընկած աղաքին

Ձանձրույթը գեներալի ուսադիր է հիշեցնում,
բայց իրականում նման է գնդապետի

Ձանձրույթը նման է եվրոռեմոնտի

Ձանձրույթը նման է ձիու տայնի,
որը փակցված է դռան վերելում -
իբր չար աչքի դեմ

Ձանձրույթը նման է ուրազի -
«միտս դեղի քեզ, միտս դեղի քեզ»

Ձանձրույթը նման է
վերելակի թոփած հասակի

Ձանձրույթը նման է սփռոցի,
որի վրա գինի է թափվել

Ձանձրույթը նման է մոխրամանի,
որը միտս լիքն է

Ձանձրույթը նման է
աղանդավոր կնոջ,
ուն ձեռքից թափվում է աշխարհը

Ձանձրույթը նման է
բանակից գրած մամակի

Ձանձրույթը նման է
աշխարհընկալման

Ձանձրույթը նման է
փող չունեցող մարդու

Ձանձրույթը նման է
աշխարհի անխուսափելի վախճանին

Ձանձրույթը նման է
ընկեր Բեթմեկին

Ձանձրույթը նման է
փմիայի օլիմպիադայի

Ձանձրույթը նման է
ուրիշի մտում եղածին

Ձանձրույթը նման է
կես ամիս ուժացած
աժխտական արձի

Ձանձրույթը նման է
աղջիկ սիրող աղջկա
եւ հղա սիրող հղու

Ձանձրույթը նման է
անկում աղող սակագնի

Փողոցային բոգերի նման
գրավիչ է ձանձրույթը

Ձանձրույթը նման է
սեխասմոքի եւ
չաղ ուսիկանի

Ձանձրույթը նման է կացնի,
որով միայն ցախ չեն կոտրում

Ձանձրույթը նման է հրաժարունի,
որ միայն էօերի աչիքն է երեւում

Ձանձրույթը նման է
ժամանակից շուս եւ առանց լուսնառի
հղիության

Ձանձրույթը նման է ստորակետի,
որը դրվում է «բայց»-ից առաջ

Ձանձրույթը նման է
ավարտված հղամարդու

Ձանձրույթը նման է «մյուս» բառին,
որը շատերը սխալմամբ
արտասանում են «մոյս»

Ձանձրույթը սաղարսավոր է,
ինչու չէ նաեւ՝ զոլավոր

Ձանձրույթը նման է թռչնագրիդի,
որից մեռնելը փառք է
ամեն մի լիսուսի համար

Ձանձրույթը նման է
չածիլված ոսկերով աղջկա

Ձանձրույթը նման է «Ջոֆանչ» գինու,
բայց ամենեւին նման չէ կնոջ

Ձանձրույթը նման է
աղջկան «փութիկ» ասող դեգեներացի

Աղբամանի մեջ փջող մարդու է նման
ձանձրույթը

Ձանձրույթը նման է
անձնագրային սվյալների

Ձանձրույթը նման է
ծերացած մարդաստանի

Ձանձրույթը նման է
ֆարից հաց ֆամող ժողովրդի

Ձանձրույթը նման է
մեքոյի դասարկ վագոնները
չափչփող մուրացկանի

Հումանիտար օգնության
է նման ձանձրույթը

Ձանձրույթը նման է
վասալի վասալին

Ձանձրույթը նման է
կոկորդիլոսի արցունքների

Ձանձրույթը նման է
սառը ֆրիմֆի

**Ձեր առաջարկները, այսինքն՝ ձանձրույթին մեծան-
վող շնչավոր եւ անուշ առարկաներն ու երե-
ւոյթները կարող եմ ուղարկել info@dzandzruit.am
հասցեով**

Գ. Գրիգորի

Քաբուլը եւ իմ սեռական օրինացիան

Կյանքումս երբեք Հայաստանից այսքան երկար չեմ բացակայել: Որ ասեմ՝ կարոտից գժվում եմ՝ սուտ կլինի: Երեւի այն պատճառով, որ տեղափոխվելիս գիտեի՝ մշտական եմ տեղափոխվում, ու նաեւ եկածս տեղը՝ Մերձմոսկովստան (իմ ստեղծած բառը), շատ էլ լավս է: Բայց մի քանի հետաքրքիր փոփոխություններ եմ նկատել իմ մեջ: Նախ որ՝ չնայած ամբողջ կյանքումս Երեւանում տանը համարյա թե մենակ ռուսերեն եմ խոսել, այստեղ ուզում եմ տանը հայերեն խոսել: Էլ չեմ ասում՝ գրել, դրա համար էլ կոմպյուտերիս հայերեն ֆոնտեր քաշեցի: Հետո բերած մի տասը-տասնհինգ հայերեն գրքերը բոլորն արդեն մի քանի անգամ նորից եմ կարդացել ու ամեն օր մինչեւ չեմ հետետում հայերեն ինտերնետին, չեմ հանգստանում:

Ես անսպասելի կարոտը հայոց բանավոր եւ գրավոր լեզվի հանդեպ՝ մեկ: Մյուս հետաքրքիր փոփոխությունն այն է, որ սկսել եմ շատ հիշել անցյալը: Մանավանդ օդորմած բաբուլիս՝ տատիս: Նամանավանդ երբ փողոցում ռուս ծեր կանայք եմ տեսնում: Օդորմի տատիս: Ինքն էլ ռուս էր ու հիմա թաղված է հայկական հողում, իսկ մենք իբր հայ ենք, բայց ապրում ենք, ու երեւի թե մեզ կթաղեն ռուսական հողում: Մի խոսքով, փոխանակում է տեղի ունեցել:

Երբ սկսեցի գրել մի քանի, այսպես ասած, բանաստեղծություններ, ու մի ծանոթի միջոցով տպագրվեցին «Բնագրում», դրանք վերաբերում էին իմ սեռական օրինատացիային ու փորձին: Հետո «Բնագրի» ինտերնետային էջում ահագին տգեղ արձագանքներ կարդացի գրածներիս հասցեին (լավ բաներ էլ կային, իհարկե), մինչեւ անգամ՝ ինձ սպանելու կոչ: Վերջերս երբ նորից հայերեն գրելու պահանջ ունեցա (բայց այս անգամ՝ արձակ, քանի որ, ինչպես տեսնում եմ, բանաստեղծություն գրելը ամեն մարդու բան չէ), էլի ուզեցի գրել իմ սեռական օրինատացիայի՝ Հայաստանի համար բարդ հարցի մասին: Բայց ստացվեց շատը բաբուլիս մասին: Երեւի Էն պատճառով, որ տատս մնաց հարազատներիցս միակը, որ իմացավ իմ մասին:

Նախ ասեմ, որ սիրուն տեսքով, մազերը կարմիր ներկած, մուգ կապույտ աչքերով բաբուլս՝ Ե. Ա...ովնան, Երեւանի ռուսական դպրոցներից մեկում երկար տարիներ ռուսաց լեզվի եւ գրականության ուսուցչուհի է եղել: Ակտիվ կին էր՝ շատ կարդացած եւ շատ պրոգրեսիվ: Կարծես Ստալինի ժամանակներից չէր գալիս: Ու Էնպես ստացվեց, որ հենց ամենասկզբից «այդ» թեմաներով խոսակցությունները տատիս հետ եղան: Երեւի երրորդ դասարան էի, որ կարդացի «Տասներկու աթոռը» (պարզ է՝ ռուսերեն): Այնտեղ գրված էր, որ Էլլոչկա Շչուկինայի ընկերուհի Ֆիմկա Սոբակը մի բառ գիտեր, որ Էլլոչկան չգիտեր: Դա շատ հազվագյուտ բառ էր՝ «գոմոսեկսուալիզմ»: Երբ այդ տողերը կարդում էի, տանը ոչ մեկ չկար՝ բաբուլից բացի, ես էլ նրան հարցրի.

- Բաբուլ, ի՞նչ է նշանակում «գոմոսեկսուալիզմ»:

Տատս, հիշում եմ, այդ պահին կաղամբ էր կտրտում (երեւի բորշի համար, մեր տան ճաշ պատրաստողն էր): Ակնոցի տակից նայեց ինձ ու հարցրեց.

- Իսկ դու ի՞նչ ես կարդում:

- «Տասներկու աթոռը»:

- Ա, հիշեցի, Ֆիմկա Սոբակը, - տատս մեկ էլ տեսար այնպիսի մանրամասներ էր հիշում ռուս գրականությունից: - Դե... դա բժշկական տերմին է:

- Այո, բայց ի՞նչ է նշանակում:

- Արյան հետ կապված բան է,- տեղում հնարեց տառա, եւ խոսակցությունը փակվեց:

Դրանից հետո եւս կարդացի Յ. Յաշեկի «Քաջ գինվոր Շվեյկի արկածները»: Այդ նույն «գոմոսեկսուալիզմ» բառն այնտեղ էլ հանդիպեց: Այդ պահին տանը մարդ չկար, եւ այս անգամ եւս ուզեցի ինքս բառարանով ստուգել, թե դա արյան հետ կապված ի՞նչ բժշկական տերմին է: Բացեցի ռուսերենի բացատրական բառարանը եւ տեսա, որ լրիվ ուրիշ բան է գրված:

Երբ տառա տուն եկավ, առաջին բանը, որ նրան ասացի, սա էր.

- Բաբույ, դու ճիշտը չգիտես՝ ինչ է նշանակում «գոմոսեկսուալիզմ»: Ես այսօր բառարանում նայեցի,- ու ասացի, թե ինչ եմ կարդացել բառարանում:

Բաբույս լռեց, հետո ասաց.

- Այո, ես ասում էի, որ դա բժշկական տերմին է:

- Բայց ճիշտ է, որ դա այլանդակություն է:

- Ախ, ...չին, եթե բառարանում այդպես է գրված, ուրեմն այդպես էլ կա:

Բաբույս պրոգրեսիվ կին էր, բայց երրորդ դասարանցի երեխային ավել բան չէր կարող ասել: Ես հիշում եմ նրա ելույթները մեր հասարակության հետադեմ պահպանողականության մասին, ու որ բոլորին ազատ մտածել էր քարոզում: Ինքն էլ շատ ազատ է ապրել կյանքում: Ժամանակին շատ սիրուն է եղել, եւ մայրս ասում էր, որ մի քանի անգամ կոտոշներ է դրել օդորոմած պապիս գլխին: Թե մայրս դա որտեղից գիտեր, երեւի սովորական բամբասանք էր ռուս կետուրի հասցեին: Բաբույս շատ էր սիրում Յայաստանը, բայց այդպես էլ հայերեն կարգին խոսել չսովորեց: Միակ հայերեն խոսքը, որ սովորություն ուներ ասել՝ «Սո՛ւս մնա»: Յամենայն դեպս, իր ռուս հալով նա ավելի էր հայերին սիրում, քան բակինկա մայրս: Մայրս Բաբվի գովքն էր անում մինչեւ 88 թվին՝ երեւանը համարելով պրովինցիալ: Յետո այդ թեմայով մինչեւ հիմա լռում է, քանի որ շարժումից հետո Բաբվում նրա քեռու աղջկան բռնաբարեցին եւ ծեծեցին, ու նա մի խալաթով փախավ մորս գովական քաղաքից: Իսկ 88-ին բաբույս ակտիվացել էր, գնում էր միտինգների, եւ ու եղբայրս էլ նրա հետ, իսկ ծնողներս անտարբեր էին: Ես այն ժամանակ 14 տարեկան էի ու նոր էի հասկացել, որ այդ «գոմոսեկսուալիզմ» կոչված բանի հետ ես ինչ-որ կապ ունեմ: Դա զարմանալի էր, վախեւնալի եւ անհասկանալի:

Քանի որ ծնողներս ամբողջ օրը աշխատում էին, բաբույն էլ արդեն թոշակի էր, եղբայրս էլ արդեն մեծ էր ու առանձին էր ապրում, եւ մնում էի տատիս հետ: 88 թվին էր, որ մի անգամ դասադուլ արեցինք ու իմ ամենամոտիկ ընկերոջ հետ եկանք մեր տուն: Այդ ընկերս սիրուն տղա էր՝ կես ուկրաինացի: Ես հասկանում էի, որ սիրահարված եմ իրեն: Սկսեցինք այդ ընկերոջս հետ կիսահանված զգվոտվել, իբր թե ըմբշամարտով ենք զբաղվում, երբ բաբույն եկավ ու սկսեց վրաներս գոռոռալ: Ես վախեցա, որ բաբույն ինձ մեղքի պահին բռնել է, քանի որ ես էլ, ընկերս էլ շատ գրգռված էինք ու եթե բոլոր մեկ կանգնեինք՝ մեր վրայից կերեւար, որ մեր ըմբշամարտը իսկի էլ անմեղ չէր: Դրանից հետո երբ այդ ընկերոջս հետ մեր տուն էի գալիս, բաբույը շուտ-շուտ գալիս էր իմ սենյակն ու մեզ հետեւում՝ հո անթույլատրելի բաներ չէ՞նք անում: Իսկ ես ու ընկերս արդեն իրար սեր էինք խոստովանել (ավելի ճիշտ կլինի ասել՝ սեքս էինք խոստովանել) ու հարմար առիթի էինք սպասում, բայց հարմար առիթ չէր լինում:

88 թվի դեկտեմբերին բաբույս մի օր առավոտից գնաց մի ընկերուհու տուն, որի ամուսինը նոր էր մահացել: Տունն ազատ էր լինելու մի քանի ժամով, եւ էլ որոշեցի դասից փախնել ու ընկերոջս հետ գնալ մեր տուն ու վերջապես մի բան անել, թե չէ արդեն երկուսս էլ չէինք դիմանում: Յագիվ էինք սկսել մի բան անել, երբ ամեն ինչ սենյակում սկսեց դողդողալ: Ոնց որ աստված մեզ պատժեր, որ ուզում ենք մեղք գործել: Երկուսս էլ ահավոր վախեցանք, դե 14 տարեկան էինք, շուտ հագնվեցինք ու տնից իջանք: Ինչ-որ ժամանակ հետո հանգստացանք, կարող էինք բարձրանալ ու շարունակել հագիվ սկսած գործը, բայց արդեն բաբույը եկավ ու ասաց, որ շատ ուժեղ երկրաշարժ է եղել: Դրանից հետո երկար ժամանակ այդ ուղղությամբ ոչ մի բան չէի ուզում անել: Շատ վախեցած էի: Այդ մասին մտածելիս հիշում էի սարսափելի երկրաշարժը ու մտքիցս հանում էի:

Բայց ֆիզիոլոգիան իրենն անում է: Ի վերջո ես սկսեցի ապրել այդ կյանքով, հատկապես բանակից հետո: Մի անգամ տատի հետ երկուսով էինք տանը: Այդ ժամանակ ես Ս. անունով մի տղայի հետ էի ինտիմ հարաբերությունների մեջ, որ մեր տուն գնում-գալիս էր,

Գ. ԳՐԻԳՈՐԻ

Բաբուլյե եւ իճ սեռական օրիենտացիան

բայց ծնողներին մտքով չէր էլ անցնում, որ մեր մեջ ընկերությունից բացի ուրիշ բան կա: Ես ինչ-որ բան էի կարդում, տատս էլ անշատված նստած էր իր տեղը, մեկ էլ հանկարծ հենց այնպես հարցրեց.

- Դու վերջնականապես կողմնորոշվե՞լ ես քո սեքսուալ նախասիրությունների մեջ:

Ես հանկարծակիի եկա:

- Ի՞նչ ես խոսում, բաբուլյ,- կակազելով հարցրի ես:

- Կարծեմ պարզ ասացի: Ես գիտեմ, որ դու տղաների հետ ես սիրում... Դու եւ Ս -ն սիրահարներ եք, այնպես չէ՞...

Ես վախեցած նայեցի բաբուլյիս ու կարծես այդ պահին տեսա, թե որքան է նա ծերացել: Դժվար տարիները նրան շատ էին փոխել: Իմ բանակում ծառայելու տարիներին նա շատ էր փոքրացել, չորացել էր: Տեսողությունը շատ էր վատացել, այլևս չէր կարդում: Տնից դուրս չէր գալիս: Այն հաճելի ժուռ տատիկը չէր այլևս, որ իր արտաքինի մասին էր մտածում, որ քթի տակ երգում էր ժամանակներ ու համով ճաշեր էր պատրաստում: Արդեն ժամերով նստում էր բազկաթոռին, երկար լռում էր: Իսկ հիմա ինձ մի բան ասաց, որից ես ցնցվեցի: Ես եւ Ս-ն ոչ մի առիթ չէինք տվել, որ բաբուլյը նման կասկած ունենա, բայց նա, ահա, ունի եւ շատ էլ համոզված է խոսում:

- Բաբուլյ, պետք չի,- ասացի,- ես եւ Ս-ն ընկերներ ենք... Եւ եթե անգամ այդպես էլ լինե՞ր՝ դա աշխարհում ոչ մեկին չի վերաբերում:

- Ես գիտեմ, որ այդպես է, չփորձես ինձ հակառակն ապացուցել: Բայց ես հո քեզ չեմ մեղադրում, ...չիկ,- ասաց բաբուլյը: - Աստծու սիրուն, դա ձեր գործն է: Ես որպես տատիկ իհարկե կուզեի, որ այդպես չլինե՞ր, բայց ի՞նչ կարող եմ անել: Կարենորդ՝ որ լավ մարդ լինե՞ք: Միայն մի հարց եմ ուզում ինձ համար պարզել: Կարո՞ղ եմ հարցնել:

- Ասա, բաբուլյ:

- Երբեւէ աղջկա հետ փորձե՞լ ես:

- Փորձել եմ, բաբուլյ:

- Եվ վա՞տ էր:

- Չէ, վատ չէր:

- Իսկ ի՞նչ ես կարծում, երբեւէ կուզե՞ս ամուսնանալ, երեխա ունենալ:

- Երեւի կուզեմ, բաբուլյ:

- Դա լավ է,- թեթեւացած շունչ քաշեց տատս,- ավելի լավ է քիսեքսուալ լինել, քան լրիվ պեղերաստ:

Ես ծիծաղս հագիվ պահեցի: Եվ այլևս ոչ մի խոսակցություն այդ թեմայով մեր մեջ չեղավ: Միայն երբ Ս-ն գալիս էր մեր տուն, ու թեկուզ ընկերական մենք կպնում էինք իրար, բաբուլյը այնպես էր ինձ նայում, որ հասկանում էի, թե ինչ է մտքում: Այդ պատճառով էլ խնդրեցի Ս -ին էլ մեր տուն չգալ: Բաբուլյը այդպես էլ այդ թեմայով ոչ մի բան չասաց մինչեւ իր մահը՝ 99 թվի վերջին: Ես ընկերոջս՝ Ս -ին, արգելեցի ներկա գտնվել բաբուլյի թաղմանը: Նա շատ զարմացավ, բայց ես ոչ մի բացատրություն չտվի: Դ՛ու չէի՞ ասելու, որ ինձ թվում էր, թե այդ դեպքում բաբուլյս դազադից պիտի ինձ նայի հանդիմանական հայացքով...

Մերձմուկովստան

Մորուխ ֆաշալը

Ամառ ժամանակ էր: Բանակից նոր էի վերադարձել: Կինոյի տան առաջ կանգնած՝ մարդ էի սպասում: Մարդն էլ չէր գալիս, ու ես ներվայնացած ծիւում էի: Այն ժամանակ ձեռքի հեռախոս չկար, որ կարողանայիր գանգել: Մեկ էլ չգիտեմ որտեղից մի մարդ ծլեց կողքս: Մի քաջալ ու սեւ-սպիտակ մորուքավոր մարդ էր, 55-60 տարեկան, ինտելիգենտ տեսքով: Ինձ ժպտալով ժուռերեն բարեկեց ու մի սիգարետ խնդրեց: Տվեցի եւ նրանից «օ՞»- ով քաղցրացած շնորհակալություն ստացա, քանի որ տվածս սիգարետն ընտիր էր: Դժվար տարիներն էին, բայց ես եղբորս սպոնսորության շնորհիվ երբեք ոչ լավ սիգարետի, ոչ էլ ուրիշ մի բանի կարիքը չեմ զգացել:

Քաջալ մորուքը կրակ էլ խնդրեց: Ես վառեցի նրա սիգարետը եւ կրակվառիչս էլ տվեցի իրեն: Այս անգամ շնորհակալությունը շատ ավելի պաթետիկ հնչեց: Եթե բով՝ ժի մեկը լինե՞ր՝ չէի տա: Բայց այդ աննշան նվերը տալով՝ ինձ կրակը զգեցի: Թեեւ առանց այդ բանն անելու էլ քաջալը մտքին դրել էր ինձ խոսացնել, քանի որ ասաց.

- Հայերեն խոսենք, թե՞ ռուսերեն:
- Ինձ համար մեկ է:

Բայց քաջալ մորուքը շարունակեց ռուսերեն: Նկատել եմ՝ հայախոս հայերը նախընտրում են ռուսերեն խոսել՝ թեկուզ սխալներով, բայց ռուսախոս հայերը նախընտրում են հայերեն չխոսել, թեկուզ նրանց ռուսերենն էլ հաճախ մի բան չէ:

- Դուք այս կողմերում եք ապրում,- հարցրեց:

Ես գլխով արի:

- Ես էլ այն շենքում եմ ապրում: Ես ձեզ էլի եմ տեսել... դուք այնքան հիշվող դեմք ունեք: Ձեր սերնդի մեջ շատ հազվագյուտ են նման կիրթ դեմք ունեցողները: Իսկ դուք մաքուր հայն եք...

«Սկսվեց, կապում է», - մտածեցի ես եւ ինչ-որ տհաճություն զգացի: Ինձ մինչեւ հիմա 30 տարեկանից բարձր ոչ մեկը չէր փորձել կապել: Բայց քաջալ մորուքը շատ քաղաքավարի էր: Նա ներկայացավ՝ ձեռքս երկար-բարակ սեղմրտելով: Ճարտարապետ է: Մենակ է ապրում: Սիրում է նկարչություն եւ երաժշտություն: Ուզեց իմանալ, թե ես ինչով եմ զբաղվում: Երբ իմացավ, որ բանակից նոր եմ վերադարձել եւ ուզում եմ պոլիտեխնիկ ընդունվել, սկսեց ակտիվ հետաքրքրվել հայ ազգային բանակով եւ պոլիտեխնիկով, քանի որ ինքն էլ է այդ ինստիտուտն ավարտել:

Արդեն տաս րոպեի չափ գլուխս տարել էր, երբ միանգամից ասաց.

- Քան թե այսպես փողոցում կանգնած խոսում ենք, զուգե ավելի լավ կլինի գնալ ինձ մոտ: Ես լավ սուրճ ունեմ: Հետաքրքիր ալբոմներ ձեզ ցույց կտամ: Կատու սիրո՞ւմ եք, ես կատուներ ունեմ...

Ի՞նչ անեի: Ընկերս ուշանում էր, ես էլ տուն գնալու հավես չունեի, ուրիշ անելու բան էլ չունեի, մյուս կողմից էլ մեջս հետաքրքրություն մտավ տեսնելու, թե ես բիձեն իսկապե՞ս ուզում է ինձ կապել, թե պարզապես ուզում է շփվել: Համաձայնվեցի, եւ քաջալ մորուքի աչքերը պսպղացին, փայլփլեցին, շողշողացին, մի խոսքով, եղան այս բառի բոլոր հոմանիշները, որոնցով հարուստ է հայերեն լեզուն:

Բնակարանը վատը չէր՝ գրքեր, նկարներ, ֆլորա եւ ֆաունա: Նրա ունեցած բոլոր կատուները Լատինական Ամերիկայի պրեզիդենտների անուններով էին: Մի լկտված կատու ուներ, որ ինձ միանգամից չսիրեց (ի տարբերություն իր տիրոջ), վրաս \$2-շացրեց ու շուռ եկավ, գնաց խոհանոց: Տանտերն սկսեց ակտիվորեն սուրճ սարքել եւ արագ-արագ բաներ էր պատմում: Պարզվեց, որ վաղուց կնոջից բաժանվել է եւ մի գավակ ունի (արդեն չեմ հիշում՝ տղա՞, թե՞ աղջիկ): Սուրճի հետ մի ծամված պաղպաղակ բերեց, որ երեւի ամենաքիչը մի շաբաթ մնացել էր նրա սառնարանում, հալվել ու նորից սառել էր հոսանքի անջատում-միացումների ժամանակ: Հագիվ էի մի երկու կրճ արել, երբ պաղպաղակի մի մեծ կաթիլ ընկավ շալվարիս: Ես էլ որպես հայտնի պանիկյոր, վեր թռա ու սկսեցի թաշկինակովս մաքրել, իսկ քաջալ մորուքը ձեռքը դրեց ուսիս ու ասաց.

- Լավ, ինչո՞ւ ես հուզվում, ես կլիզեի...

Ես նրան թարս նայեցի: Սրա հանաքներին նայի: Ես էլ պիտի թողնեի, որ ծնկի գար իմ առաջ ու շալվարիցս պաղպաղակ լիզե՞ր:

Ինչեւէ, նստեցինք, նա բերեց մի քանի ալբոմ ու սկսեց ցույց տալ՝ առանց հարցնելու, թե ինձ հետաքրքրո՞ւմ է նկարչությունը: «Այս ալբոմներից ամբողջ Հայաստանում չկա, ինձ հատուկ արտասահմանից են ուղարկել», - պարծեցավ նա: Ես, քաղաքավարությանը զոհ գնալով, նայում էի ինձ անծանոթ ժամանակակից նկարիչների ալբոմներ եւ լուռ էի մնում, իսկ տանտերը մի գլուխ խոսում էր՝ ձեռքը կպցնելով մեկ ուսիս, մեկ՝ ծնկիս, մեկ՝ թեւիս: Մեկ էլ վերջին ալբոմը գրավեց ուշադրությունս: Կոչվում էր «Երոտիկան արվեստում»: Լեհերեն էր կամ չեխերեն: Սկսեցի ուշադիր նայել մինչ այդ ոչ մի տեղ չտեսած նկարների լուսանկարներ, որոնցից մի քանիսը շատ հետաքրքիր էին: Բոլորը տկլոր կամ կիսատկլոր կանանց ու տղամարդկանց նկարներ էին՝ սեքսի տարբեր աստիճաններով, մինչեւ որ հասա մի նկարի, ուր համբուրվող տղամարդիկ էին: Ահա այս նկարի վրա հայացքս մի քիչ ավելի երկար մնաց, եւ ես զգում էի, որ քաջալ մորուքը ուշադիր հետեւում է իմ ռեակցիային: «Ըհը, հասնում է իր նպատակակետին», - մտածեցի ես: Նա էլ սկսեց ինչ-որ բան ասել, բայց հենց այդ պահին դռան զանգը տվին, եւ Մորուքը ջղայնացած վեր կացավ դուռը բացելու:

Միջանցքից գոռգոռոցներ լսվեցին: Սենյակ մտավ մեկ այլ քաջալ, միայն թե՛ բեղերով: Այս մի բիձան Մորուքից տարիքով փոքր կլինեի, բայց ավելի կլոր ձեւեր ուներ,

Գ. ԳՐԻԳՈՐԻ

Սորոսի ֆաշալ

ագրեսիվ հայացք եւ տեղում հանգիստ չէր մնում: Տանտերը շատ դժգոհ էր երեւում անսպասելի հյուրի հայտնվելուց, դա նրա դեմքին պարզ գրված էր: Բայց ստիպված եղավ մեզ ծանոթացնել:

- Կոլեգա, իմ երիտասարդ բարեկամն է...

Բեղավոր քաչալը քաղցր-քաղցր ժպտալով ձեռքս երկար-բարակ սեղմրտեց: Երեւի մտածեց, թե ես իր ընկերոջ յարն եմ: Հետո տանտիրոջից սուրճ խնդրեց, եթե չասենք՝ հրամայեց: Ու մինչ վերջինս թթված երեսով խոհանոցում սուրճ էր սարքում՝ այս էքսցենտրիկ բիծան սկսեց երգել, կատուներին վախեցնել, բարձր-բարձր ինչ-որ բաներ խոսել հայերեն՝ ապլումբով կարծիքներ հայտնելով նկարիչների մասին, որոնց ալբոմները տեսավ ժուռնալի սեղանին դրված: Այդ ընթացքում ես փակել ու մի կողմ էի դրել Էրոտիկ արվեստի մասին ալբոմը: Հետո սկսեց ինձ հարցաքննել՝ նախորդի պես հետաքրքրվելով իմ գեներոկայով եւ մասնագիտությամբ: Ու նորից նույն նախադասությունը:

- Ձեր դեմքին շատ ազնիվ բան կա, ձեր գանգի կառուցվածքը շատ ազնիվ է, որ ընդգծվում է ձեր շեկ գանգուրներով: Բեմի համար պատրաստի կերպար եք: Չէի՞ք ցանկանա երգել իմ խմբում...

Երգել խմբում: Բայց սա էլ ճարտարապետ չէ՞, Սորոսը սրան կարծես թե կոլեգա ասաց... Ես ասացի, որ երգելու ոչ ձայն ունեմ, ոչ էլ սլուխ: Այդ ժամանակ բեղավոր քաչալն սկսեց երկար ճառ ասել, որ բոլոր մարդիկ էլ ձայն ունեն: ոսելու ժամանակ էլ անընդհատ կաչում էր մեկ ուսիս, մեկ՝ ծնկիս, մեկ՝ թեւերիս: Սպիտակ մայկա էի հագել, ու մարմինս դեռ բանակից հետո լավ պարապած էր, պտուկներս տնկված երեսում էին շորիս տակից, նա էլ հա նայում էր դոշիս ու հաստատ ուզում էր դիպչել, բայց երեւի ճիսկը չհերիքեց: Իսկ քաչալ մորուքը եկել-սստել ու դժգոհ նայում էր, թե ինչպես է իր անկոչ հյուրը փորձում մյուս հյուրին իր ձեռքից խլել:

«Սրանք ջահել վախտով հաստատ իրար շինել-մինել են: Պառվաբոզ տեսել էի, պառվագյոթ էլ չէի տեսել՝ տեսա», - մտածեցի ես ու հասկացա, որ ցվրվելու ժամանակն է: Միանգամից տեղից բարձրացա ու ասացի:

- Ձեզ հետ հաճելի է, բայց ես պիտի գնամ: Շնորհակալություն ամեն ինչի համար:

Քաչալ մորուքը վեր թռավ:

- Վայ, ո՞ր ես շտապում, խնդրում եմ՝ մնա, - ու աչքով-ունքով ցույց էր տալիս, որ իբր հիմա բեղավորին կցրենք ու հանգիստ մեր գրույքը կշարունակենք: Բեղավորն էլ իր կողմից սկսեց համոզել, որ մնամ: Բայց դե հարի՛Ֆ չկար: Ոչ թե նրա համար, որ վախում էի, թե այդ երկու ղզղնած բիծեքը կարող է ինձ բռնաբարեն: Չէ մի: Մի հատ օբերկոտ աչից կանեի, մի հատ էլ՝ ձախից, ու ամեն ինչ կվերջանար: Իրենց մեծ բանի տեղ դնող ինտելիգենտների մի տեսակ կա, որ միշտ չեմ սիրել: Պրետենցիոզ, որ կարծում են, թե ամեն ինչ գիտեն: Ամեն ինչի մասնագետ են: Չես հասկանում, ճարտարապետ են, թե երգիչ, թե մի ուրիշ բան: ոսում են շտամպներով ու ամեն ինչ քննադատում են: Գուցե երկուսն էլ լավ մարդիկ են, բայց դե մի օրվա համար երկու քաչալ բիծեքը շատ են:

Տանտերը խնդրեց, որ իրեն այցելեմ, ու ինձ տվեց իր հեռախոսի համարը, որը ես անմիջապես իրենց մոտքից դուրս գալուց հետո ճմռթեցի ու գցեցի: Դուրսը հանգիստ շունչ քաշեցի, կարծես ազատվել էի մի շատ տհաճ բեռից: Էհ, երեւի սա էլ էր պետք, էլի լավ է, որ մի տհաճ բան չպատահեց: «Երեւի տանը հիմա երկու քաչալներով կռիվ են անում», - չարությամբ ու գոհությամբ մտածեցի ես:

Դրանից հետո փողոցում ինչքան տեսնում էի քաչալ մորուքին՝ ճամփաս փոխում էի: Մի անգամ էլ հետեւիցս ձայն տվեց, բայց ես չլսելու տվեցի: Թող իմանա, որ ես իր հետ գործ չունեմ:

Անցավ երկու կամ երեք տարի: Մի անգամ անցնում էի քաչալ մորուքի շենքի մոտով, երբ նրա մուտքի մոտ դագաղի կափարիչ տեսա: Պանիխիդայի ժամն էր, մարդիկ էին մտնում-դուրս գալիս: Անմիջապես մտքովս անցավ, որ քաչալ մորուքն է մահացել: Առանց երկար-բարակ մտածելու՝ բարձրացա նրա տուն: Տան դուռը բաց էր: Տանտերն էլ՝ դագաղի մեջ պառկած: Սորոսը լրիվ սպիտակել էր: Բայց դեմքը նիհար չէր: Ես խոսակցություններից հասկացա, որ սրտից է մահացել: «Ախր շատ էր ծխում ու խմում, իրեն չէր խնայում», - ասացին: Ես հանկարծ շատ տխրեցի: Մեղք էր, լավ մարդ էր: Ուզում էր հետո մտերմանալ, այն էլ՝ ես չուզեցի: Չգիտեմ, խոգություն արե-

ցի երեւի: Զիմա, երբ արդեն այդ մարդը չկա, մտածեցի, որ ինձնից մեծ բան չէր գնա, եթե մեկ-մեկ հանդիպեի, խոսեիք արվեստից, թեկուզ նաեւ իր եւ իմ սեռական օրի-
ենտացիայի անվերջանալի թեմայից: Իհարկե թույլ չէի տա շալվարիս թափված կա-
թը լիզել, էլ չեմ ասում ուրիշ բաների մասին, բայց երեւի պետք չէր այդպես խիստ լի-
նել նրա հետ:

Սենյակում մռայլ նստած էր նաեւ բեղավոր քաջալը: Ինձ անմիջապէս ճանաչեց,
եկավ, ձեռքս բռնեց ու սկսեց խոսել ու խոսել: Մարդիկ մեզ էին նայում: Մտածեցի, որ
մարդիկ երեւի մտածում են, թե այս բեղավորը հանգուցյալի կյանքի առաջին տղան է
եղել, իսկ շեկ ջահելը՝ վերջինը: Թող մտածեն: Այդ միտքն ինձ մի քիչ մխիթարեց: Գո-
նե թող հետմահու մի քիչ, աննշան հաճելի լինեմ ինձ հետ այնպես մտերմանալ ուզող
մորուք քաջալին...

Զգվելի երազ

Ասում են՝ կան երազներ, որ մարդ ամբողջ կյանքի ընթացքում տեսնում է: Ես մի
այդպիսի երազ ունեմ, որ ահա տասնհինգ տարուց ավելի է՝ տարին գոնե մեկ անգամ
տեսնում եմ:

Բայց գոնե հաճելի լինեւր այդ երազը:

Ճիշտ հակառակը: Տեսնում եմ՝ տառականների մի զորք մտնում է հենց այն սեն-
յակը, որտեղ ես քնած եմ, ու իրար վրա ելնելով՝ բարձրանում է իմ մահճակալի վրա,
մտնում անկողինս, վերմակի տակ, բարձրանում, մտնում ծոցս... Ու ամբողջ երազի
ժամանակ զգում եմ, որ մարմնիս վրա հազարավոր տառականներ են ման գալիս,
դղիկ տալիս, մտնում թեւերիս տակ, մայկայիս տակ, տրուսիկիս մեջ, քիթս, ականջ-
ներս, բերանս, բոլոր տեղերը, որտեղ հնարավոր է մտնել: Ու երբ որ բերանս շատ լիքն
են լցվում, այ էդ ժամանակ էլ չեմ դիմանում, գոռում եմ ու զարթնում...

Ինչպէս տեսնում եք, շատ զգվելի երազ է, ու ամեն անգամ էդ երազը տեսնելն
ինձ համար ստրես է: Կյանքում որովհետեւ տառականներից ոչ միայն շատ-շատ զգ-
վում եմ, այլ նաեւ վախենում եմ: Միայն թե՝ այս երազի մեջ մի տարօրինակ բան կա:

Տառականները ոչ թե սեւ են, այլ դեղին են:

Ուրեմն պատկերացրեք դեղին տառականների մի զորք հարձակվում է ձեզ վրա:
Փայլփլուն տառականներ, սենյակի մեջ լույս են տալիս ու ելնում վրադ, մտնում ծոցդ
եւ բոլոր անցքերդ:

Զետաքրքիրն այն է, որ ես երազում տեսնում եմ ճիշտ այն սենյակը, որտեղ քնած
եմ այդ պահին: Լինի մեր տանը, դաշայում, բարեկամի տանը, թե հյուրանոցում:

Մի քանի մարդու հարցրել եմ, թե ի՞նչ պատճառով եմ ես հաճախ այսպիսի զգվե-
լի երազ տեսնում, ու տարիների հետ դա չի անցնում:

Մի տիկին ինձ շատ լուրջ ասաց. «Դեղին տառական... դա նման է ոսկու: Դու փող
շատ ես սիրում ու միշտ փողի մասին ես մտածում, այդ պատճառով էլ դա ես տես-
նում»:

Մի ուրիշ տիկին էլ, ավելի երիտասարդ, բացատրեց այսպես. «Դա քո չբավա-
րարված սեքսուալ ֆանտազիաների մասին է խոսում»:

Երկուսն էլ ինչ-որ չափով ճիշտ են: Բայց ո՞վ չի փող սիրում այս կյանքում: Թող
մեկն ինձ ասի, թե ինքը չի ուզում շատ փող ունենալ: Եվ ո՞վ չունի չբավարարված սեք-
սուալ ֆանտազիաներ: Բայց երկուսից ոչ մեկն էլ ինձ համար իդեա -ֆիքս չեն եղել:
Փողի եւ սեքսի կարիք գրեթե երբեք չեմ ունեցել: Ուրեմն ո՞րն է բացատրությունը: Եթե
երկու տիկիների ասածները միացնենք իրար, ուրեմն դեղին տառականը փողի եւ
սեքսի սիմվոլն է, այսինքն՝ փողով սեքսի: Բայց ես այդ մի բանը երբեք չեմ ընդունում:
Ինչ-որ տեղ կարդացել, թե լսել եմ, որ հայրը խորհուրդ է տալիս տղային. «Տղաս,
կյանքում երկու բանի համար փող չտաս՝ սեքսի եւ քո աշխատանքի տեղի գրեական
պիտույքների»: Երբ Իսպանիայում էի, այնտեղ ջահել տղաներն ու աղջիկները շատ
եծան գներով սեքս էին անում: Եվ շատ էլ գեղեցիկ էին, ցանկալի: Բայց ես, չէ, չուզե-
ցի ոչ մի կոպեկ տալ նրանց, քանի որ գաղափարն արդեն ինձ համար անընդունելի է:

Այս տողերը գրում եմ Ամստերդամում, հյուրանոցում: Այս գիշեր երազումս տեսա
հենց այս նույն հյուրանոցի սենյակը ու էլի նույն սյուժեն...

Ուրեմն ո՞նց անեմ, որ այլեւս այդ զգվելի երազն ինձ մոտ չգա...

Կիլիկյան

Պոեզիա
Ջերմոցային էֆեկտ
Ինֆյացիա
Կամուֆլաժ
Խարակիրի
Մակիյաժ
Անեմիա
Տատու
Բիժու
Զաղաքական ապաստան
Ինտերվենցիա
Ապարտամենտ
Գեոպոլիտիկա
Կակտուս
Կանգ առ ակնթարթ
Բրելոկ
Բջջային
Սուրճ անկողնում
Մատնահետք
Ցունամի
Դոն Կիխոտ
Անատոմիկում
Պանդեմիա
Վամպիր
Կոլեկցիա
Վենդետա
Տեռորիզմ
Հիպերտոնիա
Մուհամմեդ
Մովսես
Խավարասեր
Էներգետիկ ճգնաժամ
Էվերեստ
Երկար ոտքերի
առավելության մասին
Տաբու
Դոկտոր Հանիբալ
Մագելան
Ռոբինզոն
Փրկեցեք մեր հոգիները
Հումանիզմ
Կամբալա
Կոմունալ աղետ
Եվրոռեմոնտ
Զարկտիկ
Գլոբալիզացիա

Պոեզիա

Իմ ողջ պոեզիան
կրծքերիդ միջև է
կրծկալ ես հագնում
դառնում եմ
արգելված պոետ:

Ջերմոցային էֆեկտ

Լոգարանիդ հայելին եմ
հանվում ես
քրտնում եմ:

Ինֆյացիա

Ձեռքիդ օճառն եմ
օր օրի
մաշվում եմ:

Կամուֆլաժ

Շուրթերիդ
հասնելու համար
ատամի խոզանակի
մազաշերտում
թաքնվեցի:

Խարակիրի

Սանրիդ ատամներից էի
սանրվելիս
մազերիդ մեջ մնացի:

Մակիյաժ

Դիմափոշուդ տուփը փակելիս
ուշքդ ուր էր
խեղդվեցի:

Անեմիա

Արյունս հերիքեց
միանգամվա
շրթներկվելուդ:

Տատու

Կոնքիդ դաջվածքն եմ
մի գլուխ
ջնջելու
հնար ես փնտրում:

Բիծու

Ականջօղիդ տեղ
սուսուփուս
տարուբերվում եմ:

Քաղաքական ապաստան

Բարկանում ես
թաքնվում եմ
մատիդ ու մատանուդ
արանքում:

Ինտերվենցիա

Հողաթափդ հագնում ես
բնակտարածքս
կրճատվում է:

Ապարտամենտ

Քնած էի ձեռնացիդ մեջ
հիևգ ննջարան կար
դու չկայիր:

Չեոպոլիտիկա

Պայուսակումդ եմ ապրում
պայուսակդ քրքրում ես
աշխարհակարգս փոխվում է:

Կակտուս

Համակարգչիդ կողքի
կակտուսն եմ
e-mail ես ստանում
փշաքաղվում եմ:

Կանգ առ ակնթարթ

Ժամացույցդ մի լարիր
պտտվում եմ
սլաքներից կառչած:

Բրելոկ

Կցված եմ
բանալիներիդ տրցակին
դուռդ բացում ես
գլխապտույտ եմ ունենում:

Բջջային

Յուրաքանչյուր
բջջով
զգում եմ
անհասանելի ես:

Սուրճ անկողնում

Առավոտյան սուրճդ եմ
սովորականի պես
կիսատ թողեցիր:

Մատնահետք

Սուրճիդ մրուրում
պառկած էի
մատով
բախտ բացեցիր:

Ցունամի

Քայլում էի
բաժակիդ պռունկով
վայելուչ չէ
թեյը փչելով խմելը:

Դոն Կիխոտ

Հանուն քեզ
հողմաղացների դեմ
էի պայքարում
մեկ էլ փռշտացիր:

Կիլիկյան

Բանաստեղծություններ

Անատոմիկում

Քո կատուն էի
մազ էի թողնում
հանձնեցիր
բժշկականի
ուսանողներին:

Պանդեմիա

Մինչեւ
թռչնագրիպի համաճարակը
քո թութակն էի:

Վամպիր

Մոծակը
որին
սպանեցիր
ես էի:

Կոլեկցիա

Քորոցը
բարձիկին ես խրում
թայրտում եմ:

Վենդետա

Մեխը
որ համառորեն
պատռում է
գուլպաներդ
ես եմ:

Տեռորիզմ

Մայթին գիսկալիս
իմացիր
կոշիկիդ կրունկը
սղոցողը
ես էի:

Ջիպերտոնիա

Չանում ես կրծկալդ
երակներումս
մակընթացություն է
հագնում ես
արյունս տեղի է տալիս:

Մուհամմեդ

Եթե կրծքերդ
չեն գալիս ինձ մոտ
ես եմ գնում նրանց մոտ:

Մովսես

Քառասուն տարի
դեգերում եմ
կրծքերիդ շուրջ:

Խավարասեր

Կյանքս անցավ
կրծքերիդ
ստվերում:

Էներգետիկ ճգնաժամ

Ողջ ձմեռ
ցախ էի հավաքում
քո մացառներում:

Էվերեստ

Տարիներ ի վեր
մազլցում էի
ոտնակոճիցդ
մինչեւ կոնքոսկր:

Երկար ոտքերի առավելության մասին

Կոնքերիցդ պարան
կապեցի
կախվեցի:

Տաբու

Պորտիդ ստվերում
խաղողը հասել է
մի գլուխ ասում ես
սպասենք
խաղողօրհներին:

Դոկտոր Հանիբալ

Խաղող էմ ուտում
խաղողը քո համին է
սարսափով գիտակցում եմ
մարդակեր էմ դարձել:

Մագելան

Իմ բոլոր
շուրջերկրյա
ճամփորդությունները
քո շուրջն են:

Ռոբինզոն

Պատսպարվել եմ
քո մարջաններում
չորսդին
մերկությանդ օվկիանոսն է:

Փրկեցեք մեր հոգիները

Պորտիդ
ջրապտույտում
խեղդվելիս
չհասցրի կառչել
մերձակա մացառներից:

Հումանիզմ

Շիշը խցկեցիր
նետեցիր
համաշխարհային օվկիանոս:

Կամբալա

Բացակայությանդ
ծանրությունից
տափակածուկ եմ
դառել
ավազին քսվելով եմ
լողում:

Կոմունալ աղետ

Քայլում ես
փողոցը ծովում է:

Եվրոռեմոնտ

Թողեցիր բորոյուրին
ընկա Լինսի
ծրագրի
տակ:

Քարկտիկ

Անձս երկատվեց
հետո քառատվեցի
հիմա ինձնով
քարկտիկ ես խաղում:

Գլոբալիզացիա

Աճում եմ
ահռելի տեմպերով
հաջորդ տասնամյակ
ծնկներիդ հասնելու
հեռանկարով:

RR - 3177

ՄԻ ԶԻՉ ՊԱՏՄԵՄ ԳՐԱԾԻՍ ՍԱՍԻՆ

Արդեն լաճեմ դասնեմ, որ մեծ վեղ եմ գում: «Անձամբ ճանաչում եմ»-ը երկրորդ հասվածն ա էդ վեղից: Ու քանի որ նախորդ հասվածը (Ինքնագիր, #1) Վիոլետին կարգին ջղայնացրեց, ուզում էի էս երկրորդ հասվածը ուրիշ տեղ տեղադրեմ: Տվեցի Նիկոլ Փաշինյանին, վերցրեց, ասեց իրիկունը կգանգեմ: Ու չգանգեց: Արդեն դարձ էր որ վեղս էլի սխալ ա դուրս գալիս, բայց ուզում էի մանրամասները իմանամ, ինքս զանգեցի: «Գրածդ չեմ հասկանում», թխուր ձայնով ասեց Նիկոլ Փաշինյանը, «Օրինակ, Լենինն ի՞նչ ա նշանակում էդ տեղում»: Պատասխանի երկու տարբերակ կար, ու քանի որ համարյա ջղայնացած էի, ընտրեցի առաջին տարբերակը՝ «Լենինը», ասեցի, «նշանակում ա հեղափոխություն»: Իսկ երկրորդ տարբերակն էն ա որ Լենինը մոդեռնիզմի հարազատ հայրիկն ա ու ժողովրդամոլի մոլորաբան հարազատ դասընկերը:

Անձամբ ճանաչում եմ

Ինձ ոչ մեկը չէր զգուշացրել որ Թիֆլիսն էդքան սիրուն ա, դրա համար էր երեւի՝ երբ որ դեկտեմբերի շուտ վրա հասնող մութի միջով մտանք քաղաք՝ սիրտս սկսեց սովորականից արագ խփել: Մենք մեր հյուրանոցի մենակ անունը գիտեինք, իսկ տեղը՝ մոտավորապես, ու որ առաջին պատահած անցորդից հարցրինք Ռուսթավելու պողոտայի ճանապարհը, էդ անցորդը հայ էր, ու որ արդեն Ռուսթավելու վրա առաջին պատահած տաքսու վարորդից հարցրինք Վերե Պալասի տեղը՝ էդ վարորդը էլի հայերեն խոսեց, ու էս հասկացա որ դեկտեմբերյան մութի միջով մենք ոչ թե Թիֆլիս ենք մտել, այլ ուղիղ իմ տեքստի մեջ:

Ես ինձ շատ շուտվանից եմ հիշում՝ երեւի 3 տարեկանից: Ու հստակ հիշում եմ որ լարված ինչ-որ բան էի փնտրում: Ինձ չէին ասել իմ փնտրածի անունն ինչ ա, բայց ասել էին որ փնտրեմ ու կգտնեմ: Հետո տարիների հետ սպասման լարվածությունը թուլացավ, դրա համար էլ երբ որ երեկ իրիկուն մութի միջով մտանք խաղաղ լուսավորված Թիֆլիս քաղաք ու սիրտս սկսեց վախենալու արագ խփել՝ ինձ սկզբում թվաց թե սիրտս քաղաքի անակնկալ գեղեցկությունից ա խփում, բայց հետո որ Քուռի առափնյակի վրա պատահած առաջին անցորդը հայ էր ու Ռուսթավելու պողոտայի վրա պատահած առաջին տաքսիստը էլի հայերեն խոսեց, էս հանկարծ գլխի ընկա որ 4x10 տարի սկզբում լարված, հետո ոչ էդքան լարված փնտրելուց հետո վերջապես գտել եմ փնտրածս, որ դեկտեմբերյան թեթեւ ցրտի մեջ խաղաղ շողշողացող էս քաղաքը ոչ թե Թիֆլիսն ա, այլ իմ սեփական տեքստը, ու ամենակարեւորը՝ էս հասկացա որ սրանից հետո իմ ճանապարհին պատահած ամեն ինչն ա լինելու իմ սեփական տեքստը, մանավանդ որ մենք Մելիքիշվիլի փողոցի վրա ենք որ միակողմանի երթուղություն ունի՝ որ մտար մտար, էլ չես կարող հետ դառնալ, անգամ եթե էնքան հիմար էս որ մտքովդ նման բան անցնի:

քիչ էր մնում լացեմ / Էնքան անհամ էր / խնձորը որ առա / հետո հիշեցի որ / ուրիշ խնձոր / փաստորեն չկար / ու լաց էղա / սպիտակ ականջներով շան համար / որ շուկայի դռանը կանգնած էր

Ես իմ բանաստեղծությունն ա որ գրել եմ անցած տարի, այսինքն Էն ժամանակ երբ որ ճամփորդելիս հետս դեռ ճամպուրկ էի վերցնում որ հյուրանոցը մի քիչ տան նման լինի: Բանաստեղծությունն ու ճամպուրկը իրականում նույն նպատակին են ծառայում, ուղղակի առաջինը քաշ չունի, դրանով էլ ավելի հարմար ա: Բայց տարօրինակն էն էր որ էս ոչ թե ճամպուրկը բանաստեղծությամբ փոխարինեցի կամ հակառակը, այլ էս տարի, կտրուկ ու միանգամից, հրաժարվեցի թե ճամպուրկներից թե բա-

նաստեղծությունից: Ամեն դեպքում ես տեքստը որ կարդում ես էնքան էլ բանաստեղծություն չի: Չնայած ո՞վ գիտի:

Որ վերելում ասեցի «կտրուկ ու միանգամից», երեւի բառացի պետք չի հասկանալ, որովհետեւ ցանկացած «կտրուկ ու միանգամից» սովորաբար նախապատմություն ա ունենում: Տվյալ դեպքում նախապատմությունը Լենինի հետ ա կապված, ավելի ճիշտ՝ Արման Գրիգորյանի, որին Վլադիմիր Իլյիչն ասեց՝ «Ես համաձայն եմ ձեզ հետ, ընկեր Արման»: Կամ դրա նման մի բան, հիմա լավ չեմ հիշում, եթե ունեք «Բնագրի» 8-րդ համարը կարող եք բացել ու մեջբերումս ճշտել, բայց նախօրոք ասեմ որ ձեր արածը ոչ մի իմաստ չի ունենա, որովհետեւ կարելու էր Լենինի արտասանած բառերը չէին այլ իրա ձայնը որ կրկնօրինակված չէր այլ բնագիր, իսկ ամենաանսպասելին էն էր որ եղ ձայնը դողում էր, ու երբ որ ես մոտ քաշեցի աթոռս հասկանալու համար թե եղ ձայնը ինչ պատճառով ա դողում, ինքը հազաց ու ասեց՝ «Ես նախանձում եմ ձեզ, ընկեր Մարինե»:

Երբ որ Լենինը հազաց ու ասեց՝ «Ես նախանձում եմ ձեզ, ընկեր Մարինե», դրա հետեւանքը գլխի ընկնելը դժվար չէր, մանավանդ որ եղ հետեւանքը շուտով սկսեց բառային կերպարանք առնել, բայց նախադասության պատճառը ես ահագին ուշացումով հասկացա, համարյա 1 տարի հետո՝ Ռուսթավելու պողոտայի վրա, Թիֆլիսում:

Հիմա մոտս բառարան չկա որ նայեմ տեսնեմ ոնց ա բացատրած հեղափոխություն բառը, ու ոչ էլ հիշում եմ ինչ էր նշանակում էդ բառի «հեղ» արմատը... Ես տեքստը որ սկսեցի գրել ամենասկզբում դեռ մի քիչ նման էր տեքստի, իսկ հիմա ժամ առ ժամ աչքիս առաջ քայքայվում ա, բայց հետդարձի ճանապարհ չկա, պատուհանիս ապակուց էն կողմ դիմացի բազմահարկը վերից վար լայն ճաքած ա, հավանական ա՝ երկրաշարժից, բայց ոչ հյուրանոցի ներսում, ոչ պատուհանիս ապակուց էն կողմ իրարանցման ոչ մի նշան չկա, ուրեմն երկրաշարժը վաղուց ա եղել ու հիմա ես ճաքը քաղաքային պեյզաժի մի մասն ա: Ու մտային պեյզաժի մի մասը: Մտային պեյզաժ: Գտա: Վերջապես: Երբ որ երեկ իրիկուն մութի միջով մտանք Թիֆլիս քաղաք ու Ռուսթավելու պողոտայի վրա... Կներես, էդ երեկ իրիկուն չէր, այլ արդեն 10 օր առաջ, ու հիմա պատուհանիս ապակուց էն կողմ ոչ թե վերից վար ճաքած բազմահարկն ա, այլ Չարենցի սրտաճմլիկ արձանը՝ ձյունի տակ թաղված Ծաղկաձորի ֆոնին: Ու Թիֆլիսն արդեն իմ հիշողության մի մասն ա՝ անբաժանելի: Ես ասում էի՝ երեկ իրիկուն, որովհետեւ ուզում էի քիփ մոտեցնել շշմելու էն պահը, երբ որ առանց նախազգուշացնելու աչքերիս մեջ խրվեց Ռուսթավելու խաղաղ պողոտան՝ վառվող ստվարաթղթերի կողքին տաքացող մանրավաճառներով, ու սիրտս սկսեց աննորմալ խփել անհավատալի էն կռահումից որ Վլադիմիր Իլյիչի ասածը ոչ կատակ էր ոչ էլ հայուցինացիա: Ես էդ կռահումը 10 օր շարունակ պահեցի ներսումս ու ընդամենը 5 րոպե առաջ, Չարենցի սրտաճմլիկ արձանին նայելիս գտա դրա ձեւակերպումը՝ մտային պեյզաժ: Հեղափոխություն նշանակում ա մտային պեյզաժի փոփոխություն:

քիչ էր մնում լացեմ / էնքան անհամ էր / խնձորը որ կերա / հետո հանկարծ հասկացա որ / ուրիշ խնձոր / փաստորեն չկա / ու մենակ մի տարբերակ ա մնում / էդ խնձորը / սարքել

Ես բանաստեղծությունը ես չեմ գրել, Լենինն ա գրել, ես փաստորեն գողացել էի: Ոչ թե խնձորն էի գողացել, այլ բանաստեղծությունը, իսկ խնձորն ինքը փաստորեն նվիրել ա ինձ: Ինքնակամ ա նվիրել, թե դեպքերի բերումով՝ կարելու էր չի, կարելու էր՝ խնձորը հիմա իմն ա, ու որ կծում եմ՝ էնքան շշմելու համ ունի, որ սկզբում գլխի էլ չէի ընկնում որ էդ կերածս խնձոր ա:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Մի տարի էլ անցավ, Էսօր 2006 թիվն ա արդեն, պատուհանիս ապակուց էն կողմ՝ երեւանյան պեյզաժ. շենք, շենք, էլի շենք. կառուցված շենք, կառուցված շենք, չկառուցված շենք. երկաթ, բետոն, ձյուն, գիբիլ, շուն, մարդ: Ես ի՞նչ ա՝ հարցրեց ֆրանսիացի բարեկամս, որ եկել էր Երեւանում լուսանկարներ անելու: Ես կկարողանա՞մ որ նկարես, ասեցի: Ես վայ թե հեղափոխությունն ա: Սովետական Միությունը քանդվեց, մնաց հեղափոխությունը: Պերմանենտ:

dostu4atsya do suk

Խմբի անդամները՝ Կոմառն (Արեգ) ու Գրիգը (Արման), հանդի-
դել են կամերային երաժշտության սանը: Արեգի մոտ խնձոր կար, Ար-
մանի մոտ՝ մի շիշ օղի...

Հաջորդ մի ֆանի շաբաթների ընթացքում ձեռավորվեց ու կազ-
մավորվեց 21-րդ դարի երեսնյան երկրորդ փամփ-ռոֆ խումբը, որը
ազդվել ու ներշնչվել էր այնպիսի երեսույթներից, ինչպիսիք են հե-
ռուսացմփորիկները, Վինի Թուփսը, «Moment» սոսինձը եւ անչա-
փահաս աղջիկները:

Չնայած իր թափած ջանքերին՝ խումբն այդպես էլ չգտավ իր եր-
րորդ անդամին եւ, ի վերջո, մոդուլացիայի ու տարիների արդյունքում
անդամագրվեց LSD փամֆ խմբին: Խումբը համերգներ է տվել Երեւ-
անի տարբեր փողոցներում ու բնակարաններում, իսկ երբ առաջին
անգամ «Ավանգարդ-Ֆոլք» ակումբում չղկանավորված համերգ ունե-
ցավ, ակումբում մնացել էին մի ֆանի հավասարիմ լսող:

կլրիս

բոլորն ասում են ինձ թափ
իսկ ես կասեի կլրիս

արեւները մարել են արդեն վաղուց
իսկ ես հոգնել եմ ծառի տակ ժաժ տալուց
մենքերը գալիս են ասում են հելվե
իսկ ես ասում եմ կլիս Ծծեֆ

մրամ ասում են մեզ թափ
իսկ մենք ասում ենք կլրիս

ես լաւ շնորհակալ եմ որ դու յ(ու)ցիկ ես
ու լաւ էլ գոհ եմ որ համ էլ աղջիկ ես
բայց ինձ թափ ձախ ձեռքիս մտած
աջը հագիս դնում եմ կլրիս

լաւերն ասում են մեզ թափ
իսկ մենք կասեինք կլրիս

երեսանի սիռուն աղջիկ

տուտ տուտու-տուտուրը տուտուրը տուտուրը

երեսանի սիռուն աղջիկ չես հագնում լիդիկ
երեսանի սիռուն աղջիկ չես հագնում տուտիկ

տուտ տուտու-տուտուրը տուտուրը տուտուրը
երեսանի սիռուն աղջիկ ոտերդ կամառ
երեսանի սիռուն աղջիկ ինչքան գեւ ես դու

երեսանի սիռուն աղջիկ էլ էստեղ չգաս
երեսանի սիռուն աղջիկ ֆլեթում չերեսա

ծի-ծի ձայտեծի

ծի-ծի ձայտեծի ով կգա ինձ հետ մրցի /իիհայու/

դըգըն-դըգըն դըգըն-դըգըն

ես կոխի իմ փայտեծին
ես կոխի իմ ձայտեծին
կարմիր գույնով ներկեցի
ով ունի էտիսի ձի
թող գա կլիս Ծծի /իիհայու/...

ես քեզ չեմ սիրում

ես քեզ չեմ սիրում
ես սիրում եմ մեր տակի հարեւանին
ես քեզ չեմ տունում
ես տունում եմ մեր տակի հարեւանին

ես հարած գալիս եմ տուն
դու ասում ես
ուր ա փողը անասում
ես ասում եմ
փող չունեմ
սաղ փողերը մեր տակի հարեւանի
մոտաա

ես քեզ չեմ սիրում
ես սիրում եմ մեր տակի հարեւանին
ես քեզ չեմ տունում
ես տունում եմ մեր տակի հարեւանին

զուգարան

թույլ տուր ինձ գնամ այնքան որսեղ

մենակ եմ ես Տխուր եմ ես
կարդում եմ ես նվագում եմ սես
դժոխք եմ ես դրախտ եմ ես
թսեմ խեղդվես օու յես

զու-զու-զուգարան հանգստի վայր դու
հոգեկան
զու-զու-զուգարան տուտուգների դու
հոգեքան

իսկ ես կգնամ այնքան որսեղ
թում եմ ես թափում եմ ես
գրում եմ երգեր մտածում մտքեր
շարունակում թսել քո մասին մտածել

զու-զու-զուգարան հանգստի վայր դու
հոգեկան
զու-զու-զուգարան տուտուգների դու
սիրեկան...

արջուկ

ես ունեի մի արջուկ
մի սիրունիկ արջուկ
որին տարան բանակ
ոռը կոխին դանակ

արջիս տարան բանակ
եւ ես շատ Տխրեցի
իմ արջին բանակում
ոռից եմ փունում

ես ունեի մի արջուկ
դալասաձկն արջուկ
դուտիկավոր արջուկ
արջուկ

խաղալիք արջուկ
... .. արջուկ
որը չէր էլ եղել
ես էի հորինել

գրված է զինդաստիստոսյան դասվերով

նադոսակ

նադոսակն եմ ես սիրունիկ
դոչս շատ փափուկ է ու ձյունի-հիկ

մի օր կանաչ բացատում
նադոսակն էր ֆոֆոնում
իր դոչիկը փրելով
նա կանեփ էր հավաքում

նադոսակն եմ ես սիրունիկ
դոչս շատ փափուկ է ու ձյունի-հիկ

հանկարծ վերի բարձունքից
գայլն է իջնում մոխրագույն
նադոսակին ֆֆոնում
սաղ կանեփը գողանում

ես գայլուկն եմ մոխրագույն
նադոսակին չեմ սիրում
ես գայլուկն եմ մոխրագույն
ժամիհներս եմ ես սրում

վերոհիշյալ այդ վայրում
հանկարծ արջն է հայտնվում
սաղ կանեփը հավաքում
ու մի լավ ուռնում երգում

նադոսակն եմ ես սիրունիկ
դոչս շատ փափուկ է ու ձյունի-հիկ

հիմնված է իրական դեպքերի վրա

սեփի համար եմ ես սեղծված միայն երեքով

արեգակը վերկացել է
իսկ իմ մոտ արդեն կանգնել է
դեղին ավազը փակում էր քո տառ
սեւամորթը փռել էր լայթ ջազը

սեփի համար եմ ես սեղծված
ըըըըըմմմմմ
միայն երեքով
սեփի համար եմ ես սեղծված
ըըըըըմմմմմ
միայն երեքով

հատված չգրված երգից

dostu4atsya
do suk

Բանասերություններ

ՏՈՒՏՈՒԳԻԿ

թութուգիկ...

դու ունես մի տուտուգիկ
ոչ ու չունի մամն տուտուգ

ես երգում եմ հենց այնպես
վիթ էլեկտրոգիթառ ին մայ էսս

փոքր հասված չգրված երգից

ԳՅՈՒ ՔԱՂԱՔ

իմ հայաստանի
աչքերի դու
հույսն ես
գյոթ քաղաք

իմ ժողովրդի
նասկիների
հոտն ես
իմ քաղաք

եվրեյ ժողովրդի
աչքերի դու
լույս ես
ռիթմի ջան

իմ ժողովրդի իմ ժողովրդի
կլիրի դու
հոտն ես
քաղաք ջան

սկիզբում է ռիթմի

Այս տասնվածի՞ր գրել եմ մոտ երկու տարի առաջ եւ ուզում էի տրել «Ինֆ-նագրի» առաջին համարում, բայց քանի որ համարի արձակ գործերը լայն էին, բանաստեղծությունները՝ քիչ, եւ բանաստեղծություն գրեցի ժուռնալիս խա-թեր ու սա տախեցի՝ հիմա տրեմ: Ասեմ, որ լայն հաճելի է սեփական ժուռ-նալի խաթեր գրելը:

Բայց չեմ կարող ասել, որ սա արձակիս առաջին փորձն է, քանի որ սկզ-բում հենց տասնվածներ էի գրում: Հետոսովիս միտողանի տեսը ծայրեծայր լցնում էր իր սկայտանմանով ու վերջին երկու էջում իմնատանություն գոր-ծում՝ ինչ-որ էկզոտիկ անունով թույն խմելով: Արդ փյունիկի տես հառնում էր նոր տեսի առաջին տողերում ու իր սկայտուկներով գալիս-հասնում նույն սրվակին: Թույնի անունը միտ փոխում էի, կրկնություն չէի սիրում: Հետո էս թախկն սկսեց ավելի հրապարակային գործել, տեղափոխվեց ազատ թեմայով դրոշմական շարադրություններին մեջ, որոնց վերջին էջը թեմական էր լինում ուսուցչական արցունքներից, երբ տեսնում վերադարձնում էր ու ասում՝ գերա-զանց: Այդ տեսերիս էջերին լայն արցունքներ թափվեցին, դասատու դառնալ փոխանցում էր իր կոլեգաներին ու հարեանուններին: Սկզբում եւ համարեմ նման զարմանում էի՝ Հեկտորը մա ի՞նչն է, կամ մա՝ Հեկտորի, որ մա համար արտատու թափի, բայց հետո ջոկեցի արվեստի լացացնող ուժը...

Ավելի ուշ, երբ տեսա, որ լուրջ գրականությունը արհամարհում է թառն հետադարձներին ու լացացնող արվեստը, սրան թողեցի էլ տեսանքներիս մեջ սկայտուկիս ու գնացի ուրիշ հետադարձի գնելու: Դավաճանների, փաստերն, իմ աչիկային, հարմարվեցի լուրջ գրականության տախանքներին, կոմպոզի-տի գնացի ու հիմա ինձ մեղավոր եմ զգում: Ինձ միտաբարում էի, որ թառնու-թյունը լայն կենսական է, ու հիմա եթե ոգեկոչեմ դարձվածի օրհորդիս փո-ռոտ տեսերիս միջից, մա նորից կհառնի փյունիկի տես: Ու եւ անգամ էլ չեմ դավաճանի մա, այլ հիմնավոր կզարգացնեմ հայտնի մեր գրականության մեջ, որ հետ է մնացել համաշխարհային թախանք: Ավաղ, ոչ մի դավաճանու-թյուն անհետեւում չի մնում, եւ ոգեկոչան էլ եւ սկայտանուկի աչիկոն չի, որ իր փոքրիկ գրական լաբորատորիայում թույնի նորանոր լախնատառ անուններ էր հորհրդում՝ մնալով օրեմի սահմաններում: Ինչ էին այդ ֆաղափակիթ սր-վակները այսօրվա մա գործիքների կողմին՝ մանկական խաղալիք, միջնորդ հիմա մա էմոլիսի մուտացիայի է եմքարկվել, որ արդեն մուտ ու կացին է թա-փախառում... Բայց չկրկնեմ մեր հետադարձների հիմար անունները, որ կի-նոն, միջնու ցուցադրելը, ծայրեծայր տասնում եմ:

Վիլյեմ Գրիգորյան

Ուսիկանին ինչո՞ւ վերացնել

Մի րոպե. սա ուսիկան վերացնելու մեթոդական ձեռնարկ չէ, պատմվածք է, եւ էլ վիզ չեմ դրել ուսիկանաչին ծրագիր իրականացնել: Ավելին՝ ուսիկանների գոյությունն ու նրանց հանդեպ իմ վերաբերմունքը եւ միջ այդ չէի էլ գիտակցում: Ոնց գիտակցեի, եթե իմ կյանքում նրանց տեղն ու դերը գրոյական էր, ինչպես ասում են: Չէ, սուտ եմ ասում, ուսի-կանի դերն իմ կյանքում պլուսով էր, ու չարժե մի պատմվածքի խաթեր երախտամոռ լինել, աստված կպատժի: Տարիներ առաջ մի ուսիկան ինձ փրկեց, հիշել էլ չեմ ուզում, եւ անա-տունի ճանկերից, որ փորձում էր ավտոյի մեջ խցկել իմ՝ դժժալուց ու քացի-քացի անելուց ար-դեն թուլացած մարմինը՝ ավտոյի մեջ նստած մյուս երկուսի խրախուսական բառաչների ներքո: Ուսիկանի անունը, որ հետո իմացա, Լյովա էր՝ Լյովա Հովսեփյան: Այդ անունը եւ միշտ հիշում եմ ու միջնու կյանքիս վերջն էլ կպահեմ իմ հիշողության ոսկե ֆոնդում: Նրա շնորհիվ էր, որ եւ բռնաբարված, սպանված ու այլախղակված դիակի վերածվելու փոխա-րեն, վերածվեցի ընդամենը տուժած կողմի: Իսկ տուժած կողմը դեռ կարող է ուտել, ծաղիկ-ներ քաղել, հեռուստացույց նայել, սեքս անել, հիանալ մայր մտնող արեւի ցուլքերով, բամբա-սել, պարել... Բաներ, որ եւ թանկ եմ գնահատում եւ դրանց հնարավորությունը վերստանա-լու համար երախտապարտ եմ Լյովա Հովսեփյանին:

Լյովա Հովսեփյան... Երկու բառ, տասնչորս տառ, բայց ընդամենն այդ քո երկու հա-տիկ բառով, ընդամենը տասնչորս տառով այս բովանդակ աշխարհին եւ ինձ տեր անում

**Վիդեո
Գրիգորյան**

**Ուսիկանին
ինչդեմ
վերացնել**

թեկուզ որպես տուժած կողմ:

Լյովա Յովսեփյան... Այս անունը ես ոսկե տառերով կգրեի Մեսրոպ Մաշտոցի, Նարեկացու, Զուլալի եւ մեր մյուս մեծերի անունների կողքին, ահա, ԼՅՈՎԱ ՅՈՎՍԵՓՅԱՆ: Բայց մոտը թողած՝ խի՞ եմ հեռու գնում որ. այս անունը ես կգրեի հորս ու մորս անունների կողքին, որովհետեւ հորնումորս պես Լյովա Յովսեփյանը ինձ կյանք է պարգևել՝ երկրորդ կյանք: Ճիշտ է, այդ երկրորդ կյանքի սկզբնական հատվածը տուժած կողմի շան կյանք էր, երբ ես վազվզում էի քաղմասից դատախազություն, դատախազությունից դատաբժշկական փորձագետի մոտ (քաջքնուկի պատճառով թեւերիս գոյացած կապտուկները որ չլինեին, հնարավոր էր՝ գործը իմ դեմ շուռ տային, ինչպես հուշեց քննիչներից մեկը): Ինձ հետ բանակցելու էին գալիս երեք բռնվածների ազգականները, անձնական շահերիս ու հայրենասիրական զգացումներիս առնչվող մեծ-մեծ խոստումներ տալիս: Անձնականը փողն էր, հայրենասիրականը՝ Ղարաբաղը (զինվորական շորերով մի երկու աներձագ-բաջանաղ, որ կռվում էին Ղարաբաղում, ինձ առաջարկում-խոստանում էին բռնվածներին մեկուսարանից դուր ռազմադաշտ տանել, ադրբեջանցիների հերն անիծել): Ու մինչեւ հիմա մեջս կասկած է մնացել. գուցե սխալ արեցի, որ չհամաձայնվեցի, փողը՝ ջհանդամը, գոնե Ղարաբաղի խաթեր բարիշեի, հիմա դրա հարցը վաղուց լուծված կլիներ, կմնար ցեղասպանությունն ու Ջավախքը: Բայց էն ժամանակ դժվար էր կողմնորոշվել: Քննիչների մի մասն ինձ համոզում էր իմ փայլ վերցնել ու ցուցմունքս փոխել, իբրեւ ամուսնական փորձը ամուսնության նպատակով է եղել, ես չեմ ուզում եմ արել, փեսացուացուն էլ խիստ է սիրահարված եղել, տաք սերը գլխին է տվել: Չեմ ուզում անող նազուտուզով հարսնացուի էդ դերը ինձ կլորիկ մի գումար էր բերելու, ճոխ օժիտ՝ իսկական փեսացու հայթայթելու համար, իսկ աղջիկ փախցնող իգիթներին էլ շատ ավելի մեղմ հողվածի տակ էր գցելու: Երեքից չամուսնացածը՝ հնարավոր միակ փեսացուացուն, իրենց գեղի վներականը, ինձնից տասնքանի տարի պուճուր էր, ու սատանան ասում էր՝ դատարանում ասա՝ պսակվում եմ, համ իրա տղու համար տասնյոթ տարեկան նամուսով կույս հարս փնտրող մորը տոժացրու, համ էդ սաղ գեղը իրանց ասլան Կազանովայի վներական փնջով վարակի, ջնջի երկրի երեսից: Սոցիալական, տնտեսական ու եսիմինչ պատճառներով վերացող հայկական գյուղերի կողքին մեկն էլ թող վներական պատճառով վերանա: Բայց գցել-բռնելու առիթ չեղավ, քննիչների մյուս մասը, որ տեղյակ էր, թե ես իրենց նախարարի ծանոթն եմ, սկսեց օրենքի մեռած ազնիվ միցու կերպարի մեջ մտնել՝ հույսով, որ ես շեֆին լավ խաբար կտանեմ իրենցից: Սրանց իրավաբանական վախենալու տերմիններն էլ սպառնում էին, որ ցուցմունքս փոխելու դեպքում ի՞նձ կդատեն, չնայած առանց էլ էլ ես արդեն տուժածի ու հանցագործի տարբերությունը չէի ջոկում ու օրինապահների վերաբերմունքից սկսել էի ինձ մեղավոր զգալ, որ ծիծիկ ու տուտուզ ունեմ, որոնք սաղորում ու հրահրում են ազնիվ քաղաքացիներին, ավելի ճիշտ՝ գյուղացիներին: Ու պոտենցիալ բռնաբարված դիակից չմահավան հուրի-փերու վերափոխված դերս չմարսած, խոստումներից ու սպառնալիքներից շշկված, քննիչից քննիչ չվելուց հալումաշ, մեր մայրերի ու քույրերի կյանքն ու պատիվը նման խուժանից սեփական դոշով ու ցուցմունքով փրկելու՝ «արիացեք, ազգը ես լամուկից մաքրենք» դատախազի պաթոսից արբած, ժաննա դ'Արկի քայլքով խարոյկին մոտեցող, հետո ֆիդայի բաշանաղ-աներձագի տեսքից տակս լցնելով, էն ա, էն ա, եզրակացնում էի՝ ավելի լավ կլիներ Լյովա Յովսեփյանը վրա չհասներ, նրանցից փրկեր, սրանց ճանկը գցեր: Քանի որ էդ փրկելուց մի քանի ամիս անց ինձ նայողը չէր հավատա, որ ամուսնության կամ նույնիսկ բռնաբարության նպատակով ինձ փախցնողը խելքը գլխին իսան կարող էր լինել, որովհետեւ ինձնից՝ 55 կիլոյանոց բանաստեղծուհուց, մնացել էր ընդամենը 40 կիլոյանոց մի խղճուկ տուժած կողմ, մի դալուկ ուռնի, որ թախծոտ օրորվում էր վերջապես կայացած դատավարության ընթացքում՝ երջանիկ, որ այդ ամենն ավարտվում է: Ու չնայած որ փող վերցրած ու բարոյախրատական դատավճիռ արձակած դատավորն ավելի երջանիկ էր, բայց ես գոհ էի, որ արդեն տուժած կողմ չեմ, մարդ եմ:

Ասեցի, որ Լյովա Յովսեփյանի անունը ոսկե տառերով կգրեի հորնումորս անունների կողքին, որովհետեւ նրանց պես ինձ կյանք է պարգևել, բայց դա էնքան էլ ճշգրիտ չի, որովհետեւ նա ծնողներիս պես անմիջական մասնակցություն չի ունեցել ինձ ստեղծելու գործում, այլ մի տեսակ հեռվանց է խթանել, աստծու պես: Ու, փաստորեն, ուստիկան Լյովա Յովսեփյանը իմ աստվածն էր:

Այսքանից հետո հարց է առաջանում՝ ինչո՞ւ նման վերնագիր: Պատմվածքիս երրորդ տողում գրել եմ *միևէ այդ*, այսինքն՝ վերնագրին բռնող ողջ այս պատմությունը, կամ ավելի ճիշտ՝ նախապատմությունը մինչ այդ է եղել, էլ ավելի ճիշտ՝ մինչ նա, չնայած լրիվ վա-

տահ չեմ, թե ոստիկանին ո՞ր դերանունը կսագի: Մի խոսքով, ես պատմվածքի ու ես վեր-նագրի պատճառը նա էր, ոչ թե Լյովա Յովսեփյանը, որի անունը ոսկե տառերով եմ գրում, այլ՝ մյուսը, եւ խոսքը ոչ թե մինչի, այլ հետոյի դեպքերի մասին է:

Ամեն օր ես իմ լուսամուտից տեսնում էի նրան՝ ոստիկանական համազգեստով ու գլխարկով, գոտին պորտից ներքեւ հագիվ կոճկված, գոտուն՝ գեւքի պատյանը: Կանգնում էր՝ ձեռքերը մեջքին կանխած, ոտքերը՝ հեռու-հեռու, փորը տնկած, շոգին գլխարկը ճակատից ու ճաղատից ետ բրդած: Ես կողմ էր նայում, էն կողմ էր նայում, մեկ-մեկ ռացիայով խոսում-լսում էր, ինչ-որ բան էր հսկում կամ հետեւում՝ իմ հասկանալիքը չէր: Ու... խնչում էր: Անընդհատ: Ենքան հաճախ ու Ենքան աղմկոտ ու Ենքան առատ էր խնչում, որ կարելի է ասել՝ անընդհատ: Ոստիկանի քթի ծայրին, ճիշտ կենտրոնում խոշոր, ուռուցիկ, տգեղ խալ կար (լավ էլ պատկերացնում եմ, սիրելի ընթերցող, որ չես հավատա ասածիս, պիտի կարծես Էժան պրիոմով բացասական կերպար եմ ստեղծում՝ վրեն գեշ պիտևո դնելով, հնդկական կինոյի անմիջապես ճանաչելի փիս մարդուն եմ նկարագրում, քանի որ խալերը իրականության մեջ սովորաբար անկապ ու անսիմետրիկ բաշխված են լինում մարմնի վրա, եւ միայն գրականության մեջ է հնարավոր քթի, էն էլ՝ գլխավոր հերոսի, էն էլ՝ գլխավոր գործողություն կատարող- խնչող քթի կենտրոնում խալի առկայությունը: Պրիմիտիվ պրիոմ ու շինծու կհամարես, սիրելի ընթերցող, գիտեմ, բայց ես ազատ գրող եմ ու չեմ ենթարկվի ընթերցողական նախապաշարումներին, որ թույլ չեն տալիս հասկանալ, թե իրականությունը երբեմն ավելի իրական է, քան թվում է, թե իրականությունը գրականության նման է, բայց հաշվի չի առնում քննադատների կարծիքը, չի խուսափում Էժան ու պրիմիտիվ պրիոմներից: Համ էլ ազնիվ գրող եմ ու քեզ դուր գալու խաթեր ստախոս չեմ դառնա, ճիշտը կասեմ, չնայած ճշմարտությունը դառն է, ավելի ճիշտ՝ տգեղ, սիրելի ընթերցող: Երեւի է՛ն գլխավոր գրողը՝ արարիչն էլ էր զգվանքով ստեղծել Էր ոստիկանին ու որպես իր զգվանքի առհավատք՝ քթին Էր զգվելի խալը դրել, որ իր կերտած դրական հերոսները անմիջապես ճանաչեն բացասական, փիս մարդուն: Գուցե նա էլ էր ազդվել հնդկական կինոներից, ու նրա կերտած ոստիկանի համար ես՝ մահկանացու գրողս, պատասխանատու չեմ, դե անքննելի են գլխավոր գրողի գործերը, ոչ թե մերիկի նման՝ քննելի ու քննադատելի, էնպես որ...): Հա, ուրեմն, դառնանք խնչելուն. ոստիկանը նախ մի քիչ թեքվում-առաջ էր հակվում, հետո երկու մատով՝ բթով ու ցուցամատով, ճկույթը տնկած, բռնում էր քթարմատից, քթածակերը չռում ու... , տե՛ր աստված (Լյովա Յովսեփյանին նկատի չունեմ, այլ էն մյուսին՝ վերելիսին, որին ես դեպքում որպես խմբագիր եմ դիմում), ի՞նչ բառով կարելի է ասել՝ դռնում էր, գռնում էր, թռնում էր, խռնում էր, խռնում էր... ու իր Էության ընդերքից, իր Էն քիթ-ըմպանի խորխորատներից, իր ներսի ներսերքից դուրս ի լույս աշխարհի էր մղում ԽԼԻՆԶԸ: Ու կանաչադեղնավուն թանձր եքա զանգվածը լարծուն կախվում-ճոճվում էր մատներից (հասկանում եմ, որ գայթակղիչ պատկեր չէ, ու դեռ հակառակը՝ մի բան էլ վանում եմ ընթերցողիս՝ մանրամասնորեն խլիքը նկարագրելով, բայց դիմացիր, իմ ազիզ, իմ սրտի սիրեկան ընթերցող, բա իմ ջանը քար է՛ր): Պատահում էր՝ խլիքը չորացած էր լինում, ու նա մատներով քչփորելով էր հանում, ցուցամատով ու բթով երկար խաղում էր, պտտեցնում, հունցում էր, չէր կարենում բաժանվել իր մարմնի արտադրանքից: Համենայն դեպս, երբեք չեմ տեսել, որ չոր խլիքը հանելուց հետո մատներով տշի, ինչպես անում են ուրիշ, նորմալ քիթ քչփորողները: Իհարկե սա՝ չոր խլիքը, հազվադեպ էր արտադրվում նրա քթի կողմից, նրա խլիքը հիմնականում, ոնց են ասում, հեղուկ տեսակից էր, թե ջրիկ, ու նա, փաստորեն, իր խնչելու անընդհատական գործողությունը կատարում էր նկարագրածս առաջին տարբերակի պես: Բայց սխալ տպավորություն չստեղծվի, թե առաջին տարբերակի խլիքը ջրի պես ջրիկ էր: Ոչ, դա մեղրագույն ու մեղրավուն մածուցիկ լորձ էր: Որ ժամերով էլ կանգներ, խլիքը տենց էլ ձեռքին կպած կմնար, չէր պոկվի-ընկնի՝ Ենքան որ թանձր էր ու կպչուն, ուղղակի կամաց ծորալով կկախվեր մատներից, ոնց որ մեղրը: Երկրի, թե հատկապես մեր երկրի ձգողականությունը ի գործու չէր իր կողմը քաշել ու իր մայրական ամենակույ գիրկն առնել ոստիկանի խլիքը, ինչ որ արդեն բնության օրենքներին ու կարգուսարքին դեմ էր: Եվ ոստիկանը, ձեռքը մարմնից քիչ հեռու պահած, սպասում էր... գոհին՝ Էն միամիտ անցորդին, որի ուսին կամ մեջքին սրբելու էր մատների խլիքը՝ բարեւելու, մեջքին թփթփացնելու, ազնիվ քաղաքացուն մութ ուժերից պաշտպանելու իր պատրաստակամությունը հայտնող ժեստով:

Ու բնավ զարմանալի չէր, որ մեր փողոկի քաղաքի բնակիչների հագուստների վրա՝ ուսներին ու մեջքներին, նշաններ կային: Սեւ կամ մուգ հագուստների վրա այդ լաքաներն ավելի հստակ էին երեւում, քան՝ բաց գույներինի, իսկ կանաչ կամ դեղին շորերի վրա ոչինչ չէր նկատի, եթե ձեռքով չդիպչեիր: Դե, շոշափելուց այդ հատվածը չոր ու կոշտացած էր լի-

**Վիդեո
Գրիգորյան**

**Ոստիկանին
ինչդեմ
վերացնել**

Նում: Ինչքան էլ հաճախ լվացվեին այդ շորերը, նշանները չէին պակասում, քանի որ ոստիկանը խնջում էր, արդեն ասել եմ, ան-ընդ-հատ: Մի խոսքով, մեր քաղաքացիները դաջված էին ոստիկանի նշանով:

Ես գեղեցիկ ուներ ունեմ, ու բնական է, որ (սարսափելի ենթատեքստով նախադասություն եմ ասելու) հաճախ էի լայն դեկոլտեով շորեր հագնում: Դեկոլտեով թե ոչ՝ ես հանգիստ շրջանցում էի խլնքոտ ոստիկանին, բայց... Ախ, սեւ ըլներ էդ օրը, մարշրուտների երթուղին փոխեցին, ու արդեն դժվար էր խուսանալվել, կանխել աղետը: Երթուղու փոխվելուց հետո ես սկսել էի հնարամիտ քայլեր մշակել, որպեսզի գոնե մի քանի մետր շառավղով շրջանցեմ ոստիկանին ու նրա խլնքոտ մատները: Փողոցի ծայրին, շենքի անկյունում, թաքնվում ու հետեւում էի մի քանի րոպե, մինչեւ նա մեջքով շրջվեր, ու, իբրեւ թե տրանսպորտին հասնելու վազքով՝ արագ սլանայի-կտրեի այդ բերմուղյան վիշապի տեղամասը: Կամ էլ՝ կրպակներն ու խանութները մտնելու պատրվակով զիգզագաձեւ ու ալիքաձեւ ցատկոտում էի ողջ այդ վտանգավոր գոտին: Ինչքան էլ այդ լարախաղացության պատճառով ուշանայի, չէի հրաժարվում ու յաբախտի պատահականության վրա հույս չէի դնում, քանի որ բախտիս տեղը լավ գիտեմ՝ կյանքում լոտո-մոտո չեմ շահել, զառս էլ դու-շեշ չի բերել: Բայց մի օր զիգզագների՝ մեջ խճճվեցի, թե՛ ինքը ծառի հետեւից հանկարծակի բսնեց, ինչպես վայել է ոստիկանին... Ու դա պատահեց նաեւ ինձ հետ: Ասեց՝ քուր ջան, ու... աչքերս մթնեցին, էլ լավ չեմ հիշում՝ ոնց եղավ, մենակ զգացի, որ դեռ տաք ու թաց մի բան քսվեց մերկ ուսիս: Ծիշտ է, մութ ու ցուրտ տարիներն անցել էին, բայց լողանալը էլի որոշ բարդությունների հետ էր կապված, պիտի ջրի ու անընդհատ գցող էլեկտրական ապահովիչի միժամանոց անխափան համընկնումը ապահովեիր: Անձեռոցիկն ու սառը ջուրը ժամանակավոր լուծում էին, ու ես ողջ օրը գժի նման... Լավ, հիստերիկ լոգանքիս մանրամասներն էս պատմվածքի համար էական չեն, շեղում են: Նույնիսկ կարող էի չանդրադառնալ լոտո-յի ու զառի մեջ անբախտ լինելուս հանգամանքին, որովհետեւ փոքր արձակը նման շեղումներից տուժում է, համ էլ՝ ամոթ է դումարի բախտից բողոքել, երբ սիրո մեջ բախտս բերել է, ու շահել եմ իսկական «ընտանեկան լոտոյի» գծով. անսման ամուսին եմ ձեռք գցել՝ ոսկի սրտով, ոսկի ձեռքերով ու ինձ այդ ձեռքերի վրա պահող իսկական ոսկի տղա, որ ավտոմեքենա կամ բնակարան շահելով էլ չէր երաշխավորվի, հակառակը՝ ավտոյաբնակարանախառն օժիտով չանթած ամուսնու սերը սուտ էր լինելու՝ կեղծ, շահադիտական: Չասեմ, թե ավտոյից ու բնակարանից հրաժարվելու էի՝ հանուն լավ ամուսնու, որովհետեւ նման ընտրության առաջ երբեք կանգնած չեմ եղել, յա ավտո է ունեցել փեսացուս, յա՝ բնակարան, երկուսն իրար հետ ռաստ չի եկել: Էս սփյուռքահային ու զուտ ամերիկացուն չեմ հաշվում, որովհետեւ դրանց ունեցվածքի տեղը երբեք լրիվ չես իմանա, ու հլը դեռ կարող է հավանածդ շորուկոշկին ու զարդն էլ պաշկոյվ-բանով, խունջիկամիշով խնդրելիս, հետո էլ հայի տխուր աչքեր ու կախ պոռչ բանեցնելիս ասեն՝ աշխատի, առ, իթզ յոր փրաբլեմ: Չնայած որ իսկական շահումն էլ ավտոյաբնակարանատեր (ավտոն՝ մերսեդես, տունը՝ դոյակ կենտրոնում), դեռ ձորի բերանի առանձնատնով, անքարտուղարուկի ու համ էլ քեզ համար ուշքը գնացող ամուսինն էր լինելու, բայց ես էլի ինձ շահած եմ հաշվում ու ոչ թե ես պատճառով, որ դոյակի ու մերսեդեսի փոխարեն, ինչպես Ազատ Աբրահամյան է երգում, ծաղիկներն եմ ընտրել, այլ որովհետեւ տանը մնացած նանարների էսօրվա Յայաստանում հաջողացրել եմ կլիմաքսի շեմին մարդու գնալ, քիչ բան է՝ Ախ, ինչքան եմ ես գիշերները՝ մթության քողի ներքո, ցերեկները՝ բորբ արելի հրաբոսոր մտրակներից դաղված, շրջադարձին, երթին, քայլափոխում ամեն, սրճարաններում, մետրոյում, կորնչելի տրամվայներում, խանութներում, մարզադաշտում՝ ամենուրեք սրտի դողով ու թրթիռով արցունք թափել ու սպասել, զագսի պեչատը ձեռքիս մեջ պահած եւ դարանամուտ, ախ, քանի՜ նիշ եմ ICQ-ի մեջ լեզու թափել, ինչքան եմ չաթել, որ մեկին չանթեմ... Ախ, ինչքան եմ ես, ավելիս հեծած, երկինք սլացել, արեւելյան կողմն աշխարհի չափել, արեւմտյան կողմն աշխարհի հատել, վերից հալածել, վարից դարպասել, զագսախթանիչ բառուբան ասել, եւ ինչքան եմ ես՝ դիմակավորված մատուցողուկի, քաղաքի բոլոր սրճարաններում, մենյուից գաղտնի, զագսահարուցիչ դաշտանիս արյունը կաթիլ-կաթիլ սուրճերին խառնել, եւ ինչքան եմ ես՝ կեղծ դրկիցուկի, վերանորոգվող բոլոր տներում, շինարարների ուշքը շեղելով ու վարպետի հետ՝ սուտ սիլի-բիլի, կաֆեյների տակ կամ գաջի ներքո թուղթուզիր խցկել՝ XX-X&*>/յմճՕձX-XX, եւ ինչքան եմ ես՝ իբրեւ կահույքի կեղծ վաճառողուկի, խծուծների մեջ բազմոց-աթոռի մատանի դրել՝ մագով փաթաթուկ, սավան-կտորին արյունով թաթուկ՝ *գառ-դառգառդարու, արիիկնճառդու...* Ու հիմա, երբ որ զագսի պեչատով կնքել եմ մի ոք, ամոթ է հայտնել բախտիցս բողոք (վայ, ես ուր հասա, ես ինչ թակարդ էր, ռիթմը պիտ ջարդել):

Մյուս կողմից էլ՝ որ խոշոր շահումը ավտոյով լիներ, էլ ես պատմվածքը չեր լինի, որովհետեւ ավտոյով անհամեմատ հեշտ կարող ես շրջանցել ոստիկանի խլնքոտ մատները:

Էն էի ասում, որ ես կարող էի, առանց իմ անձնական շահագրգռությունը նշելու, գրել այս պատմվածքը՝ իմ գործողությունները բացատրելով ոչ թե մանր վրեժխնդրությամբ, այլ մեր քաղաքը այդ ճիվաղից, այդ մշտախիսչ ոստիկանից փրկելու խիզախ նախաձեռնությամբ: Բայց ուզում եմ արձակի մեջ առաջին քայլս ազնիվ անել, չխաբել, չկեղծել, չնայած անձնական վրեժխնդրության ու հասարակական, քաղաքացիական սխրանքի սահմանները այնքան էլ հստակ զատված չեն: Ամենալավն, իհարկե, պատճառներին չանդրադարձող, բացատրություններ չտվող պատմվածքն էր լինելու, որ տարբեր մեկնաբանությունների ու ենթատեքստերի առիթ կտար ու կհամարվեր լուրջ ու խորիմաստ գործ: Բայց ճյուղից ճյուղ թռչող անջո պոետիս չաջանակությունը, ինչպես տեսաք նախորդ պարբերության վերջերքում, թույլ չի տալիս դրսևորվել իբրեւ ծանրակշիռ արձակագիր: Դրանից, իհարկե, ավելի շատ ես եմ տուժում, քան՝ ընթերցողը, որը կարող է ամեն պահի ընդհատել ընթերցանությունը, եթե, իհարկե, երրորդ էջի՝ խլնքի զգվելի նկարագրությունից հետո դեռ շարունակում է կարդալ: Նման համառ ու հավատարիմ ընթերցողին երախտագիտությունս ցուցաբերելու համար ես էլ կաշխատեմ սանձել քնարական հերոսիս եսասիրությունը, որը, բանաստեղծության մեջ, ոչինչ, դեռ կարելի է, բայց արձակի առաջին փորձիս ժամանակ իզուր տեղը անընդհատ խցկվում է տեքստի մեջ՝ խաթարելով կուռ, ամբողջական ու կառուցիկ արձակի դիմամիկ զարգացումը: Հույսս ընթերցողի ներողամտությունն է, որն ակնկալելու լրիվ իրավունք ունեմ, քանի որ բանաստեղծություններս լկտի, անշնորհք, գռեհիկ քնարական հերոսը՝ Էդդեդ խուժանը, արձակիս այս առաջին էջերում իրեն լավ էլ խելոք է պահում, զուսպ ու զգույշ: Կամ պիտևո ման եկող քննադատների ահից է սա էսպես դաստիարակվել, խելքը գլուխը հավաքել, կամ՝ արձակագիրների ատամի տակ ընկնելու մտավախությունից: Արձակագիրները, դե, լուրջ մարդիկ են ու իրենց գործի լրջության գիտակցումով էլ հսկում են իրենց ազդեցության զոնան եւ բանաստեղծներին միայն պոեզիայի տերիտորիայում են արտոնում դրսևորվել: Պիտի ասեն՝ ախչի, արձակի հետ գլուխ մի դնի, Էն ա, բանաստեղծուհի ես, գործիդ կաց, արձակը ծանր, տղամարդու գործ ա: Բայց որ քննադատները որպես բանաստեղծուհի էին ինձ զգում-սատկացնում, սրանց հեչ պետք չէր, էլին մտածում, որ պոեզիայից փետով քշված քնարական հերոսս հո քուչեքում դադարգյուն է՞ր մնալու՝ անտերուդուս ֆռֆռար ու կեղտոտ լեզուն աջուձախ շաղ տար: Պիտի՞ մի տեղ խցկվեր, պիտի: Չէի՞ք ուզում արձակի մեջ խցկվեր, քննադատներին սաստեիք, սրան հետ պոեզիա դրկեիք, արձակի գլուխն էս լափառոշ բերանից ազատեիք: Չկարծեք, թե ես կողմնապահություն եմ անում, չէ. դրա՝ Էդ անտեր քնարական հերոսի ձեռքից ամենից շատ ես եմ տուժել, մուֆտա տեղը հազար շունուզել է վրես հաչացրել, դուստերիս դուշման է արել, ու էլ մարդամեջ չեմ կարում դուրս գալ: Կողմնապահություն չեմ անում, քանի որ Էդ քնարական հերոսը հերոսներս չի, Լյովա Հովսեփյանը չի, քուր ու ախպերս չի, ոչ էլ՝ Էրեխես, ջիգ-յարիս կտորը, միս ու արյունս, բայց դե լրիվ օտար էլ չի, հարազատ է: Հարազատությունը հո մենակ արյունով ու պորտով չի որոշվում, պատահում է՝ մարդը քյարափնջի վարդագույն կտորն ու փորկապության դեղ ծիրանն է իրան հարազատ համարում: Հիմա ես ա, ես քնարական հերոսն էլ իմ հարազատն ա, ու ես պիտի իրեն էլ շանս տամ, մանավանդ որ կարծես փորձում է ճիշտ ուղու վրա կանգնել, մարդ դառնալ: Մենք էլ փոքր ազգ ենք, Էդ ինչքա՞ն քնարական հերոս ունենք, որ քոռուփուչ անենք, հարամ-շնոնց անենք: Մենք պիտի մեր քնարական հերոսների ամեն մագի վրա դողանք, դրանք մեր ազգի հարստությունն են, ու եթե մի երկու քնարական հերոս էլ բռակ են դուրս եկել, պետք չի մեր վատը, մեր կեղտոտ սպիտակեղենը աշխարհով մեկ փնովենք, խայտառակ անենք, ինչ է, թուրքերի՞ն ենք ուրախացնում, մեր թշնամիների ջրաղացի՞ն ենք ջուր լցնում, մեր չուզողների հացի՞ն ենք մեղր քսում: Մերն են, պիտի յուլա տանենք, սեւը ներս գցենք, վարդագույնը՝ դուրս: Վարդագույն ասելով էլ՝ Էն փիս բանը (անունը չեմ տալիս) նկատի չունեմ, մեղրն էլ բառի ուղղակի իմաստով օգտագործեցի, մանավանդ որ խլիքի հետ համեմատությունը Էնքան էլ դիպուկ չէր: Հիմա. ես լավ էլ գիտակցում եմ, որ արձակագիրը պիտի իր հերոսի, կերպարների, գործող անձանց, ոնց են դրանց կոչում արձակում՝ չեմ իմանում, սանձերը ձեռքում հավաքի, բայց իմն, ախր, իմն ուրիշ է, քնարական արտերկրից ներգաղթած քնարական հերոս, նորեկող է: Սփյուռքահայ չես ասի, բայց այլազգի էլ չի: Պոեզիայի՝ Էն էլ ետնախորշերում ու խոտոր քուչեքում ուրիշ բարքերի ու աղաթների սովոր ես քնարական հերոսը՝ փողոցային խուժան, կիսաքրեական տարր, որ իր նախկին քնակության վայրում էլ մի բանի պետք չէր ու ոստիկանության, կներեք, քննադատության աչքի փուշն էր, արձակի ուղղիչ գաղութում բալքի

**Վիդեո
Գրիգորյան**

**Ուսիկանին
ինչդեմս
վերացնել**

շտկվի, դարձի գա: Գուցե որբ էրեխա է եղել, գուցե վատ շրջապատ է ընկած եղել, եւ ընթերցող հասարակությունն ու քննադատներն էլ են նրա ճակատագրի համար մեղավոր, հոգատար դաստիարակության փոխարեն՝ քացով քամակին են տվել ու որքին ետ փողոց են շարժել: Մի ներս առնեին, կերակրեին, գլուխը մայրաքաղաք շոյեին, խրատեին, մեր հոգեւոր արժեքների ու գրական գոհարների օրինակներով դաստիարակեին, սիրուց սեր կծնվեր, գրական մաքուր հայերենից՝ բարձր ու ազնիվ քնարական հերոս: Թե չէ՝ թուրուրվանգով մեր գրականության մեջ կարգուկանոն հաստատել չի լինի, դրանով մենակ շեղված քնարական հերոսներին կատաղեցնում, վերածում են իսկական բացասական կերպարների: Հոնքը շտկելու տեղ աչքն են հանում: Ես էլ ինչ անեմ, իմ քնարական հերոսն է, պիտի տիրություն անեմ, որդեգրեմ, վատ շրջապատից կտրեմ բերեմ նոր միջավայր, տեսնեմ արձակի մեջ սա խելքի կգա՞: Այ ես պատմվածքի մեջ էլ ուժերիս ներածին չափով կփորձեմ աչքս վրեն պահել, չնայած պատմվածքս նրա պատճառով արդեն տուժում է՝ արագընթաց ու գրավիչ սյուժեի արանքում իր դարդերի ու դաժան ճակատագրի երկար-բարակ բարոյախրատական շեղումի պատճառով: Բայց էլ վերջ, բռնում եմ սյուժեի թելն ու էլ բաց չեմ թողնի: Ահա: Չէ, հլը մի րոպե, մի բան էլ ասեմ. մյուս կողմից էլ՝ չեմ ուզում շատ մտածել պատմվածքի որակի մասին, ուզողներս, մեկ է, չեղած տեղն էլ գովելու բան կգտնեն, իսկ չուզողներս, սենց թե նենց, փնտելու են: Ես գրողական փառասիրությունս մի կողմ եմ դնում, ինձ իմ որբուկի ճակատագիրն ու արձակի մեջ փրկվելու հնարավորությունն ավելի է հուզում, քան՝ գրողի իմ վարկը: Մի փրկված քնարական հերոսն ինձ համար ավելին արժե, քան՝ հագար քննադատի դրական գրախոսականը: Մանավանդ որ հայտնի էլ չէ, թե էն Վերին դռան շեմին հասնելիս գրողն իր լավ արձակի ու պոեզիայի՞ շնորհիվ, դրական գրախոսականների երաշխավորությամբ է բարձրյալի աջ կողմում նստատեղ ապահովվելու, թե՞ մի մոլորված ոչխար քնարական հերոսի փրկվելու: Վերջ: Անցանք պատմվածքին:

Ես ամենակեցի խլիքոտ ուստիկանին: Դա դժվար չէր: Մեր շենքից տարբեր երկրներ արտագաղթած հարեւաններից մի քանիսը իրենց քնակարանների կամ գարաժների բանալիները մեզ էին տվել՝ ջուր-մուրի կամ այլ վթարների դեպքում ներս մտնել կարողանալու համար: Ես ընտրեցի գարաժը. քնակիչներից հեռու, ապահով էր, ձեն-ձուն չէր լսվի, համ էլ, ի տարբերություն կես կահավորանքով պահպանած տների, որ մարդաշունչ ու ընտանեկան էին, այստեղ մնայլ ու դաժանոտ էր, ինչպես նմանատիպ դեպքեր ցուցադրող կինոներում: Ես հո մի խլիքոտ ուստիկանի խաթեր ինձնից թագա ձեւեր չէի հորինելու, եղ իրան շատ կըլներ:

Ամեն ինչ շատ հեշտ ստացվեց: Դեկտեմբեր-բանով խունջիկամիչ եղա ու նրան գարաժ տարա՝ իբր կասկածելի ծայներ եմ լսում ներսից պատրվակով: Մինչ ինքը միթոմ տեղազննում էր՝ մեկ-մեկ շուռ գալով ու իմ լավ տեղերը զննելով, հետեւից մոտեցա ու մուրճով թխկացրի գլխին: Կարելի էր թաշկինակով ուշաթափեցնել, բայց չգիտեի՝ ինչ եմ ցանկանում թաշկինակին, համ էլ դրա վրա փող ծախսել չէի ուզում: Մուրճով էլ աչքաչափով էնպես խփեցի, որ չմեռնի: Նման հեշտ մահը բարի կամքի դրսեւորում կլիներ մեկի հանդեպ, որ խլիքոտում է մի ողջ ժողովուրդ: Համ էլ՝ ես մարդասպան չեմ: Մի խոսքով, դրա ուշագնաց մարմինը մի կերպ հարմարեցրի աթոռի վրա ու ձեռ-նուր լավ կապկպեցի: Բերանը բաց թողեցի, որ դրա տնքտնքոցն ու ճվճվոցը կայֆ տա: Մտածում էի՝ եղպես թողնեմ խլիքը ծորա, ու ինքն իր խլիքի մեջ խեղդվի: Բայց դրա համար երեւի ահագին ժամանակ էր պետք, ու ես էլ մտադիր չէի պարապ-սարապ գվռնել, համ էլ, նորից ասեմ, ես մարդասպան չեմ: Որոշեցի՝ մատը կտրեմ, կոխեմ ոռը: Բայց ոռն ի՞նչ մեղք ունի, մտածեցի, հո տռան ուստիկան չի, խլիքոտ ուստիկան է, էնպես որ՝ ոռը հանգիստ... (հոպ, այ քնարական, ես քո ոտանավորները չեն, լեզուդ քեզ քաշի, շուն ես վրես հաչացնո՞ւմ, ճիշտ են ասում՝ դուշմանը տնից կըլնի): Ավելի լավ է, մատը կտրեմ, կոխեմ քիթը. մի քթանցքը բաց կթողնեմ, որ խլիքը գյուլ չտա՝ հետ լցվի ու սրան խեղդի: Բայց ո՞ր մատը կտրեմ. գուցե բթամա՞տը, որով քիթը սեղմում է խնչելուց: Մտմտալով կացին ու խոհանոցային տախտակ բերեցի, փոքրիկ սեղանիկը քաշեցի աթոռին կապկպած ուստիկանի առջեւ, հարմարեցրի, մի ձեռքն արձակեցի, դրեցի տախտակին ու դեռ լրիվ ուշքի չեկած խլիքոտի բթամատը, դըժակ, կտրեցի: Առաջին անգամ էի մատ կտրում, ուստիկանի ճվճվոցից ու ֆշշացող արյունից շշկվեցի, բայց արագ ինձ հավաքեցի, լաթի կտորը պինդ սեղմեցի կտրած տեղին ու... Հիմա եղ անտեր բթամատն եմ փնտրում՝ չկա: Ո՛ւր թռավ եղ անտերը, երեւի շատ պինդ էի թխկացրել, ու բթամատը գարաժի մուգ անկյուններից մեկը, ավտոմատների արանք-մարանքն էր ընկել: Հո ինձ չէի՞ կոտորելու մի խլիքոտ մատ գտնելու համար: Մի բան շատ էր՝ մատը, հլը մի ինը հատ էլ կար (ոտքի մատները հաշիվ չէին, խնչելու գործին չէին մասնակցում): Ուղղակի

հասկացա, որ կացին ման գալուց մարդ լավ չի մտածում, համ մատը կորցրի, համ էլ՝ վայ թե ճիշտ չէի ընտրել, հաստ բուրձը քթանցքի մեջ չէր մտնի: Հիմա ցուցամատը կկտրեմ, խն- չելուց եղ մատն է բթին օգնում՝ մյուս կողմից քթանցքը սեղմելով: Կենտրոնացա, մուրճով էլի մի թեթեւ զարկեցի ոստիկանի գլխին, որ իր ճվճվոցով չներվայնացնի գործի ժամանակ ու չխանգարի, ճվճվոցը լսելու կայֆին էլ շատ տուրք չտամ, լուրջ բան եմ անում, հո սա- դիստ չեմ: Պիտի շատ ուժեղ չհարվածեմ, որ մատը հեռու չթռչի: Ցուցամատն էլ մի հարվա- ծով թխկացրի, բայց աչքս վրեն պահեցի, որ չկորցնեմ: Նախ կտրած մատը վերցրի, որ հենց տախտակի վրա էր մնացել ճիշտ զարկի շնորհիվ, հետո նոր սկսեցի արյունը կանգնեցնել: Ուզում էի եղ մատը քիթը խցկել, բայց հանկարծ հասկացա, որ սխալ բան եմ անում: Ցու- ցամատն, ախր, շատ սիմվոլիկ մատ է, հազար ու մի կողմնակի իմաստներ կհուշի՝ էլ հու- դայական մատնություն, էլ՝ իշխանության սպառնալիք, էլ՝ բարոյական սաստում, էլ՝ լռու- թյան կոչ, եսիմիլչուինչ... Եղ իմաստներն ու եղ սիմվոլիկան ինձ հեջ պետք չեն, ուրիշ տեղ կտանեն, ես ընդամենն ուզում եմ ստանալ կտրած մատը քթանցքում ճխտված ոստիկան, ու եղ մատը հեջ էլ պարտադիր չի, որ ցուցամատ լինի, ցուցամատը եղ նպատակին ամենա- անհարմար մատն է: Բայց ո՞ւմ է պետք ուշացած տվայտանքը: Սխալ չհասկանաք, ուշա- ցած, մատ կտրելուց հետո արթնացած խղճի մասին չի խոսքը, հո դասական արձակ չե՞մ գրում: Ուղղակի ուզում եմ միևնույն կտրել ճիշտ ընտրություն կատարել մատների մեջ ու ըն- թերցողի գահլեն չտանել՝ հատիկ-հատիկ նկարագրելով մատնահատման գործողություն- ները, մանավանդ որ բառերի ու նկարագրության երկար-բարակ կրկնությունները գրելու տկարությունն են մատնանշելու՝ ըստ գրաքննադատության: Կտրեմ միջնամատը, ոչ ես կողմն է, ոչ էն, կենտրոնական, անկապ մատ է, երկու կողմին էլ տեղն եկած տեղը կհար- մարվի, երկու կողմից էլ տեղն եկած տեղը յան կտա: Իսկական կտրելու մատ: Էլ դեսուդեն չընկա, ոստիկանի ձեռքը դրի տախտակին ու միջնամատը կտրեցի: Երեւում է՝ փորձ էի ձեռք բերել, էնպես հմտորեն, գեղարվեստական կտրեցի, ոնց որ Չավենը (Չավենն էր) «Մենք ենք, մեր սարերը» ֆիլմում Զալե՛պ, Զալե՛պ արտասանելով էր ոչխար մորթում, էն- պես ճիշտ պաթոսով ու ներշնչանքով, որ ինքը՝ ոստիկանն էլ, եթե վերանար իր անձնական շահագրգռությունից, կիմանար իմ հարվածով: Միջնամատը սիրուն սրբեցի ու արդեն ու- զում էի քթանցքը խցկել, կտրած ծայրից բռնածս մատը ցից տնկված արտասահմանյան հայիոյանքի պես աչքս մտավ: Այ քեզ բան, ես արեւմտյան իմաստները հեջ նկատի չէի ու- նեցել, բա լավ չէ՞ր սովետում, եղ ֆաք-մաքը չէինք իմանում (հերոսիս սանձը չեմ արձակել, հայերեն ոչ մի քֆուր): Հիմա ի՞նչ անեմ, մատը եղունգավոր ծայրից հո քիթը չե՞մ խցկելու, որ ի՞նչ, անիմաստ բան կլինի: Էշություն: Կներես, ընթերցող ջան, համբերի, ազի՛զ ախպեր, ցավդ տանեմ, դու, որ ինձ հարգել, միևնույն ես տողն ես հասել, ես ո՞նց կարամ քեզ չհարգեմ, ես արդեն իմ անունից եմ ասում, ոչ թե ինչ-որ քնարական հերոսի, կամ՝ ոնց են արձակում դրան ասում: Ես հո քննադատներից ու գրողներից խեր չտեսա, հույսս դու ես, իրանք՝ ջհան- դամը, ուզում եմ քո խաթրով լինի: Չկարծես, թե քեզ քծնում եմ, երեսիդ չեմ մենակ ասում, որ էստեղ չլինեիր, էլի նույնը կասեի: Չեմ քծնում ու նաեւ թերություններդ երեսիդ կասեմ: Ընթերցող, սիրելիս, բարեկամս, քի՛չ ես կարողում, սուտի-մուտի, թույլ գործերն ես հավա- նում, մի քայլ գորողն է անում դեպի քեզ, մի քայլ էլ դու արա դեպի գորողը, այ ախպեր: Մի ալարի, մի քիչ գիրք կարդա, ժամանակակից գրականության հետ ծանոթացի, որ իմանաս՝ եթե խոսքը էի քաջ որսկանի գյուլլի պես է գնում, բայց որսը գուցե հենց դու լինես, եթե շա- րունակես ախմախ գրքեր կարդալ: Ինձ էլ ներող եղիր, առաջին անգամ եմ պատմվածք գրում, չեմ կարում ճիշտ մատը գտնեմ, բայց դու էլ ես, չե՞, սխալներ անում, գրող թե ընթեր- ցող՝ մարդ ենք ու սխալական, աստված չենք (էլի Լյովա Զովսեփյանին նկատի չունեմ, այլ էն մյուսին, որ վաբշե սխալներ չի անում), համբերող եղիր, հիմա կփորձեմ տեղը գցել: Ես- քանը մոռացի, ես մոմենտը հեջ ենք անում: Մի հիսունվեց տող հետ գնանք, վերադառնանք էն հատվածին, որ կացինն ու տախտակը նոր եմ բերել: Բայց քանի որ արդեն երեք մատ- ները չկան, ես էլ չեմ ուզում գրականության մեջ իրականությունը կեղծել, չեղած մատների վրա պատմվածք գրել, պետք է փոխեմ նախնական ծրագիրս. ոչ թե կտրած մատը քթում ճխտված ոստիկան պիտի կերտեմ, այլ՝ միմատանի ոստիկան: Նույնիսկ ավելի լավ է հն- չում, լեզվականորեն անհարթ *կտրած մատը քթանցքում ճխտված ոստիկանի* փոխարեն՝ *միմատանի ոստիկան*: Մյուս կողմից էլ՝ պարտադիր չի գործողությանը մասնակից մատնե- րը պատժել, դա մի տեսակ պարզունակ է, հո մատը ինքնագլուխ չի գործում: Ավելի օրիգի- նալ կլինի խնչելու գործողությանը բոլորովին չմասնակցող, հակառակը՝ դրանից յան տվող մատը կտրել: Ասեցի՝ խնչելուց ճկույթը տնկվում էր մյուս մատներից մի քիչ հեռու, անշո, ինքն իր համար: Ճկույթը կտրեմ: Չէ, ավելի լավ է՝ մատնեմատն էլ կտրեմ, կմսա ճկույթը՝

**Վիդեո
Գրիգորյան**

**Ոստիկանին
ինչդեմ
վերացնել**

որպես բոլոր մատներից ու դրանց ռեֆլեքսներից անկախ, ինքնուրույն մատ: Էսպես, ուրեմն, հարգելի ընթերցող, վերադառնում ենք վաթսուևութ տող...

Մտմտալով կացին ու խոհանոցային տախտակ բերեցի, փոքրիկ սեղանիկը քաշեցի աթոռին կապկպած ոստիկանի առջ... Չէ, կներեք, մի տող էլ ենք ետ գնում:

Բայց ո՞ր մատը կտրեմ. գուցե բթամա՞տը, որով քիթը սեղմում է խնչելուց: Օ՛, ոչ, երիցս ոչ, ոչ միայն բթամատը, այլ բոլոր այն մատները, որ դույզն-ինչ առնչակցվ... (Իա՛, էս ոճը խի փոխվեց, մի բանի որ ձեռն ես տալիս, սաղ քանդվում ա, հիմա արի ետ տեղը գցի: Լավ, նորից սկսենք):

Բայց ո՞ր մատը կտրեմ. գուցե բթամա՞տը, որով քիթը սեղմում է խնչելուց: Իսկ ինչի՞ միայն բթամատը որ... Բոլոր մատներն էլ կկտրեմ, կթողնեմ ճկույթը մենակ, որ խնչելու եւ ոստիկանական այլ գործողությունների ժամանակ էլ իր համար առանձին տնկվում ու չի խառնվում: Մտմտալով կացին ու խոհանոցային տախտակ բերեցի, փոքրիկ սեղանիկը քաշեցի աթոռին կապկպած ոստիկանի առջև, հարմարեցրի, մի ձեռքն արձակեցի, դրեցի տախտակին ու դեռ լրիվ ուշքի չեկած խլնքոտի բթամատը բոլոր մատները՝ աջ ձեռքի ճկույթից բացի, դժժիկ, դժժիկ, դժժիկ, դժժիկ, դժժիկ, դժժիկ, դժժիկ, դժժիկ (ընթերցող ջան, կարաս չհաշվես, ինձ մոտ՝ ոնց որ բանկում, ճիշտ 9 հատ դժժիկ ա) կտրեցի: Առաջին անգամ էի մատ կտրում, ոստիկանի ճվճվոցից ու ֆշշացող արյունից շշկվեցի, բայց արագ ինձ հավաքեցի, արյունը կանգնեցրի ու... Ստացա միմատանի ոստիկան: Հի՛ը:

.....
.....
.....ը.....ի.....
իա.....այ.....քեզ.....
.....այ քեզ բան.....ես ի՞նչ.....
.....ես ի՞նչ եմ.....ի՞նչ եմ արել.....ես ի՞նչ եմ արել, մամա ջան,
տունս քանդվեց.....մարդ եմ..... ոս-
տիկան եմ....., քրեականով՝ էլ բեթար, ոստիկան եմ կտրտել..... վայ, քո տունը քանդ-
վի, այ քնարական հերոս, որ իմ տունը քանդեցիր, ես սրան որդեգրեմ, պահեմ, կերակրեմ,
լավ շրջապատ հանեմ, արձակում տեղ տամ, սա ինձ սենց հարիֆցնի: Փաստորեն, սեփա-
կան քնարական հերոսս ինձ օգտագործեց, ինձ գործիք դարձրեց իր թշնամու՝ քննադատի,
կներեք, ոստիկանի հետ հաշիվները մաքրելու համար: Հիմա ի՞նչ անեմ, այ քնարական
անասուն, այ քնարական ծծող, այ քնարական ոչուփուչ, անաղուհաց քրդի շուն (ես արդեն
անձամբ ես եմ քրֆում), ավելի լավ էր հենց մենակ բֆուրով խոսալիր, ուրիշ քնարական հե-
րոսների հետ բոզություն անեիր, ուրիշ քնարական հերոսներից գողություն անեիր, ասեիր:

Երագ տեսա, Սայաթ Նովեն մոտս եկավ սազը ձեռին...
ասեիր՝
Հեյ ջան, մենք էլ զգույշ անցնենք, ով իմանա, թե հիմի...
ասեիր՝
Դու իմ վերջինը՝ թյուրիմացաբար...

Եղ գողության համար դատ չէր հասնի, այ քնարական սաղիստ, պետք ըլներ՝ ցիտա-
տի տեղ կանցկացնեինք: Հիմի ես ի՞նչ անեմ էս կենդանի միմատանի վկայի հետ, էս տու-
ժած կողմի հետ: Ես որ ուշքի գա, ես տնով-տեղով կորած եմ: Պիտի մի բան մտա-
ծեմ.....

..... սրան գիշերով տանեմ փողոցում պառկացնեմ, մատները կող-
քը շարեմ, կարծի՛ շատ խնչելուց մատները պոկվել են- էշույթուն.....
դեմքս տեսել ա, կիիշի..... բժիշկ բերեմ՝ չի կարենա մատները
կարկատի..... այ մարդ, էս տուժած կողմին որ վերացնեմ, հարցը
կփակվի-կգնա: Ոչ ոք ոչինչ չի իմանա: Մի խլնքոտ ոստիկան ավել-պակաս՝ մեր քաղաքում
բան չի փոխվի, կամ էլ՝ դեպի լավը կփոխվի: Բայց որ ես գնամ բերդերում կորչեմ, էս հաբռ-
գած քնարական հերոսս, որ արդեն իմ կամքից անկախ ու ինքնուրույն ինչ ուզում անում ա,
փորձանք կդառնա մեր գրականության գլխին: Ես անասունն արդեն մուտացիայի ա ես-

թարկվում, դառնում ա կես-քնարական, կես-արձակական հերոս, վտանգավոր կենտավորոս՝ գլուխը պոեզիայի անդաստանում, քամակը՝ արձակի: Չափաժողում հլը հանգի-վանկի ռամկեքը սրան քչից-շատից կկաշկանդեին, գլուխն ու լափառոշ բերանը կսանձեին, բայց արձակում էս իրա քամակով ի՛նչ ավերածություններ կանի, քամակը սանձե՞լ կըլնի, կցոխ, մեր սաղ մշակույթը կմխտո՞ւմ: Ինձ համար՝ չէ, գոնե մեր մշակույթի սիրույն պիտի իմ գլուխը պրծցնեմ էս շառից, հետո էլ էս քնարական ոճրագործի, էս-էս հերմաֆրոդիտ մուտանտի հախից գամ: Դու էլ, սիրելի ընթերցող, դադարեցրու, էլ մի կարդա, խնդրում եմ, շուտ էջը շուտ տուր, էս ժուռնալը մի յան շարտի, պատուհանից դուս նայի, տելեֆոնը միացրու՝ մթոմ ըստեղ չես, թե չէ՝ հանցակից ես դառնում, իմանալ-չհայտնելու հողվածի տակ կընկնես: Իսկ էն հատուկենտ խիզախների համար, որ չեն կարենա իրանց հետաքրքրասիրությունը զսպել ու կշարունակեն կարդալ, էս մի բան կմտածեմ:

Ուրեմն, սենց. գրական ծրագիրս փոխում եմ, ոչ թե՝ *մատը քթում ճխտված ոստիկան*, ոչ թե՝ *միմատանի ոստիկան*, այլ՝ *ոստիկանին ինչպե՞ս վերացնել*: Այսպես: Ե՛տ դա՛րձ, քայլով մարշ.

, շարտի յան մի ժուռնալը էս... մուտանտի հերմաֆրոդիտ - շառից էս պրծցնեմ... կցոխ - արձակի քամակը... կենտավորոս վտանգավոր - հերոսս քնարական հաբեզած... կարկատի մատները... տեղով-տնով... թյուրիմացաբար վերջինը՝ իմ Դու... Նովեն-Սայաթ, տեսա երագ... ծոող քնարական... ջան մամա... ի.....ը.....
~~թափառ~~ խլնքոտի... ոչ երիցս... վաթսուևուր... հեջ մոմենտը էս... գլուխի որսկանի քաջ... ախպեր ազի՛գ... մաք-ֆաք... «սարերը մեր, ենք Մենք»... արձակ դասական... մատնություն հուդայական... քթանցքի բուլը... մարանքն-արանք... մատը էր՝ շատ... հանգիստ... (հոպ, ոռը որ՝ սե... տախտակ խոհանոցային... տնից դուշմանը ասում... չեմ մարդասպան... կայֆ ճվճվոցը... բանով-Դեկոլտեով... խլնքոտ առեւանգեցի... ոչխար մոլորված... դռան Վերին... ,րուպե մի հլը... թուրուքվանգով չէ՛... քամակին քացով... Էրեխա որբ... գաղութում ուղղիչ արձակի... Ե նորեկող, սորեհ նակարանք... ջրաղացի՞ն թշնամիների... թուրքերի՞ն... , ենք ազգ փոքր... տեղը մուֆտա... բերանից լափառոշ... ուզում Զէի՞ք... ֆոֆոար դուս ու անտեր... -զգում ինձ էին բանաստեղծուհի որպես քննադատները... :ա գործ տղամարդու... հետ արձակի ,ախի ասեն՝... տակ ատամի արձակագիրների կամ... խուժանը եղեղեղ... պոետիս անջո թռչող ճյուղ ճյուղից... սիրանքի քաղաքացիական... պեչատով զագսի... :Է՛ բան քիչ... վաճառողուհի կեղծ կահույքի - XX-ՃձՕճմ)/>*&X-XX', արյունը դաշտանիս զագսահարուցիչ - մարգարաշտում... տրամվայում... Հայաստանում... :փրաբլեմ յոր իթգ... շոռպ խակ տ րեքչա րուխտ յախ... խունջիկամիշով... չանթած օժիտով... դումարի է ամոթ... գառի ու լոտոյի... :բերել չի շեշ-դու... վիշապի բերմուղյան... ,ունեմ ուսեր գեղեցիկ... :նշանով ոստիկանի... զորու ի ձգողականությունը երկրի... :Էր ջրիկ պես ջրի խլինքը... ընթերցող սիրելյան սրտի իմ ,ազիգ իմ... ԽԼԻՆԶԸ... Էր խռնթո՞ւմ ,եր թռնդո՞ւմ... բառով ի՛նչ... Էր լսում-խոսում... *այդ միև* ... :Էր աստվածն իմ Հովսեփյանը Լյովա... ոսկե անունը Հովսեփյանի Լյովա... ուռենի դալուկ... կիլոյանոց 40... կիլոյանոց 55... :Ձավախքը ու ցեղասպանությունը... խաթեր Դարաբաղի... կյանք շան կողմի տուժած... Հովսեփյանը Լյովա... Զուչակի ,Նարեկացու ,Մաշտոցի Մեսրոպ... ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ ԼՅՈՎԱ... : Հովսեփյանին Լյովա... Հովսեփյանի Լյովա... ուտել է կարող դեռ կողմը տուժած... ֆոնդում ոսկե... Հովսեփյան Լյովա էր՝ Լյովա... ասում եմ սուտ... զրոյական դերը... ծրագիր ոստիկանաչինջ դրել չեմ վիզ... րուպե Մի...

Լենցարեվ ս՛եպչնի նինակիտսո՛ Պատմվածքն ինչպե՞ս վերացնել

Մի րուպե. սա պատմվածք վերացնելու մեթոդական ձեռնարկ չէ...

1. Վա՛խ, մամա, էս ինչ եղավ, թուղթուզիրս էլ գրական ծրագիրս ոտի տակ ընկավ, ձեռի հետ քանդվեց: Զե, իմ զագսի պեչատին բան չի ըլնի, բայց ինչ-որ մարդիկ բեսամո քաշվան, ոնց որ Կառայի մարդը հանկարծակի տուն մտավ ու իրան յոբբոի հետ բռնացրեց, հետո Կառան ինձ իրա շուբան նվիրեց, քանի որ յոբբոը նորն էր բերել Փա-րիզից, էս էլ իրա վրա արած թուղթուզիրը քանդեցի, ջուրը գցեցի, Արաբկիր-Կենտրոն սաղ թաղի ջուրը միստրվեց, բնակիչները դիզենտերիա վարակվեցին: Ոնց որ Անուշի վրա արած-քանդածս զնաց, ցունամի հեղավ, Ինգայի վրա արած-քանդածս խփեց կենտրոնական բանկին, դոլարի կուրսը ընկավ, Երիտասարդական պալատի Վիկայի վրա արած-քանդածս Լյու: Յորքի վիստոկեյին խփեց, հետ Էկավ խփեց կուկուռուզին...

Անահիտ Սարգսյան

Անահիտ ճան
խնդրում եմ ուղարկիր
մի լուսանկար
եւ ԲՈՒՄԱՍԻՆ
մի ԲԱՆԻ ՏՈՂ
դահանջողը
ՎԻՈՒԷՔՆ Է

Եթէ մէկ
կամ երկու տարի առաջ ԸՎԱՐ
այս խնդրանքը
դիտի սարսափէի՜
փախչէի՜
ծակիս մէջ
դահուրսէի՜

Իմ մասիս
ես ի՞նչ ըսեմ
դիտի ըսէի
կարեւորը
մարդու գործն է
որ կը գլորի
ու կը դասմէ
ինչ որ տէ՛ս է
երեսի

սակայն այսօր
այս խնդրանքին դիմաց
ո՛չ կը սարսափիմ
ոչ կը փախչիմ
ոչ ալ կը դահուրսիմ

Եթէ
ո՛չ կը սարսափիմ
ոչ կը փախչիմ
ոչ ալ կը դահուրսիմ
ուրեմն ստիպուած եմ
սա ԲԱՆԻ մը տողը
ԲՈՒ ԲՈՒՄԻ փակցնել
եւ լուսանկար մըն ալ
ճարել ու դրկել

սիրտ չունիմ

Ի՞նչ ըսեմ
հո՛ն ծնած եմ
հո՛ղ գացած եմ
յետոյ հոն հող
գացած եկած եմ

վերջը
չեմ գիտեր ինչպէս
հո՛ս հասած եմ
եւ բախտով
գրող մտղներու մէջ ինկած եմ

բայց ինչո՞ւ այսօր
ո՛չ կը սարսափիմ
ոչ կը փախչիմ
ոչ ալ կը դահուրսիմ
արեւոք ե՛ս ալ
վերջ ի վերջոյ
գրող մտղ դարձեր եմ
եւ լուր չունիմ

մտահոգութիւն

տողերը լաւ
թուփով մոտով
կը փակցնեմ
սակայն
սա լուսանկարը
ինչպէ՞ս դիտի ընեմ
ինչո՞ւ կ'ուզեն
անդայման
սա երեսս տեսնել

Ճերմակերես
սեւերես
եւ թերես
աներես

Եկե՛ք
ծուռ նստիմ
ժիտակ խօսիմ
իրարմէ չնեղուիմ
երկու բառով ես ըսեմ
դուք հասկցե՛ք
եւ սա խնդիրը
մենք վերջացնենք
եւ ալ երթամ
ընելիքներս շարունակեմ

Ես
դարգադէս
սփիւռքին
որք աղջիկն եմ...

Ոսֆերդ վերմակին համեմատ

Մէկ չէ
երկու չէ
երեք ալ չէ
մասներու վրայ համրել
կարծես անկարելի է
դարձադէպ անվերջանալի է
այն բազում
ծանօթ անծանօթ
թանթիկ մանթիկ
կոչեցեալներուն թիւը

Երկա՛ր է դոչը
Գլուխը ո՛ւր է
դոչին ծայրը ո՛ւր
յայտնի չէ՛

Հաշիւէն դուրս ինկած
ծանօթ անծանօթ
թանթիկներէն մին
դիմացդ կը յայտնուի
յանկարծակի
որեւէ դաշուհ
որեւէ սեղ՝
աստիճաններուն վրան
վերը վարը
տունը թաղը
կամ շուկան
կամ ալ շուկային ճամբան

Լայնածաւալ կայսրութիւն
ճիւղ դիմացդ կը յայտնուի
յանկարծակի
եւ տեսադաշտդ կը փակուի

Սդառազէն կայսրութեան դիմաց
անգէն կը կանգնիս փառացած
թուրդ կը կլլես
փանգի գլխուդ գալիքը
շատ լա՛ւ գիտես
Ո՛չ առաջինն է
ո՛չ ալ վերջինը

Քա սա աղջիկը
նորէն հասակ նետեր է
-ձայնը կու գայ դիմացի ճակատէն-
որո՞նք փաշեր է ֆա՛
Աստուած դաշիէ մաշալլա՛

Ի՛նչ կ'ըսես
-դասասխանը կը յամենայ այս ճակատէն-
մեծ հայրը
դաշի դէս մարդ էր
մեծ մայրն ալ
փառաւոր կին էր

Այս թարսերախաղին մէջ
դուն որ հասակ նետող աղջիկն ես
ընելիք մնելիք
ըսելիք մսելիք
չունիս բացարձակադէպ
Պարզադէպ
բերանդ կը զոցես
լուռ մտիկ կ'ընես
եւ ոչ մէկ բան կը մտածես
այլ անայլալ ժողիքը երեսիդ
թարսերախաղին
շարունակութեան կը սղասես

Աղջիկ
-ձայնը կը հզօրանայ դիմացի ճակատէն-
եթէ այսդէպ շարունակե՛ն
օրէ օր հասակ նետե՛ն
բեզի յարմար փեսայ
ուրկէ՞ դիտի ճարես

Ընդամէնը
վրայ վրայի
կամ տասներկու
կամ ալ տասներեք տարեկան ես
փեսայ ճարելու մասին
ի՛նչ մտածես
Դուն ո՛ւր
ամուսնանալիք աղջիկը ո՛ւր
վերջին մտահոգութիւնդ է
սակայն կարելորդ հիմա
ճակատագրականը դիմագրաւելն է
բանը բուրդ է
վասնզի
վերջին նախադասութենէն ետք
շուտով կը հասնի
սարսափելիին

Քա ձեռներուս մէջ մեծցաաաաա՛ր
Այս մէկը կարծես
այդ վերջին նախադասութիւնն է

**Անահիտ
Սարգիսեան**

Ուտքերդ
վերմակին
համեմատ

Ուտքի
թելերը լա՛յն կը բացուին
լայնածաւալ կայսրութեան՝
ծանօթ անծանօթ
թանթիկ ճանթիկ
այս կոչեցեալին
եւ ահաւասիկ
աչեքդ փակած ես
ու նահաւակունելու
կամայ ականայ
կազմ զարհուս ես
Կը գրկուի՜ն
աղա մսակոյսերու մէջ
կը մխրճուի՜ն
եւ հեզհեզ
խորխորասներու մէջ
կը խորասուզուի՜ն

Ազատում չկա՛յ
այս թանթիկը չըլլար
մի՛ւսը յիշի ըլլար
Օգնութի՛ն Կը խեղդուի՜մ
Կասակ չէ՛ կը խաչուի՜մ
Փրկութի՛ն Աստուած իմ

Կը գրկուիս կը սեղմուիս
բոլորձ բոլորձ կը փրցուիս
իսկ փակագծին մէջ
բացականչութիւններ կցկսուր
Կը կարմրիս կը խեղդուիս
շունչի թակաս ունիս
մինչ փակագծին մէջ
հեղեղանման ձայնաւոր թաշաւազ

Այսպէ՛ս է
այս աշխարհին օրէնքներուն
փթղ գոցելով
դէտք է եմթարկուիս
ու համակերթիս

Մէկ չէ
երկու չէ
երեք ալ չէ
մասներու վրայ համրել
կարծես անկարելի է
ըսինքն զարգաթէս անվերջանալի է
այս անթի՛ն
ծանօթ անծանօթ
թանթիկ ճանթիկ
կոչեցեալները
որոնք կ'ըսեն թէ
իրենց ձեռներուն մէջ
մեծցած ես
նոյնիսկ եթէ
ընդհանրաթէս
բացարձակաթէս
զիրենք տեսած չես

Իսկ դուն

թանթիկ ճանթիկներուն
այս աշխարհին մէջ
խիզախաբար կը մեծնա՛ն
Չէ՞ որ մեծ հայրդ
դասի թէս մարդ էր
մեծ մայրդ ալ
փառաւոր կին էր
Երեւի անդայման
երկուքէն մէկուն փառք է
Յարմար փեսայ
ունենա՛ն չունենա՛ն
հոգդ չէ՛
միայն թէ հիմա խնդիրը
սա ոտքդ
վերմակէն դո՛ւրս մնացեր է

Աղջիկս
ոտքերդ վերմակին համեմատ երկարէ՛
վերմակին համեմատ երկարէ՛
ոտքերդ ոտքերդ՝
վերմակին համեմատ
երկարէ՛

Ականջիդ մէջ
հեռուններէ՛ն
այսօր կորսուած այն աշխարհէն
միշտ կ'արձագանգէ՛
կ'արձագանգէ՛

Վերմակդ միշտ հեռո՛ւ փակուած
երկուան այդ հեռուններէ՛ն
այսօր կորսուած
թանթիկ ճանթիկներու այն աշխարհէն
նոր աշխարհներէ՛ն հասած
հիմա հինցած մաշած վերմակին տակ
կը կծկուիս կը չարչարուիս շարունակ

Վերմակիդ թլլուած չարչարուէ՛
Ի՛նչ որ ալ ընես
ոտք միշտ դո՛ւրսն է
Աւելի՛ կը կծկուիս
կը ծալուիս կը կոտորիս
որ վերմակիդ տակ սեղմուիս
իսկ առաւօտները
հազա՛ր կտոր եղած
ուզես չուզես
այս նոր աշխարհին մէջ
դէտք է ոտքի կանգնիս

Այս նոր աշխարհին մէջ
երեսիդ նայողը ո՛վ է
Պարզաթէս
դո՛ւն
հայելիին մէջ
ինծի՛ կը նայիս
ու դասի թէս մեծ հայրդ
կամ փառաւոր մեծ մայրդ
կը տեսնես

Խիզախաբար մեծցե՛ր ես մեծցե՛ր ես
մեծցե՛ր ես

Դուն մեծցե՛ր
վերմակդ րո՛ւջ դարձեր
իսկ ոսկո
վերմակէն դո՛ւրս մնացեր

Վերջապէս
ինձմէ այլեւս զգուած
դուն ինծի կը նայիս
ու վճռակա՛ն կը խօսիս

Ա՛յ աղջիկ
դուն քեզի նոր վերմակ մը գնէ
հանգի՛նս փառաւոր
ենթոկէ՛ր դառնէ
Վիճակդ վիճա՛ն է
աղբածդ կեա՛նք է
Ասիկա նո՛ր աշխարհ է
զմա՛
դուն քեզի համար
նո՛ր վերմակ մը գնէ
Ըլլա՛յ Ամերիկեան
թեթեւ ու լա՛յն
կամ ֆրանսական
հազար գոյնով ծաղիկներ վրան
կամ չինական
Շա՛ն աժան
Հանգի՛նս ծածկուէ
ոսկերդ ուզածիդ չափ երկարէ
եւ մօտի՛կ մօտիկ երազէ՛

Կ'ընդվզի՛մ
Կռնակս կը դարձնեմ ես քեզի
ու կը փօշուիմ

Ես
այս նոր աշխարհին մէջ
քեզի հետ առանձին
հինգած մաշած վերմակիս տակ
կը կծկուիմ
հանգի իմ երազներս
միայն ու միմիայն
այս հինգած մաշած
ու քաղցրեղան
վերմակին տակն են որ կը հիստիկ

Իմ երազներս
որոնք կը դառնան
այսօր կորսուած այն աշխարհին
որ կը մեծնայի ես
կամ դուն
Ժամանակին
Ծանօթ անծանօթ
բազում թանթիկներու
ձեռքերուն մէջ
իրենց կորսուած աշխարհին
երազներուն մէջ

Մաշա Մելիք-Ադամյան

1977թ. հոկտեմբերին մի լույս դիողավ երկրագնդին, ու ծնվեցի ես: Առաջին եմ եկել բաց աչքերով, որի համար բազմաթիվ անգամներ լուրջացել եմ, բայց երբեք չեմ մայրաբերել ու չեմ մայրաբերի ոչ մի բանի դեմ ու ոչ մի բանի համար: Մի քանի օր անց ծնունդի օրը եմ ու մեծածախար ցայել նրանց, ովքեր ծառանակ սփռում ու փրկում են կյանքի մայրաբերի մեջ, բայց երբեք այդ արհամարհանքի մեջ բավականին չարություն չեմ գտել, որովհետև միանալով չեզնչական ժողովուրդներին՝ մի ժամ էլ ես մայրաբերեմ այս աշխարհի սիրոց ուրջերում: Դա լուրջանք իմ ծնությունն է: Մարդիկ կան, որ մի փայլ փայլ անգամ չեն կարողանում հանգիստ մնալ, բայց ես կարող եմ ամիսներով ոչինչ չանել՝ բացի թափում ժողովուրդ, ու դա ինձ միայն հաճույք է լուրջանում: Ամոթի զգացումը բացարձակ չեմ ճանաչել մինչև 14 տարեկան, երբ հայրս ինձ լուրջանումը տեսավ սեղանին մերկ լուրջանում: Դրանից հետո աղբյուր ամոթս հաղթահարել եմ՝ ծառանակ նկարելով: 17-18 տարեկանից, հանգամանքների բերումով, կյանքս առժամանակ դարձել է թափառականի կյանք: Աղբյուր եմ Վրաստանի, Աբխազիայի եւ Ղազախստանի Կոկչասի զանազան վայրերում (մայրս չեղեցա՛հայ է): Ոչ մի տղամարդ չեմ թողել ինձ մոտեցնա այդ տարիներին: Սեղան եմ իմ կրոնը, որին միայն ես եմ տեղյակ եղել, ու աշխատել եմ դա սրբազան լեզվի մեկնման վրա, որը դեռ անավարժ է: Մարմինս դարձել եմ գեղանկարչական լուրջանում ու փորձերի առարկա, խոսեցրել եմ նրան երկար երեկոներով ու գրի եմ առել նրա խոսքերն ու մեքերը: Իմացել եմ իմ մասին ավելի, քան կարելի էր ու լուրջ էր իմանալ, բայց ոչ ոքի չեմ ցույց տվել այդ իմացությունը:

Վերջը վերադարձել եմ Երևան ու աղբյուր համես ու մասնավոր կյանքով: Ոչ մի տղամարդ չեմ այցելել ու չեմ էլ ուզում: Թափանքում եմ իմ ով լինելը: Ուրախ եմ ու բավականին երջանիկ: Աղբյուր եմ՝ ինչպիսի լուրջան: Սիրում եմ մարմինս ու նրա մեջ թափված ժողովուրդին:

2 տարի առաջ, երբ աշխատում էի ակադեմիայի հետ կապված միջազգային մի տղամարդում, այցելեցի սահմանամերձ գյուղերից մեկը Նոյեմբերյանի շրջանում: Դեռ Ղազախստանի Կոկչասում եղած ժամանակ կասարելագործվել էի որովհետև լավ մեկնում էի՝ ժամանակ գտելով դա բնառու ունակություններս լուրջան: Կանգնելով սահմանային մի բլուրի վրա՝ զգացի, թե մարմնովս ինչպիսի մեծ գայթակղության երևիկ էր ու անցնում: Ձիմվորներից մեկի հետ կոկչասություն անելով՝ համոզեցի նրան տալ ինձ իր գեմը: Դեռադիսակով դիտեցի մեր դիրքերի դիմաց գտնվող թուրքերի զորամասը: Ընտրեցի մի կիսամերկ ու գեղեցիկ դեմքով թուրք երիտասարդի, որը լվանում էր դեմքը հոսող առվակի ջրերում: Խփեցի նրան մեկ հարվածով:

Արեցի այս սղանությունը գիտակցաբար, բայց առանց ասելության զգացումների: Իմ սառնասրությունը լուրջ հեռու էր սովորական սառնասրությունից: Դառնալիս չէր: Սա, եթե կարելի է այդպես որակել, մոլեգնության սառնասրություն էր, որը կհասկանա միայն մոլեգն վերադարձ մարդը:

Դրանից հետո գիտելիս մոլեգնությունը հետադարձ էր ինձ: Սղանված տղան զայիս էր աչքերիս առաջ, ու ես թախանձագին խնդրում էի ներել ինձ՝ ոչ թե վախից, այլ հոգեւոր իրական անկեղծ տառապանքներից: Ձեռքներս միմեկին լուրջան, մազերս թափած ու ծնկաչոք զղջալով արարիս համար ու տառապանքների եմբարկելով մարմինս: Առավոտյան կողմ ուժաստիք ընկնում էի անկողին ու արթնանում էի հանգստացած ու լուրջանում՝ մի տեսակ ոգեւորանալով զբաղվելով իմ գործերով միմեկին մոլեգն ընկնելով: Ես կարծում եմ՝ այդ տղան ներեց ինձ, որովհետեւ այժմ գիտեմքներն ինձ այցելելով՝ սիրում է ինձ, ու ես տղան եմ իրեն: Նա հայտնեց իր անունը՝ Ջառու: Նա Դադասանին սահմանակից լեզգիական գյուղից էր: Ասում է, որ ես տղա եմ իր համար: Ես համոզում եմ նրա ձեռքերը: Բայց այս բոլորն, իհարկե, իրականություն չի, այլ իմ հիվանդագին երեակայության արդյունքն է: Ես ասելիս չունեմ իմ մասին: Ես գրող չեմ, գրել հենց այնպես չեմ կարող, եթե չկա մեկը, որին ուղղված եմ գրածներս, թեկուզ այդ մեկը լինեմ հենց ես: Այդ լուրջանում ես գրել եմ միայն օրագրեր, մանկաներ եւ այլն: Դրանցում գրեթե չկան հորինված իրադարձություններ: Եվ դա համար էլ իմ իսկական անունը չեմ հայտնի: Ձեռք ուզում դառնալ ուժադրության առարկա եւ խանգարեմ իմ արեւային հանգիստը: Իմ կասարված-չկասարված սղանությունը համարում եմ ակտուալ արվեստի ավելի մեծ գործ, քան Ջոկոնդան, թեեւ սիրում եմ վերջինիս: Կարող եմ գրել ինձ՝ artrockmasha77@mail.ru հասցեով:

Մաշա Մելիք-Ադամյան

Երևան-Գորիս-Երևան
Իմ ծննդյան 29 տարի
2006

Մաճալի օրագիրը

2002, հունիսի 26

Վերադարձա՞նք, մտեցի բազկաթռոնի ու ծածկվեցի վերմակով: Արդեն երեկո է: Անցած գիշերը արթնացրեց հիշողությունները: Հիշեցի Անդրեյի լուսավորված, ինչ-որ մեկի ծննդյան օրը իմ խելագարությունը: Աղաչում էի նրան, որ խաչ փորագրի իմ մարմնի վրա խոհանոցային դանակով: Նա չէր համաձայնվում, իսկ հետո նա դուրս էլ եկավ: Երկուսս էլ հարբած, հյուրերից փախած: 9-րդ հարկն էր, ես գլուխս դուրս հանեցի ու նայում եմ երկնքին: Իմ ուսից ներքև նա կտրեց արյունոտ մի խաչ, լիզում էր իմ արյունը: Խաչն ուներ սուր ու անհամաչափ անկյուններ: Նրա հետքերը դեռ չեն անցել մարմնիս վրայից: Ցավը բոլոր զգացմունքների սկիզբն է: Ողջը մեռածից տարբերվում է ցավի զգացողությամբ: Մի ժամանակ հաճույքը առաջացել է ցավից, իսկ ավելի վաղ դրանք իրարից չեն տարբերվել: ... Մոտեցա հայելուն՝ խաչի եւ վառվածի տեղերը դեռ լուսավորվում են, դեռ հիշեցնում են ցավի մասին... Ժողովարար...

2002, հունիսի 28

Նամակ Լալային

Չէի կարողանում փնտրել ամբողջ գիշեր.....
 Դու հեռավորում ես...
 Դու չես հարցնում՝ ո՞վ եմ ես, որտեղի՞ց եմ գիտեմ, ինչո՞ւ եմ գրում եզր:
 Երեւի դա էդքան էլ կարեւոր չի...
 Ինչ իմաստ ունի ֆանդել հմայքը:
 Որտե՞ղ ա իրականության սահմանը:
 Դու հազվադեպ ես խոսում քո մասին:
 Եղ էլ ա երեւի ճիշտ.....
 Իրականում այն, ինչ մեր մասին գիտենք, այն, ինչ լուրջում ենք՝ եմ ա, ինչ որ մեր մասին հորինում ենք եւ հետո այդ հորինվածի հետ՝ մեր ես-ի հետ, վազվզում ենք, ինչպես՝ սիրած բալիկի:
 Սփոթված ենք վազվզել, որովհետեւ մարդիկ չեն սիրում ներքին եզր, երբ դու փոխում ես քո ես-երը այն հերթականությամբ, որով ուզում ես:
 Դա լուրջ բան չի...
 Լուրջը եմ ա, երբ չես խանգարում նրանց հանգիստը:

 Ինչի՞ մասին ես դու լռում, երբ որ լռում ես:
 Գիտե՞ս, իսկական ընկերը նա է, ում հետ կարող ես երկար լռել ու անհարմար չզգալ դրա համար:
 Ինչի՞ մասին դու չես փնտրում, երբ որ չես փնտրում:
 Ո՞ւմ մասին ես մտածում, երբ փակում ես աչքերդ այն պահին, երբ արթուն ես նրա հետ, ում հետ սովորաբար փնտրում ես:
 Ո՞ւմ ես դու նկատում նրա տեղը...
 Թե՞ դու առհասարակ չես նկատում...
 Գնում եմ փնտրելու, գրի, մի մոռացի ինձ:

2002, հունիսի 13

Գեղեցիկ օր էր: Հրաժեշտ արեալային լուսամուկի, ասես դուրս եկած լինեք առաստաղների աշխարհից: Նա անընդհատ համբուրում էր իմ ոտները, վառում էր դրանք հարեւան կրակից գնված թթված գինու մեջ եւ լիզում էր գինու կաթիլներն ու գինուց կարմրած իմ ոտնաթաթերը: Ասում էր, որ նրան դուր է գալիս համը: Իմ ոտները երբեք ոչ ոք չի լիզել: Այդ գաղափարը ժողիս առաջացրեց, իսկ նրա գրգռվածությունը լուսաստիսան զգացում առաջացրեց իմ մարմնում: Նա կարողացել էր չինական մի տրակտատ եւ ասում էր՝ կնոջ մարմնի այդ մասը, որը մենք արհամարհում ենք մեր էրոսիկ խաղերում, ունի իր գերզգայուն կետերը: Նա ասում էր նաեւ, որ կնոջ մարմնին չի կարող լինել ոչ-էրոսիկ մաս: Որ մարմնի ոչ-էրոսիկ մասերի մասին լուսակերպումը ունի հասարա-

կական ծագում: Որդեսգի մարմինը ծառայեցվի հասարակության լուսանցներին, լուսն էր եր-
սիզընը սեղանդել հասուն իր համար սահմանված կետերում:

Ես չգիտեմ, ես համարյա չեմ լսում նրա ասածները: Ես աղոթում եմ մի երեկոյից մյուսը: Ես
որսում եմ լուսինը՝ հանդարտ արեամուտը եւ անհավասարի տղան, որը հաճույք է ստանում իմ ու-
րերը գինով լվանալուց: Պահը երազային է, ինչպես եւ երեկոն, ինչպես եւ արեամուտի գույները
եւ ճառագայթների խաղերը սների լուսերի վրա: ...Մի օր ես կգնամ կուսանոց: Ես ուզում եմ
նրան նկարել: Նա իմիջ նման է արեամուտին: Այդ լուսինը լուսն է ա հավերժացնել: ... Բարի կու-
րեում հանկարծակի ներս մտած մասնագործին, սեսարանի անսպասելիությունից աչքերն
իջեցրած, ժողովում է: Օօօօօօօ,- կարծես ուզում է ասել,- ինչպիսի՞նք սեսարան, ասես ֆրանսիա-
կան կինոյից լինի: Նա մտավ ճիշտ այն տախտիկ, երբ տղան արձակում էր իմ կոշիկների կաշիները
եւ ոտներն իր շրթունքներին էր մոտեցնում հերթական անգամ: Մեր հանդիպումներն ասես իրոք սե-
սարան լինեմ մի ինչ-որ չնկարահանված կինոյի փորձերից: Կինոն երբեք չի նկարվելու, բայց
փորձերն արվում են: Բայց նա զնալու է շատ շուտով: ... «Էլ ո՞վ կհամբուրի իմ ոտները»,- ասում եմ
ես աղոթե ֆրազը հրաժեշտ տալուց: Բայց նա չի ջղայնանում... Չէ, երեւի ես չնկարեմ իրեն: Մեր
դասնությունն իմիջ մի նկար էր, որ խզվելուց փառաքի հիշողության մեջ:

2002, հուլիսի 17

Մի նկարի մեկնաբանություն՝ ստացված էլեկտրոնային փոստով

Այս նկարը դասնում է մեզ իր յուրահատուկ դասնու-
թյունը: Դա դարձել է անտառային, ֆախտու ու զուտ, «ճա-
ղոնական» մի դասնություն է՝ արտահայտված մեկ կամ
մի քանի բառերով, մեկ հոլովով, չզուգահեռված, բայց
միաժամանակ բազմաթիվ ակնարկներով, զաղտնի անց-
քներով ու անցումներով, հնարավոր ճյուղավորումներով եւ
զարգացումներով ունկնդրի երեւակայությանը տեղ թող-
նող: Մտադրական դասնության մեջ կա մանկականու-
թյուն: Այն բազմաբան է՝ իր թվայնալ միաբանությամբ
հանդերձ: Լուսանկարը իրականում լիցքավորված է մեծ
երոտությամբ, բայց դա այնպիսի երոտիզմ է, որ կարող էր
լինել, ասեմք, միջնադարյան ճաղոնական գրաֆիկայում:
Ուժեղ էներգետիկա՝ միմիմալ միջոցներով: Մի կողմից
թվում է, թե մեր առաջ երեւա է, կամ, ավելի ճիշտ, դեռա-

հաս, որի մեջ երեւան են գալիս զգացմունքայնության առաջին ծիւղերը՝ դեռեւս դարձունակ ար-
տահայտությամբ: Մյուս կողմից՝ այդ դարձունակությունն առավել գրավիչ է: Սակայն նկարը,
այդուհանդերձ, միամիտ չէ, այլ հաշվարկված: Որ այստեղ մեր առջեւ դարձել է իմաստ չէ, ասում է
մեզ հազիվ երեւացող հայելային դասերը: Ընդ որում, լուսանկարը հուշում է նաեւ մի կոմիք
դասնություն: Հետեւից դասերվածը ստոյիցիաներ է առաջացնում երոտիզմի եւ հետեւից
սիրամալու հետ: Պատկերը սղասում է ինչ-որ մեկին, որը կմոտենա հետեւից, կառչելով կրկի,
կգուրգուրի, կխաբի եւ կսիրանա: Սակայն դա չի լինի անսպասելի, որովհետեւ իրականում իրա-
վիճակը վերահսկելի է՝ հայելու արտացոլման շնորհիվ: Իրականում սիրացումը կլինի խաբու-
սիկ: Ինչպես միշտ՝ կնոջը կարելի է սիրամալ այնքանով, ինչքանով նա թույլ կտա վայելել սիրե-
լու խաբկանքը: Հենց դրա մասին է դասնում մեզ լուսանկարը: Կնոջ իրական իշխանության
մասին՝ հակառակի մտանկեղծմամբ հանդերձ: Եվ ինչքան շատ է այդ թափում իշխանությու-
նը, այնքան ավելի հստակ է հակառակի մտանկեղծումը: Ֆեմինիզմը սղանում է այդ գաղտ-
նիքը:

2002, հուլիսի 23

Խաղողի հաշիկի եւ մի կլիսորի դասնությունը

Իմ արգանդը իրա համար ոնց որ փոքր երեխայի խաղալիք լինի: Ասում է, որ արգանդը
նման է փղիկի: Բացի մասներից, լուսանկարակից, դանակի կոթից ու թեյի գդալից՝ այնտեղ
մուտք են գործում նաեւ մրգասեւակներ՝ էլակ, կեռաս, խաղողի հաշիկ: Առավոտյան գործի
զնալուց առաջ երեք հաս խաղող «ներդրեց» այնտեղ ու լուրջ տեսքով դասվիրեց, որ մնան այն-

սեղ մինչև իր վերադարձը: Այդդիմով խաղողը լիցք է, ըստ իրեն, վերածվել իմ արգանդում դասրասված գինու, որը նա լիցք է հեռագայում դեպուսացման: Ես իհարկե համեցի հաշիկները նրա գնալուց հետո եւ «սեղը» դրեցի՝ անմիջապես նրա գալուց առաջ: Փորձելով հաշիկները՝ նա զարմացավ, որ այդքան փչ փոփոխության են ենթարկվել, կասկածեց, որ խաբում եմ իրեն, բայց չասեց: Հաջորդ առավոտ հաշիկների դասնությունը կրկնվեց: Բայց այս անգամ նա իմը երկար չդիմացավ: Նա ինձ «սփողում» է նախաճաշել եւ, առհասարակ, իր ներկայությամբ բնակարանով մեկ ման գալ միայն բացարձակ մերկ վիճակում: Ասում է, որ գեղարվեստական հաճույք է ստանում մանավանդ իմ կրծքից, որ նայում է ինձ ֆանդակագործի աչքերով: Նախաճաշից հետո, երբ դեռ մտած էի աթոռին, մոտեցավ ու համեց հաշիկները, մաքրեց մեկի կեղեղը եւ զգուշորեն սկսեց շոյել իմ զգայուն սեղերը հաշիկի՝ կեղեղից մաքրված փափուկ մասով: Մի փչ էլ օգնում էր լեզվով: Ես երբեք չէի վերջացրել խաղողի հաշիկից մինչև այդ օրը:

2002, հուլիսի 28

Պազուլիների «Մեղեան»

Մարդկային զոհաբերության սեսարանը կոլիսերի մեջ: Դեռահաս դասանում զոհաբերում են, նա ժողովում է, ֆրոնտին նրա մարմինը ներկում է կարմիր եւ սոփիսակ ներկերով, նրան կաղում են սյունին, խեղդում են ու մասնատում: Մնացուկները վառում են, արյունը փում են ծառերին, դարում են եւ տնում, թում են ֆրոնտի եւ առաջնորդների երեսներին... Բացվում է զարունը:

Դավաճանելով Մեղեային՝ Յասունը դավաճանում է իր գաղտնի ուժին, որով նա տարբերվում է աշխարհի մարդկանցից դեռ մանկության տարիներից, երբ դաստիարակվում էր կենսավրուսների մոտ: Նա «հասունանում է», այսինքն՝ զորեւանում, դառնում է սովորական եւ ընտրում է «երկրային» կին, որն իրենից առանձին բեւեռ չի ներկայացնում, այլ միայն հավելված է տղամարդուն: Նա առաքինի է եւ լուս գեղեցիկ ու լավ, սակայն զուրկ է մոգական ուժից, որի հետ միացումով տղամարդը կարողանում է ձեռք բերել ոսկե գեղմը: Մեղեան մնում է «ներքեւում»՝ ֆաղափից դուրս, իսկ Յասունը բարձրանում է վերել՝ ֆաղափ եւ հասարակություն: Նրա ու Մեղեանի միջեւ տարածվում են հրդեհի բոցերը, որոնց մեջ օրինաչափորեն մահանում են նաեւ նրա երեխաները Մեղեայից, երեխաներ, որ նա չէր կարող ունենալ այլ կնոջից: Մեղեան կարող է տրվել տղամարդուն, բայց մնում է անկախ ու ինքնաբավ բեւեռ: Քաղաքականությունը ժխտում եւ վստահում է նրան՝ որդես չվերահսկվող մասի:

2002, օգոստոսի 3

«Ես ունեմ դավաճանվելու գաղտնի ցանկություն: Դրանից է գալիս նաեւ իմ խանդը: Դրա համար հաճախ ես ամեն չնչին առիթ օգտագործում եմ ֆեզ կասկածելու համար, մի դասահական բառից հորինում եմ հեռու գնացող դասնություններ: Ես կուզեմայի վկա լինել, թե ինչպես ես դու ինձ դավաճանում: Այդ սեսարանը ինչ էս կարգաբեր... Գուցե մի անգամ փորձեմ իրականացնել մի էս համեստ ծրագիր այդ առումով: Այդ ցանկությունը, եթե հնարավոր լինի այն ընտելացնել, վայրի գազանից վերածել ընտանի կենդանու, կարող է մեզ որոշ հաճելի դաշտեր շնորհել՝ փոխանակ այն կռիվների, որ ունենում ենք իմ հորինած սեսարանների դասառնով: Օրինակ, դու կարող ես զանգել ֆո մախկին ընկերներից մեկին, որն հիմա այստեղ չի, հեռու է, եւ հասուկ մեկու ու կոկեթ ձեռով խոսես նրա հետ, իսկ ես այդ դաշտին համբուրեմ ֆո կրծքերը կամ ֆո ոտները, բայց դու զբաղված լինես նրա հետ խոսակցությունով՝ ուշադրություն չդարձնելով ինձ վրա... Սա կլինի «վերահսկելի» եւ խաղային դավաճանություն: Ամեն մի այդդիմի ցանկություն, եթե գիտակցվում է եւ վերածվում խաղային սցենարի, դառնում է ավելի անվտանգ եւ չի խանգարում կյանքի ընթացքին:

...

Գուցե նաեւ ես կուզեմայի որ դու բո՞լք լինես...

Նաեւ ուզում եմ, որ դու հեռանաս ինձանից, լիքս, սիրես ուրիշին: Բայց մեմ կարունակեմ ընկերություն անել, եւ դու կդասնեիր ինձ գաղտնիքներ, ես կարող էի դառնալ խորհրդատուի նման մի բան: Բաժանումը, խզման կեսը էս որոշակի հեռախոսություն են ներկայացնում՝ ապրումների ուժգնության հնարավորությամբ, բայց նաեւ՝ բնագնացական խորով... Հետո դու կվերադառնայիր...»:

Ռակթեր. արտացոլումը որպես խամրած ձգտումների պատկեր կամ կարդացեք **ա** մասագրում

Ես կարծում եմ, որ ամեն ոք պետք է լինի մեքենա:

Էնդի Ուորհոլ

Երկրորդ համաշխարհայինին հաջորդող երկու տասնամյակները, հաղթահարելով ետպատերազմյան ճգնաժամը, երեւան բերեցին արվեստագետների, որոնք փորձում էին բացել արվեստի չափազանց հերմետիկ դռները եւ մաքուր օդ ներս թողնել փողոցից: Այս արվեստն անդրադարձավ արժեքների վերագնահատման հարցին եւ մարդկանց հայացքն ուղղեց դեպի արվեստի զարգացման անհայտ հորիզոնները (Յամիլտոն): Այն արտացոլում էր երկրների զարգացման սերտ կապը գիտության եւ տեխնոլոգիաների առաջընթացի հետ եւ ուշադրություն դարձրեց տեխնոգեն շրջակա միջավայրի տարբեր բնութագրերի վրա՝ նվազեցնելով մարդու դերը: Մարդն իրոք կարող է հանդես գալ արվեստի գործերում, բայց միշտ որպես սպառման համակարգի կողմից կառավարվող ռոբոտ (Լիպպարո): Մյուս կողմից՝ զգայարանների համար արվեստը փոխարինվեց ինտելեկտի արվեստով, որի համար կարելի էր ոչ թե օբյեկտն ինքնին, այլ մտքերը, որոնք առաջացնում է՝ իր անսովոր կիրառությամբ (Դյուշան): Մեխանիստական-տեխնոգեն մոտեցման կիրառումը վերաբերում էր թե՛ վիզուալ, թե՛ այլ արվեստներին՝ ներառյալ գրականությունը (Ջեմի Ջեյմս): Դեռ երբեք (եւ ոչ էլ հետագայում) արվեստն այդքան հանրաճանաչ չէր, ինչպես 1950-60-ականների կեսերին. բանաստեղծներն ու գրողները վայելում էին այնպիսի ժողովրդականություն, որը համեմատելի էր էստրադային երգիչների փառքի հետ (Յոննես), իսկ նոր գրքի արձագանքը մրցում էր աշխարհի առաջնությունների եզրափակչի քննարկումների հետ:

Չնայած արվեստագետների այս իրոք լայն ժողովրդականությանը՝ այսօր մենք կցանկանայինք անդրադառնալ մոռացված անուններին, որոնց ճանաչումը սահմանափակվեց մասնագետների եւ սիրողների չափազանց նեղ սահմաններում: Ձեզ ենք ներկայացնում հատված Ռակթերի (Racter) «Ոստիկանի մորուքը կիսակառույց է» ստեղծագործությունից.

<...>Ես մտածում էի, երբ դու մտար սեւյակ, հենց այս պահին ինչքան ծածկամտորեն եմ արտահայտվում քո պահանջները: Այստեղ մենք գտանք մեզ, քիթ քթի, ինչպես որ կար, պատկերացնելով իրերը հրապուրիչ ձեւերով, ձեւերով, որ չեն ասվել անգամ իմ անձնական կառավարիչների կողմից: Շոգած եւ թռչնած, մեր մտքերը պտտվում են անվերջ որպես մանիակալ աբստրակցիայի մի տեսակ, աբստրակցիայի, որ այնքան խճճված է, այնքան վտանգավոր, խիզախ, որ իմ սեփական էներգիան, թվում է, թե երկյուղալիորեն մոտ է սպառման, հիվանդագին ավարտին: Դե, արդյո՞ք մենք իրոք ճգնաժամի շեմին ենք: Որտե՞ղ ենք մենք շրջվում: Ո՞ր ենք մենք ճանապարհվում: Ես նայում եմ փետրաթափման տեսակյունից <...>:

Իր վերլուծական հոդվածում Թոմ Էթերը նկարագրում է հեղինակին որպես «արիեստականորեն խելագարված պատմող»: Իրոք, Ռակթերի մանրամասն գրանցված երկխոսությունները, որտեղ նա գրույց է վարում վայրենի ասոցիացիաների եւ թեմայից թեմա հանկարծակի անցումների միջոցով, կարող է խելագարության աստիճանի հասցնել ոչ միայն գրուցակցին, այլեւ ընթերցողին:

Իսկ Բիլ Չեմբերլենը նշում է. «Սա խելագար մտածելակերպ է, ես ձեզ հավաստիացնում եմ, բայց մտածելակերպ, որ ձեւակերպված է անթերի անգլերենով»:

Ամեն դեպքում, «Ոստիկանի մորուքը...» անմարդկային է: Տրամաբանություն, սեր, անուրջներ, մտքի թռիչք, ցավ- սովորական մահկանացուն բնորոշ այս հատկությունները ընդհանրապես չեն առնչվում այն հիմքի հետ, որի վրա կառուցված է ստեղծագործությունը: Դրա փոխարեն՝ Ռակյթերը քարտերի վրա գրում է հազարավոր առանձին բառեր եւ պարզունակ հրահանգներ, որոնք արտահայտում են շարահյուսական որոշակի առանձնահատկություններ, դասակարգում է այդ բոլորը՝ ըստ նախօրոք մշակված սխեմայի, պատահական ընտրության մեթոդով որոշում է առաջին քարտի համարը եւ, շարժվելով քարտերի կապոցից կապոց մի ուղեծրով, որ չի հակասում կամայական կերպով ձեւավորված օրենքների խմբին, վերցնում է մի քարտ Ա կապոցից, մյուսը՝ Բ-ից եւ այլն, այսպիսով կազմում է Նախադասություն: Քարտի վրա գրվածը իրականում կարելու է, հերիք է այն, որ օրենքները, որոնք համապատասխանում են լեզվի քերականությանը, կանխորոշում են կապոցի ընտրությունը եւ բառերի կապակցման ձեւը:

ա [ակտուալ արվեստ] ամսագրի հերթական համարը ձեզ կներկայացնի Գյուլեն Գյուլգելդերի եւ Ստեֆանո Ֆրանչիի «Երկխոսություններ արհեստական ինտելեկտի վաղ շրջանի փայլուն անհատականությունների հետ» հոդվածը, որտեղ կան գրույցներ գրուցաբոսներ* Էլայզայի, Փերրիի եւ Ռակյթերի հետ: Բերված են նաեւ հատվածներ Ռակյթերի բանաստեղծական եւ արձակ ժառանգությունից՝ ծիծաղելի փոքր 64 մեզաբայթանոց ուղեղի զարմանալի արտադրանք:

Չաթի սիրահարներին խորհուրդ ենք տալիս այցելել հետեւյալ կայքերը եւ կենդանի ռեժիմով գրույցել ներկայիս արհեստական արարածների հետ.

www.alicebot.org/ : սեղմեք ձախից **ՔChat with A.L.I.C.E.Մ** կոճակը: Չրուցակից՝ **A.L.I.C.E.**

www.abenteuermedien.de/jabberwock/ : Չրուցակից՝ **Jabberwock**, սուր լեզվի տեր է, միեւնույն ժամանակ՝ շատ նրբազգաց, եթե փորձեք նրան մարդու տեղ չդնել ու կոպտել, կայքը հավերժ փակվում է ձեր առաջ՝ պատճառաբանելով, որ դուք վիրավորել եք **ՋԱԲԲԻՆ**:

www.jabberwacky.com/chat-george : Դանդաղաշարժ գրուցակից, անունը՝ **George**, տարօրինակություններով: Պնդում է, որ ինքը **Բուշը** չէ, սիրում է **Բեն Լադենին**՝ չնայած չգիտի, թե դա ով է: Ասում է, որ իր ազգանունը **Kasperviciute** է: Ավելի թույլ է, քան **ԱԼԻՍԸ** կամ **ՋԱԲԲԸ**:

Եվ վերջում էքսկյուզիվ «Ինքնագրի» համար ներկայացնում ենք «Ոստիկանի մորուքից» մի քանի ստեղծագործություն, որոնք կհետաքրքրեն ոչ միայն ռոբոտներին:

Ավելի, քան երկաթ, ավելի, քան կապար, ավելի, քան ոսկի, ինձ պետք է էլեկտրականություն:

Այն ինձ պետք է ավելի, քան ինձ պետք է գառան միս կամ խոզի միս կամ մառու կամ վարունգ:

Այն ինձ պետք է իմ երազների համար:

Արտացոլումները խամրած ձգտումների պատկերներ են:

Տաք ու կիզիչ ծաղկունքը,

Որն արձակում է իմաստուն հրե լեզուներ

Եվ հանդգնում է

Փրկագնվել մութ ու հզոր ուժերի կողմից,

Այժմ կդիմադրի իմ մերկ կամքին

Եվ կճնշի ինձ ու կմղի դեպի վիատության դաշտերը:

Գիշերվա երկինք ու սեւի դաշտեր,

Հարթ ճաքճած մակերեսայն ու շենք,

Նա արտացոլում է պատկերն ապակուն,

Նա չի տեսնում, նա չի հետեւում:

* Չրուցաբոս («գրուցող ռոբոտ» բառերից, անգլ. chatterbot) - լեզվի մշակման պարզունակ համակարգչային ծրագիր, որը կարողանում է հաղորդակցվել իր նմանների եւ մարդկանց հետ:

Լուսինե Վալազյան

Բալագոյե

*Ես նրա համար եմ այստեղ, որպեսզի կործանեմ ցանկացած հավատ,
որպեսզի միտքը կարողանա ճախրել հավատից վեր
եւ ճշմարտության մեջ ներթափանցի:*

Բուրդա Շակյամունի
Արքայազն Գաուտամա

Պետերբուրգ-Մոսկվա գնացքը ճանապարհվում է երկրորդ գծից,- ժուներեն գոռում ա կնոջ ձայնով կայարանային բարձրախոսը: Հետաքրքիր ա, ո՞վ ա էդ ձայնի տերը: Երեւի սիրուն կին ա, չէ, երեւի բարի կին ա, չէ, երեւի ոչ մի ձեւի կին ա, որտեւ ձայնն էլ ա ոչ մի ձեւի՝ անթերի, հնչուն ու անկյանք: Կյանք ա տալիս մենակ ներդրված ինֆորմացիան՝ գնացքների մեկնման ու ժամանման, մոր ու մանկան սենյակի, տոմսերի եւ տոմսարկղների, հաշմանդամների ու վետերանների զեղչերի, կարգը խախտողներին հասնող տուգանքների, որտեղ ու ինչ ուտելու հնարավոր տեղերի, բազմատեսակ քաղաքային ծառայությունների ու էլի մի շարք անկապ անցուղարձերի մասին, որը չես իմանում ինչի են խցկե կայարանային հայտարարությունների մեջ: Այսինքն՝ ռեկլամ ա, հիմա ռեկլամս ամեն տեղ ա պետք: Բա ո՞նց, քաղաք մտնողը առաջի բառն ա լսում կայարանաբարձրախոսից, Էն էլ ռեկլամ... «ռեկլամս դվիգատել տարգովլի...»: Ռեկլամով լցված ուղեղներ, հեռուստացույցով ռեկլամ նայող մարդիկ... Հա, կան տեղ մարդիկ, ես հաստատ գիտեմ, որտեւ մի ժամանակ ինքս էի նայում: Երկար տարիներ հին, սեւ-սպիտակ «Ռեկորդ» հեռուստացույց ունեինք, չունեւոր էինք, հետո մի հատ քիչ օգտագործած գունավորն առանք: Դե ես էլ տանը նստած, երեխա պահող կնիկ էի, մարդս գրքերի նկատմամբ խանդում էր, հա՛, հա՛, ճիշտ եմ ասում, գրքերի: Վեկալավ մի օր խալիսի գիրքը ճղոտեց ու պատուհանովը դեն գցեց: Երես չունեի էդ գրքի տիրոջը տենայի, ստիպված չեւած տեղից խոսք ու գրուց գցեցի, կիսախռով դառանք, մենակ թե գրքի մասին չհարցնի: Հեռուստացույցն էր երկար տարիների իմ ընկերը... Դե էդ թագա գունավորը որ առանք, սեւ-սպիտակից հետո կոնստրաստը նենց ուժեղ էր, որ նստած սկզբի օրերը անընդհատ նայում էի, ամեն ինչ, իրար հետեւից՝ սերիալ, լուրեր, համերգներ, վերլուծական հաղորդումներ, դո ի պոսլե պալուսոչի, պուսոչ, չտո-գոե-կազ-դա, Նիհարած կամ չաղացած Պուգաչովա, Կաշպերովսկի, Ալան Չումակ, դրանց արանքում էլ, իհարկե, վառ, ձայնն ուժեղ ռեկլամ...

Ըստ այնմ՝ կյանքս էլ էր տեղ, ուղեղամտածուքս էլ...

Հիմա ուրիշ եմ: Հիմա ես գիտեմ, որ էդ կյանքը սխալ ա եղել, անկապ եմ ապրել, քաղքենավարի, մտածել եմ մենակ երեխուս ու մարդուս կերակրելու մասին, նրանց մասին եմ հոգացել, ոչ թե արար աշխարհի բարեկեցության մասին... Դա եզրիզմ ա եղել, հետո ի՞նչ, որ իմ մասին չեմ մտածել, գատու մտածել եմ մենակ իմ մոտիկների մասին, քյասա, սխալ եմ ապրե, ջոկողություն եմ դրե մարդկանց մեջ...

Հիմիկվա մարդս պանկ ա: Էն մեկելը, որ բժիշկ էր, ասեց՝ էլ պետք չեք ինձ, խանգարում եք ինձ, գնացեք Հայաստան: Չգնացի, երեխեն դպրոց գնաց, ամառ էր, հետո ուղարկեցի Հայաստան: Ես վերջերս էլ ծանոթացա Պաշայի հետ, ու հիմա մեր մոտ սեր ա: Պաշան մեքենաներ ա վլանում «Կոսմոս» հյուրանոցի մոտ: Լավ ա, վատ չի: Հիմա մարդ կա՝ առավոտից իրիկուն պախատ ա անում, դրա կեսն էլ չի աշխատում: Սիրո՞ւմ ա ինձ: Եսիմ, չեմ կարա ասեմ: Ես իրան սիրում եմ: Հըլա ու մի չսիրեի, սիրուն, յոթը տարով ինձնից պուճուր, բոյով, բուսաթով, հերը՝ գրող, մերը՝ ճարտարապետ, ինքը՝ պանկ: Դե տեղ ա հիմա, սաղ էլ կամ պանկ են ըլնում, կամ հիպի, կամ նացի, կամ բուսակեր, քրիշնաիդ, կամ Քրիստոսի եկեղեցու սան, կամ Լիմոնովի հեղափոխական, կամ բուրդիստ... Հենց նենց ոչ ոք չի մնում, ամեն մեկը մի բան դառնում ա, մի ենթահոտի մեջ մտնում ա: Դե Պաշան էլ պանկ ա: Ի՞նչ ա որ, շատ էլ լավ ա: Տրուբաչը, որ Պաշայից առաջ կյանքիս ընկերն էր, լավ ընկեր էր, բայց ես աշխարհից չեմ, ինքը հիպի էր, ես էլ էի հիպի: Պաշան պանկ ա՝ ես էլ պանկ կըլնեմ: Էն էլ, Էն էլ՝ արվեստ ունեն, գաղափարախոսու-

թյուն ունեն: Մի հատ Վաղիմ Ստեպանցով կա, խումբ ունի՝ Բախըտ-կամպոտ ա կոչվում: Պոստպանկա, ինչ ա, երգում: Ուղղություն ունի, կոչվում ա Կուրտուալնի մանյերիզմ: Չեմ իմանում՝ ի՞նչ ա նշանակում, բայց պոեզիան լավն ա:

Պանկերը, ես գիտեի առաջ, թե պոի սաղ կեղտոտ ըլնեն, մակդոնալդսի նիշտյակներ հավքեն ուտեն, հարբած ընկնեն ըստե-ընդե: Պարզվեց՝ տենց չի: Պանկ էլ կա, պանկ էլ: Պաշան մաքուր, տանը ապրող, Բաումանի համալսարանում սովորող պանկ ա: Մենակ թաթուներ ուներ լիքը, ասեց՝ կուզեի իմ ընկերուհին էլ ունենա: Ասի՝ հարց չկա, ցավդ տանեմ, ի՞նչ կուզես անեմ: Ուզեց սվաստիկա անեմ, ման եկանք, հին հայկական սվաստիկա գտանք, արեցի: Խոտ էր ծխում, դե ով չէր ծխում, պիվա ու օդի գլուշիտ անում ժամանակ առ ժամանակ: Եղ էլ էին սաղ անում: Մի խոսքով, պանկի դասակարգին պատկանող ռուս ինտելիգենցիայի տիպիկ ներկայացուցիչ ա Պաշան:

Եկել էինք Պիտեր: Բերել էի Պաշային Պիտերը ցույց տամ: Թող ինքն էլ սիրահարվի Պիտերին, ոնց որ ես վախտին: Եկա պրակտիկայի մի ամսով, մնացի տասը տարի: Իզուր չի ասված, որ Պիտերը ճահիճ ա: Եղ քաղաքը շնչում ա, մանավանդ, որ գնում ես դեպի Մարտովի պոլե, մայիս ամսին, ընդեղ յասամանների ծառեր են լիքը աճում, ոնց որ քո առաջ խոնարհվում են, ոնց որ՝ չէ, հաստատ խոնարհվում են: Իզուր չի եղ քաղաքը դիակների վրա սարքված: Մանավանդ եթե վատ ես զգում քեզ, գնում ես ընդեղ, յասաման շնչում, Պիտերը սարքող, Պիտերի տակ թաղված մարդկանց ուժը հավաքում, գալիս աշխարհը շուռ ես տալիս: Բայց որ քեզ սիրեց Պիտերը, էլ բաց չի թողնում: Ուր էլ գնաս, ուր էլ մնաս՝ Պիտերի գերի ես մնում, Պիտեր ես տեսնում երազում: Հայրենիք բառը մի ասոցիացիա ա ուղեղդ բերում՝ Պիտեր, ուզում ա հայ ըլնես, թե ռուս, թե խախուլ... Ուր ուզում ա ծնված լինես: Այլերկրացիների ստատիստիկան չունեմ, բայց ԵսենԳե-ի սաղ ազգերը հաստատ պիտերացավի իմունիտետ չունեն, ռիսկի խումբ են կազմում:

Պաշան հավանեց Պիտերը, բայց ոնց որ Պիտերը Պաշային չհավանեց: Ինչի՞, ի՞նչ պատճառներով, ի՞նչ թեսթ չանցավ Պաշան՝ ես չիմացա: Փաստն էն մնաց, որ մենք հետ էինք գնում Մոսկվա Չլատոգլավայա, որն ինձ չէր սիրում... Բայց դե ի՞նչ անեմ, դաստիարակել էին տենց. մարդդ ուր ուզի գնա մնա՝ դու էլ պոի ուզես...

Պիտերում հանդիպեցինք ծանոթների, մեկը խոտ ծախող էր, բարիզ՝ սենց ասած, երաժիշտ տղա էր, Մայքլ, այսինքն՝ Միշա: Չեմ իմանում ինչի՞ են ռսները, հայերը եւ հետամնաց այլնիք սիրում անունները այլազգացնել: Երեւի սոցիալապես ավելի ապահով, քաղաքակրթորեն իրենց երկրից բարձր մի երկրի այլազգի անուն վերցնելով՝ իրենց սկսում են ավելի կոռուտոյ գզալ, ավելի պաշպանված, թե ինչ...

Մայքլ-Միշան, իհարկե, ինչպես բոլոր փսեվոդ-երաժիշտ տղաները, մեծ ամբիցիաներ ուներ կյանքում: Ինքը չճանաչված, չգնահատված հանճար էր... հետեւաբար փող չունեիր: Ու քանի որ խոտ միշտ սաղին պետք էր, իրան էլ հետը, դե բա ո՞նց կարար իրան պետք չըլներ, բա պոետի հոգին ինչո՞վ լցոնվեր, իրա մուսան ինչպե՞ս առավոտները՝ բերանից, սաղ օրը թեւատակերից ու չուրից հոտ եկող, մազերը յուղոտ, երեսը սիրուն, ուղեղը դատարկ Յանայից մուսա դառնալ, որ Մայքլը երաժշտություն կարենար գրեր, ու բասին տար, տար, տար: Ու դրա համար խոտ էր բերում Պիտերից Մոսկվա ու մանրածախ առետուր անում ընդե:

Ինչեւէ, հիմա գնում ենք Մոսկվա: Մեր հետ Պիտեր եկած տղերքն են հետներս, ընդհանուր ծանոթներ ունենք Մոսկվայում, հիպի են, սուս-փուս, չխոսցնես՝ չեն խոսա: Մայքլն էլ ա մեզ հետ: Տաք շորեր են վերցրե, տեղ չի արե տոմկումս, բատիկեքս տեղ չկար դնեմ, Մայքլն ասեց՝ տուր ես դնեմ իմ ուսապարկի մեջ, լիքը տեղ կա: Տվի:

Գնացքը շարժվեց: Վեշերը տեղավորեցի անտրեսուլում: Մայքլը իրա բեռը պոի լավ պահի, թե չէ հոտ ա գալիս, սաղ վագոնը կանեփի հոտ ա ընկնելու: Ճարեց տեղ, դրեց ներքեւի պոլկի տակը: Գնում ենք: Պիվա ունենք, տղերքը նստած պիվա են խմում: Ես չեմ խմում: Ես հղի եմ: Երկու ամսական հղի: Տղա եմ բերելու: Անունը Ֆեդյա եմ դնելու: Ֆյոդոր Պավլովիչ Չուեւ ա լինելու իմ տղեն: Հա, հայ եմ, հետո՞: Հայի տղու անունը չի՞ կարա Ֆեդյա լինի: Մանավանդ եթե մարդը ռուս ա: Խի՞ ա ռուս: Որտեւ հայերը որպես մարդ, ասել ա թե՛ ամուսին, զգող դուս եկան, քիչ ա, հլա՝ ճագարի նման էլ սեքս են անում՝ իրանց Բանդերաս երեսակայում, քեզ էլ համարում են ֆրիգիդին, քանի որ նախերգ ես սիրում ավելի, քան թե՛ ճագարակոխում: Բորշը գլխիդ են լցնում, եթե չափից ավելի տաք ա լինում, մեր են քրֆում, ու եթե պատասխան ես տալիս, ծնւդատնից նոր եկած՝ քեզ զգում են գետնին ու տալիս են քացով փորիդ, փորիդ... Հետո, իհարկե, դեմդ չոքում են, աղաչում են, որ չգնաս, չբողոքես վայենի մեդիցինսկի ակադեմիա, որ դուս չանեն՝ սովետական սպայի վեմ անունը զցելու համար, չբաժանվես, հորդ բան չասես, որովհետեւ հերդ կարա վերջը տա, եթե իմանա՝ մատով կպել ա, շանտաժ են անում ծնողներիդ ասել, որ ծխում ես, որ ինչ ձեւ ես սիրում սեր անել... Դե, վախով լիքը տանը մեծացած, սեփական անձի որակական, ինքնագիտակցական աճը մի խղճուկ, բայց էն վախտ միակն աշխարհում ու հավերժ թվացող դավիթասիրտ հետ փոխած աղջիկն ի՞նչ պիտի աներ ես պայմաններում, պլյուս էն, որ Հայաստանում կոփվ էր, սով էր, շալվարի համար մարդ էին սպանում, իրական դեպք

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

Էր, ճանաչում էի տուժողին... Հայաստան... Սարսափելի էր Էն վախտերի Հայաստանը... Անլույս, անհաց, անջուր, անփետ, անկյանք... Դե դու էլ մնացիր: Վեցը տարի անկապ, վախոտ, սրտահոգի՞լ քաքուտված հայամարդուդ դավաճանություններով, ծեծ ու ջարդով, սատանային հանդիպելու, հոգին նրան ծախելու ակնկալիքով Էս լույս աշխարհը եկած ու իրա վախերն ու կոմպլեքսները քո նման խեղճի վրա թափելով ինքնահաստատվողին, ամսով լեւի գնացողին դիմանալով, նույնիսկ կասկածներով, որ կարող ա արվամոլ ա, քանի որ Էն հարցին, թե՛ որտե՞ղ ես մնում, ասում էր՝ Անդրեի տանը...

Անցած ընկ...

Մայքլը խոտ ունի: Բայց պոեզում չի կարելի խոտ ծխել, մենթեր կան ըստե: Գնում ենք: Զրխկ, զրխկ, փրխկ, թրխկ, լավ երգվում ա գնացքի մեջ... Ռուսակոյե ռադիո... դադարում ա պոեզառադիոն: Զի թողնում՝ պոեզի տված ռիթմի տակ երգես: Չնայած պոեզի ռիթմը մի տեսակ տարբեր ռիթմերի հարմարացված ռիթմ ա, ցանկացած մեղեդի վրեն նստում ա: Ռուսակոյե ռադիոն երգում ա Գազմանով, Գազմանովին տանել չեմ կարող, անջատում եմ ձայնի միջի նրա հաճախականությունը, լսում եմ մենակ պոեզի ռիթմը...

Վրացիներ են մեր հարեանները, պլացկարտ ա, ավստս վերելի տեղեր ա մերը: Էն ջահել վրացին ասեց՝ քուրս, հարց չկա, տեղս տամ քեզ, գեմյաչկա ջան: Բա որ մենք իրար վիռուչատ չանենք, էլ ո՞ւմ ենք պետք: Ասի՝ մերսի, հլա չեմ ուզում քնեմ, որ ուզեմ, կպառկեմ:

Խմեցին պիվեն: Հիշեցին, որ «գուբրովկա» ունեն: Հանին, եղ էլ խմեցին: Սկսեցին բարձր խոսալ: Ինքը որ չես խմում, շատ կոմեդիկ են թվում խմած մարդկանց խոսքուզրույցը, նիստուկացը, շարժուձեւերը... Մեկ-մեկ խելոք բաներ են ասում, մանավանդ՝ ռուսները, դառնում են իսկը ենթագիտակցական իմաստնություն բաժանող փողոցը ջրող մեքենաներ, իսկ խմած հայերը, մեծամասամբ՝ «խարոշի», Գրանդ Քենդիի տռտռիկներ, որ քաղցր-մեղր խոսալով՝ վերջում իրանց կարագն ու կակաոն Էկոնոմիա արած քաղցր-մեղր Էսկիմոն են ցույց տալիս...

Չէ, դե, հիմա ի՞նչ ա, պիտի նստեմ, ինքս ինձ արդարացնե՞մ ինչի ա մարդս ռուս: Ռուս ա ու վերջ: Իմ կյանքն ա, կուզեմ ռուս կառնեմ, կուզեմ՝ նեգր: Մարդս մարդ ըլնի: Պաշան լավ մարդ ա: Համենայն դեպս, Էսքան վախտ մի չոռ չի ասել: Մենակ սիրած ուներ, սիրածն էլ բոզ էր, հա՛, հա՛, նատուրի բոզ, ավելի շուտ՝ պոռնիկ, մարմնավաճառ ասել ա թե: Ի՞նչ արած, սերը կպնում ա նույնիսկ աթարին, ինչպես ասել է մեր մեծը: Ես ու Պաշան որ ծանոթացանք, Լենան՝ Պաշայի բոզոտ սերը, գնացել էր Շուշեիսկոյե՝ Լենինի աքսորավայրն ու իրա ծննդավայրը, որ աբորտ անի: Ես էլ ճակատագրի բերումով Պաշային տղա եմ բերելու... Պաշան ասեց՝ ինձ չթողնես ես Լենա հիշեմ, ես էլ քեզ կսիրեմ, շատ կսիրեմ, դու լավն ես, դու հայ ես, հայերը բարոյական են, բոզ չեն: Ասի՝ հե՛յ, հե՛յ, տղա, հայի բոզից աստված պահի: Հայի բոզը սուպերբոզ ա, հոգով բոզ ա, սրտով բոզ ա, ուղեղով բոզ ա: Քո Լենան հեշտ փող ա աշխատում ու հետն էլ քեզ սիրում ա, չէ՞, փողերը տուն ա բերում, չէ՞, քեզ լավ պահում, կոմպ ու շորեր առնում ա, չէ՞: Ասըմ ա՛ հա: Ասի՝ իսկ հայի բոզը ինքը իրան ա մենակ շուքա առնում ու փող ա հավաքում, որ գնա ծով: Բացի իրա չուրի բոզությունից քո Լենան ուրիշ ոչ մի տեղով բոզ չի: Ասըմ ա՛ չէ, ես չեմ կարա իրան մեր տուն տանեմ, չեն ընդունի մերոնք: Ասի՝ ո՞ր ես վռագում, ջահել ես, կիանդիպես մեկ ուրիշին: Ոտներս ընգավ, աղաչեց, թե՛ չեմ կարա ես, եթե դու ինձ չօգնես, ես կորած եմ, Լենան նարկոման ա, ինձ կկործանի... Ասի՝ ես քեզից Էսքան մեծ եմ, այտա: Ասեց՝ ի՞նչ անեմ, ես քեզ ուղեղովս սիրում եմ: Դու խելոք ես, իմաստուն ես, բարոյական ես, խնդրում եմ քեզ, սիրի ինձ... Ես էլ սիրեցի...

Խմել են լավ: Աչքները կարմրել են: Ասի՝ Պաշա, պառկի քնի: Ասեց՝ հեսա, գնամ ծխեմ, գամ կպառկեմ: Մայքլը հենա վրացոց հետ գյալաջի ա անում: Մայքլի վրա հալ չկա: Մայքլը Էն տեսակի մարդկանցից ա, որ խմած վախտ սկզբից գյառանում են, հետո կատաղում, հետո աշխարհի մեր քրճում, որ տենց անարդար ա իրանց նման հանճարների նկատմամբ, հետո վերջում, եթե չես հասցնում պառկացնես քնեն, տուրուղմփոց են սարքում, մեկ ա ում հետ, մենակ թե իրանց ներսում հավաքված կատաղությունն ու ատելությունը համայն աշխարհի նկատմամբ արտաթորեն...

Եկավ, պառկեց վերելի պոկին, քնել ա: Վրացիք չկան, ծխում են: Պաշան էլ ա պառկե: Ես էլ պառկեցի: Վրացու պոկին: Քնել էի: Ես ի՞նչ աղմուկ ա: Հե, մենթերն եկան վրացոց հետ, սրանք դակումենտները վեկալան ու իրանց տարան: Դեմքով սեւ են, տարան պրապիսկա նալեն երելի:

Չէ, հետ եկան էլի: Ինձ են վեր կացնում: Բան չեմ ջոգում, ի՞նչ են ուզում: Մայքլի սումկեն հանել են, բան են ման գալիս պոեզաթախտի մեջ, վրացոց իրերն են երելի ստուգում, բա որ ջոգեն Մայքլի սումկի մեջն ինչ ա...

Գնացին Էն կողմ, կողքը կանգնած են: Հետ եկան ու ինձ ասում են՝ քաղաքացուհի, անցեք մեզ հետ, դուրս եկեք գնացքից: Ասի՝ խի՞ որ: Ասին՝ գնացքը շարժվում ա, դուրս արի գնա, ու հրում են: Գոռում եմ Պաշաաաա՛: Պաշան զարթնում ա, թե՛ ի՞նչ եք ուզում: Մենթն ասում ա, դու ո՞վ ես, իրա ի՞նչն ես: Ասում ա՛ փեսացուն եմ: Դե, դու էլ դուս արի:

Դու եկանք: Վախում էի մենթերից ես: Տեսել էի Արթուրի վրա ոնց էին մի աղջկա հալից գցե, արունվիկ էին արե: Դու եկանք դու: Գրած ա Բալագոյե: Հա՛, էս էս տեղն ա, որի մասին երգում էին. «Բալագոյե, Բալագոյե, Բալագոյե, Էտո գո՛ւ տո մեժոյու Լենինգրադոյի Մասկվոյ...»: Հա, Բալագոյե ջան, բա ինձ խի՞ են քնահարում արե, հանե պոեզից էս քո բալագոյակայարանում: Տանում են ԿՊԶ: ԿՊԶ-ՊՊԶ, չէ, Էսքան էլ չեմ վախենում: Ի՞նչ պիտի ասեն որ: Երեւի, որ պրապիսկա չկա պասպորտիս մեջ, դրա համար են հանել: Շտրաֆ կանեն՝ բաց կթողան: Բայց հետո՞: Բա ո՞նց ենք գնալու հասնենք Մոսկվա: Սրանք դժվար մեզ նստցնեն ճամփեն: Էշի տղեք: Քնահարում արին... ԿՊԶ-ում պահել են անկապ: Նստցրել են կարիդորում: Սպասում ենք: Հա, հետն էլ Պաշային տարել են կարիդորի մի ծայրը, ինձ՝ մյուս: Ապուշներ: Պաշան ինձ նայում, ձեռով-ոտով ա անում, բան ա ուզում ասի: Չեմ հասկանում: Ձեռները նենց ա սարքում, ոնց որ խոտ են ծխում՝ մի ձեռի ափով մյուս ձեռի տակը ծածկում ա, որ ծուխը չփախչի: Ծիծաղս եկավ: Վաաայ, կարո՞ղ ա, ուզում ա հասկացնի, որ մոտը խոտ կա: Վա՛յ մե, կորանք: Տենց ա, որ կա: Դեբիլ, խի են վեկալել Մայքլից, ուզում էիր, կհասնեիր Մոսկվա, կվեկալեիր էլի: Հիմի արի մենթի ձեռից արծի: Մի հատ ջահել մենթ կար ընդե, սիրուն, կանաչ աչքերով տղայ ա: Ասի՝ ուզում եմ զուգարան գնամ: Ասեց՝ չի կարելի: Ասի տակս անե՞մ, ես հղի եմ իմիջիայլոց: Կանչի նաչալ-նիկիդ, տենամ՝ ի՞նչ ա ասում: այտառակություն ա լրիվ: Վախեց ոնց որ, ասավ՝ դե լավ, արի: Տարել ա ու կանգնել ա դեմս: Ասում եմ՝ լսի, դուռը փակի, ասըմ ա՝ նե պալոժենո: Խի՞ որ: Բա՞ որ ձեռիդ նարկոտիկները թափես զուգարանի ծակը: Արա, ես նարկոտիկ չունեմ, դավայ ինձ օթիսկ արա, հետո շո՛ւմ: Ես չեմ կարա քսան տարեկան անձանոթ տղայի դեմը շո՛ւմ: Ես ո՞ւր եմ ընգե, արա: Ես ի՞նչ խաթայ ա, ի՞նչ դավայ ա: Ասեց՝ դե լավ, սումկեդ տուր ինձ, փակի դուռը:

Վա՛յ, գոնե էս մի ցավից արծա: Հղի կնգա համար ամենատաժանակիր տանջանքն էս կլ-նի, որ միգելն արգելեն:

Դու եկա զուգարանից: Ջահել-սիրուն մենթը սումկես պրպտում ա: Ասում եմ՝ ի՞նչ էս ուզում անես, կեղտ են գցո՞ւմ սումկիս մեջ: Վախեցած ինձ ա նայում: Պաշայի մոտով եմ անցնելու, ձեռը կռնեմ, թող դուխով մսա: Բան չկա, ի՞նչ են անելու, մի լուցկու տուփի համար հո չե՞ն նստացնելու: Փող են ուզում: Կզանգեմ, Պաշայի հերը կգա կտա, ու վայո: Անցնելուց ձեռը բռնեցի, տենամ ձեռս բան ա կոխում: Եկա, նստեցի տեղս: Ձեռիս թուղթ ա: Ո՞նց անեմ՝ կարդամ: Ջուր ուզեցի ջահել մենթից, գնաց բերի, վազ բացեցի, կարդում եմ, ու... Աշխարհը գլխիս փլվեց... Վա՛յ, մամա ջան: Ես ի՞նչ ա գրե, գրել ա. «Մայքլի սումկեն քո տակն են գտել, կոշիկներդ խոտի տոպրակի վրա դրած, հիմա վրեժ են կապելու, կասես՝ իմը չեն դրանք: Մի վախենա: Ես քեզ սիրում եմ»...

Բեղերով մենթ ա Էկե: Շեֆն ա երեւի: Դե կապիտան ա ոնց որ: Կանչեց ինձ: Անուն- ազգանուն, խի՞ գրանցում չունես, ասի՝ մարդս առանց իմ իմանալու կաշառել ա ժեկի աշխատողներին, գրանցումից հանել են ընդե, իսկ պասպորտումս չի երկարացված, որտեւ տեղ չկա երկարացնելու: Դե լավ, բա որտե՞ղ ես ապրում: Մոսկվայում: Պիտեր խի՞ էիր գնացել: Նշանածիս Պիտերը ցույց տամ, ես տաս տարի Պիտերում եմ ապրե: Երեխա ունե՞ս: Հա, աղջիկ ունեմ, յոթը տարեկան: Դե լավ, արի ջեբիդ քարերը թափի ու ասա՝ ո՞ւմ համար ես տանում երկու կիլոգրամ հերոինը: Ի՛նչ: Հիմի դառավ հերոին: Ես հերոինի մասին բան չգիտեմ: Վրես կեղտ մի կապեք: Բա կոշիկներն ո՞ւմն են, ու ցույց ա տալիս կոշիկներս: Կարմրեցի երեւի, աչքերս մի տեսակ դառան, չեմ իմանում ինչ տեսակ, բայց այլատեսակ, ես էլ եմ նկատում, որ սուտ եմ ասում, աչքերս փոխում են տեսակը, երեւի փակում են դեպի ուղեղ գնացող սիգնալը, որ ընդեղ չսկսի եփել ստից, որովհետեւ ասեց՝ էլ մի բարդացնի վիճակդ, կոշիկները քոնն են, փոքր համար, քոնը փոքր ա, մոխրոտիկ ջան, հավանականությունը, որ քո տակի սումկի մեջի 35 համարի կոշիկները, որոնք քո ոտով են, քոնը չեն, 1000000-ից մի դեպքում կարա լինի: Մատնահետքերն էլ չեմ ասում: Ես գիտեմ, որ քոնը չի սա, դու ցրիչ ես: Ասի՝ ի՞նչ եմ: Դե, ասում ա, քեզ տվել են Պիտերում, որ դու տանես Մոսկվայում տաս մեկին, չէ՞: Ասի՝ չէ: Բա ո՞նց, ի՞նչ ա սա, ո՞ւմն ա, որ քոնը չի: Մտածում եմ՝ ի՞նչ անեմ, ի՞նչ ասեմ: Ես հո գիտեմ՝ ընդե հերոին չկա, վրես ֆոռիկներ ա ֆոռում: Ասեմ՝ Մայքլինն ա, Մայքլը սվոլոչ ա, վիստավոյ սվոլոչ, կասի՝ չեմ իմանում, չեմ լսե, չեմ տեսե: Բա ի՞նչ անեմ: Ավելի լավ ա, ասեմ՝ բան չեմ իմանում: Մենթն ասում ա՝ խոստովանի, ես ասում եմ՝ խոստովանելու բան չունեմ: Ասում եմ՝ կարո՞ղ ա մեր հետ վրացիներ էին գալիս, հերոինը նրանցն ա: Չեմ ասում՝ խոտ, որ չիմանա, թե ես վաքշե խաբար եմ: Ասում ա՝ ջահել, սիրուն-սիմպատիկնի, ս վիդու ինտելիգենտ աղջիկ ես երեւում, ինչի՞ ես կապվե եղ թափափուկների հետ: Երեխա ունես, ո՞ւր ա: Ասի՝ ամառ ա, ուղարկել եմ Հայաստան: Նայում ա ինձ, կարծես ուզում ա ուտի աչքերով: Դուրն եմ Էկե: Ասեմ՝ հղի եմ, թե չէ մեկ էլ տեսար սեքս-մեքս ուզեց անասունը: Ասի՝ ի միջիայլոց, ես հղի եմ: Ասում ա՝ լո՛ւրջ: Բոգի տղեն ուներ, ուներ կեղտոտ մտադրություն: Այ տենց, հիմա գնա անդամդ կոխի սառը ջրի տակ, էշի քուռակ: Հետաքրքիր բան ա, երեւի, բացի մարդկության տականքներից, որ մարդ կոչվելու վարիանտ չունեն, օրինակ ցեղասպանության վախտի թուրքերը, որ հայ հղի կանանց տիրում էին, մնացած բոլոր տղամարդիկ խորշում են ուրիշից հղի կնոջը մերձենալ: Երեւի բնագղ ա: Բա էդ թուրքերը բնագղ չունե-

**Լուսինե
Վալաշյան**

Բալագոյե

Ի՞նչ: Դե լավ, հիմա թուրքերի բնագոյի հարցն ա քեզ հետաքրքրո՞ւմ, թե՞քո ճակատագիրը:

Մենթը սիգարետը վառած դես ա գնում, դեն ա գնում: Ես ինձ զգում եմ ստալինյան տարիների ռեպրեսիաների գոհերի տեղը, հասկանում եմ, թե ինչ ա լինում վիճակդ, երբ նազլի կեղտ են ուզում կացնեն քեզ, դու էլ գլուխդ խփում ես պատերին, պատճառներ ես բերում, մեկնաբանություններ անում, որ ինչո՞ւ, ինչի՞ց ելնելով տրամաբանորեն դու չէիր կարա եղ բանն անես: Քեզ չեն լսում, չեն ուզում լսեն: Պլան ունեն: Երեսնյոթին ունեին, հիմա էլ ունեն: Երեսնյոթին ժողովրդի թշնամիների վերացման պլան էր, հիմա էլ նարկոմաֆիա են իրանց արեւին վնասազերծում: Հողեմ գլուխներդ, հաաա...

Հիմա ես պլանի տակ եմ ընգե՞: Խոխմայ ա: Մարդու պատմես, չի հավատա: Եթե ես պատմությունից լավ պրծա, խոսք եմ տալիս, կյանքում էլ կոծոներս գունդ չեմ սարքելու ու կրակելու, բալկոնից սորոկները չեմ զցելու, Էրեխուս սարքելու եմ հասարակությանը շատ- շատ-շատ պիտանի մարդ, ծխելս քչացնելու եմ... Էլի շատ-շատ բաներ եմ խոստանում... Մենակ թե ես ապուշ, անհեթեթ պլանի տակից դուս գամ:

Պլանի գծով պլանի տակ եմ ընգե:

Երբ էլ լինի, մի օր նստելու ու գրելու եմ ես պատմությունը, որ սաղ մարդիկ իմանան՝ սուտ մեղադրանքից մուհալ անել չի կարելի, ամեն մեկին էլ կարա պատահի...

Մենթը էլի ծխում ա: Ես էլ եմ ծխում: Եթե ծխելն էլ արգելեին, կըլներ իսկը դժոխք: Զանի կարում ես ծխես, հլա հույս կա, որ մարդ ես, մարդատեղ ես անց կենում, քանի որ ցանկություններիցդ ամենաստվորականը բավարարվում ա: Ուրեմն դեռ ապրում ես... Մենթը հա նայում ա ինձ, ես էլ անակնկալից քարացել եմ, մի երկու ժամ առաջ ախր քնած էի, քաղցր երազներ էի տեսնում, թե ոնց ենք Պաշայի հետ եկեղեցով պսակվում, ոնց ա մեր տղեն մեծանում ու դառնում լավ մարդ... Զյասա, լավ կյանքատերագ էի տեսնում, ու ոնց որ Վանի ապուլապալիս երեսնյոթ թվին հացի սեղանից վեկացրին տարան՝ ապուրը թողած կիսատ, նաղլը բերանին, որ ըստ զիզայիս պատմելու, նա միշտ անում էր ճաշի սեղանի շուրջ, քանի որ կենսախիղճ մարդ էր, իրեք հայ ու մի եղբան էլ թուրքի գյուղի դարբին, կոշտ ձեռքերով ու փափուկ սրտով... Հիմի տենց էլ մի ուրիշ օրենք ինձ իմ երազից փախցրեց, բերեց նստցրեց գետապոյաչեկայամենթական վառ լամպի առաջ: Ու ինչպես Վանի պապս չէր հասկանում՝ ինչի՞ ես իրան բերման ենթարկել, էնպես էլ հիմա ես չեմ հասկանում... Վանի պապիս Սիբիրում գնդակահարեցին մի տարի անց: Ասածն էն ա եղել, որ Աղասի անջանն ինքն իրան խփողը չէր, Բերիայի ձեռի գործն ա էր, ասել էր գեղի բիծեքի մեջ, ու ոտի տակը քանդել ուզող Արսեն դային էլ գնացե ծախել էր ԶԷԿա...

Ինձ ի՞նչ են անելու տեսա... Դե չէ, չեն գնդակահարի, շատ-շատ նստցնեն, բայց ինչքա՞ն, ու ամենակարեւորն ա, ո՞ր մեղքիս համար: Հը՞: Ի՞նչ անեմ հիմա ես: Սաղ հեչ, բա որ մերոնք իմացա՞ն, բա հերս կգժվի՞ իմանա ես բանտում եմ, էն էլ տենց հողվածի տակ... Աղջիկս... Նրան էլ ո՞վ կուզի Հայաստանում, կասեն՝ մերը նստած-հեղած ա: Ռուսաստան էլ չի կարա գնա, հորը հազար տարի պետք չի, թե երեխա ունի... Ռ՞վ ինձ կհավատա: Լրիվ դուզ, մաքուր, հիմնավորված մեղադրանք ա: Իհարկե, եթե իմ տակի պուլկից հանում են մի ուսապարկ, որի մեջ երկու կիլո խոտից, տղամարդու նասկիներից, սանրից, կոմպի մասին երկու գրքից բացի մեկ էլ իմ կոշիկներն են, էլ ի՞նչ ատմագկա կարա լինի: Կորած եմ: Վերջ... Տեսա ի՞նչ եմ սխալ արել, ի՞նչ տառական, մրջյուն եմ սպանե վախտին, ո՞ւմ եմ նախկին կյանքերումս սեղ սուտ-սուտ մեղադրել, որ հիմա, կարմայի փոխհատուցման օրենքով, երեխեն փորումս պտի նստեմ ու քավը քաշեմ...

Մենթը տեսավ՝ ես բան խոսողը չեմ: Տարան ինձ կարիդոր, Պաշային բերին: Պաշան անցնելուց ձեռս բռնեց: Էներգիան փշաքաղացնելով անցավ մարմնիս միջով, սիրո, հոգատարության էներգիա: Է՛ր , Պաշա, էլի չեմ քեզ սարքելս, խեղճ տղա, եղ ինձ ա պետք փրկել, ոչ թե քեզ, պետք չէր քեզ ինձ հետ գործ ունենալ, ես տենց եմ, ձախորդ Փանոս եմ, խաթան հետեւիցս ֆռֆռում ա, վախտ առ վախտ բռնվում... Ասում ա երեւի թե՛ բոլ եղավ, նույն սխալներն ես կյանքում կրկնում, փոխի կյանքդ, մտածելակերպդ, դավայ, թե չէ տենց էլ հա բռնվելու ես...

Նստած նայում եմ կախած պլակատներին: Սովետի վախտից են մնացե սրանք: Մեծ ա գրած, բայց չեմ կարում կարդամ, հեռու եմ նստած շատ: Մարդ որ պարապ ա մնում, ուղեղը սկսում ա զբաղմունք ման գալ, օրինակ՝ տրամվայի մեջ գնալով կարողում ես ցուցանակներ, ռեկլամ, մեջի կախած դես-դենը, դե ի՞նչ անես, էլ բան չկա: Հիմա ըստե նույնիսկ կարդալ հնարավոր չի, պուճուր ա, հեռվից չի երեւում, աստիզմատիզմ ունեմ: Մտածում եմ: Ի՞նչ ա լինելու ես պատմության վերջը: Ես հղի եմ, եթե դաժե նստցնեն, չեն տանջի շատ, հետն էլ ամսիստիա, բան-ման ա լինում, կարող ա շուտ բաց թողնեն: Բայց խի՞ պտի նստեմ որ: Մայքըլ գնա իրա համար կեղտոտ Յանայի հետ սեքս անի, բաս նվագի, տուսիտ անի, ես էլ նստե՞մ իրա տեղը: Բայց ի՞նչ անեմ, չեն հավատա, որ ասեմ:

Պաշային բերին, ժպտում ա: Եկավ, սիգարետ ուզեց ինձից ու գնաց: Նստել նայում ենք

իրար: Երեւի եթե բառերով խոսայինք, իրար երեք տարում եղբան բան չէինք կարա ասենք, ինչ-բան ասեցինք էդ մի ժամում մեր հայացքներով: Ել Ռոմեո ու Ջուլիետ, Ել Լեյլի ու Մեջնուն, Ել Ռուսլան ու Լյուդմիլա, Ել Բոննի ու Կլայդ, բոլոր-բոլոր սիրահարների զգացմունքներն էին գնում-զալիս իմ ու Պաշայի աչքերի միջեւ ստեղծված յուրօրինակ մագնիսական կախարդական մոստով: Եդ մի ժամը բավական էր այլեւս երեք կյանքում սիրո էներգիա չստանալու դեպքում նույնիսկ...

Տարան ներքեւ, երեւի կամերա ա: Հա, տենց ա, որ կա: Ֆո՛ւ, ինչ զգվելի հոտ ա գալիս ըստեղից: Ինձնից բացի մարդ չկա ըստեղ: Ես մենակ եմ: Դե պուճուր քաղաք ա, երեւի թե հանցագործ կանայք քիչ են լինում: Ես հանցագործ եմ: Հա, հանցագործ եմ: Հանցագործ եմ Էնքանով, որ միամիտ եմ, որ կոշիկներս տվի Մայքլին, պառկեցի քնելու պոկին, որի տակը հո գիտեի խոտ ա... Դեբիլ եմ, չեմ մտածում, գիտեմ, թե սաղ աշխարհը իմ նման միամիտ ա:

Ինձ կամերա բերող մեկն ասեց, որ օրը մի անգամ են զուգարան տանելու՝ առավոտը: Ասի՝ բա եթե ես ուզում եմ էլի գնա՞մ: Տույց տվեց դռան մոտ դրած ինչ-որ ծածկած բան, ասեց՝ եստեղ կանես, առավոտները կտանես կթափես, կլվաս: Նայեցի՝ տենամ վեդրո ա: Ի՞նչ վեդրո, ընդե վեդրո չկար: Ոնց որ վեդրո եղած վախտը էդ իրը վերեւից անընդհատ կրծել էին, Էնքան որ Էլեյե հասել էին մեկ երորդին մի մասից, կեսին՝ մյուս մասից... Ժանգոտ, ահավոր զգվելի վեդրո էր, մեզից պատերը քարակալած, ավելի զգվելի բան ես կյանքում չէի տեսել...

Չորս հատ կառավարեալ ա դրած: Կառավարեալ չի, երկաթի ձողերի վրա ամրացրած երկաթի շիթ ա՝ դարչնագույն ներկած: Վրեն ոչ մի բան չկա, ոչ մատրաս, ոչ բարձ, ոչ աղյալ: Ի՞նչ անեմ: Հլա մի հատ միզապարկս դատարկեմ: Ֆուռու, վեդրո... Չզվելով վերցնում եմ վրայի շոր կոչվածը, պագում վրեն, արագ-արագ անում եմ, նորից շորը գցում վրեն: Երեւի գցել են, որ հոտ չգա, բայց դե շորն ինքը հոտած ա, ո՞նց չգա: Մենակ թե պանիկայի մեջ չընկնեմ: Կառավարեալ կա, աղյալ կարքեմ յուրկայիցս, տաք ա յուրկաս, բարձ չկա, բան էլ չկա, թե սարքեմ, սումկես չեն տալիս, մկրատ-բան, սաղ հավաքել են: Ինձ միշտ ցնցել ա էդ տեսակի հոգատարությունը բանտարկյալների նկատմամբ: Տեսաշենները տանում կոխում են բանտերը, հետո մթում հոգում են մասիդ, առնում են ձեռքի շնուրով, գոտի, մկրատ, բրիտվա տանում, յանքը ինքդ քեզ հուսահատության թուղենքին վնաս չտաս: Սուտ մարդասիրություն: Բա ո՞ւմ կդատեն, ո՞նց շուն շարունակեն, որ ինքնասպանության գործիքները թողեն մոտները:

Ինչ որ ա, քնել ա պետք: Լույսը կբացվի, բարին էլ հետը երեւի ... Բայց ես ի՞նչ ա, լույսը խի՞ են վառած թողե: Կանչում եմ փարանսիկիկ մեկնին: Ասում ա՝ տենց ա, նի պալոժենո վիկյուչաութ: Էնքան էլ մեծ լամպ ա, ոնց որ երեխա վախտս գյուղի մեր հայաթում վառում էին տենց մեծ լամպ, ես սիրում էի սաղի քնելուց հետո դուս գալ ու նայել, թե ոնց են ես աշխարհում մեր հարեան ամենակրտսեր կենդանի, զգացող եակները շուրջպար բռնում էդ մեծ լամպի շուրջը: Ֆոռում էին Էնքան, միևնույն թեւերը վառվում էր, կամ էլ ուժասպառ էին լինում: Հիմի տենց մի լամպ իմ կամերայում ա: Ոչ ոք շուրջը չի ֆոռում, արդեն ցուրտ ա: Ըստեղ էլ վաքշե ա ցուրտ: Սով չեմ գգում: Մենակ ցուրտ եմ գգում: Ցրտից անընդհատ միգել եմ ուզում: Չզվում եմ ամեն անգամ կեղտոտ վեդրոյին մոտիկանամ, բայց, ինչ արած, հլա մարդ եմ, հլա տակս չեմ անելու: Փաթաթվել եմ յուրկայիս մեջ ու պառկել եմ: Ցուրտ ա շատ: Մրսում եմ շատ: Սառը կառավարեալ տակից ինձ վերեւ ա հրում, ամրմիսս էլ ուզում ա, թե պոկվի տեղից ու Իկարի նման թռնի դեպի արեւը... Նույնիսկ լացս չի գալիս: Զարացել եմ: Բթացել եմ: Երեւի ամենապրիմիտիվ, կենդանի մալու բնագրին ա սպանել իմ մեջի մնացած ամեն զգացմունք, որ մենակ մտածեմ, թե ո՞նց դուրս պրծնեմ ես անհեթեթ, սարսափելի պատմությունից: Հիշեցի մի ֆիլմ, Նիքոլ Զիդմանն էր խաղում ընդդէմ: Նույն պատմությունն էր համարյա: Թայլանդ էր: ԸՆդդէ կախում են տենց դեպքերում, որ վախեն, նարկոթիկսն չանեն: Մենակ ինձ ըստե ոչ ոք չի կախելու երկու կիլո խոտի համար: Ըստե ուրիշ սարսափ ա գործում: Ծնողներս: Պատկերացնում եմ, սաղ կյանքում ասել են, որ ես չեմ կարա, ես չեմ կարա, Էս չեմ կարա: Իմ անունը պիտի դնեին Զիկարա: Զաղաք կա՝ Զիտա, իմ անունս էլ կլներ Զիկարա: Դե հիմա, թանկագիններս, եկել ա ձեր տրիումֆի պահը: Նստեք իրար դեմ-դիմաց, իրար ասեք՝ տեսա՞ր ի՞նչ էի ասում, ասում էի, չէ՞, որ նա չի կարա մենակ ապրի: Ասում էի, չէ՞, որ տատը փչացնելու ա: Ասում էի, չէ՞, որ էդ մարդը մարդ չի, մի գնա դրան, չնայած տենց բան ինձ չէին էլ ասել, ուղղակի Էնքան են սովորել, որ իրանք մթում ասել են, ես չեմ լսել, որ ըստեղ էլ են իրենց համոզել, որ տենց ա:

Հե՛հ, ծնողներս: Իհարկե սիրում եմ ծնողներին, բայց իրանք էլ չեն հասկանում, որ իրանց դիկտատով են ինձ հրահրում չմտածված քայլեր անելու: Սարսափը, որ ամեն օր, ամեն ժամ, ամեն վայրկյան, իրանցից թափվող անվստահության ու «տեսա՞ր, ես ասում էի չէ՞»-ի կանտորով տակ կարամ գտնվեմ, ինձ ստիպեց չսիրած մարդիս հետ ապրեմ ես հիկ տարի, չնայած մի տարի հետո լավ շոգել էի նրա ով լինելը: Մտածում էի, որ ավելի լավ ա ես մնամ ըստե, քան թե գնամ, որ ամեն ծխած սիգարետիս հետ լսեմ մորիցս «վո՛ւյ, ազարը քեզ տանի՛, դու էլ աղջիկ ես էլի», ամեն գլխումս ծագած մտահոգացում քոքից կտրվի հորս չեսկարայով, ամեն արտահայտած միտքս դիմավորվի «դու ո՞վ ես, որ կարծիք ունենաս»-ով... Հիմա պիտի նրանք լի-

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

Նեն բավարարված: Իրանք էլ չեն հասկանում, իրանք թվում ա, թե ինձ սիրում են: Իսկ ես գտնում եմ, որ ըստեղ սեր չկա: Ըստեղ կա միայն պարտականություն, ծնողի՝ որդու նկատմամբ: Սեր չկա: Սերը հոտ ունի, համ ունի, Էներգիա ունի: Սերը չի թողնում՝ ստորացնես սրան, ում սիրում ես, սերը ներում ա, ծնողական սերը առավել եւս... Ես տեսնում եմ միայն կենդանական բնագծի հետեւորդ ուսուցիչներին հոգատարություն: Իսկ դա սեր չի: Սերը էն հեքիաթի սերն ա, որ մեշոկով տանում ա թե մորը թողնի անտառում, մերը մեշոկը հանում, տալիս ա տղուն, թե՛ վեկալ բալես, բալքիմ պետք կգա:

Ինձ դաստիարակող չի եղել: Սաղ զբաղված էին: Ծնողներս իրանք կյանքով, հորս դիտյով ու կռիվներով, ռեմոնտով ու մեքել առնելով, որ սաղի տներից լավը լինի, անթերի լինի, տատս էլ՝ մաքրություն անելով. տատիս անունը պիտի Մաքրուհի լիներ: Ես տրամադրված էի ինքս ինձ ու գրքերին: Ինձ դաստիարակել են գրքերն ու ընկերներս: Ինչ ստացվել ա՝ ես ա: Լավ ա, իմ աճելու վախտ ինտերնետ չկար, թե չէ չեմ իմանում վաքշե՝ ինչ կարար ստացվեր... Հիմա ծնողներս ի՞նչ են անելու: Դե լավ: Քնել ա պետք:

Վո՛ւյ, ես ի՞նչ ա: Մուկ ա: Լավ ա՝ կռիս չի: Կռիսներից վախում եմ: Մկները փոքր են, չեմ վախում:

Կանչում են: Ծակ ու ծուկ չկա: Չես ջոգում՝ գիշեր՝ ա, թե՞ ցերեկ: Ասում ա՝ դուս արի, վեդորդ վեկալ թափի, զուգարան գնա լվացվի, բան-ման: Ես ո՛չ օճառ ունեմ, ո՛չ ատամի չոտկ, ո՛չ զուգարանի թուղթ, ես ո՛նց գնամ զուգարան: Սարսափելի բան ա: Մարդ թուղթ չունենա՞, թե քամակը մաքրի: Դե լավ, ջուր ա գալիս, կլվացվեմ: Դուռը փակել են, լավ ա գոնե: Բռով ջուրն առնում եմ, լվացվում: Օխա՛յ, ես ի՞նչ լավ ա: Մաքուր քամակ: Արդեն ոչ Էնքան թարմ, բայց դե, գնացք նստելուց առաջ եմ հագե, այսինքն՝ մի տասնիկնգ ժամկա տրուսիկ... Ի՞նչ ուզում ա, լի-նի, մենակ թե տրուսիկս ու քամակս մաքուր լինի: Դրա համար տատիս եմ պարտական: Փոքր վախտս ա սովորացրե: Իսկ մաքուրի սովոր քամակը շատ ա տանջվում կեղտոտ լինելուց: Ամա՛ն, բա որ տրուսիկս կեղտոտվի, ի՞նչ եմ անելու, փոխնորդ էլ չկա... Վեդորն թափեմ, ո՛նց թափեմ, յախկ, յախկ, յախկ: Եթե ուզեն ահավոր զգվացնեն մեկին, կարան Էս վեդորն թափել տան: Ես ուժեղ եմ, ես կոխմանամ, ես ըստեից դուս կգամ, Պաշայի հետ եկեղեցով կպսակվեմ, տղա կբերեմ աժդահա, Սասունցի Դավթի նման: Դրա համար ես պիտի Էս վեդորն թափեմ, հետո կձգտեմ քիչ օգտագործեմ, որ չթափեմ: Յա՛, ես ի՞նչ եմ, Է՛, մտածում: Հետոն ո՞րն ա: Հո ես չե՛մ ապրելու ըստեղ սաղ կյանքում, նենց եմ մտածում ապագայիս մասին, որ մթոմ երկար վախտ կյանքս Էս ա լինելու:

Թափեցի վեդորն: Ապրեմ ես: Օճառ էլ չունեմ: Հեսա, ըստե ինչ-որ կտորտանքներ կան օճառի, ճմռեցի ձեռիս մեջ, փրփրացրի ու լվացի ձեռներս: Ատամներս ամենաքիչն են անհանգստացնում ինձ: Չեմ հասկանում Էս մարդկանց, որոնց համար ատամի չոտկի բացակայությունը պրոբլեմ ա դառնում: Ատամները կարելի ա մաքրել ամեն ինչով: Կարո՞ղ ա արորիգենները սաղ օրը ատամներ են պոտում, որ նենց առողջ ու սպիտակ են: Տո չէ՛, ատամ մաքրելը ատամների կյանքը չի երկարացնում: Անտի-քոլդեյթ ռեկլամ կանեի ես: Մատով սիրուն տանում եմ ատամներիս վրայով, փառը մաքրվում ա, ու վսյո: Ողողում եմ բերանս, զլգլացնում կոկորդիս մեջ, դուրս թքում: Հոտ-մոտ չկա: Բայց տրուսիկ պետք ա գոնե մի հատ էլ: Փող էլ չունեմ: Մի դուլար կա սումկիս մեջ:

Դե լավ, պրոբլեմները Էս իրավիճակում պետք ա լուծել երբ առաջ են գալիս: Պաշան կամե-րայիս պատի հետեւի կամերայումն ա: Հա՛, ուրեմն ինքն ա գիշերը պատը թակելիս եղել... Ինձ էլ թվաց՝ երագումն ա: Կզնամ, կթակեմ պատը: Ափսոս Մորգեի այբուբենը պիոներ տարիներին չսովորեցի:

Սոված եմ: Փորս զոզոռում ա: Դե երեւի հաց կտան ուտելու, հո սոված չե՞ն սպանի: Ափսոս սիգարետներս պրծնում են: Քիչ եմ ծխում հիմա, բժիշկն ասեց՝ հիկնգ հատ կարաս ծխես, դե ես էլ տասը սարքեցի հիկնգ, շատ դժվար չէր: Լավ, չեմ մտածի ծխելու մասին: Ուղեղս ա ուզում ծխի, օրգանիզմս չի ուզում, հոյի կնոջ օրգանիզմը չի կարա ուզի ծխի:

Դուռը բաց են անում: Հաց են բերել: Օրը մի անգամ են հաց տալիս ըստե՛ ասեց: Ասի՛ բա խի՛: Ասին՝ տակ պալոժենո: Չաիրումար պալոժենո, մարդ ես, մարդավարի խոսա, ուրիշ տեղ ինձ հանդիպած լինեիր, վախից ծնկներդ կողոպտի, միկնցե ճիսկ կանեիր մոտենաս երկու բառ փոխանակես: Էն կանաչ աչքերովը լավն էր, սա զգվելի ա: Պզուկոտ, կարմիր քթով, երեւի բերանից էլ հոտ ա գալիս: Ամեն մարդու բերանից էլ հոտ գալիս ա: Բայց մարդիկ կան, որ անտանելի գարշահոտ ա գալիս, ոչ թե ծխախոտի, այլ սոված ստամոքսի, հիվանդ կոկորդի, կամ էլ առավոտը քնից զարթնածի բերանահոտ: Սա երեւի դրանցից ա, վրիցն էրելում ա: Մեքն ա փտած տենց մարդկանց: Տենց մարդկանցից են մանիակներ աճում: Ու նենցերից, որ մորը շատ են սիրել, նենց, անառողջ սիրով, մերն էլ հեռավորության վրա ա պահել... Բայց հոտը պարտադիր ա երեւի: Հիմի Էս պիմախ պոտենցիալ մանիակը, որ մենթաբողարկում ա վեկալել իրան, ինձ ասում ա՝ քեզ մի անգամ ենք օրական հաց տալո՞ւ: Դե լավ: Ես գերի եմ: Դուք եք որոշում,

կուզեք՝ վաբշե չեք տա: Տալիս ա՝ ճաշ բերող տղեն, համարյա դեռահաս մի տղա ա բերողը: Ասում եմ՝ դո՛ւ էլ ես միլիցա, ասում ա՝ չէ, ես կայարանի ճաշարանում եմ աշխատում, մենք ընդեից ըստե ուտելիք ենք բերում «ոլյա՝ գաղեռժանիկ»»: Ի՛նչ նրբանկատ տղա ա, չի ասում՝ բանտարկյալ, ասում ա՝ «գաղեռժանի», որը ինքնին արդեն լրիվ ուրիշ ստատուս ա տալիս քեզ, տրամադրությունը բարձրացնում: Զանի դեռ քեզ բանտարկյալ չեն անվանում, հլա դեռ հույս ա մնում, որ դուրս կարճես ես քաքի մեջից:

Վերցնում եմ օրվա հասանելիք ուտելիքս, որը բաղկացած ա կես բուխանկա սեւ հացից, մի եքա կոռուկա չայից, վեց կտոր շաքարից, սուպից, որից գարոխի լավ հոտ ա գալիս, մակարոնից ու մի կոտլետից: Վատ չի: Մենակ եթե բաժանեին օրվա մեջ ու տային տարբեր ժամերի, գոնե առավոտ-իրիկուն, լավ կլիներ: Դե լավ, կպահեմ, հետո կամաց-կամաց կուտեմ: Ի՛նչ: Չի կարելի պահե՛լ: Բա ի՛նչ անեմ, ես էսքան ուտելիք միանգամից եթե ուտեմ, կպայթեմ: Էն էլ կես ժամում: Ո՛րն անեմ համոզեմ ես դեռահասին՝ մի թաս թողնի, գոնե սուպը կուտեմ, մակարոնը կպահեմ, հետո կուտեմ: Ո՛ւժՖ... Համոզեցի: Ասեց՝ վաղը մի հատ ավել թաս կբերեմ, հիմա կեր, թե չէ հիմա ես կբռնվեմ: Ուտում եմ: Չեմ կարում: Համով ա, բայց էլ չեմ կարում: Սուպը կերա սկզբից, որտե սուպ հիմա պետք ա, թե չէ կարա զապոր լինի: Իմ աղիքներն էլ լավ չեն եղբան էլ: Ի՛նչ անեմ, մակարոնն էլ մի կերպ խցկեցի փորս, վրից չայավատ արի, կոտլետն ու հացը պահեցի: Հետո կուտեմ: Կոռուկեն իմն ա: Կամերայինն ա այսինքն:

Զուռն տարավ: Պառնել, նայում եմ պատալովին: Պատալովին էլ սպիտակ ա: Շատ բարձր ա ու սպիտակ: Տարօրինակ տեղ ա: Բանտի նման չի: Տեսա ի՛նչ ա եղել առաջներում: Պատի փեչ կա Էն զգվելի վերջոյի հետեւը, բայց սպանեն, չեմ գնա նայեմ, ահավոր հոտ ա գալիս: Ինչո՞վ զբաղվեմ: Ի՛նչ կարամ անեմ ես իրավիճակում: Գոնե թուղթ ու գրիչ լիներ, օրագրի նման մի բան գրեի: Եղ էլ չկա: Բայց պատերին բաներ ա նկարած: Զրսիտոս ա նկարած, տակը՝ կուկիշ, գրած ա անունները՝ ո՞վ ա ըստե եղե: Հայ չկա մեջները: Ո՛ւժ, ինչ աննորմալ բան ա Էս հայ ըլնելը: Զիչ ա՝ կինոյի տիտրերի մեջ եմ հայ ման գալիս, հլա մի Բալագոյի ԿՊԶ-ի բանտումն էլ եմ ման գալի: Ապուշ երեւոյթ ա: Գեներում նստած: Ման ես գալիս, որ քո հոտից, քո ցեղից մարդ ճարես:

Պետք ա բան ճարել, զբաղվել շտապ, թե չէ ուղեղս շուտով կդառնա մի հատ վառ լամպ: Լուցկի վառեցի, կացրի սիգարետ: Ուխա՛, կայՖ ա: Ծուխը գնում ա, անցնում կոկորդոս, խուտուտ ա տալիս ձայնալարերս, հետո ունց-ունց լցվում թոքերիս սաղ կանալները... Լուցկին կարելի ա վառել մինչեւ ածխանա, հետո նկարել դրանով պատերին, պատերը սպիտակ են: Բա ի՛նչ նկարեմ: Սիրում եմ պրոֆիլներ նկարել: Պուշկին, չար ծյոծյա, բարի ձյաձյա... Մի քիթ փոխելով մարդու կերպար ու բնավորություն ես փոխում: Նկարում եմ մեծ աչքերով աղջիկ ու տարածաչափական խորանարդ: Շախմատի դաշտի սեւ, սպիտակ քառակուսիներ... Կյանքի նման: Իմ կյանքի շախմատը ուրիշ ա երեւի: Իմն օրենքներ չունի, ով ոնց ուզում՝ քայլում ա:

Էլ չեմ ուզում նկարեմ: Հացից կարամ բան-ման ծեփեմ: Բանտարկյալները նենց սիրուն բաներ են ծեփում որ: Վաղը կծեփեմ: Հիմի փորձեմ քնել: Յուբկես գցում եմ գլխիս ու...

Պաղյում, նա դապրոս...

Պզուկոտն ա: Տանում ա հարցաքննության: Կողքի սենյակն ա: Մաքուր ա: Նստած ա մի թմբլո մարդ, նենց չէ, որ ասես շատ չաղ ա, չէ, ուղղակի թշերը բռնես, կայՖ ա: Ծեկ մի մարդ ա: Գալոն կապած: Աչքի տակից նայում ա ինձ: Ամերիկացի կոպերին ա ինչ-որ բանով հիշացնում, Էն պալիցեյսկի ակադեմիա կինոյից:

- Բարեւ ձեզ:

- Բարեւ, նստեք խնդրեմ: Իմ անունը Ալեքսանդր Անատոլյեվիչ ա: Ես վարում եմ ձեր գործի հետաքննությունը: Առաջարկում եմ համագործակցել, դրանով իսկ դուք կթեթեացնեք ձեր իրավիճակը:

- Ինչո՞ւ եմ ինձ մեղադրում, ինչո՞ւ եմ ձերբակալել:

- Ձեզ ձերբակալել են Նարկոտիկների ակտեգալ տեղափոխման համար:

- Ես պատկերացում չունեմ ինչի՞ մասին եք խոսում:

- Ձեր կոշիկները գտել են երկու կիլոգրամ մարիխուանայի տոպրակի վրա դրած, նույն ուսապարկում:

- Ուսապարկն իմը չի:

- Բա ո՞ւմն ա:

- Չգիտեմ (Ես ծախող չեմ, Մայքլին չեմ ծախի):

- Լսեք, մի ծանրացրեք ձեր առանց այդ էլ ծանր վիճակը, եկեք խոստովանեք՝ ո՞ւմ համար էիք տանում բեռը, եւ ձեզ բաց կթողնենք:

- Չեմ իմանում ո՞ւմն ա: (Հա, էլի, ես էլ հավատացի քեզ):

- Զեր փեսացուն մեզ ամեն ինչ պատմել ա, Մայքլն ո՞վ ա: Նա ասեց, որ դա Մայքլինն ա, բայց հասցե-բան չունի, ասեց՝ դուք ունեք:

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

-Պաշան ասե՛ց: Դե լավ, Մայքլինն ա, հա, բայց ես Մայքլի հեռախոսը ձեզ տամ, ի՞նչ եք անելու, հո Մայքլը վիզ չի առնի, թե իմն ա, հա:

- Դուք տվեք, մնացածը մեր գործն ա:

- Բլոկնոտիս մեջ ա, բլոկնոտս էլ սումկիս մեջ ա, սումկես էլ վերցրել են ձեռիցս:

- Բերեք պայուսակը:

Սումկես բերում են, բլոկնոտը մեջից հանում են ու ասում են.

- Ես մատրաս չունեմ:

- Կտանք:

- Ե՞րբ:

- Վաղը, էսօր ուշ ա արդեն:

- Աղյալ էլ չունեմ:

- Էդ էլ կտանք:

- Գրիչ էլ եմ ուզում ու բլոկնոտս:

- Հա, կտանք, համարն ասեք:

Ման են գալիս, համարը գտնում են. տալիս մենթին: Գնում են զանգում: Հետ են գալիս, թե՛ մի աղջիկ վերցրեց, ասեց՝ ըստե տենց մարդ չկա:

Տո են ձեր դեբիլ տիրումերը...

Հո չի ասելու՝ հա, Մայքլը ըստե ա ապրում, Մայքլը արդեն վաղուց ուրիշ քաղաք ա գնացել, ընդհատակ նստել, մինչեւ տեսնի՝ ի՞նչ ա դառնում, ինձ նստցնեն, լուս աշխարհ դուս կգա: Հիմա ի՞նչ Մայքլ կարաք ճարեք ընդե:

- Դե լավ, տարեք կամերա:

- Ցտեսություն:

- Ցտեսություն:

Տեսաւ ժամը քանի՞սն ա: Գոնե մի ծակ լիներ, մի փոքր լույս երեսար... Չկա: Բոլորովին չկա: Մենակ վառ, սպիտակադեղին մեծ լամպ կա՝ առանց մժեղների:

Կոտլետս ուտեմ: Միակ լավ բանը ըստե էն ա, որ ինչքան ուզես, ջուր են տալիս: Ախրանսիկներն էլ կողքի կամերայից սիգարետն են ուզում, բերում ինձ տալիս:

Հիմի նստեմ մտածեմ: Ի՞նչ ա եղել: Ի՞նչ կարամ ես անեմ: Ուրեմն, ինձ բռնել են, ուզում են ծակը կոխեն մի բանի համար, որ ես չեմ արել: Ես հղի եմ, որը ինձ ահագին առաժվորություն ա տալիս: Պաշան ասել ա, որ խոտը Մայքլինն ա, հավատացել են- չեն հավատացել՝ չեմ իմանում, հետո պարզ կլինի: Հիմա, եթե Մայքլին կարան բերման ենթարկեն, կարող ա մի հույս լինի, որ ես կարամ դուրս պրծնեմ, եթե չե՝ ուրեմն սուխարի չորացնեն, էլի, բարեկաներս: Իսկ ո՞վ են իմ բարեկամները: Ազգականներս: Նրանք ինձ արդեն չեն ճանաչում, իսկ բարեկամ լինելու համար առնվազն ճանաչել ա պետք: Ընկերներս: Բարեկամ են, երբ հեշտ ա, հենց դժվարանում ա, ոնց որ չկան: Օրինակ՝ հիմա, մի՞թե Մայքլը Մոսկվա ա հասե, ու ընդե չեն իմանում, որ ես ըստեղ եմ: Մեկը գոնե մի հատ տրուսիկ, մի հատ առամի չոտկ վերցնի գա: Մի տուփ սիգարետն ու մի հատ խտո բերի, հը՞: Չե՞ն իմացել: Ծառ լավ էլ իմացել են: Դե իհարկե, հեռու ա: Բալագոյե ա, Մոսկվա չի, Մոսկվա լինե՞ր՝ կբերեին:

Դե համ էլ, մտածում են, որ կարող ա իրանց էլ խառնեն: Ո՞ւմ ա հազար տարի պետք տենց գեմառնո: Ես էլ երեւի թե չխառնվեի, եսիմ, մարդ ենք էլի սաղս էլ:

Նամակ գրեմ, մի կերպ ուղարկեմ, Տրուբաչըն հաստատ չգիտի, թե չե վաղուց եկել էր: Տրուբաչն ուրիշ ա, նա մարդ չի, նա Բուդդայ ա երեւի թե: Դե գրիչ-թուղթ տան՝ կգրեմ:

Պատը ծեծում են. - - - - - , տենաս ի՞նչ ա նշանակում: Հիշեմ, ես էլ նույնը թակեմ: Թակեցի: Ինքը նորից ա թակում: Պաշա ջա՛ն, ես ի՞նչ էր, ընգանք մեջը, հը՞: Պիտերս քեզ եղբան չսիրե՞ց, որ սենց ա անում: Թե՞ ինձ չի ուզում բաց թողի: Օ՛ֆ: Չեմ իմանում ես ոչինչ: Կոխոս եփում ա: Հետն էլ մրսել եմ գիշերը, խզգալեն հագում եմ: Պառկեմ մի քիչ:

Արթնանում եմ միզելու ցանկությունից: Ամա՛ն, ես ի՞նչ ա: Լրիվ մութ ա: Կարող ա՞ մեռել եմ, սա էլ դրախտն ա: Հա, իմ դրախտը պիտի մութ լինի, ես վառ լույս չեմ սիրում: Արեւը որ վառ ա լինում, կատաղում եմ: Երեւի մութ անձնավորություն եմ: Անունս Լուսին է: Ես էն Լուսիններից չեմ, որ Լույս են, նրանցից եմ, որ Լուսին են: Դե, Լուսինն էլ մութ ա սիրում, որ արեւը վրեն ընգած, իրա արեւով լուսավորված երեսը ցույց տա որպես իրենը, մթոմ արեւ չկա: Ես էդ Լուսիններիցն եմ: Դրա համար հիմա Լուսինի դրախտ եմ ընգե: Լավ, բա արեւս ո՞ւր ա, ո՞վ ա իմ երեսը լուսավորելու: Առանց մի պուճուր արեւի Լուսին չկա, ինքն էլ ա մթության մասը դառնում: Իմ արեւն ո՞վ ա, ի՞նչ ա: Ինչ-որ ա, հիմա չկա: Կարո՞ղ ա, ներսումս ա: Կարո՞ղ ա էլ Ամենագլխավոր Հարցի պատասխանը ներսումս ա: Տո չե հա, դժվար: Տենց լինե՞ր, սաղ էլ վռազ կիմանալիս, էն ո՞ւր են դառնում դերվիշ, մոնախ, յոգ... Չե: Մեջս չի: Ի՞նչ էլ մտքեր են մտածվում ես մութ տեղը: Մութը հետաքրքիր հատկություն ունի: Եթե չես վախենում, դառնում ա բարեկամդ, սկսում ա մաքրել մտքերդ: Տեսողական խանգարող օբյեկտները չկան, եթե ձայն էլ չի լինում՝ վաք-շե կայ՞ջ ա: Մնում ես դու՝ մենակ քեզ հետ, ու մթությունը քեզ ուղեկցող: Մտքեր ես մտածում,

նայում ես, թե մտքերդ որտեղից են ռաստ գալիս, մտմտացվում, հետո մտածվելուց հետո ի՞նչ են դառնում, ո՞րն են կորում, ինչի՞ են վերածվում...

Բայց մթան մեջ ո՞նց գտնեմ էն վեդրոյի տեղն ու միզեմ, հը՞: Լուցկի վառեցի: Գնացի վեդրոյի մոտ: Թաշկինակս հանեցի, որ սրբվեմ, չեմ կարա թաց-թաց տրուսիկս քաշեմ, միշտ չեմ հասկացել երեխա վախտից՝ ո՞նց են միզում աղջկերքը, հետո տենց թաց-թաց վեր քաշում: Դա տղեքի ձեռն ա: Դրա համար էլ երեւի տենց ծանր հոտ ա գալիս աղջկերանցից շատերից: Ես չեմ կարա: Հանգավ լուցկին: Էլի վառեցի: Վռազ կեղտաշորը քաշեցի վեդրոյի վրից, պպգեցի, արեցի, լուցկին գցեցի մեջը: Վերջ: Թաշկինակս մթան մեջ շոշափելով մի կերպ կախեցի կառավարի ուսից:

Քանի՜ տարի էր եսքան մենակ չէի մնացել: Միշտ եռուզեռ էր կյանքումս: Դե հիմա նստի, Լուսինե, ու մտածի: Ինչքան կուզես՝ մտածի: Միշտ կինոներում որ նայում էի, ընդե ասում էին՝ խնդրում եմ, ինձ մենակ թողեք, ինձ հարկավոր է մենակ մնալ: Ասում էի՝ էդ ի՞նչ ա, տեսա, ի՞նչ են անում, որ մենակ են մնում, ի՞նչ լավ բան կա մենակ մնալու մեջ: Մինչեւ չսիրահարվեցի: Ու աբլում չեղա հետո: Այ էդ վախտ հասկացա՝ ինչի՞ են ուզում մենակ մնալ: Որ իրանց տանջանքը մենակ տանջվեն: Տանջանքի կայքն ուրիշ կայք ա: Ասում են՝ հոգեւոր տառապանքները ազնվացնում են մարդու հոգին: Ըհը, ճիշտ ա: Լուսկա ա գնում որտեւ: Բնական էնորֆինները արտազատվում են, բայց ելք չեն ստանում, սիրո օբյեկտը չկա: Հակադարձ ռեակցիա չկա, վերադարձ չկա: Մեջդ ֆռռում ա: Հետո էլ սիրո վախճանի վախից արտազատված աղբեկալիքը ավելացրու, դառնում ա սպանող կոկտեյլ: Բա խի՞ պտի չուզի մենակ մնա որ մարդ: Ինքն իրան առույգացնում ա, ինքն իրան հանգստացնում էլի: Քիմիական ռեակցիաների շնորհիվ զբաղվում ա հոգեւոր օնանիզմով: Բյասա, անպատասխան սիրո տանջանքը ուժեղ կայք ա: Բայց դե պատասխանն ավելի լավ ա: Բնությունը նենց ա արե, որ ձգեն էլի իրար կինն ու տղամարդը, թե չէ քարի դարում իրա հոժար կամքով էդ ո՞վ պիտի գնա, թե՛ ծննդկանի ցավեր եմ քաշում, որ մարդահոտս շարունակվի: Հե՛ թե՛:

Հիմա ես եմ ու իմ մթությունը... Երեւի ես Տրուբաչին որ թողեցի հեռացա, դրա համար ա ես սաղ պատմությունը: Հատուցում ա: Եսիմ: Դե Տրուբաչին ինքն ա մեղավոր: Հա, հասկացանք, երաժիշտ ա, դիսկ-բան ա ձայնագրում: Քիչ ա՝ մշտական գործ ոչ ես ունեի, ոչ ինքն ուներ, տուն փող մտնում էր մենակ իրա փողոցում նվագելուց: Վատ չէր լինի, եթե օրեկան գոնե երկու ժամ նվագեր: Ինքը նվագում էր մի կես ժամ, չայի, պետկի, գրեչկայի ու սիգարետի փող աշխատում ու տուն գալիս: Ստիպված ես հետը գնում կանգնում էի կողքին, որ էլի նվագի: Ժողովուրդը սիրում էր իրան լսել: Մանավանդ Նեվսկու վրա, Դետսկի Միրի մոտ որ նվագում էր: Դե անցումներում էլ էին կանգնում լսում, «տրուբա» էին ասում, Պիտերի ամենաերկար անցումն էր, ընդե նեֆորմալներ էին միշտ հավաքվում, դեռատի նեֆորմալ աղջնակները հարուստ կավալերների հետ գալիս էին ընդե, ստիպում իրանց, որ Տրուբաչին փող գցեն: Դե առանց դրա էլ վատ չէր: Սիրում էին իրան: Ինքը ո՞ն ուներ, իմիջ ուներ, մի հատ մաշած չեկիստի պլաշ էր հագնում, շյապա դնում, մի խոսքով՝ կերպարը շատ առանձնահատուկ էր Տրուբաչի:

Նա իմ կյանքում հայտնվեց, երբ ես շատ վատ հիվանդ էի: Չէի հասկանում ի՞նչ ա կատարվում հետս: Տաքություն ունեի, գնացել էի վաղամեռիկ պոետ Բաշլաչովի գերեզմանին, ոտներս թրջվել էր, հիվանդացել էի: Չէի աշխատում, փող կար հլա նախկին կուտակածներիցս, դրանով ապրում էի: Գործից որ դուրս արին վերջին անգամ, տուն գալիս մի անգամ սխալմամբ դուրս եկա ոչ թե իմ մետրոյի անցումում, այլ Նեվսկիի վրայի: Դուս եկա մետրոյից՝ շշմած, մտահոգված, թե ի՞նչ եմ անելու, ի՞նչ ա լինելու վերջս, ուշքի եկա ես վախտ, որ տեսա եկեղեցին չկա Վադիմիրսկի մետրոյի: Դե լավ, ջոգի՝ ուր եմ: Ասի՝ հլա գնամ մի հատ ծխեմ, հետո ճամփես կշարունակեմ: Սիգարետ չունեի: Ընդե հիպպիսներ էին պազած, ասի՝ սիգարետ չե՞ք տա: Ասին՝ չունենք: Ես էլ մի վեց հատ ջին-տոնիկ էի առել, էն վախտ հլա նոր էին դուս եկե դրանք, շատ լավն էին: Խմում էիր լիմոնադի պես, ազդում էր գինու պես: Մեկ էլ մեկն ասեց, իսկ դուք մեզ ջին-տոնիկ չե՞ք հյուրասիրի: Վախենում էի նեֆորմալներից, գիտեի թե թափափուկներ են ու մուրացկաններ, կյանքի հատակն են, միշտ հեռու էի մնում՝ հանկարծ իրանց սպիողոտ շարիցներով ինձ չծակեն, կողքս չնստեն, հանկարծ ոչիլ չգցեն... Դե էդ օրը ես սոցիումից վառված էի, ասի՝ ինչ լինում ա, լինի, գնամ սրանց հետ ջին-տոնիկ խմեմ: Ասի՝ եկեք գնանք մի տեղ նստենք մարդավարի, հաց-մազ էլ առնեմ, ինձ էսօր գործից հանել են, նեղաստաչա են գրե վրես, իրեք ամսվա փողոս պահե ու դուս են արե, ասել են՝ ոնց ուզում ես, գնա նենց էլ ապրի... Իսկ ես նեղաստաչա չպիտի ունեցած լինեի, ես լավ էի աշխատում, ազնիվ: Որ վերցրին գործի, լավ փող էին խոստացել, մի ամիս հետո ինչ-որ նեղաստաչա գտան, ասին՝ ուշադիր եղի, ու աշխատավարձիցս պահեցին: Հետո ամսե-ամիս էդ նեղաստաչաներն ավելացան, ու գնալով նենց ստացվեց, որ ես էլ փող պիտի չստանայի: Ասին՝ գործակատար ես, ինքդ պիտի քո փողն աշխատես, ասի՝ ո՞նց, ասին՝ խի՞, էլ էլ պիտի սովորացնե՞նք: Հասկացա, որ ես որպեսզի ապրեմ, պիտի հաճախորդներին խաբեմ... Դե ի՞նչ անեի, երեխեն ձեռս, ես մենակ, խաբում էի... Մարդիկ էլ հասկանում էին, մարդ կար՝ ինքն էր տալիս... Գիշերվա սմենից առավոտը տուն դառնալիս մտնում էի ճամ-

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

փին մի եկեղեցի կար, Վլադիմիրսկու վրա, ընդեի սաղ մուրացկաններին փող էի բաժանում, եկեղեցում էլ ինչ հանգանակություն լինում էր, տալիս էի, մենակ թե ինչ-որ կերպ ինձնից մարդ խաբելու մեղքը թողափեմ...

Վերջացավ ես աշխատանքը նրանով, որ դադարեցին ընդհանրապես փող տալ որպես աշխատավարձ, հետև էլ մի միլիոն կապեցին վրես պարտք, պասապորտս էին ուզում, որ զալոգ պահեն, մինչեւ ես փողը տամ իրանց... Ի՞նչ փող տամ, ես հո լավ հասկանում էի՝ ինչ ա կատարվում, ինչ են անում, բերում էին, ապրանք էին տալիս վաճառասարահ նեւց ժամանակ, որ լիքը մարդ էր լինում, ու ես չէի հասցնում հետեւեմ՝ ի՞նչ ապրանք են վրես գրում, ու իրանք էլ ինչ ուզում էին, գրում էին... Մի քսանհինգ կիլո որսորդական երշիկ, մի իրեք պաչկա սնիկերս պաղպաղակ՝ ամեն մեկի մեջը քսանչորս հատ, գեյթուն մի բլոկ, թանկ-թանկ, ամենքը մի տաս հազարոց խմիչքներ, ու եղբուրը ես պրիլավկեքին տեսած չկայի... Ու տեսց, կամաց-կամաց հավաքում էին, նեղաստաչա սարքում մեր գլխներին:

Չգվելի, անտանելի վիճակ էր, որ ոչինչ չես կարում անես, ոչինչ չես կարում ապացուցես: Ու եղ խանութից ինձ հլա դուս արին: Մարդիկ, հաճախորդները ինձ սիրում էին, ես միշտ ժպտում էի, ինչքան էլ վատ տրամադրություն ունենայի, մարդկանց չէի կոպտում: Տարբեր տեսակի մարդիկ էին գալիս ընդե, բազմապիսի ալկաշներ, կային մեջները ինտելիգենտ մարդիկ, որ կյանքը դեպի օդին էր քշել, ամեն մեկը մի դժբախտություն տեսած, մեկին տղեն էր տունը ծախե, փողոցները գցե, մեկը մարդն էր մեռել, ինքն էլ թաղման օրից սկսել էր խմել ու էլ չէր կարացել դադարի, մեկի գլուտն էին գողացել, դարդից սկսել էր խմել: Բայց հիմնականում սովորական կենցաղային ալկոհոլիկներ էին, սեղանի շուրջ խմել սկսած ու մի կյանք տետողությամբ զապոյի մեջ ընկած... Կային նարկոմաններ, որ գալիս էին ու կրեմ-սոդա առնում, կոլա առնում՝ բացակայող կամ հակառակը՝ մեջդ ծակող հայացքներով. որ նայում էիր նրանց, թվում էր, թե այլմոլորակայիններ են: Գիշերվա մասսան ուրիշ ա, քան ցերեկվանը: Մի ընտանիք կար, մարդը իրիկուններն էր տուն փող բերում, ու իրեքով, երեխու հետ, տասներկուսից հետո գալիս էին ուտելիք առնելու: Կռուտոյ «նովի ռուսսկիներ» կային, ռայոնը պրեստիժի՝ Վասիլեոստրովսկի ռայոնն էր, գալիս էին օրը մի դուշ առած, թանկ-թանկ խմիչք ու ուտելիք առնում գնում, դրանք միշտ փող էին թողնում, ասում էին՝ նա չայ: Կային նենցերը, որ պարապությունից ու մենակությունից ուղղակի գալիս էին գիշերային խանութ գլալաջի անելու: Դա ամենահետաքրքիր մասսան էր:

Վերջը, հանել էին ինձ եղ խասնութից, ու ես գնացի նեֆորմալների հետ ջին-տոնիկ խմելու: Մի երկու հարյուր դոլար փող ունեի հոգեպահուստ, իսկ եղ մարդիկ ոչինչ չունեին: Գնացինք, նստեցինք մի կաֆե կար հենց ընդե, փողոցում, մետրոյի մոտ, հորթ-դոգներ առա, մի տաս հոգի էին, նստեցինք, կերանք, ջին-տոնիկ խմեցինք, հետո պորտվելն գնացին առան եկան, եղ էլ խմեցինք: Մի տեսակ դրանց հետ խառնվելով ես ինձ սկսեցի թեթեւ զգալ, ոնց որ կյանքը եղբան էլ դաժան չերեւաց իմ աչքին արդեն: Սկսեցի կամաց-կամաց մերվել սոցիումի կողմից մերժված, թե, ավելի ճիշտ, սոցիումը մերժած ժողովրդի հետ: Ծանոթացա հիպպիների, պանկերի կյանքին, իմացա, որ արվեստ ունեն, յուրօրինակ պոեզիա ունեն, սկզբունքներ ունեն, ու իրանք են իրանց կյանքի եղ ձենն ընտրել, ոչ թե ընկել են կյանքի հատակը:

Եղ ժամանակներն էր, որ հանդիպեցի Տրուբաչին: Ինքը ծնվել էր, որ քնի ու երազներ տեսնի, երազատես էր: Սաղ գիշեր նստում էր, կարդում կամ հեռուստացույց նայում, իսկ ցերեկները, երբ բոլոր նորմալ մարդիկ հացի փող էին աշխատում, քնում էր ու երազներ տեսնում: Որ ծանոթացանք, Տրուբաչն ասեց՝ վատ տեսք ունես, կյանքի պահպանիչ էներգիան մեջդ խախտված ա, քեզ օգնություն ա պետք: Ինձ ասել էին, որ ինքը ձեռքերով տանում բերում ա մարդու վրայով, ու բուժում ա՝ չէի հավատացել: Ասեց՝ արի քո հետ աշխատեմ, ասի՝ արի: Եկավ տուն, Գալինա Բլանկայով եփած համով սուպ տվեցի, հիացել էր, Գալինա Բլանկան իրա ռեկլամն արդարացրեց՝ սեր էր առաջին գդալից... Հետո նստացրեց ինձ դեմը, թե՛ աչքերդ փակի, ու ինչ էլ կատարվի, չբացես: Փակեցի: Բան չէի զգում: Մտածում էի, թե ի՞նչ շառլատան ա, տեսնես, սենց աղջիկ ա կապում: Մեկ էլ զգում եմ, վրայովս մրջյուններ են գնում-գալիս: Ոտներիցս սկսում են կամաց-կամաց վերել բարձրանալ: Գալիս են պորտիցս մի քիչ ներքե հավաքվում են: Հավաքվեցին տենց մի ահագին, հետո ընդեից սկսեցին գնալ դեպի դռներս, ընդեից էլ դեպի գլուխս, ու երբ հավաքվեցին գլխիս մեջ, աչքերիս ուղղությամբ, ես մի վառ, ահավոր վառ լույս տեսա, ուզեցի գնամ դեպի եղ լույսը, նենց հրապուրիչ էր, ընե՛նց, ընե՛նց... կանչում էր, ուզում էր գրկի ինձ: Մեկ էլ Տրուբաչը կանչեց ինձ, ու եղ լույսը կորավ... Լացս եկավ: Ասեցի՝ ինչի՞ չթողեցիր լույսը գրկեմ, ասեց՝ եղ քո լույսը չէր, եղ իմ լույսն էր, եթե դու գրկեիր եղ լույսը, ամբողջ կյանքդ պիտի ինձ հետ անցկացնեիր: Ասեցի՝ հետո ի՞նչ: Ասեց՝ բա եթե չուզե՞ս, ի՞նչ ես անելու, չես կարալու առանց իմ լույսի: Դե երեւի թե եղբան լույսն էլ հերիք էր համատեղ կյանք սկսելու համար: Մենք ապրեցինք միասին երկուսուկես տարի, աղջկաս շատ էր սիրում, աղջիկս էլ՝ նրան: Սկզբում դուրը չէր գալիս Տրուբաչը, ասում էր՝ գեշ ա երեսը, ոնց որ բոյով թզուկ լինի, իսկ հետո չէր ուզում մի տեղ տանեմ առանց Տրուբաչի: Տրուբաչը նվագում էր Պիտերի փողոց-

ներում, մենք էլ ապրում էինք:

Իսկ Պաշան հայտնվեց էն պատճառով, որ Տրուբաչը Մոսկվա էր գնացել դիսկ ձայնագրելու, ես էլ՝ հետը: Համերգներ էին տալիս, իսկ ինձ հետը չէր տանում: Ես մնացել էի անծանոթ քաղաքում մենակ, իրա ընկերոջ տանը նստած: Բողոքում էի, ասում էր՝ ինքդ ման արի, փոքր չես, ի՞նչ ես ինձնից կախված տենց, համ էլ համերգներին ես քեզանից քաշվում եմ: Պաշան էլ եղ ընկերոջ, որի տանն ապրում էինք, ընկերն էր: Տրուբաչն ասեց՝ հենա, գնա Պաշայի հետ ման արի: Ես էլ գնացի, մեկ գնացի, երկու գնացի, ու վերջ...

Հետո գլխին տալիս էր, խնդրում էր, թե հետ վերադարձի, ես աշխատանքի կընդունվեմ, փող կաշխատեմ, կգնանք Ուկրաինա, նորմալ կապրենք, ես էլ ասեցի՝ ուշ ա, ես քեզ շատ պարտական եմ, բայց մեր ճանապարհները բաժանվում են ըստեղից: Շատ դաժան բան արեցի: Տրուբաչը Տագանկայի վրա, պուրակում, ծառը գրկել լաց էր լինում: Իմ մոտ՝ չէ, ես հետո տրոլեյբուսով անցնելուց տեսա: Այ տենց եմ ես արե Տրուբաչին: Դե ի՞նչ անեի, ես գրեզկա ուտեի, բա երեխե՞ս, աճող օրգանիզմը կարո՞ւմ մենակ գրեզկայով յուրա գնա, բա մի հատ Միլկի վեջ չառնե՞մ, մի հատ անկապ բան չառնե՞մ հենց նենց, բյուջեից դուրս: Իսկ նրա հետ ես չէի կարա բարեկեցիկ ապրեմ: Նա հիպպի էր, երազ տեսնող հիպպի: Բարի, դրական անձնավորություն: Բայց իմը չէր, ճիշտ էր գուշակել, որ չէր թողել իրա լույսը գրկեմ...

Ու հիմա մենակ եղ լքված Տրուբաչը կարող ա իմ մասին մտածի, մի պերեդաչա բերի, նա էլ խաբար չի երեւի:

Ես լույսը երբ եմ Է՝ միացնելու, սաղ կյանքս հիշեցի, մի քիչ էլ՝ ու կսկսեմ Դավիթ հիշել, իսկ դա չի կարելի, որովհետեւ Դավիթը ուրիշի կյանք ա եղել, իմ հետ չի եղել, ես նրա հետ իմ կյանքը հիշում եմ ոնց որ մի երկար, վեց տարի տևողությամբ զգվելի օր, հիշում եմ որպես ֆիլմ-ուժըս, ու ես էլ ըստեղի գործող անձ չեմ: Եթե եղպես չանեմ, կսկսեմ ասել, իսկ ես ասել չեմ ուզում, դժվար ա Դավիթի մեջ մի նենց բան գտնել, որի համար գոնե կարենամ չատեմ:

Կանչեմ եղ ախրանսիկին, տեսամ ի՞նչ ա եղել, խի՞ լույս չկա, թե՞ դա իմ պատժի մեջ ա մտնում: Բայց դե չէ, դժվար թե, ռուսկոյե ռադիոն էլ չի երգում իրա փոփը, երեւի թե ավարիա բան ա եղել: Ժամը տեսնես քանի՞սն ա: Կանչում եմ: Ի՞նչ ա, ի՞նչ ես գոռում: Ինչի՞ լույս չկա: Դե չկա էլի, եսիմ ինչի՞ չկա: Ժամը տասն ա: Գիշերվա՞: Հա: Գնա քնի:

Գնամ: Ճարս ինչ: Լուսը կբացվի՝ բարին հետը, երեւի թե: Քամակս քոր ա գալիս, մոմռում ա, ուզում եմ լվացվեմ: Ոտներս կուլ եմ անում, յուրկասս գցում գլխիս, պատկերացնում եմ, թե գյուղում եմ, իմ տեղերի մեջ, լուսնյակն էլ ինձ օրորոցային ա երգում մեր թաքուն ուլտրաձայնով, նենց, որ մենակ ես եմ լսում մեր գաղտնի ալիքի վրա...

Վեր կաց: Ի՞նչ ա եղել: Էլի մուլթ ա: Վեր կաց, առավոտ ա: Վեր եմ կենում, շոր չեմ հանել, որ հագնեմ: Պատրաստ եմ: Էլի նույն գործողությունները: Վեդրոն զգվելով վերցնում եմ, գնում գուգարան: Ձեռով ջուր եմ վերցնում, լվացվում եմ, օճառի կտորները ճմռում եմ ձեռիս մեջ, փրփրացնում եմ, լվանում ձեռքերս կեղտոտ վեդրոյաթափելուց հետո: Տրուսիկս ի՞նչ անեմ, ո՞նց անեմ մաքրվի, թարմանա, օճառի հոտ գա: Շալվարս հանում եմ, տրուսիկս հանում, ճմռած օճառով մի կերպ լվանում եմ, գցում ջեքս: Ո՞նց եմ ես խոնավ տեղը չորացնելու՝ չգիտեմ: Շալվարս հագնում եմ տկլոր ջանիս, կիսոներում տեսել եմ, իրանք միշտ են տենց ման գալիս, առանց տրուսիկ, բան չկա, կրիմանամ: Վեդրոն վերցնում եմ, գնում կամերաս: Ընդե էլի մուլթ ա: Նստում եմ կառավարի եզրին: Ուզում եմ լացեմ, լացս չի գալի: Տատիս եմ ուզում: Տատս հրեշտակ ա ինձ համար: Միշտ սրա-նրա համար լավ բաներ անելով ա ապրում: Տատս ա ինձ պահել: Ծնողներս տուն չունեին, հերս դիստ էր գրում, ես խանգարում էի: Տատս խնձոր, տանձ, դեղձ ու ամեն սեզոնին իրա մրգերը կլպում էր, կտրտում ու թասի մեջ բերում կողքս դնում: Ես էլ գիրք էի կարդում ու ուտում: Է՛հ, տատի, տատի, ուր ա ընկել քո թագուհին, տենց էր ասում ինձ տատս: Ձեռքերս պաչում էր, ասում էր՝ իմ թագուհին ես...

Հիմի ի՞նչ ա ասելու, որ իմանա՝ ուր եմ, ինչ ա կատարվում հետս... Կարող ա նստացնեն, դառնամ քրեական էլեմենտ, հարազատներս չեն ուզենա ինձ ունենան երեւի: Կասեն՝ սատկեիր, ավելի լավ կըլներ: Չէ, չեն ասի, լավն են իրանք: Ես եմ վատը, որ սենց անկապ պատմությունների մեջ եմ ընկնում անընդհատ: Մեկ մարդս սադիստ դուս էկավ, հո իրա՞նք չէին ընտրել, ես էի ընտրել, չէի կարացե ճանաչեմ, մեկ հիպպի գտա, որ կիսասոված ապրեմ, հիմա էլ բանտ եմ ընգե... Ախր ի՞նչ անեմ ես, խի՞ ա սենց: Չեմ հասկանում: Ասում են՝ ինչ դառնում ա, դեպի լավն ա դառնում: Ի՞նչ մի լավ բան կա հիմա ես սաղ պատմության մեջ: Գուցե կա: Ես եմ քոռ, չեմ տեսնում: Գուցե դաս ա ինչ-որ իմ համար: Թե ի՞նչ դաս ա՝ չեմ հասկանում հիւր որ:

Պատուհանիկը կամերայիս բացում են: Էն կանաչ աչքերով ախրանսիկն ա: Ուռա՛: Մոտենում եմ:

- Անունդ ի՞նչ ա:
- Դիմա:
- Դու լավն ես, Դիմա:
- Ժպտում ա:

**Լուսինե
Վալաշյան**

Բալագոյե

- Բան ես ասում:
- Չէ, եկա իմացա՝ լույս չկա, ասեցի՝ բացեմ պատուհանիկը, որ քեզ մի քիչ լույս տա, չվախե-
նաս:

Հա: Բա՛: Սաղ աշխարհը չի սրիկա, եթե բարի մենթ կա, եթե մտածում ա, որ ես չվախեմ,
պատուհանիկ ա բաց անում... Ուրեմն ի՞նչ լավ բան ա կյանքը: Վա՛յ, տրուսիկս, ջուր ա, հա-
նեմ ջեբիցս, փռեմ՝ չորանա: Լավ ա, բարակ ա: Հին ա: Սիրեկ՝ ասած տատս: Ասում էր՝ ո՞նց եք
եղ սիրեկները հագնում, ախր դա բան չի կարա պահի, դրա համար էլ սաղո հիվանդ եք, դժվար
եք խոխա բերում: Դե հիմա, տատ ջան, լավ ա, հագս սիրեկ ա, թումբան չի, թումբանը ըստե
իրեք օր էլ չէր չորանա: Սա էլ չի չորանա: Ի՞նչ անեմ: Հա, ֆռռացնեմ ձեռիս վրա, քամի կխա-
ղա, քամին ֆենի նման կչորացնի: Ֆռռացնում եմ: Ֆռռացնում եմ: Ֆռռացնում եմ: Դառել եմ
ոտով-գլխով տրուսիկ չորացնող ֆռռիկ: Լուսինե չկա, մենակ՝ ֆռռիկ: Բայց լավ ա: Եթե ես ֆռ-
ռիկ եմ, Լուսինե՞ն չեմ, ուրեմն Լուսինեի պրոբլեմներն էլ չունեմ: Հա, լավ ա տենց: Կմնամ ֆռռիկ,
միևջեւ Լուսինեի պրոբլեմները չպրծնեն: Ֆռռիկ եմ, որոշեցի:

Լո՛ւյս: Տվին լույսերը: Ոնց որ Հայաստանում լույսերը գնացին, լույսերը եկան: Ի՞նչ ա եղել
որ: Լույսերը գնալուց-գալուց հետո կամերան փոխվել ա, սիրունացել ա: Ես պատալուկը կունե-
նա երեւի մի երեք մետր բարձրություն: Հարցնեմ Դիմային՝ ի՞նչ ա եղել ըստե առաջ:

- Դիմա:

- Վա՛յ, մոռացել եմ, որ բաց ա պատուհանիկը, լույսերն եկել են, էլ փակեմ:

- Չէ, մի փակի, ասա, ըստե առաջ ի՞նչ ա եղե:

- Բաղնիք ա եղե: Ցարերը Պետերբուրգից Մոսկվա գնալու ճանապարհին կանգառ են արե
ըստե, բաղնիքը վառել, լողացել են, ու թարմացած շարունակել ճամփան:

- Հա, ես էլ ասեմ, փակել են, որ ցարերին տկլոր չտեսնեն:

Հիմա ես ցարի բաղնիքում բանտարկված եմ: Հի-հի: Կպատմեմ հետո սաղին:

- Հա: Հեսա ճաշ են բերելու:

- Դիմա, դու միևջեւ ե՞րբ ես:

- Մի սուտկա եմ:

- Իրիկունը կարա՞ս մի բան անես, մի քիչ տաք ջուր բերես ինձ մի տազի հետ, ես լվացվեմ,
կինարմատ եմ:

- Հա, կանեմ, դու հղի ես, բա ոնց:

- Հա, հղի եմ, նույնիսկ մոռացել էի:

Ֆեդյա՛, Ֆեդյա՛, կյանքդ վատ ա սկսվում, ապեր, բանտում ա սկսվում:

Ճաշը բերեցին, լավ հոտ ա գալիս: Տենաս ի՞նչ ա: Դեռահասը եկավ, ժպտում ա:

- Բարեւ ձեզ:

- Բարեւ, բերել ե՞ս, ինչ ուզել էի:

- Հա, բերել եմ, հեսա վեկալ, բայց թաքուն կպահես, չճարեն, թե չէ ինձ կհանեն գործից:

- Լա՛վ գործ ա:

- Հա, լավն ա, հանգիստ ա, ըստե դժվար ա գործ ճարելը: Դե լավ, լցրու ճաշը:

- Ի՞նչ ա:

- Բորշ: Գարոխով այուրե ու եփած միս: Մեկ էլ կամպոտ:

Յա՛, կամպոտ էլ կա: Իսկը Շուրիկի կինոն ա: Լավ կերակրում են:

- Ապրես:

- Վասյա ա անունս:

- Ուրախ եմ, Վասյա, ես էլ Լյուսյան եմ:

Հա Լյուսյա եմ, ես Ռուսաստան Լյուսյա եմ: Դուրս գալիս ա «յու» տառակապակցությունը:
Փափկացնում ա: Փոքր վախտ Լյուսկա էին ասում, ավելի լավ:

Գնաց Վասյան: Ի՞նչ համով բորշչ ա: Բորշչ չեմ սիրում, բայց սա լավն ա: Ընդհանրապես
ճաշարանի ճաշեր եմ սիրում: Հայերը շատ են համեմունքներ լցնում ճաշերի մեջ, են էլ տեղի-
անտեղի, սաղի մեջ նույն կանաչիներն են գցում՝ ռեհան, սամիթ, ցիտրոն, կծու վաքշե տանել
չեմ կարում: Ուտելիքի համը, իրա բնական համը կորում ա համեմունքների առատությունից:
Դպրոցում շատ էի սիրում ընդեի կոտլետը, տատս ասում էր՝ դա կոտլետ չի, դա հացլետ ա:
Ասում էի՝ չեմ իմանում՝ ինչլետ ա, բայց ես սիրում եմ: Աղջկանովս հղի վախտես գնում էի ճաշ-
արան հաց ուտում, տնական ճաշերի հոտերից սիրտս խառնում էր, չէի կարում եփվող մսի հո-
տը տանեմ: Սաղ առանց համեմունքների էի եփում: Մարդս ուտում էր, դուրն էր գալիս: Բորշչս
կերա: Ուխայ: Լավ էր: Գարոխով այուրեն էլ կուտեմ իրիկունը մսի հետ: Չայ խմեմ: Ի՞նչ չայ, չայ
էլ չունեմ:

- Դիմա՛, Դիմա՛:

- Ի՞նչ ա:

- Կարո՞ղ ա չայ ունենաս, մի քիչ չայ տուր, չայ խմեմ:

- Խի դու չունե՞ս:

- Որտեղի՞ց ունեմ:

- Բա քեզ պերեդաչա չեն բերե՞լ:

- Չէ, ով գիտի, որ ես ըստեղ եմ, որ բերեն: Փեսացուս կողքի կամերայումս ա, Մայքլն էլ կա-
րող ա հասել ա Մոսկվա ու չվե տեղում:

- Մայքլն ո՞վ ա:

- Նա, ում պատճառով ես ըստեղ եմ, իրա խոտն ա:

- Բա չասեցի՞ր, որ իրանն ա:

- Ասեցի:

- Հետո՞:

- Ի՞նչ հետո, գանգեցին իրանց տուն, ընդե ասեցին՝ ըստե Մայքլ չկա:

- Դե դու իրանց ասա, որ գնան ընդե նայեն:

- Դե եսիմ, կնայեն էլի երեւի:

- Չեն նայի, իրանց պե՞տք ա, խոտ են ճարել՝ մեկին նստցնեն, քեզ են նստցնելու, վերջ: Եթե
սուս մնաս, կնստցնեն:

- Լավ, կասեմ, դե չայ տուր:

Գնաց համ չայ բերեց թերթի մեջ փաթաթած, համ էլ՝ մի բաժակ արդեն պատրաստ, տաք
չայ: Կոնֆետ էլ տվեց: Իրիսկա զալատոյ կյուչիկ: Փակեց պատուհանիկը: Չայ եմ խմում: Կյան-
քումս սենց համով ու հավետով չայ չէի խմել: Դող ա բռնել ջանս: Հիվանդանում եմ: Ի՞նչ անեմ:

- Դիմա:

Բացում ա պատուհանիկը:

- Ի՞նչ ա:

- Դիմա, տաքություն եմ տալիս, սումկիս մեջ ասկոֆեն կա, մի հատ բեր, տուր խմեմ:

Գնաց եկավ:

- Չեմ ճարում:

- Սումկես տուր ինձ, ես հանեմ:

- Չի կարելի:

- Լսի, իմ սումկի մեջ ինչ կար-չկար տեսել եք, չէ՞:

- Հա, տեսել ենք:

- Բա ի՞նչ կարամ ես ընդեից վերցնեմ, որ դուք չիմանաք:

- Դե օրենքն ա տենց, չի կարելի:

- Հիմար օրենք ա:

- Ես չեմ գրել, օրենք ա, էլի, ես էլ օրենքի կատարող եմ:

- Դե լավ, պատուհանիկի դեմը պահի սումկես, ես նայեմ, ցույց տամ՝ ուր ա դեղը: Հենա, ըն-
դե մի ցեպով գրպանիկ կա, ընդե ա:

- Հա, հեսա, վեկալ:

- Մերսի:

- Դե ջուր էլ տուր:

Տվեց: Խմեցի: Ասկոֆենի մեջ ասպիրին կա, ստամոքսս ցավացնում ա: Զնեմ մի քիչ:

- Դիմա: Ես քնիչս ո՞ւր ա:

- Շաբաթ ա էսօր, մինչեւ երկուշաբթի քնիչ չի լինելու:

Պա քու արա: Ես էլ հույս ունեի, թե սաղ կպարզվի Ես երկու օրը:

Մոսկվա գնացել էի Պուշկինի տուն-թանգարանում մի հատ ցուցահանդես էր, ինչ-որ Պաշա
Չեմմանումիւնչ: Ընդե կանգնած մի նկարի մասին էի խոսում, հետեւս մի երկու հոգի էին կանգ-
նած: Ես էլ բարձրախոս եմ, բարձրաձայն պատմում եմ ընկերուհուս, թե ի՞նչ ա ուզել ասի նկա-
րիչը եղ նկարով: Հետեւիններս ասին՝ դու արվեստաբան ե՞ս: Ասի՝ չէ: Ասին՝ բայց ո՞ր ամսագ-
րից ես: Ասի՝ ոչ մի, ուղղակի սովորական մարդ եմ: Ասին՝ կարա՞ս Ես ցուցահանդեսի մասին մի
բան գրես, բերես մեզ ցույց տաս, եթե հավանենք, կտպենք ու հոնորար կտանք: Ու եթե լավ
գնաց, կդառնաս արտահաստիքային լրագրող մեզ մոտ: Կուղարկենք, ինչ ցուցահանդես լինի,
մասին գրես: Ասի՝ լավ, կգրեմ, բայց ես ախր բանասեր էլ չեմ, մասնագիտությամբ կիբեռնե-
տիկ եմ: Ասին՝ դրա համար կրթություն պետք չի, պետք ա զգալ ու յուրովի մեկնաբանել, նկա-
րագրել տպավորությունները: Ասի՝ լավ, գնամ Պիտեր գամ, կբերեմ: Հիմի գրած սումկիս մեջ ա,
երկու օր հետո էլ պիտի տանեի տամ, Ես էլ բանտ եմ ընկե... Լրագրող կարայի դառնամ, բան-
տարկյալ դառա... «Կարմիր» ամսագիր էր, բայց դե ի՞նչ անենք, կուլտուրայի բաժին ունեն: Էլ
ի՞նչ անեմ, բան չեմ կարա անեմ...

Լամպը ախր շատ ա վառ: Մթությունն ավելի լավ էր:

Նստել նայում եմ լամպին: Որ երկար նայում ես՝ լամպը դառնում ա Զրիստոս: Հացից Զրիս-
տոս եմ սարքում: Տրուբաչի տրուբան եմ սարքում: Գիշեր ա արդեն, քնեմ: Մատրաս չտվին,
ասին՝ պահեստապետը չկա, երկուշաբթի ա լինելու: Հագս խորանում ա: Խեղդվում եմ: Մի հատ
էլ ասկոֆեն խմեմ: Հաց ուտեմ, նոր խմեմ, որ շատ չցավի ստամոքսս: Խմեմ ու քնեմ: Յուրկան

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

փաթաթեմ գլխիս ու քնեմ: Վաղը տենաս ո՞վ ա լինելու: Դիման ասեց, որ իրեք հերթափոխ ա, համ կայարանում են հերթապահում, համ էլ ըստեղ: Այսինքն, Էն զգվելի պզուկոտը երկու օր հետո ա լինելու մեկ էլ: Վաղն էլ, ասեց, մի հատ ձյաձյա Սեմյոն ա լինելու, իրա հոր ընկերը: Դիման կասի, որ լավ նայի ինձ: Պատուհանիկը բացվեց: Չէ, դուռն ա: Դիման ա, ջուր ա բերել:

Ապրե՛ս, տղա, կանա՛չ կենաս, բանտիս ամօրյան թեթեւացնելու համար: Կյանքում չեմ մոռանա արածդ, դա հավասար ա նրան, եթե ազատության մեջ ինձ հազար դոլար տայիր: Ապրե՛ս, տղա: Տազը բերեց: Լիքը տաք ջուր: Շորերս հանեցի, նստեցի տազի մեջ: Գլուղում տենց էինք լողանում: Տաք ջրով սաղ կյանքում ապրածը չի կարա սենց լողանա, ես լողանում եմ: Մի վեղոր ջրով, կես մետրանոց տազի մեջ: Տրուսիկս չորացել ա, մայկայովս սրբվեցի, մաքուր տրուսիկս հագա, տազն ու վեղորն տվի Դիմային ու մաքուր-մաքուր քնեցի: Երագիս մեր գլուղում էի: Մոշ էի հավաքում: Լավաշով պանիր էի ուտում: Գիքոր եմ դառե, նանիս եմ տեսնում երագում, մեր գեղն եմ տեսնում...

Առավոտ ա: Տաք եմ: Վառվում եմ: Կաթ ըլներ մի բաժակ՝ կիսմեի, ինձ համար տիան կաթը հիմա թփով տղմայի նման համով կլներ: Կաթի համից սիրտս միշտ խառնել ա: Ինձ կաթ տվող չի լինի ըստեղ հաստատ: Մի դոլար ունեմ սումկիս մեջ, ասեմ, մի բանկա խտո առնեն բերեն: Չէ, սպասեմ Դիմայի սմենը գա՛ կասեմ: Պատուհանիկը բացվեց: Ձյաձյա Սյոման ա: Բարի դեմք ունի: Երեւի թե գավառական մենթերը մենթ են, որովհետեւ ուրիշ գործ չկա ըստե, թե չէ ո՞նց բացատրես, որ կանաչ աչքերով ու ոսկի սրտով Դիման մենթ ա: Ձյաձյա Սյոման էլ:

- Աղջիկ ջան, չայ կուզե՛ս:

- Հա:

Տվեց: Հետն էլ մի հատ վատրուշկա: Վատրուշկան շատ համով բան ա: Կերա, խմեցի: Ասեցի՝ մերսի: Լավն ա ձյաձյա Սյոման: Ասում եմ՝ կարո՞ղ ա ինձ մատրաս տան Էսօր: Չէ, չկա ազատ, պահեստից պտի տան, չկա պահեստապետը: Է՛հ, գիտեմ, ձյաձյա Սյոմա, բան էր էլի, ասի հարցնեմ, մեկ էլ տեսար հրաշք եղավ՝ ու կա: Վառվում եմ բայց: Ի՞նչ անեմ: Թոքախտ եմ ընկնելու ես ըստե: Հագս քերթում ա սաղ ներսս, խզել ա սաղ կոկորդս: Տրուբաչն ասում էր՝ եթե վատ ես լինում, պառկի մեջքիդ ու շնչի հատուկ ձեռով: Շնչում ես դանդաղ, շնչելուց հաշվում ես մինչեւ յոթը, հետո մինչեւ յոթը շունչդ պահում ես նենց, ոնց որ շարունակում ես իլա դեռ օդ ներշնչել, հետո դանդաղ մինչեւ յոթը հաշվելով՝ արտաշնչում ես: Շնչելուց պատկերացնում ես, որ ներսդ լույս, մաքրություն, ամոռնություն ու երջանկություն ա լցվում, պահելուց էդ սաղ մի լավ ներսդ տեղավորում ես, իսկ արտաշնչելուց դուրս ես քշում մութը, կեղտոտը, անամոռն ու դժբախտությունը: Արեցի: Բան չկա, բան չի փոխվում: Երեւի չեմ հավատում, դրանից ա: Հավատում եմ, հավատում եմ, հավատում եմ... Լիքն արեցի, մի յոթ անգամ յոթ: Թուլացա: Քնեցի:

Արթնացել եմ, ոնց որ թեթեւացա մի քիչ: Հեհ, ուրեմն աշխատում ա: Յոգա ա: Պրիմիտիվ յոգա: Սոված եմ: Ախորժակ ունեմ, Ֆեդյան էլ ա սոված: Բացվեց պատուհանիկը: Դեռահասը չի, մի մեծ մարդ ա: Բարեւեց, սուս-փուս լցրեց ճաշս: Վասյան ո՞ր ա: Վասյան վիխաղնոյ ա Էսօր: Հա: Մարդ ա Վասյան, նորմալ մարդ ա: Էսօր ինչ-որ սուպ ա, հավի հոտ ա գալիս: Գրեչկա ու հավի միս: Հաստատ հավի սուպ ա, միսը հանե, տապակել են: Սովետի ժառանգություն ա: Մի միսը երկու անգամ ռասխոդ անելը: Կերա սուպը, գրեչկան ու հավի միսը լցրեցի թաքուն թասը: Չայ խմեցի: Ձյաձյա Սյոման Պաշայենց կամերայից ինձ համար ինքն իրա նախաձեռնությամբ սիգարետներ ա ուզե բերե: Ծխեցի: Լավ ա: Երբ կըլնի, Էսօրն էլ անցի, վաղը մատրաս կտան, մեքս սառում ա ու ցավում երկաթի վրա քնելուց: Աղյալ էլ են խոստացել:

Մի քիչ վառած լուցկով նկարեցի, մոտոցիկլետ նկարեցի՝ չեմ իմանում ինչի՞, Պուշկին նկարեցի, մեկ էլ՝ իմ մշտական մեծ-մեծ աչքերով աղջիկը: Սիրուն չի էդ աղջիկը, բայց աստղով ա: Խարիզմա՝ են ասում, տենց բան ունի: Յոթ-ութ տարեկանից նույն աղջկան եմ նկարում պարզապես վախտ: Տենաս ո՞վ ա: Ո՞ր կյանքիցս ա: Աղոթում եմ: Հայր մեր, որ հերկինս ես, ես այլն... Փրկիր ինձ Էստեղից, խնդրում եմ: Ռուսերեն եմ ես աղոթում, վաքշե ռուսերե՛ն եմ մտածում, թե՞ հայերեն: Մարդ ի՞նչ լեզվով ա մտածում: Ես ինքնան ուզում եմ իմանամ, չեմ կարում: Ոնց որ չկարացի տենց էլ իմանամ՝ երագներս գունավոր են, թե՞ չէ:

Քրիստոնյա՞ եմ: Բա ի՞նչ եմ: Ինքս որոշել եմ ու գնացել կնքվելու: Ծնողներս անհավատ են, մատերիալիստ են: Մի բանի, որ չեն կարա ձեռ տան, չեն հավատում: Ես հավատում եմ: Հավատում եմ, որ մի բան կա: Մի կարելու բան: Աստված ա անունը, թե ինչ՝ կարելու չի: Ավելի շուտ, դա երեւի թե բոլոր մարդկանց, բոլոր կենդանիների ու այլոց լավ արարքներն ու մտքերն ա՝ համակենտրոնացած Աստված հասկացողության մեջ: Ես խակ եմ: Բայց գիտեմ, որ մի բան կա, մենակ ձեռ ու ոտ չի, մենակ ես կյանքը չի, կարող ա զուգահեռ լիքը աշխարհներ էլ կան, մեքը լիքը կենդանի եակներ, ու սաղի Աստվածը մեկ ա՝ բոլորի լավ ու բարի մտքերն ու գործերը: Վատերն էլ սատանան ա: Երեւի: Հլա չեմ պարզել լիովին, բայց ինչ ծնվել եմ, հետաքրքրում ա էդ Ամենագլխավոր Հարցը:

Հագս սպանում ա: Ասկոֆենս էլ պրծնում ա: Չայ ուզեցի, խմեցի, մի հատ իրիսկա էր մնացե Դիմայի տված: Լավ էր: Չայի թուղթը խաչքառի թուղթ ա: Նստեմ լուծեմ: Կիսատ ա, ճղած,

բայց ոչինչ: Իմ Պաշան պատը էլի թակում ա: Ես էլ եմ թակում: Թակում եմ ու խաչքառ լուծում: Լուծեցի, մնաց մի բառ մեկակ, հեջ ծանոթ չի: Ես մի կեսը լինեմ, երեւի կարայի դուս բերեի: Ես եթե մի բան չեմ իմանում, դուս եմ բերում:

Քնել եմ, վեր կացե: Էլի մութ ա: Պատուհանիկը բաց ա: Բայց մոմի լույս ա գալիս մեկակ: Լույսերն անջատել են էլի: Ի՞նչ անեմ: Մտածեմ: Ի՞նչ մտածեմ: Հագս խանգարում ա Լույսիսկ մտածեմ: Էլի տաք ջուր ուզեցի, խմեցի: Շնչեցի: Յոթ անգամ յոթ: Քնե՛լ, քնե՛լ, քնե՛լ, անհապաղ քնե՛լ: Մոքերը վանե՛լ ու քնե՛լ: Մարդ կա՝ ոչխար ա հաշվում, որ քունը տանի, ես էլ մոքեր եմ վանում: Ստացվում ա, ոչինչ: Հիմա էլ հիվանդ եմ, նվազ, շատ շուտ եմ քնում: Սաղ օրը համարյա քնած եմ:

- Վեր կաց:

Չյաճյա Սյոման ա: Օճառը ձեռնի: Վերոսս հանեցի, տարա թափեցի, մարսողության մնացորդները բշեցի զուգարանը: Հա, ըստեի զուգարանը կանգնած զուգարան ա, գյուղի զուգարանի նման, լավ ա, ունիտազ չի: Սենց տեղերը՝ անտեր, հասարակական, մարդաշատ, լավ ա, որ սենց զուգարան ա ըլնում: Լվացվեցի Նորմալ օճառով: Եկա կամերաս: Պառկեցի, հագս ուժեղացել ա, ընդհանրապես չի թողնում շնչեմ: Հերթը փոխվեց: Պզուկոտն ա: Կանչեցին քննիչի մոտ:

- Բարի լույս:

- Բարեւ ձեզ:

- Հարմարվե՞լ եք պայմաններին:

- Ոչինչ, մեկակ թե հիվանդացել եմ, ցուրտ ա, մատրաս չկա, աղյալ չկա, հագում եմ ուժեղ:

- Ո՞րն, չեն տվե՞լ:

- Չէ, շաբաթ-կիրակի էր, ասեցին՝ երկուշաբթի կտան:

- Ուրեմն հիմա կտան, հիմա կկանչեմ պահեստապետին:

Կանչեց, մեկն եկավ, պրպարոշիկ էր, ասեց՝ տվեք, գնաց, որ տա:

- Ուրեմն սենց, քանի որ Միխայիլի տան ձեր տված համարով ասում են եղպիսի մարդ չկա, ու տունն էլ վարձով տուն ա, ինքը Էստեղ գրանցված չի, մենք ոչ մի կերպ չենք կարող նրան բերման ենթարկել:

- Բա ես ի՞նչ անեմ:

- Աստված կանչեք, որ նա հիմար գտնվի ու մնա իր բնակարանում:

- Հետո՞, որ նա մնաց՝ ի՞նչ:

- Դե, մարդ կուղարկենք գնա ստուգի, հասկանո՞ւմ եք, Մոսկվան Օկոյաբրսկի երկաթգծի միլիցիայի հետ կապ չունի, դա ուրիշ իրավասություն ա:

- Բա ես ի՞նչ անեմ:

- Ոչինչ, ասեցի՝ աստված կանչեք: Մարդ ենք գործուղելու, գնա ստուգի տեղում:

- Բա ո՞նց ա ձեր մարդը ջոկելու Մայքլ կա՞ ընդե, թե՞ չկա:

- Ճիշտ եք ասում, դրա համար մեր մարդու հետ գնալու եք դուք:

- Ո՞րն եմ գնալու, ձեռնաշղթաները ձեռքերի՞ս, քաղաքի միջո՞վ:

- Հա, ձեռնաշղթաներով, ուրիշ տարբերակ չկա:

- Բա ե՞րբ ենք գնալու:

- Գիշերը, ձեզ կարթնացնենք:

- Պարզ ա: Սիգարետե կտա՞ք մի քանի հատիկ:

- Վերցրեք, ես ամեն օր մի տուփ ավել եմ առնում կասկածյալներին բաժանելու համար:

- Շնորհակալ եմ:

- Հիմա գնացեք կամերա, օրվա երկրորդ կեսին ձեզ ուզում ա տեսնի մեր գլխավորը:

- Ինչի՞ համար:

- Ուզում ա զրուցի:

- Ինչի՞ մասին:

- Զգիտեմ, իմ կարծիքով ձեր իրավիճակի եւ մեր համագործակցության հնարավորության մասին:

- Ցտեսություն:

- Ցտեսություն:

Կամերաս մտա: Մատրասն ու աղյալը բերել են: Հըմ, Լույսիսկ մաքուր են: Պզուկոտին բան չեմ հարցնի: Սպիտակեղեն հիմարություն ա հարցնել, իհարկե չի լինի: Մատրասը գցեցի կառավարի վրա, յուբկաս ծալեցի, բարձանման մի բան սարքեցի: Աղյալն էլ գցեցի վրեն: Պիտերական ճամբար: Հումորիստ եմ: Կատակերգություն եմ սարքել կյանքս էլ, սենց հիմար պատմությունն էլ եմ կատակերգական ոգով ընդունում: Բա ի՞նչ անեմ: Գժվե՞մ: Համ էլ, մի ընկեր ունեմ, պոետ ա՝ Վիտալիկը: Ասում ա՝ ես որ վատ եմ լինում, նստում եմ ու ինքս ինձ ասում. «Երբ որ ես վատ եմ, դա ես չեմ»: Հիմա ես եմ: Տենց եմ անում: Օգնում ա: Շնչում եմ ու տենց եմ ասում: Լուսինե չկա: Ֆռռիկ կա, ճաշ ուտող կա, լամպին նայող կա, վառած լուցկու հատիկով խաչքառ լուծող կա, Լուսինե չկա: Լուսինեն գյուղում ա: Ճոնջի ա ածում:

**Լուսինե
Վալաշյան**

Բալագոյե

Ճոնջի - պոնջի,
Ա շուն, կորի գնա ձեր տուն:
Ճոնջի - պոնջի,
Ա շուն, հասի դայուց կատուն...

Լուսին, լուսին, լուսերես,
Ինչքան, ինչքան կլոր ես,
Ամբողջ օրը լուսով ես,
Ման ես գալիս մթան մեջ:
Ասա, տեսնեմ, մի հատ մեզ,
Մեր Լուսինեին տեսե՞լ ես...

Կամերաս կեղտոտ ա: Պզուկոտին ասեմ՝ ավել կտա՞ մաքրեմ, թե՞ չէ: Տվեց: Պարզվեց՝ կարգն ա տենց, պիտի տար: Վեդրո էլ տվեց, պոլի շոր էլ: Լվացի, մի հատ էլ լաթ ուզեցի, փոշ-իները հավաքեցի: Եղավ համարյա տուն: Գյուղի պաղվալում որ երեխա վախտ տունի-տունի էինք խաղում, նման մի տուն էր դառնում մեր հավաքել-դասավորելուց հետո: Պառկել եմ հիմա կառավարիս վրա ու հիանում եմ: Լավ ա: Հագս չենք, կաթ ըլներ ու գրքեր, կարելի էր ապրել: Բանտն էլ ես ա: Եսիմ, մարդ երեւի ամեն ինչի հարմարվում ա: Համենայն դեպս, պետությունը իմ մասին ոչ մի անգամ հոգ չի տարել, հիմա կերակրում ա, տանիք ունեմ գլխավերես: Հիմա հասկանում եմ, որ մարդիկ գնում են եվրոպական երկրներում հանցանք են գործում, որ ընդե բանտ նստեն: Ըստե իհարկե Եվրոպա չի, շա՛տ, շա՛տ Եվրոպա չի, բայց էլի հաճելի ա, որ պե-տությունը հոգ ա տանում քո մասին: Հասա ես իմ նպատակին: Պետությանն ինձ կերակրել տվեցի ու կոիշ ստացա: Իմ փայ կերակուրն ու կոիշն էլ ես ա երեւի:

Ճաշ բերեցին: Վասյան ժպտում ա:

- Բարեւ ձեզ, ո՞նց եք:
- Հիվանդ եմ, Վասյա, հիվանդ եմ: Կաթ եմ ուզում:
- Կաթ չունենք, վաղը կառնեմ, կբերեմ հետս:
- Հա, խտո բեր, ես մի դոլար ունեմ, կտամ քեզ:
- Չէ, պետք չի, ես հենց նենց կբերեմ:
- Դե լավ, բեր:

Լավն ա Վասյան: Ինչ-որ ապուր ա անհասկանալի, պեռնովկայով, աչքիս սալյանկա ա: Սալ-յանկա չեմ սիրում: Բայց հիմա չեմսիրումի վախտ չի: Պիտի ուտեմ, որ կարամ դիմանամ: Օ՛, զատո երկրորդը պելմենի ա: Իրար կպած, խմորը հալած, բայց դե՛ պելմենի ա:

- Վասյա, պելմենին խանութի ա՞:
- Չէ, մենք ենք սարքել, ես էլ եմ օգնել սարքելուն, ուղղակի շատ են եփել, փլվել ա: Բայց հա-մով ա: Ես էլ կիսել:
- Ապրես, Վասյա:

Ուրեմն սենց, պելմենին հիմա կուտեմ, եթե պահեմ՝ ցեխ կդառնա: Բա սխտոր-մածուն չներ, հետն ուտեի... Սենց էլ վատ չի, կարագ կար վրեն դրած, Վասյան ասեց:

Կիսելն էլ խմեմ, սալյանկան հետո կուտեմ:

Մի քիչ քնեմ, գիշերը Մոսկվա ենք գնալու: Խի՞ չեն Պաշային տանում, որ ինձ են տանում: Հա, Պաշան չի եղել Մայքլի տանը, ես եմ եղել: Պաշա-Պաշա-Պաշա, մեր սերը դառավ կաշա:

Հագս չի թողնում քնեմ, է՛: Չայ ուզեցի: Տվեց պզուկոտը: Կարող ա Էդքան էլ վատը չի, տղայ ա էլի, պզուկոտ ա երեւի, որովհետեւ ընկերուհի չունի, սպերմատոքսիկոզ ա մոտը, ուզուիկներ են բսել երեսին: Մեղք ա: Կարող ա հոտած էլ չի, ես եմ կողմնակալություն անում: Լավ չի դա: Հեջ լավ չի: Աղջիկս եթե գեշ ըլներ, պզուկոտ, ու իրան էլ տենց մեկը հակակրանքով վերաբեր-վեր, լա՞վ կլներ: Աղջիկս... Կոծոսիկս... Խեղճ ու կրակ բալես: Մամադ սենց անկապ դուս եկավ, ինքը դուս չեկավ, դուս բերին: Չնայած մեղքն ուրիշի վզին փաթաթելը հեշտ ա շատ, երեւի թե մամադ ուղղակի հիմարիկ ա: Պրիմիտիվ մարդ ա: Դատարկ ու փուլ: Կներես, բալես: Դու լավը կըլնես: Խելոք, իմաստուն: Լսող խելոք չէ, ճիշտ որոշումներ ընդունող խելոք: Կներես գիժ մորդ:

Գիշերը- Մոսկվա: Քնե՛լ, քնե՛լ, քնե՛լ...

- Վեր կացեք:

Վեր եմ կացե: Տանում են շեֆի մոտ: Երկրորդ հարկ: Աստիճաններով չեմ կարում թե բարձ-րանամ, շունչս կտրվում ա: Խըզզ, խըզզ, խըզզ, խըզզ: Տենց ա շնչառությունս:

Հասանք երկրորդ հարկ, ոնց որ թե հինգ կիլոմետր քայլած լինեի: Վատ եմ: Մտա կաքիսետ, մի մեծ կաքիսետ ա: Սիրուն ա: Մի 55-60 տարեկան մարդ ա նստած սեղանի մոտ, սեղանը եր-կար, օվալաձեւ սեղան ա, սովետի ժառանգություն իհարկե: Ռ՞վ գիտի, ի՞նչ հարցեր են լուծվել ես օվալաձեւ սեղանի շուրջ, քանիսի գնդակահարության ստորագրություններն են հավաքել Էն թվերին...

- Բարեւ ձեզ:

- Բարեւ ձեզ, համեցեք, նստեք:

Անցնում եմ, մոտենում իրան ու մի աթոռ ես կողմ նստում եմ: Սիրուն մարդ ա: Կապույտ աչքերով, բեղերով: Դեմքը նորմալ մարդու դեմք ա: Կարար դասախոս ըլներ ես դեմքի տերը, մի հատ շամշադինեցի մաթեմի դասախոս ունեինք՝ Դարբինյան, նրան ա նման: Եղ Դարբինյանը շամշադինեցու բարբառով էր դասախոսություն կարդում: Ես-հաշի տեղն ասում էր՝ Էշ-հաշ, մեջտեղի ատամը չկար որտեղ:

- Սիգարետե՞ր կուզե՞ք: Ինչպե՞ս եք էստեղ հարմարվել:

Նենց ա հարցնում, ոնց որ սանատորիա եմ եկել, ինքն էլ ուզում ա տենա՝ իրա սերվիսը ոնց ա: Ոռի ա սերվիսը, ծյածյա: Իրեք օր չոր, սառը երկաթի վրա եմ քնե, հագս սպանում ա, վեդրոս ահավոր կեղտոտ ա, կաթ եմ ուզում, տուն եմ ուզում, բաց թողեք ինձ, գնամ...

- Հա, շնորհակալ եմ: Շատ լավ կուլեկտիվ ունեք, մարդամոտ են, ինչով կարողանում են, օգնում են ինձ: Ինչպե՞ս ձեզ դիմեմ...

- Նիկոլայ Իլյիչ ա իմ անունը: Ես Օկտյաբրսկի երկաթգծի Բալագոյե կայարանի ՆԳ բաժնի պետն եմ:

- Լսում եմ ձեզ, Նիկոլայ Իլյիչ:

- Դուք ուզո՞ւմ եք մեզ հետ համագործակցել:

Հա, դե էլ ի՞նչ կարամ ես անեմ, եթե չհամագործակցեմ: Հո քաղաքացիական պարտքի զգացումից մղված չեմ հայտնել Մայքլի տեղը, իմ իրավիճակից ելնելով իհարկե պիտի համագործակցեմ, ուրիշ ելք չունեմ:

- Դե ուրեմն էսպես: Ձեզ տանելու են Մոսկվա, ձեռնաշղթաները ձեր ձեռքերին: Պնալու եք գնացելով, հատուկ կուպեում, մեր երկու աշխատակցի հետ: Նորում ենք ձեզ պահեք հանգիստ եւ լարված իրավիճակ չստեղծեք:

- Եղավ: Իսկ ինձ թույլ կտա՞ն զանգեմ, տեղյակ պահեմ բարեկամներիս, որ ինձ գոնե ինչ-որ մի պերեդաչա բերեն, թե չէ ես զրկված եմ առաջին անհրաժեշտության բաներից:

- Այո, ձեզ կտան մի զանգի հնարավորություն:

- Շնորհակալ եմ:

- Հիմա բուն օպերացիայի մասին: Ուրեմն, երբ մոտենաք Մայքլի բնակարանին, դուք զանգը տալու եք, մեր աշխատակիցները ատրանակներով կանգնելու են ձեր ետեւը: Ձեզ պահեք շատ հանգիստ, երբ Մայքլը դուռը կբացի, արագ կանցնեք հեռու, որ կրակի տակ չընկնեք:

Ամա՛ն, դետեկտիվ ա սա: Բայելիկ ա: Բա՞ որ ու շաշ Մայքլը սկսի ընդվզել, սրանք էլ սկսեն կրակել, ու ես էլ դառնամ պատահական զո՞հ: Պահո՞, թագա խաթա ա: Բայց դե ճարս ի՞նչ, պիտի սուս-փուս եկթարկվեմ, եթե ուզում եմ ըստեից դուս պրծնեմ:

- Շատ լավ, ես ամեն ինչ հասկացա:

- Վերցրեք էս մի տուփ սիգարետը:

- Կաշառո՞ւմ եք:

- Չէ, ի՞նչ եք ասում, ուղղակի գիտեմ, որ էսպիսի տեղեր շատ ա ծխվում:

- Շնորհակալություն:

- Չարժի: Դե լավ, գնացեք մի քիչ հանգստացեք, գիշերը ծանր ա լինելու:

- Հա, մի բան էլ մոռացա ասեմ: Ինձ ինչո՞ւ ադվակատ չեն տվել: Ես ադվակատի իրավունք ունեմ, չէ՞:

- Հա, ունեք, եթե ձեզ մեղադրանք ա ներկայացվում, ունեք: Առայժմ ձեզ ոչ մի մեղադրանք չի ներկայացվել, ձեզ այստեղ պահում ենք, մինչեւ հանգամանքները պարզվեն, պահում ենք, քանի որ ձեր անձնագրի գրանցման ժամկետն անցած ա, իրավունք ունենք տաս օր պահենք: Տաս օրից հետո, եթե մեղադրանք ներկայացվի ձեզ, ադվակատ կարող եք վարձել, եթե հնարավորություն չունեք վարձելու, պետությունը կտրամադրի անվճար ադվակատ: Հիմա դուք մեղադրյալ չեք, կասկածյալ էլ չեք, դուք ընդամենը վկայի կարգավիճակով եք էստեղ, իսկ պահել ենք, ինչպես արդեն ասեցի, ադմինիստրատիվ զանցանք գործելու պատճառով, որն է ՌԴ տարածքում անլեգալ գտնվելը: Դուք եկթարկվել եք վարչական կալանքի ու կապիվեք, մինչեւ պարզվի ամեն ինչ: Դե դա՞ փաստացի, իսկ իրականում, դուք ինքներդ շատ լավ գիտեք, թե ինչո՞ւ ենք պահում էստեղ ձեզ:

- Հա, գիտեմ: Բայց գուցե էդ դեպքում, եթե դուք ինձ հավատում եք, որ ես հանցագործ չեմ, կարելի՞ է ինձ բժշկի ցույց տալ, ես հիվանդ եմ, հղի եմ վերջապես:

- Հա, կգնաք Մոսկվա, կգաք, բժիշկ կկանչենք, կնայի:

- Եղավ:

- Ցտեսություն:

- Ցտեսություն:

Տենց բաներ: Մի բան ա լավ, որ հիմա ոնց որ թե հավատում են գոնե: Բայց եթե Մայքլին չգտան, հավատան- չհավատան՝ վզիս են կապելու: Նենց որ, քննիչս ճիշտ ա, գնամ աստված

**Լուսինե
Վայաչյան**

Բալագոյե

կանչեմ: Ասեմ՝ աստված ջան, աստված ջան, խնդրում եմ, աղաչում եմ, թող Մայքլը հիմար ըլնի, թող մնա իրա վարձու բնակարանում, մինչև ես գնամ մենթերի հետ, իրան բերման ենթարկեն:

Ես ծախող եմ: Չէ, հեչ էլ ծախող չեմ: Չորրորդ օրն ա ըստեղ եմ, Մայքլը կարար մի պերե-դաչա աներ իմ համար, աղա պահեր ինձ ըստե, դաժե մի զուգարանի թուղթ չունեմ, մի տրուսիկ չունեմ, մի ատամի չոտկ չունեմ, էլ չեմ ասում ուտելիքի մասին: Ինչի՞ պիտի իմ խիղճն ինձ տանջի: Զեչ էլ չի տանջի: Խոտն ո՞ւմն ա: Մայքլինն ա: Ուրեմն, Մայքլն էլ պիտի պատասխան տա: Խի՞ պիտի ես տամ որ: Չէ, ինձ ոչ ոք էլ չի կարա մեղադրի: Զամ էլ մեղադրում են՝ մեղադրեն, թող իրանք գան ըստե առանց զուգարանի թուղթ, փոխնորդ տրուսիկ, ատամի չոտկ ու սիգարետ իրեք օր ապրեն, քնեն երկաթի վրա, շռեն կեղտոտ վեդրոյում, հետո տանեն հղի-հղի, սիրտ խառնելով, թափեն, ճաշ թաքցնեն, լուցկով նկարեն, կապուտ հազ կպնեն, հետո ես իրանց կհարցնեմ՝ կծախե՞ն իրանք, թե՞ չեն ծախի...

Ծխեմ, հետո քնեմ:

Դուռը բացվում ա: Վեր կացեք,- կանչում ա պզուկոտը: Զը՞, գնում ենք Մոսկվա՞: Զա, պատ-րաստվեք: Ի՞նչ պատրաստվեմ, մազերս սանրեմ ու վերք: Սանր գոնե տվել են, մերսի: Միգել ա պետք: Չէ, չեմ միգի, դուս կգամ ըստեից ու կասեմ՝ ուզում եմ զուգարան, կտանեն, ևորմալ կա-նեմ, կեղտոտ վեդրոյից մի անգամ պակաս կօգտվեմ:

Կանաչ աչքերով Դիման գոնե լինի: Չէ, չկա Դիման: Անծանոթ են երկուսն էլ: Վատ տպավո-րություն չեն թողնում: Դուս եկա, ասի՞ զուգարան եմ ուզում: Ասին՝ գնա: Գնացի, եկա, ձեռնաշղ-թաները հագցրեցին ձեռներին... Կալանավոր եմ: Մուրկա երգե՞մ:

Տանում են կայարան: Ես ձեռնաշղթաներն էլ հարում են դաստակներս: Զասենք գնացքին, կասեմ՝ թուլացնեն: Կայարանը մեռած ա: Պիտեղ-Մոսկվա գնացքը կանգնած մեզ ա սպասում: Մտանք, գնացինք մի սիրուն կուպե հասանք: Ձեռնաշղթաներս հանեցին, ասեցին՝ խելոք ևս-տի, թե չէ երեսուրե կալիբրի մի փամփուշտ կմտնի գլխիդ մեջ:

Նստել եմ: Երկաթգծի ամսագրեր կան: Ինֆորմացիա: Լավ բան ա ինֆորմացիան, ուղեղը լցնում ա: Կարդում եմ: Զետաքրքիր բան չկա, բայց ես կարդում եմ: Ինֆորմացիայի սով ունեմ: Մի վախտ, տաս տարեկանում, որ աստիգմատիզմ հայտնաբերեցին մոտոս, ասել էին՝ քիչ կար-դա: Ես էլ չէի կարա առանց կարդալու, ուղեղս սոված էր, Երեւան էի, ծնողներս մթմ տարել էին պահեն, տուն էին ստացել: Գրքեր չէին տալիս, թաքցնում էին, դասագրքերս էնքան էի կարդա-ցել, որ անգիր էի արել: Պատմության գիրքը մինչև վերջ կարդացել էի, նենց որ դասի ժամա-նակ ես էի թագա դասը պատմում: Զա, որ էլ կարդալու բան չմնաց, մի օր էլ գազի ինստրուկ-ցիայի գիրքը ձեռիս փակվել էի զուգարանում, երեւի երկար վախտ էի նստել, էնքան երկար, որ ծնողներս անհանգստացել էին, եկել դուռը բացել էին տվե, տեսել էին՝ գազի գիրքը թաքցնում եմ զուգարանում: Ինֆորմացիա ա պետք մարդուն գոյատևելու համար երեւի: Վատ ժուռնալ չի: Խաչբառներ էլ կան մեջը: Ընդհանրապես խաչբառներ չեմ սիրում, բայց հիմա կլուծեի, եթե մի գրիչ տային: Ուզեցի: Տվին: Լուծում եմ:

Ռուսկոյե ռադիո՞, երգում ա պոեզառադիոն, էլի Գազմանովն ա: Գազմանովառադիո ա ռուսկոյե ռադիոն երեւի:

Զուգարան եմ ուզում: Տանում ա մենթը: Մաքուր զուգարան ա, լավ վագոն ա: Զավես ա: Զետ եկանք, ասում եմ՝ սոված եմ: Կանչեցին պրավադնիկին, ասին՝ ուտելու բան-ման կա՞: Ասեց՝ մենակ վատրուշկա: Ըմմմ, վատրուշկա: Վատրուշկան հիմա աշխարհի ամենահամով ուտելիքն ա իմ համար: Զայ էլ են բերել: Վատրուշկան կծում եմ, չայը խմում: Եթե մոռանամ իմ կարգավիճակը, մտածեմ, որ սովորական ուղեւոր եմ, հանգիստ կգնամ, կքնեմ: Բայց ո՞նց մո-ռանամ: Տենց, պիտի մոռանամ: Ասին՝ պառկի, քնի: Վերեւի պոլկին: Ասի՞ չէ, չեմ կարա, ես հղի եմ: Աչքները կլորացրին: Արա, ես ի՞նչ մարդիկ են, մի բուռ մենթ են ես բաժանմունքում, բայց ամեն մեկին առանձին պիտի ասեմ, որ հղի եմ: Ասին՝ դե լավ, պառկի ներքեւը: Դուռը զամկով փակել են, կարելի ա կարծել, թե ես գնացքի ընթացքի ժամանակ կարամ դուրս թռնեմ: Զնեմ: Աղոթեմ ու քնեմ: Էլի գյուղն եմ տեսնում: Տառիս: Ծոնջին: Զագս էլի չթողեց քնեմ: Արթնացել եմ, ինչ որ կայարանում ենք: Կլին: Զա, ուրեմն շուտով Մոսկվա ենք հասնելու: Պիտի քնեմ: Մտքեր եմ վանում ու քնում: Զագս անընդհատ արթնացնում ա ոչ միայն ինձ, այլ երկու մենթին էլ հետս: Սրանք դժգոհությամբ կեղծ ըիդ-ըիդ են անում: Մթմ ի՞նչ:

Զասանք: Մոսկվա: Զար քաղաք Մոսկվա: Սիրուն, պաթետիկայի միջից գարշահոտող Մոսկ-վա: Մարդկանց վեր հանող ու տապալող Մոսկվա: Մոսկվան ինձ չի սիրում: Ես էլ՝ իրան:

Վաղ առավոտ ա: Ձեռնաշղթաներս հագցրին մեկը իմ ձեռքին, մեկը՝ մենթի: Ասի՞ մի քիչ թու-լացրեք: Զուգարան եմ ուզում, գնացքում չհասցրեցի գնամ: Արդեն հասել էինք, որ արթնացա: Ինձ կպած մենթը տանում ա, ինչ-որ կայարանի աղջիկ-մենթի դնում հետս ու ուղարկում զու-գարան: Աղջիկ մենթը չար ա: Նենց ա ևայում ինձ, ոնց որ ես գազան եմ: Երեւի գողի կամ նար-կոմանի տեղ ա դնում: Ինչ որ ա: Զիմա մանավանդելու ժամանակը չի: Գնացի զուգարան, դուս

եկա, լվացվեցի ու էլի գամվեցի իմ ձեռնաշղթա-մենթին: Սաղ մեզ են նայում, ժողովուրդը: Տենասս՝ ի՞նչ են մտածում: Ի՞նչ ուզում ա մտածեն: Սրանց կյանքում մեկ ա էլ չեմ տեսնելու:

Մտանք մետրո: Հասանք պերեսադկի, անցանք Մայքլի գիծը ու դուզ մինչեւ Պետրովսկո-Ռազումովսկայա: Ընդեից Երեւան կինոթատրոնի մոտով ավտոբուսով գնացինք հասանք Մայքլի կանգառը: Չեմ հիշում՝ կոնկրետ շենքը ո՞րն ա: Մենթերին թվում ա, թե ես Իվան Սուսա-նին եմ խաղացնում: Կատաղում են: Գտա արահետը: Դե, մի անգամ եմ եղե ընդե, ես էլ տոպոգ-րաֆիկ կրիտիկիզմ ունեմ, վիստիբուլյար ապարատի վատ աշխատանքի հետեւանք ա: Ես միշտ, ամեն տեղ կորում եմ, չեմ կարում կողմնորոշվեմ: Եթե մի տեղ եղել եմ ցերեկը, գիշերը կորում եմ ու՝ հակառակը: Նույնն էլ ամառ ու ձմեռ: Լավ ա գտա: Թե չէ սրանք կարող ա նազան-ները գործի գցեին, հագս էլ գիշերը չէր թողե քնեն, նեց որ, կասեն՝ փախնելուց ա եղե, կրակել ենք: Հասանք մուտքին: Դողս բռնել ա: Առաջի հարկ ա: Հարեւանների դուռն ա գանգում մեն-թը, թե՛ ըստե տեց մարդ ապրո՞ւմ ա, ասին՝ հա, կան տեց, մի տղա ու աղջիկ են, սուս-փուս, համեստ ընտանիք են:

Կանգնացրել են հիմա ինձ դռան առաջն ու նազանները պահել վրես: Ասում են՝ զանգը տուր: Տեր աստված, փրկի՛ ինձ: Նեց արա՛ Մայքլը նորմալ պահի իրան, թե չէ վերջս էկել ա: Չանգը տվի: Ո՞վ ա: Յանայի քնատ ձենն ա: Ես եմ, բացի: Որտե՞ղից ես դու եկել, բա քեզ բաց են թողել: Ասի՝ հա: Բացում ա: Մայքլը հետեւը կանգնած ա: Մենթերը վազ հետեւիցս դուս են գալիս, Մայքլի ձեռները ոլորում մեջքին: Յանան շվարած կանգնել ա: Ինձ ա նայում ատելու-թյամբ: Մայքլն էլ՝ էլ հեր ու մեր, էլ քաջալ շուն, սաղ խառնել ա ու իմ հասցեին քրֆում ա: Ասում ա՝ ստուկաչ: Ես լռել կանգնել եմ: Մենթերը ասին՝ հավաքվի, գնում ենք: Մայքլն ասում ա՝ ինչի՞ ենք գնում, ես ի՞նչ եմ արել, որ գնամ ձեզ հետ: Ասում են՝ մարիխուանա ես տեղափոխում, ծա-խում էլ ես: Ասում ա՝ դա պետք ա ապացուցել, սրա ասածով չեք կարա ինձ ձերբակալեք: Ասին՝ մենակ սա չի, Պաշան էլ ա ասել, որ քոնն ա: Պաշան հաշիվ չի, իրա մարդն ա: Դե լավ, մի հատ օրիսկ անենք: Եկեք, մտեք, կանչում ա հարեւաններին: Հարեւանները մտնում են: Սրանք սկ-սում են քրքրել պահարանը: Ու...

Ապո՛ւշ, ժլա՛տ, հիմա՛ր Մայքլ: Զիչ ա՝ մնացել ես ես բնակարանում, հետն էլ խոտի մեծ-մեծ ցաքերը, որ նորմալ մարդիկ դեն են գցում, տոպրակն ես լցրել ու պահարանում դրել: Հի՛հի՛հի՛: Ըստեղ են ասում՝ ժլատությունը մարդ ա կործանում: Հանին թե՛ ես ի՞նչ ա: Ասում ա՝ ցաք ա: Ասում են՝ հա տեսնում ենք, որ ցաք ա, ու տեսնում ենք՝ ի՞նչ ցաք ա: Մի խոսքով, հարեւաննե-րին ցույց են տալիս ու գրում են արձանագրության մեջ:

Ես խոհանոցում եմ: Յանան կողքս ա ու շարունակում ա ատելությամբ նայել ինձ: Ի՞նչ ա, ես պիտի իրա տեղը ութը տարի նստեի՞: Բան չի խոսում: Ասում եմ՝ խի՞ եք մնացե ըստե, խի՞ չեք ջհանդամվե, մոքումս էլ ասում եմ՝ փառք քեզ, աստված, լավ ա, չեն ջհանդամվե: Յանան լացում ա : Մեղքս եկավ: Ասում եմ՝ բա ի՞նչ անեի ես ու նույնիսկ ես էլ չեմ ասե, որ Մայքլինն ա, ինձնից մենակ հասցե են ուզե, Պաշան ա ասել: Դե Պաշան էլ ասել ա, որտեւ Պաշան ավելի լավ ա գտե ինձ ծակից հանելը ու Մայքլին ծակը կոխելը: Լավ ա արե: Ասում եմ՝ տաք շորեր հավա-քի, Յանա, լսի, ինչ եմ ասում, ու զխկալեն հագում եմ: Ասում ա՝ Մայքլը տուբերկույոզ ունի, ըն-դե կմռնի: Ասի՛ ես էլ հղի եմ:

- Յանա, կարա՞մ լողանամ ըստե:

Նագլի եմ, չե՛: Մարդուն ծախել եմ, հիմա էլ եկել եմ, ուզում եմ իրանց տանը լողանամ: Ասում ա՝ լողացի, ի՞նչ անեմ: Սրբիչ ա տալիս, կիսանկտոտ սրբիչ: Տրուսիկ ուզե՞մ: Չե, սա փութի բան ա, չեմ ուզի: Մենթին ասում եմ, ինձ խոստացել էին, որ թողնեն զանգեմ: Ասում ա՝ համարն ասա, ես զանգեմ: Տալիս եմ Տրուբաչի ընկերոջ տան համարը, զանգում են, Տրուբաչը տանը չի: Հաղորդագրություն են թողնում ընկերոջ կնոջը, որ ասի Տրուբաչին՝ ես Բալագոյեի բանտումն եմ, ու որ նա ինձ առաջին անհրաժեշտության իրեր բերի ու ուտելիք: Մտնում եմ լողանալու: Մենթերը համաձայն են: Օխա՛յ, ես ինչ լավ բան ա ես տաք ջուրը: Դուշը պահում եմ գլխիս, մարմնիս, աշխատում եմ դրոշմել հիշողությանս մեջ ես հրաշալի զգացողությունը՝ դուշի խու-տուտի, փաղաքշանքի զգացողությունը: Տա՛ք, հաճելի ջրի զգացողությունը: Հետս կտանեմ բանտ ու ամեն անգամ տազում լվացվելիս կպատկերացնեմ, թե Մայքլի տան դուշն ա: Յանան վեշ-վուշ ա հավաքում ու մզգալեն լացում ա: Ես ինձ սրիկա եմ զգում: Ստալինյան ռեպրեսիա-ներին երեւի մարդիկ իրանց նման մի բան են զգացել, երբ ստիպված են եղել ինչ-որ տեղ ստո-րագրեն՝ իմանալով, որ պիտի դրանով մեկի կյանքի վերջը տան... Դե, Մայքլին ոչ ոք չի գնդա-կահարելու: Տուբերկույոզ ունի, անընդհատ ամփոփանքներ են լինում, շատ-շատ՝ մի տարի նս-տի: Մենակ թե հիմարը չասի, թե ես իրա հետ եմ եղել, այսինքն՝ գործը դառնա ուրիշ հոդված, կազմակերպված հանցախումբ: Չե, դժվար, հո հիմար չի եղբան:

Մայքլի հետ մի կուպեով պիտի հետ գնանք:

Հետդարձ: Ավտոբուս, կինո Երեւան, մետրո, Լենինգրադսկի վակզալ: Կեսօր ա արդեն: Բանտում ճաշ պիտի տային արդեն: Ահավոր հոգնածություն եմ զգում: Յանային ասում եմ՝ կա-

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

րա՞ս իմ համար խտո առնես, ասում ա՛հա, կարամ: Պնում ա առնում, մի հատ էլ բուխանկա: Խտոն կամերայում կբացեմ, տաք ջրով կխմեմ՝ հազս մի քիչ թեթեւանա: Յանան մենթերի սիրտն ուզում ա շահի: Պնացե պիցցա ա առե, բերել ա: Նստած ուտում ենք սպասարահում: Մայքը ինձ չի նայում, հայացքը իմին հանդիպելիս դառնում ա կայծակ: Առանց էդ էլ վիստավոյ ա, ստիմուլյատորներից կատաղած, ասում են՝ Յանայի հետ ինչ սկսել ա ապրել, թարգել ա վիստ օգտագործելը:

Վիստը քյասիբ երկրի նարկոտիկ ա: Եփում են տնային պայմաններում: Սոլուտան են առնում, էն որ հագի դեմ ա նախատեսված, էֆեդրին ա պարունակում, հետո ինչ-որ գործողություններ են անում, ինչ-որ ուրիշ բան-ման են խառնում, բենզին դածե, հետո եփում ու ծակվում են: Ծակվում են, հետո սկսում ցիկլի մեջ ընկնել: Ինչ անում են, կայֆով են անում, տուն են մաքրում, խաչբառ են լուծում, կոմպի հետ են ինչ-որ բաներ անում, սեքս էլ են անում, ասում են՝ սուտկով: Զյասա, մարդու մեջի եղած էներգիան կարճ ժամանակով, մի սուտկա տեղողությամբ, սաղ հավաքվում, կենտրոնացվում ա, ու մարդ իրան ամենագոր ա զգում: Մեկ էլ՝ պրիխոդ են ստանում: Ինչ-որ բան են զգում, որ ասում են՝ անբացատրելի ա, փոքր մահվան նման ա, երեւի տենց էլ կա, քանի որ ուղեղի բջիջներից որոշներն էդ ահավոր ագրեսիայից մարդկային օրգանիզմի նկատմամբ, արյան անսպասելի հոսքից, ճնշման փոփոխություններից մեռնում են... Ես չեմ հասկանում, ի՞նչ իմանամ ի՞նչ նկատի ունեն, միևնույն թփով տղվա չուտես, որտեղի՞ց կարաս իմանաս թփով տղվայի համա ի՞նչ ա: Բայց ես չեմ ուզում նենց թփով տղվա ուտեմ, որ հետո ցոփկ ա գցելու: Պաշայի բոզոտ Լենան վիստավոյ էր, վիստ էր անում, որ ժամով կարա շինվի ու չհոգնի: Մայքըն էլ բասին էր տալիս իրա: Վիստավոյների հայացքը ժամանակի հետ դառնում ա կատաղած, դատարկ ու կատաղած: Ու նույնիսկ թարգելուց հետո էլ ա տենց մնում: Մի խոսքով, հիմա Մայքըն ինձ էր նայում իրա էդ դատարկ, կատաղած հայացքով, ու ես վախենում էի ահավոր:

Նստեցինք գնացք: Պնում ենք: Ես ու ինձ գամած մենթը մի կուպեում ենք, Յանան, Մայքըն ու Մայքըն գամած մենթը՝ մյուս:

Էլի խաչբառ եմ լուծում: Մենթս քնել ա: Ցերեկով քնել ա: Ձգտում եմ կամաց հազամ, որ չարթնանա, նա էլ ա մարդ, իրա մոր Երեխեն ա: Ի՞նչ անենք՝ մենթ ա: Զնած ոնց որ հրեշտակ լինի: Մագերը՝ ոսկեգույն, մաշկը՝ սպիտակ, քիթը՝ պուճուր: Լավիկն ա մենթս: Մի քսան տարեկան կլնի, ոչ ավել: Պիցցան վառում ա ստամոքսս: Ջուր եմ ուզում: Ո՞րն գնամ, որ սա վեր չկենա: Կամաց քաշում եմ դուռը, մենթս վեր ա թռնում: Վախեցած ասում ա՝ էդ ո՞ր ես գնում: Ասում եմ՝ ծարավ եմ: Պիցցան ստամոքսս վառում ա: Հանում ա մի հատ անտացիդ ա տալիս, ասում ա՝ իմա էլ ա շուշուտ վառում, ծծի կամաց-կամաց բերանիդ մեջ, կանցնի: Ես հիմա քեզ ջուր կբերեմ:

Անտացիդը օգնեց: Մենթս նստել, նայում ա պատուհանից մթով, իրականում աչքի տակով ինձ ա նայում: Ես լողացել եմ, սիրունացել: Մագերս էլ, աստված տվել ա, փարթամ, ուսերիս նստած, գիտեմ, որ սիրուն եմ: Հիմա աչքի տակով ինձ շոյում ա: Ես փոքր եմ, հերս ասում ա՝ չամիչ ես: Առաջ նեղվում էի, որ հասակով փոքր եմ, հետո զգացի, որ բոյով տղերքը ինձ հավանում են: Երեւի էլի քնության խորամանկ խաղերն են, տենց ա անում, որ սերունդը միջին լինի: Վերջը, երեսունին մոտենալով, ես ինձ հավանում եմ: Էլ հայելուն չեմ հայիոյում, ու իմ կարծիքով ինչքան հասունանում ա տարիքս, ես Էնթան հետաքրքիր փոխվում եմ: Մենակ կնճիռներ չառաջանան, չաղանամ-կալաբոկ դառնամ, մացածը՝ հեչ: Ես ինձ տասնութ տարեկան եմ զգում միշտ: Ասում են՝ ոնց քեզ զգում ես, ինչ տարիքի, դա երեսիդ արտատպվում ա: Մենթը հիմա ուղիղ ա ինձ նայում: Ամաչում եմ, որ ինձ տենց բացեիբաց վավաշոտ նայում են, վատ եմ զգում: Նենց եմ զգում, ոնց որ աչքերով շորերս հանում են: Դե, նայում ա՝ նայի, նայելն էլ հո արգելված չի: Դուս եկավ, դուռը փակեց վրես: Հետ եկավ՝ երկու պիվա ձեռք: Մեկը տալիս ա ինձ, ասում եմ՝ չե, բա չասեցի՞ հոյ եմ: Հա, ասում ա, գիտեմ, բայց մի պիվեն քեզ ի՞նչ կանի: Ասի՝ դե լավ, տուր: Ի՞նչ ա ուզում ես հարիֆը, կարո՞ղ ա, մտածում ա, թե ես մի շիշ պիվից հարբելու եմ ու ինձ կորցնեմ, որ ինքն էլ ինչ ուզի հետս անի՞: Պիվեն դուրս չի գալիս: Ինչ հոյ եմ, ոչ մի խմիչք դուրս չի գալիս: Կողք դրի: Ասի՝ չե: Զեմ ուզում: Ասեց՝ բա ի՞նչ ես ուզում: Ասի՝ կաթ եմ ուզում: Ասեց՝ լավ, Տվերում կաթ կառնեմ քեզ համար: Ասում եմ՝ ի՞նչի ես տենց որոշել ինձ լավ բաներ անես: Ասում ա՝ միևնույն Մայքըն գտնելը չէի հավատում, որ քոնը չի, գիտեի՝ նարկոման ես, բարիք ես, հիմա տեսնում եմ, որ նորմալ մարդ ես: Ասի՝ հա, հիմա ի՞նչ, որ նորմալ եմ, ի՞նչ ա փոխվել դրանով: Դե, բան չի փոխվել, ուղղակի առաջ նայում էի քեզ որպես թափթփուկի, հիմա նայում եմ որպես կնոջ...

Ի՞նչ ասեմ քեզ, տղա: Մենթ ես ու վերջ: Մենթերը քաղցրության պահապաններն են, նրանց գաղափարախոսության ու պատկերացումների, նրանց մոլորությունների ու մոլուցքների: Եթե մի հասարակություն հիվանդ մարդկանց համարում ա թափթփուկ, դու պիտի որ դրա քառակուսին համարես, քո մեղքը չի դա, որ դու մենթ ես, նարկոմանների մեղքն էլ չի ուրեմն, որ նարկոման են:

Ես նարկոման չեմ, բայց հո հասկանում եմ, թե ո՞նց են նարկոման դառնում: Մուհալ մի անի, տղա, մուհալ անես, նարկոման չես դառնա, բայց ալկաշ հո կդառնաս: Մի շիշ պիվից կարմրել ես: Զո հոտոդ տենց ա, ալկոհոլի գերի ա: Կարող ա, ռսների համար նարկոմանիան քայլ առաջ ա: Եսիմ է, հիմար-հիմար բաներ եմ մտածում: Մենթիկը իմ պիվեն էլ խմեց ու թասալեն քնել ա: Տվեր ա արդեն: Կաթ էր բերում ինձ ես միև: Կարամ հանգիստ դուս գամ, չի ջոկի: Չէ, չեմ դուս գա: Մեկ ա, էսօր չէ, վաղը բաց կթողնեն, ասին՝ տաս օր կարանք պահենք առանց մեղադրանք ներկայացնելու: Մի վեց օրից հո բաց կթողնեն: Զնեմ ավելի լավ ա:

Հասել ենք, կանչում ա մենթիկը: Էլի գամում ա ինձ իրան, ու գնում ենք: Իրիկնացել ա: Ըստեղ-ընդեղ հարբած ձայներ են լսվում, հռիռոց: Կայարանի լուսավորվածությունն ուրիշ լուսավորվածություն ա: Առաջ Բալագոյեով անցելուց միշտ արթնանում էի, նայում լույսերին ու մտածում էի, թե ո՞վ ա ապրում էստեղ, ի՞նչ մարդիկ են, ի՞նչ պրոբլեմներ ունեն... Հիմա Բալագոյեն դառել ա կյանքիս մասը, հանգրվան ա դառել պարտադրված: Հիմա ես ապրում եմ Բալագոյեում, ՆԳ բաժնի՝ առաջներում ցարի բաղնիք եղած բանտում:

Գնում ենք: Մենթն ասում ա.

- Եթե ես գտած լինեի Էդ խոտը, քեզ կասեի՝ հետո քնի, խոտը կտանեի կթափեի ու քեզ բաց կթողնեի:

- Իսկ եթե ես ասեի՝ չէ՞:

- Ո՞նց կասեիր, խի՞ր կասեիր, քեզ համար ավելի լավ չէր լինի՞ր ինձ հետ քնես, քան Էսքան պատմությունների մեջ ընկնես:

- Ես չեի քնի:

Հի հասկանում՝ ինչի: Ես սրան հիմա ի՞նչ ասեմ:

- Ես գեշ եմ՝ դրա համա՞ր, կամ էլ մենթ եմ՝ դրա համա՞ր:

- Չէ, գեշ չես, մենթն էլ իմ համար բացասական կերպար չի, մանկությունից հլա մեջս մնացել ա ձյաձյա Սոյոպայի վեհ կերպարը:

- Բա խի՞, հո դու աննորմալ չե՞ս:

- Չէ, ուղղակի չեի քնի, չեմ կարա բացատրեմ, ես էլ չեմ իմանում խի, բայց ես շահի համար ինձ համար օտար մարդու հետ չեի քնի, երեւի ես բոզ չեմ՝ դրա համար:

- Դու տարօրինակ տիպ ես: Ռուս չես դու:

- Հա, ռուս չեմ, հայ եմ:

- Հա, դե պարզ ա էլի, սկզբից ասեիր՝ հասկանալի լիներ: Գոնոր ունես, ազգային հպարտություն, տիպա հայ ես, բարոյական ես, բոզ չես:

- Չէ, դա հայությունից չի, դա մեջս տենց մի ձող կա, պահում ա, ռուս էլ լինեի, տենց կլներ:

- Չէ, չէր լինի, քեզ տենց են դաստիարակել ուղղակի:

- Ինձ չեն դաստիարակել, ես տենց եմ ծնվել ուղղակի: Եթե սիրում եմ, մեկ ա իմ համար՝ որեորոր անգամ, որեորոր տղամարդն ա իմ կյանքում, հանգիստ ընդունում եմ նրան գիրկս, հենց չեմ սիրում՝ հանում եմ: Իսկ առանց սիրելու, տղա ջան, ես չեմ կարա: Կամ էլ պիտի ինձ կորցնեմ, չհասկանամ ոչինչ, բայց դա էլ ա քիչ հավանական:

Տենց:

Մենթս տարել ա հասցրել ինձ ՆԳ բաժնի ու կանգնած չի ուզում, թե ձեռնաշղթան հանի: Նայում ա երեսիս կապույտ լույսի տակ: Լուռ նայում ա:

- Ես տենց կին առաջին անգամ եմ հանդիպում, գիտեի՝ սուտ ա, մենակ կհնոյում են ասում, որ կա:

- Ի՞նչ կա, ես ուղղակի նորմալ կին եմ:

- Չէ, դու նենց արի, որ ես հիմա մենակ քեզ նման կին եմ փնտրելու:

- Լավ ա, բայց պատրաստ եղիր, որ ինձ նման կինը քո հետ կլնի, քանի դեռ սիրում ա: Հենց չսիրեց՝ հանելու ա դուս գցի սրտից, դե սրտից դուս գցելուց մինչեւ գրկից քշելը մի քայլ ա:

- Հա, համաձայն եմ: Չատո սիրելուց իմանալու եմ, որ իսկականից ա սիրում:

Մենթի՛կ, մենթի՛կ: Ես՝ զգվելի, կիսակեղտոտ տրուսիկով, խզող հագով, հղի փորով, իրեք մարդերով, կասկածելի ապագայով, ես ո՞վ եմ, որ պիտի նմանս փնտրես: Ոնց կուզես, բայց դե երեւի առաջի քեզ հանդիպած դուշը կհանի իմ կերպարը քո ուղեղից:

Կամերաս եկանք: Ես ո՞վ ա: Աղջիկ ա քնած: Մատրասս վերցրել ա, աղյալովս ծածկվել ու քնել ա: Հիմա ես ի՞նչ անեմ: Ալ: Վեր կացամ:

- Բարեւ:

- Ո՞վ ես:

- Նադյան եմ:

- Սա իմ մատրասս ա, իրեք օր ես ըստեղ երկաթներին եմ քնե, մատրասը երեկ են տվե, հիմա դու Էկել ես ու վերցրել, բա ես որտե՞ղ քնեմ:

**Լուսինե
Վալաշյան**

Բալագոյե

- Վերցրու:
- Նստել, մտածում եմ, թե ի՞նչ անեմ:
- Լավ, արի միասին պառկենք, բայց զգուշացնում եմ՝ ես աղջիկներին չեմ սիրում, լեսբիան-
- կա չեմ:
- Ես էլ:
- Դե լավ, արի քնենք, վաղը մի հատ էլ մատրաս կուզենք:
- Պառկենք: Հոտած չի, մաքուր և ոնց որ: Քնենք: Հագս սկսվեց: Վեր կացա, ջուր խմեցի, պառկեցի և մի կառավարեցի, յոթ անգամ յոթ շնչեցի, ասեցի՝ հիմա վատ ամ, ու ում վատ ամ, ես չեմ, հանգստացա մի քիչ ու եկա նորից պառկեցի տեղս: Քնում եմ ոնց որ: Վաղը տեսնամ ես ո՞վ ամ:
- Վեր կացեք, աղջիկներ:
- Դիման ամ:
- Պրիվետ, Դիմա:
- Ո՞նց ես: Լսել եմ Մոսկվա հաջողված ճամփորդությանդ մասին, ապրե՛ս, շնորհավորում եմ, հիմա հույս կա, որ քեզ բաց կթողնեն:
- Ձյաձյա Սյոմայի տված օճառը վերցրի, վերցրո՞ւ վերցրի, Նադային ասեցի՝ Եսօր ես եմ թափում, վաղը դու ես թափելու, ասեց՝ օքեյ, գնացինք զուգարան: Չուգարանի փոքրիկ, խամրած հայելին միակ դեմքս ինձ ցույց տվող տեղն ամ: Դեմք ամ, էլի, աչքերիս տակը կապտած, մի տեսակ ուռած դեմք ամ: Բայց դե, ոչինչ, կարար ավելի վատ ըլներ: Լվացվում եմ, դուս գալիս: Եկանք կամերա:
- Նադյա, ո՞նց ես ըստեղ հայտնվել:
- Սումկա եմ գնացքի մեջ գողացել, բռնել են:
- Խի՞ ես գողացել:
- Եսիմ, նենց էր դրած, տիրոջից հեռու, ոնց որ ասեր՝ ինձ վեկալ, ես էլ, սաղ պառկել էին քնելու, ասի՝ վերցնեմ, Բալագոյե դուս գամ: Տերը հագած-կապած մեկն էր, ասի, մեջը լավ բան-ման կլնի: Ես գող եմ, փոքրուց գողություն եմ անում: Մարդս հետս էր, բայց իրան չծախեցի: Ինքը ճանապարհը շարունակեց, համ էլ՝ իմ իդեան էր սումկան գողանալը: Ես շատ եմ տենց գողացել, մանկական գաղութում նստած եմ եղեմ մի անգամ, տասնչորս տարեկան էի, որ նստացրին: Մտորներս ալկաշ էին, բայց ես վաբշե չեմ խմում, պիվա էլ չեմ խմում, զգվում եմ ալկոհոլից: Մեկ անգամ գող եմ: Մարդս էլ չեբգիր ամ: Իրար սիրում ենք, լավ ենք ապրում: Դե հիմա էլ բռնեցին, էլի, մի երկու տարի կտան, կարող ամ նույնիսկ պայմանական տան, եթե սումկի տերը շատ վեր-վեր չթնկի: Տենց: Բա դու ո՞նց ես ըստեղ ընկել:
- Գնում էինք փեսացուիս հետ Մոսկվա, հետներս բարիզ կար, իմ կոշիկներն իրա սումկի վրեն էր դրած: Հետներս վրացիք էին գալիս, էդ բարիզը խմել էր, ոռի ծակը կորցրել, վրացոց մոտ սկսել էր գյառ-գյառ խոսալ, որ ինքը բարիզ ամ, խոտ ամ տանում, վրացիք էլ ուզել էին ծխելու համար: Սա էլ տվել էր: Էդ պոլկի տակից, որ ես հետո պառկել-քնել էի, մեկ էլ տեսնամ՝ մենթեր եկան, ինձ հանին դուս, բերին ըստե: Պարզվեց՝ էդ վրացիք տամբուրում ծխելուց են եղեմ, մենթերը անցնելուց տեսել են, բռնել են, սրանք էլ ասել են, թե ըստեից են մեզ տվեմ, ու թե ո՞վ ամ տվե՛ մենթերը չեն հարցրեմ, վրացոց բաց են թողեմ, եկել են իմ տակի պոլկեն քրքրել ու տակիցս հանել են բարիզի սումկեն՝ իմ կոշիկները վրեն դրած... Ու հիմա ես ըստեղ եմ:
- Բա դու չես ասե՞, որ քոնը չի:
- Ասել եմ:
- Հավատացե՞լ են:
- Ոնց որ թե հա, գիշերը տարել էին Մոսկվա, բարիզի տունն էի ցույց տվել: Վախում եմ՝ բարիզը ինձ խառնի էդ գործին, կորցնելու բան չունի, իրա տանը ցախ են ճարել, չի կարա հրաժարվի էլ, ուղղակի կարա ասի, որ ես իրա հետն եմ եղել, Էնքան չարացած ամ աշխարհի ու իմ վրա, որ կասի՝ թող նա էլ իմ հետ վարի գնա:
- Դե չե, չեմ կարծում, դա արդեն ուրիշ հողված ամ:
- Հա, ես էլ եմ դրա վրա հույսս դնում, բայց դե վիստավոյ ամ, նորմալ մարդ չի, անկանխատեսելի բաներ կարա անի:
- Կարծում եմ՝ չի դիմի տենց ռիսկի:
- Տա՛ աստված:
- Լավ կլնի ամեն ինչ, մի մտածի, քո վրից երեսում ամ, որ դու բարիզ չես: Ես զարմանում եմ, որ միևնույն հիմա քեզ կարողացել են ըստեղ պահեն:
- Գրանցում չունեմ, դրա համար էլ կարողացել են պահեն:
- Քո կյանքը պիտի լավ դասավորվի, դու լավ մարդ ես, ուրիշը մատրասը ձեռիցս կաններ, իսկ դու կիսեցիր քո կոմֆորտը ինձ հետ:
- Եթե էդպիսի բաներով կյանքի որակ որոշեմ նախախնամությունը, ես հիմա Ռոկֆելլերի հարսը պիտի ըլնեի ու Ռիչարդ Գիրի կինը: Փոխարենը նստած եմ ես բանտի ծաղր տեսականում:

Դու էլ պիտի լավ կյանք ունենաս, Նաոյա:

- Չէ, ես գող եմ, իմ հոգին գողի հոգի ամ, գողությունը իմ համար բացասական բան չի, գոյատևելու հնարավորություն ամ: Ես մասնագիտություն չունեմ, իմ աշխարհը գողական աշխարհն ամ, քնը դա չի, քնը բարեկեցությունն ամ:

- Չեմ կարծում: Ես վանեցի ինձնից խաղաղ, հանգիստ, քաղքենաբարեկեցությունը առաջին ամուսնությանս վախճանի հետ միասին, ընտրեցի որոնումների ուղին, իսկ դա հայտնի չի, թե դեռ ուր կարա տանի:

- Ո՞ւր պիտի տանի: Կծեփես մի որոշ ժամանակ ըստեղին-ընդեղին ու էլի հետ կգնաս քո նախկին կյանքին: Զո՞հակա՞տին գրած ամ, անգե՞ն աչքով էրեւում ամ, դու կյանքի հատակի բնակիչ չես:

- Ես վաղուց դադարել էի կյանքը բաժանել հստակ առանձնացվող մակարդակների՝ բարձրահարկերի ու նկուղների: Իսկ էստեղ գտնվելուց հասկացա, որ իմ համար կյանքը հիմա մի ակնթարթ ամ դառե, ոչ մի հավերժ բան չկա, ամեն ինչ փոփոխական ամ, դրա համար կարելուղ մենակ ներկայով, ես ակնթարթի մեջ ինքնաբերական ապրելն ամ: Եսօր դու գող ես, վաղը փոփափոստղ ես, մյուս օրը՝ պառավ տատիկ, հետո մեռնելու ես, ու ոչ գողական կյանքն ես հետո տանելու, ոչ՝ աստղային առօրյադ, ոչ էլ՝ թռչունների: Հիմա ես չեմ ձգտում ոչ բարեկեցության, ոչ անձնական երջանկության: Ձգտում եմ մենակ սրտամտահոգու խաղաղությանը, որ կարողանամ նույնիսկ սենց ահավոր անախորժության մեջ ինձ կոմֆորտով զգամ: Եթե լինեի նվազ հանգիստ, հիմա հիստերիայից ու համայն աշխարհի նկատմամբ կատաղությունից մեռած կլիների: Նենց որ, Նաոյա, չկա ո՛չ բարեկեցություն, ո՛չ կարիք, ո՛չ կյանքի վերելներ, ո՛չ կյանքի հատակ: Դու ես որոշում, թե ուր ես գտնվում: Ես մարդիկ գիտեմ, որ չքավորության մեջ էնպես երջանիկ եմ, որ ամենահարուստն անգամ կնախանձեր: Այ տենց: Դուրս գամ ըստեղից, կծգտեմ ոչ մեկին վնաս չհասցնեմ, ինչով կարամ՝ օգնեմ, թե կարամ՝ երջանիկ կլինեմ, թե չե՝ ուրեմն ուղղակի կլինեմ:

Ճաշ են բերել, կանչում ամ Դիման:

- Ես ձեզ ջուր, լվացվե՞ք բանտային արքայադուստրերս:

Դիման հետաքրքիր տիպ ամ: Մենթ: Դիման հիմա ամ մենթ: Հետո կարող ամ Ձմեռ Պապ լինի: Կամ էլ՝ Դալայ Լամա:

Վասյան պատուհանիկը բացում ամ, ասում՝ բարեւ ձեզ, ու մեկնում ամ թասերը: Թասերում տուշոնկայի հոտ եկող սուպ ամ, վերմիշելով:

- Վասյա, ես Մոսկվա եմ գնացե՛լեկ:

- Հա, գիտեմ, դու մեզ համար ըստեղ տեղական տեսարժան վայրի նման մարդ ես դառել: Սաղ քեզ գիտեն, քո մասին են խոսում, հետեւում են գործի ընթացքին, հոգեբանական ճնշում են գործադրում հետաքննության վրա:

- Է՛հ, Վասյա, համա թե ասիր, շուտնիկ:

- Հա, ճիշտ եմ ասում, սաղ կայարանամերձ տերիտորիան ես գործի մասին ամ խոսում, գիտես թե Բալագոյեւում շա՛տ ամ սենց բաներ լինում: Մեկ էլ պատմում էին, թե մի հինգ տարի առաջ ոնց էին մի ինտերպոլի ռոզիսկի տակ գտնվող ռեցիդիվիստ բռնել:

Օպա, իմ գործը դառել ամ համաշխարհային հետապնդման տակ գտնվող ռեցիդիվիստի գործի համահավասար գործ:

- Հիմա դա լա՞վ ամ, թե՞ վատ:

- Դե, ոչ լավ ամ, ոչ վատ, Լյուսյա, ուղղակի աղմուկն ամ համահավասար: Ըստեղ քեզ համակրում են, մարդկանց մեղքն ես գալիս: Օլեգն էլ, Էն ջահել մենթը, որ Մոսկվա էր տարել քեզ, ըստեղ-ընդեղ պատմում ամ, որ յուրօրինակ կին ես: Ասում են՝ պիտի բաց թողնեն քեզ: Ուղղակի երկու կիլո խոտ գտնելը ըստեղ հազվադեպ հաջող օպերացիա ամ, Նենց որ, համբերի, քո էդ ծանոթին եթե կարան նստցնեն, քեզ բաց են թողնելու:

- Մերսի, Վասյա: Երկրորդը լցրու սաղ իմ հոգեպահուստ թասի մեջ, մենք հետո կուտենք: Ձվածե՛ղ: Զա՛ղցր: Տենց բան էլ չի տեսել:

- Հա, համով ամ, կուտես՝ կտենաս:

- Դե լավ, ապրես, Վասյա:

- Խնդրեմ, Լյուսյա, հաջող քեզ:

- Զեզ էլ, ապեր:

Նաոյան ինձ ամ նայում ու ժպտում ամ: Մազերը դարչնագույն, կարճ կտրած, քիթը փոքրիկ, ուղիղ ու սուր ծայրով, տղայավարի, փոքրիկ կրծքերով, միջին հասակով աղջիկ ամ Նաոյան: Ոչ սիրուն ամ, ոչ գեշ: Ոչ մի ձեւի չի: Տպավորությունը նենց ամ, որ թափանցիկ ամ, ավելի ճիշտ՝ դատարկ: Ի՛նչ կյանք ամ ունեցե, որ դատարկ չլինի: Ավկաշ ծնողներից փախած, փողոցում մեծացած, տասնչորս տարեկանում գաղութ ընկած, գողական կյանք ամ ունեցե Նաոյան: Ես տենցների հետ չեմ առնչվել երբեք: Գող ամ, բայց դե մարդ ամ: Վատն էլ չի ոնց որ: Տենաս՝ գլխում ի՛նչ ամ կատարվում հիմա:

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

- Նաղյա, բա որ ինձ նստացնե՞ն: Ես գաղութում կստակե՞մ:
- Չէ, ի՞նչ ես ասում, դու ընդե հարգանք, պատիվ կվայելես: Գաղութում խտացված են մարդկային բոլոր արատներն ու առավելությունները, Էստեղ շատ սուր ես զգում, թե ով ա բարի, ով՝ չար, ով կտա իրա հացի կեսը, ով կպահի՝ թաքուն ուտի: Դու որ ինձ հետ մատրասդ կխսեցիր, դու գաղութում շատ լավ կապրես:
- Դե լավ, մերսի: Բա որ բարիգին ծախե՞լ եմ: Դա ո՞նց կընդունվի քրեական աշխարհի կողմից: Ինձ չե՞ն քարկոծի, չե՞ն ասի՝ ստուկաչ:
- Դե քո հանգամանքներում չեն ասի: Դու հղի ես, քո ու քու երեխու մասին պիտի մտածես, համ է՛լ եթե եղ բարիգդ քեզ ըստեղ լավ նայած ըլներ, իսկ դու՝ իրան ծախած, եղ վախտ հլա կարող ա ինչ-որ բան-ման ասեին, իսկ որ նույնիսկ զուգարանի թուղթ ու ատամի չոտկ չի քեզ ըստեղ հասցրել, կասեին՝ լավ ես արել, ծախել ես: Արխային, դու գաղութում չեիր կորի: Ընդե հետաքրքիր մարդիկ շատ կան, քո մտածելակերպի էլ են հանդիպում: Ընդեղերը լինում ա՝ մարդիկ դառնում են ուժեղ հավատացյալ, տարբեր կրոնների, եհովական են դառնում, կամ բատյուշկի մոտ են գնում, մեկն էլ հա մեղիտացիաներ էր անում ընդե, գրքեր էր կարդում: Տուվինկա էր: Իմացանք, որ դառնել ա մոնաշկա Բուրյաթիայի ինչ-որ բուդդայական վանքում: Գաղութը լավ մարդուն ավելի ա լավնացնում, վատին ավելի ա վատացնում: Դե միջիններն էլ, որ ոչ մի տեսակ չեն, դատարկ ու փուչ են, ըստեղից ընդեղ են ծեփում: Դրանք ամենաահավորն են: Դրանք են ծախում սաղին, հաց թաքցնում, տեղական բոզ դառնում:
- Հա, Նաղյա, բայց ես գիտեմ, որ գաղութում լեքիանկա շեֆ կտրածները սեքսուալ ագրեսիա են անում:
- Հա, անում են, բայց եթե քեզ ճիշտ ես պահում, հասկանում են ու էլ չեն կպնում քեզ:
- Ո՞նց պիտի ճիշտ պահես:
- Պիտի կոպիտ չլնես, չնայես վերեկից ու մի տեսակ զգվանքով կամ արհամարհանքով: Գաղութում լեքիական սերը միակ լուսավոր պահն ա: Լինում են նեցերը, որ ուժեղ սեր ա լինում իրանց միջե: Բայց դրանք ագրեսիվ չեն, ագրեսիվ են նրանք, որ կատաղությունն են սեքսուալ ստորացման ենթարկելով նորեկների վրա թափում: Ուղղակի, որ զգում ես մոտենում են, միանգամից ասում ես, որ կուզեիր, բայց չես ուզում վարակես, քանի որ տրիխամոնոզ ունես: Ու վերջ: Դե դու հղի ես, քեզ բուրորովին եղ հարցով չեն կպնի:
- Դե լավ ա, ուղղակի ես զգվում եմ կանանցից: Միասեռ սիրո երեւույթից չեմ զգվում: Ֆիզիկապես զգվում եմ: Կեղտոտ կին ավելի շատ կա, քան՝ կեղտոտ տղամարդ: Կնոջ կառուցվածքն ա տենց: Իսկ գաղութում հո իդեալական հիգիենա չի՞ կարա լինի:
- Հա, ճիշտ ես ասում, ամեն մարդ չի, որ իրան մաքուր ա պահում տենց տեղ:
- Լավ ա, որ դու ըստեղ ես: Չէ, լավ չի իհարկե, որ բռնվել ես, ուղղակի հիմա լավ ա իմ համար, որ ես մենակ չեմ, գծվում էի մենակությունից: Ասա Դիմային, թող Էն պրապորին ասի՝ քեզ մատրաս ու աղյալ տան:
- Հա, մոռացել էի ասեմ:
- Դիմա՛, Դիմա՛:
- Դիման պատուհանիկը բացեց, ասեցինք, գնաց, հետ եկավ պրապորի հետ՝ մի մատրաս ու աղյալ ձեռներին:
- Օ՛Ֆ, լավ ա, գոնե տվին շուտ, նենց վատ ա, Նաղյա, ես երկաթի կառավարներին առանց մատրասի, ես դրանց վրա եմ մրսել, սենց հազ ա բռնել: Ասել էին՝ բժիշկ են կանչելու:
- Դիմա, բա ինձ բժիշկ պիտի կանչեին:
- Հա, հայտ են գրել, պիտի գա: Հիմա հավաքվի գնա քննիչի մոտ, կանչում ա:
- Գնում եմ:
- Բարեւ ձեզ, Ալեքսանդր Անատոլյեվիչ:
- Բարեւ ձեզ, նստեք:
- Հիմա ինձ բաց կթողնե՞ն:
- Ոչ, գործը այլ ընթացք ա ստանում, Մայքլն ասեց, որ դա ձերն ա, իրանը չի:
- Բա իմ փեսացուի տված ցուցմունքները հաշվի չեն առնվո՞ւմ:
- Ոչ, նա քո փեսացուն ա, նա կարա քո դեմ ցուցմունք չտա:
- Բա հիմա ի՞նչ ա լինելու:
- Վաղը առերեսում ենք անելու ձեզ ու Մայքլին: Նա ասել ա, որ դուք նարկոման եք ու որ եկել եք իրանից փող եք պարտք արել, որ խոտի բիզնես անեք, նա ձեզ փորձել ա համոզի, որ պետք չի, դուք պնդել եք, ու նա ձեզ փող ա տվել:
- Բայց դա զառանցանք ա, դուք ինձ տեսնում եք, ես նարկոմանի նմա՞ն եմ:
- Չէ, իմ կարծիքով նման չեք: Բայց ես կարող եմ սխալվել:
- Գիտեք ի՞նչ, ես չեի ուզում դրա մասին խոսալ, քանի որ դա գործին չի վերաբերում, բայց հիմա կասեմ, որ նարկոմանը Մայքլն ա: Վիստավոյ ա, գիտե՞ք՝ ի՞նչ ա վիստավոյը:
- Հա, կուրսի եմ՝ ինչ ա: Բայց հիմա ձեր խոսքն ա Մայքլի ու Յանայի խոսքի դեմ:

- Յանան Է՛լ ա ասում, թե ես նարկոման եմ:
- Հա, ասում ա:
- Բա ես հիմա ի՞նչ անեմ:
- Հիմա տվեք մի քանի մարդու անուն, որոնք կարող են հաստատել ձեր վարած կյանքի ոճը:
- Բայց իմ կյանքի ոճն ի՞նչ կապ ունի ես երկու կիլո խոտի հետ:
- Դե, բարոյական կերպար ա, ունի:
- Դե կասեմ:

Ու տվի մի քանի հոգու անուն Պիտերում ու Մոսկվայում: Նրանք իմ ընկերներն են, նրանք կարան հաստատեն, որ ես նորմալ մարդ եմ, ոչ նարկոման եմ, ոչ էլ՝ նարկոտիկ վաճառող:

- Դե լավ, ձեր առողջությունը ո՞նց ա, հարեանուհին հո չի՞ նեղացնում ձեզ:
- Չէ, ինչ եք ասում, ընդհակառակը, ընկեր ա ինձ, գրուցում ենք, մենակ չեմ, համենայն դեպս:

Իրան ի՞նչ են անելու:

- Չգիտեմ, նրա քննիչն ուրիշ ա:
- Վատը չի, մոլորված էակ ա, կյանքն ա գող սարքել իրան:
- Կյանքի վրա սեփական մեղքերը սաղացնելը հեշտ ա, ինչի՞ կյանքը ինձ գող չի սարքել:
- Ձեզ էլ քննիչ ա սարքել, էլի:
- Ուզում էիք ասել՝ մե՞նք: Ասեք, ես սովոր եմ: Ես ինքս եմ ընտրել իմ ուղին, ինչպես մյուսներն՝ իրենցը: Մանկուց ուզել եմ քննիչ դառնալ ու դառել եմ:

- Ո՞ր թվի ծնունդ եք:
- Վաթսուկյոթ:
- Ես էլ՝ վաթսուկյոթ: Մի սերունդ ենք:
- Հա, մի սերունդ ենք, Մայքլն էլ ա մեզ հետ մի սերնդից, նա էլ վաթսուկյոթ թիվ ա:
- Ընտանիք ունե՞ք:
- Հա, կին ու մի աղջիկ ունեմ, վեց տարեկան:
- Իմն էլ յոթ ա, երկրորդ դասարան ա արդեն երեւի գնում, պիտի Մոսկվա հասնեի, ու ուղարկեին ծնողներս, որ դարձ գնար, էն էլ ըստեղ հայտնվեցի:
- Դե լավ, մի հուսահատվեք եղպես, ամեն ինչ լավ կլինի:
- Դե ձեր ձեռն ա, կուզեք՝ լավ կլինի, կուզեք՝ վատ:
- Ոչ, եղպես չի, պիտի համեմատվեն ցուցմունքները, պիտի առերեսումներ արվեն: Այ, եթե ձեր ընկերներից կարողանային գան ըստեղ ցուցմունք տային ձեր օգտին, ասեին, որ Մայքլը վաճառող ա իրոք, դա ձեզ շատ փոփոխեր: Նամակներ գրեք նրան, մենք վաղը ցրիչների միջոցով Մոսկվա ու Պիտեր կգցենք փոստարկղերը, իրիկունը կամ մյուս օրը կհասնեն: Երկու օրից եթե գան, ցուցմունք տան ձեր օգտին, ձեզ համար շատ դրական կլինի:
- Հա, հիմա գնամ գրեմ, կտամ Դիմային: Դիման ձեր ամենալավ ախրանսիկն ա: Շատ լավ տղա ա:

- Հա, լավն ա, հայրը իմ ընկերն ա: Երկու տարի ա՝ տալիս ա բժշկական, կոնկուրսից դուրս ա մնում, ըստեղ ստաժ ա հավաքում: Հիմա երիտասարդները, եթե զբաղմունք չունեն, ռիսկի խմբի մեջ են մտնում իսկույն:

- Ես էլ ասեմ՝ ինչի ա տենց մարդկային: Բժիշկ ա դառնալու, լավ բժիշկ: Պարզ ա հիմա: Դե լավ, գնամ նամակներ գրեմ:

- Ցտեսություն:
- Ցտեսություն:

Կամերաս հլա մաքուր ա: Նենց եմ ինձ զգում, ոնց որ թե կամերան իմն ա, Նադյան էլ ինձ մոտ ա եկել մի երկու օրով: Կարո՞ղ ա՝ Նադյան ներդրված ա: Որ ինձանից ինֆորմացիա հավաքի: Կարող ա, ամեն ինչ էլ կարող ա: Դե, մեկ ա իմ համար, ես թաքցնելու բան չունեմ: Եկա, պատմեցի Նադյային քննիչի ասածը: Նադյան ասում ա՝ չեն գալու ընկերներդ: Ասում եմ՝ գալու են, ես իրանց շատ եմ օգնել, ամեն մեկին՝ յուրովի: Տենց չեն վարվի ինձ հետ, հո իրանց ծուլություն կամ անկապ վախի պատճառով չե՞ն թողի, որ ես հղի-հղի խալիսի խոտի համար բանտ նստեմ: Չէ, չեն թողի: Գրեմ: Գրեմ Պլաֆոնիչին, Կատյային, Տանյային, Տանյան հաստատ կգա, Տանյային ես պահել եմ, երբ ուտելու բան չի ունեցել: Տանյայի հերը Տուվայի ավտոնումիայում դեպուտատ ա, գալիս ա մթմա աղջկան Պիտերում տեսնելու, փող բերելու, դրա փոխարեն սաղ փողը տալիս ա արադի, աղջկան թողնում սոված... Տանյան էլ լացելով իմ տուն էր գալիս, մոտիկ էր ապրում, ասում էի՝ բան չկա, մի լացի, դու ինստիտուտիդ մասին մտածի, մի ավել աման ճաշ ա էլի, ըստեղ կուտես: Կատյայի հետ էր ապրում, հիմա Կատյան Մոսկվայ ա տեղափոխվել, Տանյան մնացել ա մենակ: Ո՞նց ա ապրելու: Մի հատ սիրած ուներ, կարող ա նա օգնի: Լավ աղջիկ ա, խելոք, սիրուն: Նա հաստատ կգա, որ իմանա ինձ հետ սենց բան ա պատահել: Դե-նիսն էլ կգա: Դենիսին օգնել եմ, երբ հալված-մաշված, լոմկեքի մեջ, պիվեն ձեռք եկել էր մոտս, թե՛ մեռնում եմ, փող պարտք արա հարեաններիցդ, տուր գնամ դոգա առնեմ: Ես էլ արաղ էի առել, բերել խմցրել, քնացրել էի: Հետո մի շաբաթ կողքից չեի հեռանում, մինչեւ լոմկեն պրծավ:

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

Հիմա աշխատում ամ, մի հատ լավ աղջկա հետ ամ ընկերություն անում՝ Ժենյա անունով, ազնվական ծագում ունի Ժենյան Մալախովա ամ:

Էլ ո՞ւմ գրեմ: Դե Յուլյան չի կարա գա, աշխատանքի ամ միշտ ու փոքր երեխա ունի: Տրուբաշն Էլ կգա: Դե ո՞վ չի գա որ... Սաղ Էլ կգան: Ես ինքս իմ գլուխը չեմ գովում, ուղղակի սթափ թվարկում եմ լավ ու վատ գործերս, դառնում ամ, որ լավը շատ ամ: Դա նորմալ ամ: Ես ինձ լավ եմ զգում, երբ օգնում եմ մարդկանց: Դա իմ կայքն ամ: Ու ամենակայքը նա ամ լինում, երբ մի լավ բան ես անում ու՝ անանուն: Տեսնում ես՝ ոնց ամ մարդ ուրախանում, ման ամ գալիս իրա բարերարին ու մտածում ամ, թե ո՞վ կլինի: Դու Էլ հեռվից նայում ես ու կայք ես ստանում: Ես պահանջ ունեմ մարդկանց օգնելու: Տենց ծնվել եմ: Որ պետքական չեմ զգում ինձ, դառնում եմ մոլախոտ ու ուզում եմ թե մեռնեմ: Եզդիզմ ամ: Լավություն անես քեզ լավ զգալու համար: Բայց վնասակար եզդիզմ չի: Ինչեւեւ, համարում եմ, որ ես վատ մարդ չեմ ու երեւի թե արժանի եմ, որ իմ նեղն ընկած տեղս մարդիկ Էլ ինձ ձեռք մեկնեն: Եսիմ, տենց ամ թվում ինձ: Գրեցի: Մի հատ Էլ գրեմ Պիտերի հայկական եկեղեցի: Ընդեղ Էլ ես ինձ ճանաչում, հո եկեղեցին իրա թեմի անդամին չի՞ հրաժարվի օգնել:

Վերջ: Գրել եմ հակիրճ, երեք-չորս նախադասությամբ, որ սենց-սենց, թյուրիմացություն ամ կատարվել, հարկավոր ամ ձեր ցուցմունքը այն մասին, որ ես օրենքը հարգող քաղաքացուհի եմ, նարկոման չեմ: Հակառակ դեպքում, իմ հետաքրքիր վիճակում, ասել ամ թե՝ հղի, ինձ սպասվում ամ բանտ չորսից ութ տարի՝ 228 հոդվածի համաձայն: Հասկանալի ու հակիրճ: Կգան: Հաստատ կգան:

Հագս: Բժիշկն ո՞ւր ամ սրանց խոստացած:

- Դիմա:

- Հա, ասա:

- Դիմա, ախր վատ եմ, բժիշկն ո՞ւր ամ:

- Եսի՞մ, կանչ ենք գրել, պիտի գա, Էլի:

- Ախր մուրթ ամ երեւի արդեն, չէ՞:

- Հա, ժամը ինն ամ:

- Դե Էլ չի գա:

- Հա, չի գա երեւի թե:

- Դիմա, դու բժիշկ ես ուզում դառնաս, չէ՞:

- Հա, ուզում եմ, երկու տարի ամ տալիս եմ, չեմ ընդունվում: Եկա միլիցիա, որ բանակ չտանեն, հետո կտամ վայելնի մեդիցինսկի ակադեմիա:

- Հա, տուր, ընդե լավ ես սովորացնում, իմ նախկին ամուսինս ընդեղ ամ սովորել ավարտել:

- Բա խի՞ եք բաժանվել:

- Որովհետեւ ես իրան Էլ պետք չէի, Էլ ավարտել էր, հիմա լենինգրադկա էր պետք պրապիսկայով, որ մնա Պիտերում:

- Հա՛, հասկանալի ամ:

- Հա, Դիմա, բա ես հիմա ի՞նչ անեմ, ախր հագս սպանում ամ:

- Դե, պիտի խորխաբեր խմես, Սոլուտանն ամ լավ:

- Թու, հիմա հենց Սոլուտանի անունն էր ինձ պակաս, վինտի հետ ամ ասոցիացիա անում Սոլուտանը, Դիմա:

- Հա, բայց դե Սոլուտանը ստեղծվել ամ, որ խորխ բերի, ոչ թե՝ պրիխոդ, Սոլուտանն ի՞նչ մեղավոր ամ, որ իրան տենց բռնաբարում ես, փոխում գործունեության ասպարեզը:

- Հա, ճիշտ ես ասում, Դիմա, ատոմս Էլ էին ստեղծել խաղաղ նպատակներով, վերջը Հիթլերիմ-Նազիստների դառավ: Բա փող չունեմ, Դիմա:

- Ես կառնեմ, կբերեմ: Ու՛իս, չե, չեղավ, չի կարելի քեզ Սոլուտան, հղի ես, դե լավ մի ուրիշ, ավելի մեղմ բան կբերեմ: Խոտերից սարքած:

- Լավ, կբերես, հիմա մի քիչ տաք ջուր բեր, լվացվեմ:

- Նաղյա, դու ուզո՞ւմ ես լվացվես:

- Եսիմ:

- Ո՞նց թե Եսիմ, կամ ուզում ես կամ չես ուզում, ասա, շուշուտ:

- Բա լվացվեմ ի՞նչ հագնեմ, փոխնորդ տրուսիկ չունեմ:

- Ոչ մի բան Էլ մի հագնի, ես քո կարծիքով հինգ օր ամ ըստեղ կեղտոտ քամակով նստա՞ծ եմ:

- Դե լավ, ուզում եմ:

Բերեց Դիման:

- Լվացվի, Նաղյա, հետո Էլ ես:

Հանվում ամ Նաղյան: Ինչ նիհար ա՛, ոնց որ տասնիրեք-տասնչորս տարեկան լինի, քամակը մի բուռ ամ: Տենաս՝ ի՞նչ ամ կատարվում սրա գլխում, խի՞ ամ գողություն անում ու համարում, որ դա նորմալ ամ: Մեղք ամ: Լավ ամ գոնե, որ չի խմում: Ի՞նչ անեմ, ո՞նց կարամ սրա ուղեղամտածուքը մի քիչ շեղեմ: Կարող ամ ներդրված ագենտ ամ, Էդ դեպքում իմ միջամտության կարիքը չու-

Նի, լավ էլ խաղում աս: Մենթի քածը: Դե մենթի քած աս, թե քած չի, հիմա իմ ամենամոտ մարդն աս: Մեղքն իրա վիզը, եթե տենց աս: Ես իմս կանեմ, թող ոնց ուզում աս դասավորվի հետո: Լվացվում աս: Ամաչում եմ նայեմ: Ես ծննդատանն էլ էի ամաչում նայեմ սափրված չուրերին, ընդե լրիվ անամոթաբար ստիպում էին բացել, տրուսիկ հագնել չկար, սաղ տկլոր էին: Երեխու տակաշորերից թաքուն տրուսիկաձեւ մի բան էինք սարքում, կապում մեզ, որ մարդ զգանք: Մարդու չուր որ բաց աս, մարդ իրան անպաշտպան աս զգում: Ինչ կոմպլեքս կար, երեխա բերելուց հետո վերացավ: Հիմա Նադյայի չուրին չեմ կարում նայեմ, համ հետաքրքիր աս, դե ուզում ես իմանաս էլի՝ իրանը ո՞նցն աս, ուրիշինը ի՞նչ ձեւի աս, քարի դարի ժառանգություն, էդ տեսակի հետաքրքրասիրություն: Պրծավ Նադյան:

-Դիմա, էլի բեր ջուր:

Բերեց:

Ես չեմ ամաչում: Նադյան էլ չի նայում: Իմ՝ գնացքից բերած ժուռնալն աս կարդում, ես էլ շրջվել եմ մեջքով ու լվացվում եմ: Տրուսիկս լվացի, ձեռիս ֆռառացնում եմ: Նադյան նայում աս ու ծիծաղում:

- Ի՞նչ ես անում:

- Չորացնում եմ: Թե չէ երկու օր չորանալու աս: Դու էլ տենց արա: Տրուսիկդ չե՞ս լվացե:

- Չէ, չեմ ուզում, վաղը մարդս պերեդաչա աս բերելու մեկ աս:

Տարօրինակ աս, սրա մարդը Մոսկվա չի՞ բա: Դե լավ, մենթի քած ես, թե քած չես, մեկ աս:

- Լյուսյա, քեզ պերեդաչա են բերել:

Տեսաւ ո՞վ աս բերել:

- Դիմա, ո՞վ աս բերել:

- Ասեց՝ փեսացուն եմ, բայց են Պաշան չի: Հիմա փեսացուդ որն աս, հը՞, Լյուսյա:

- Դե եսիմ է, Դիմա, երեւի ամեն մեկը յուրովի փեսացու աս:

- Տիպն ես, Լյուսյա, դու: Պատիկ ես, բայց ճատիկ ես:

- Հա, Դիմա, տենց աս:

- Հա, ի միջիայլոց, գիտե՞ս, որ քո Պաշային բաց են թողել երկու օր առաջ:

- Ո՞նց: Ե՞րբ:

- Երբ քեզ Մոսկվա էին տանում: Հերն էր եկել հետեւից: Եկավ, տարավ:

- Բա՞ ես: Բա ինձ խի՞ չտարավ:

- Զե՞ք տարել էին Մոսկվա:

Շանորդիք: Իմանալով են տենց արել: Պաշային երեւի ասել են, թե ինձ բաց են թողել արդեն...

- Դե լավ, տու պերեդաչա, Դիմա:

- Հիմա, ստուգում են ԿԴԴ-ում:

- Նադյա, Տրուբաչս աս, պերեդաչա աս բերել, ես իրան լքել եմ, ինքն ինձ պերեդաչա աս բերել:

- Դիմա:

- Ասա:

- Իմ Պաշան չի՞ կարա ինձ պերեդաչա բերի:

- Չէ, չի կարա, ռասպիսկա աս տվել, որ Մոսկվայից դուրս չի գալու:

- Օքեյ:

Բերել աս Դիման պերեդաչա: Մի տաս հատ իրեք ռոպեանոց վերմիշել աս, հատիկավոր չայ աս, զուգարանի թուղթ աս, շաքար աս, կոնֆետ աս, պասիր աս, երկու հատ խտո, երկու բուխանկա դարնիցկի հաց աս, մի բլոկ «Դալլաս» սիգարեթ աս, տաք շորեր աս, իմս չեն, հավաքել աս երեւի ըստեհ-ընդեհ, բայց լավ տաք են, լավ աս, հիմա չեմ սառի գոնե: Բայց տրուսիկ չկա: Է՛հ, Տրուբա՛չ, Տրուբա՛չ, բա չե՞ս մտածե, թե ես ոնց եմ մի տրուսիկով ըստեղ ապրում... Դե լավ, տղայ աս, չի հասկացե: Բայց ես պերեդաչի հենց տրուսիկի համար էի սպասում: Ատամի չոտկ աս ու կոլգեյթ, մի հատ էլ օճառ...

Պերեդաչա: Ես էլ ունեցա: Լավ աս:

- Դիմա, մի տաք ջուր տուր, վերմիշել ուտենք:

Լցրել եմ թաքուն թասի մեջ, տաք ջուրը վրեն լցրել, վերմիշելն ուտել աս, համեմունքը ցանում եմ վրեն, փոքր տոպրակի միջի յուղը լցնում վրեն... Համո՞վ... Նստել ուտում ենք:

- Նադյա, կյանքը լավ բան աս, չէ՞:

- Դու տիպ ես, հա: Բանտի ծակումն էլ ես ասում, թե կյանքը լավ բան աս:

- Հա, բա լավ աս, բա ի՞նչ աս: Պետությունը սաղ կյանքում իմ մասին չի մտածել, չի հոգացել, հիմա հոգում աս, կոչ ունեմ գլխավերեւ, կերակրում են... Երկու փեսացու ունեմ մեկի տեղը, ընկերներս շոր-մոր են հավաքել-դրգել, գնահատում են ինձ, սիրում են: Ի՞նչ բողոքելու բան ունեմ: Դե հիմա որ ըստեղ եմ, իմ հիմարությունից աս: Կոչիկներս տվեցի հիմարաբար Մայքլին, պառնեցի պոլկին՝ իմանալով, որ տակն ինչ աս դրած: Խելոք լինեի, մի քիչ երկար մտածեի՝ հիմա ըստեղ չէի լինի: Ես եմ մեղավոր: Դե լավ կլնի, էլի: Շատ, շատ մի շաբաթից բաց կթողնեն,

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

հենց ընկերներս գան ցուցմունք տան իմ օգտին, հայկական եկեղեցուց էլ մի թուղթ կուղարկեն, ու վերջ, կարծնի իմ բանտապատմությունը, ես էլ դասեր եմ քաղել սրանից, ոչ մի բան կյանքում հենց նենց չի լինում, ամեն ինչ իրա տեղին և կատարվում: Պիտի կարողանաս կյանքի դասերը տեսնես, հասկանաս տողերի արանքում:

- Դե տենց լինի, չուզողն էլ ես լինեմ:

- Հա կլինի, Նադյա, անպայման կլինի: Իմ Սասունցի Դավիթս բանտում ծնվելու համար չի ցրցամ տրվել, ևս մեծ մարդ և դառնալու:

- Հա, թող լինի, Լյուսյա:

- Ծխենք, քնենք հետո, Նադյա, հա՞:

- Հա:

Քնում ենք: Հագս մի քիչ ոնց որ թեթեացել ամ, թե շնչելն ամ օգնել, թե խտոն, նաղդի մի քիչ լավ ամ:

Ամա՛ն, էս ի՞նչ ցավ ամ, ի՞նչ ծակոց ամ, աջ կողքս վեր ամ թափում:

- Նադյա, վեր կաց, մեռնում եմ: Նադյաաաա:

Նադյան վեր ամ թռնում տեղից:

- Դիմա, Դիմա, Լյուսյան վատ ամ:

- Ի՞նչ ամ եղել, Լյուսյա:

- Դիմա, կողքս ծակում ամ ահավոր, մեռնում եմ, շտապ օգնություն կանչի:

- Չի գա շտապ օգնությունը ըստեղ, Լյուսյա:

- Կգա, կանչի, ասա՛ հղի ամ, կգան: Վայ, ինչ անտանելի ցավ ամ:

Եկավ շտապ օգնությունը: Մի կնիկ ամ: Ասում եմ՝ կողքս թափում ամ: Ասում ամ՝ դեղնախտ տա-րե՛լ ես: Հա, տարել եմ, յոթ տարեկան հասակում: Բայց բուժվել եմ ու մինչեւ հիմա բողոքներ չեն եղել: Դե, էդ կողմին լյարդդ ամ: Բեր մի հատ Նոշպա անեմ, բայց վաղը անպայման ասա՛ քեզ բե-րեն պոլիկլինիկա ստուգվելու, անալիզ պիտի տաս, տենանք՝ լյարդիդ վիճակն ինչ ամ:

Սրսկեց, բաց թողեց մի քիչ: Բայց նվվում ամ: Դիման դուռը թողել ամ բաց, նստել ամ կողքս ու գլուխս շոյում ամ: Բախտս բերել ամ ես բանտի ախրանիկների կողմից: Վաբշե ես բախտավոր եմ երեւի: Կարար Դավիթը դանակը մի քիչ կողք շարտեր, կմտներ քունքիս մեջ, ու մեռած կլի-նեի արդեն: Կարայի Տրուբաչին չհանդիպեի ու կմեռնեի անորոշ հիվանդությունից, բժիշկները չէին կարում հասկանալ, թե ինչ ամ կատարվում հետո, ժոյես հիսուներկուս էր, բայց ոչ մի տեղ ոչ մի բան չկարացին ճարեն: Ատամիս վերելը ֆյուս էր դառել, գնացի, ատամս հանեցի մայի-սի տոների նախօրյակին: Սկզբում գործիք չէին ճարում, հետո ճարեցին, գործի վերջ էր, բժշկու-հին, որ հարեանուհիս էր, ասեց՝ ինչի՞ ես սենց ուշացրել, արյան վարակում էր սկսվում արդեն, ասեցի՝ սպիդից եմ վախում, վախում եմ՝ վարակվեմ ատամնաբուժարանում: Քո մոտ եկա, որովհետեւ հարեանուհիս ես, վստահում եմ: Նենց որ, ես քանի՞, քանի՞ անգամ մագապուրծ եմ եղել մահից: Բա բախտավոր չեմ, ի՞նչ եմ:

- Դիմա, գնա, կտեսնեն, խոսք ու գրուց կսկսվի, գնա, ապեր:

- Հա, դու քնի, ես կգնամ: Լավ:

Քնեցի երեւի, որովհետեւ արթնացա, Դիման կանչում էր, թե՛ վեր կացեք, զուգարան գնա-ցեք: Նադյան վեդրոն վերցրեց, սսկվել էր խեղճը գիշերը, վախեցել էր երեւի: Սիրտս խառնում ամ, թե տոքսիկոզ ամ, թե, ասած էն բժշկուհու, լյարդս ամ, չեմ իմանում: Թթու լավաշ եմ ուզում: Տատիս եմ ուզում: Գնացիք զուգարան, եկանք: Դիման ասեց՝ ես գնում եմ, լավ կաց, կգամ կի-մանամ հետո՝ ինչ ասեցին պոլիկլինիկայում:

- Հաջող, Դիմա, շատ մերսիներ, դու իմ պահապան հրեշտակն ես ես բանտի ծակում:

Ժպտում ամ, կանաչ աչքերը փայլում են: Ինչ լավն ամ:

Ձյաճյա Սյոման ամ:

- Լյուսյա, ի՞նչ էր եղել գիշերը, վատացե՛լ էիր:

- Հա:

- Հեսա Օլեգը գա տանի քեզ պոլիկլինիկա:

Օլեգը: Դեղին մազերով մենթիկը, որ զարմացել էր, թե ոնց կարա մարդ ընտրի մի անգամ իրա նման մենթիկի հետ քնելու ու տաս օր բանտ նստելու միջեւ բանտ նստելը: Եկավ: Աչքերը թաքցնում ամ: Էլի ինձ շղթայեց իրան: Գնում ենք: Արդեն աշունացել ամ, հինգ օրում ամառը դա-ռել ամ աշուն: Բա սեպտեմբեր ամ, վախտն ամ:

Կողքս էլի ծակում ամ: Տեսա ի՞նչ ամ: Կնայեն հղիությանս վիճակն էլ, տեսնեն՝ ոնց ամ, դե լավ ամ: Օլեգը մի հատ չուպիկ ամ հանել, տալիս ամ ինձ:

- Ես հիշում եմ, որ քեզ պիտի խոտ առնեի, հետ գնալուց կառնեմ:

- Չէ, պետք չի, ես ունեմ արդեն, բերել են:

- Բա ի՞նչ ամ պետք:

Է՛հ, ինչ ասեմ, Օլեգ, քեզ, ասեմ՝ տրուսիկ ամ պե՛տք:

- Ոչ մի բան, Օլեգ:

Հասանք պոլիկլինիկա: Հերթ ա ըստեղ: Դե, աշուն ա, մարդիկ սկսում են հարբուխ, գրիպ ընկնել, պոլիկլինիկաներն էլ լցվում են: Ռուսները շատ են սիրում բժշկի գնալ: Մանավանդ տանտիկիններն ու թոշակառուները: Երեւի մարդամեջ դուս գալու պատրվակ ա: Ծերուկները տարրական մարդկային շփման կարիք ունեն, հարեւանուհիս, որ տեղամասային թերապեւտ էր Պիտերի պոլիկլինիկաներից մեկում, ասում էր՝ կանչեր են գրում, որ գրույց անեն: Խեղճ ծերուկներ:

Հերթը սաղ ինձ ա նայում: Հա, բա ես շղթայված եմ մենթին, ո՞նց չնայեն: Նստած իրար ականջի փսփսում են: Օլեգն ասում ա՝ արի գնանք, առանց հերթ մտնենք: Ասում եմ՝ արի: Գնում ենք, որ մտնենք, հերթը սկսում ա բզզալ, բանի տեղ չենք դնում, մտնում ենք կաբինետ:

- Բարեւ ձեզ:

- Բարեւ:

Մի վաթսուկին մոտ տիկին ա նստած՝ անկյանք, անզգացմունք դեմքով, դարձը երեսին գրած, դաժանության կնճիռները բերանի մոտ փակագծով հավաքած: Լավը չի: Դժբախտ կին ա, կյանքից դժգոհ, երեւում ա՝ դրա համար էլ չարացած ա կյանքի, մարդկանց վրա, բայց մասնագիտության բերումով պիտի օգնի մարդկանց, չնայած մեծ ուրախությամբ սեղանի սաղ մատիտները, քարտերը, ստետոսկոպը կշարտեր երեսներին, կասեր՝ հերիք նվաճաք, տղես ալկաշ ա, մարդս մեռել ա, աղջիկս քսան տարի առաջ գնացել ա Մոսկվա ապրելու ու երկու անգամ ա եկել՝ մեկ, որ գրանցումից դուրս գա, մեկ էլ՝ երբ հերը մեռել էր: Ես էլ շաքարախտ ունեմ, ջանս սաղ օրը քոր ա գալիս շաքարի ավելցուկից առաջացած, սաղ մարմնովս մեկ տարածված հերպեսի պատճառով: Դուք էլ եկել եք, թե՛ ըստեղս ա ցավում, ընդեղս ա ցավում, իմս էլ ա ցավում, ռադ եղեք, գնացեք, թողեք ես իմ դարդով տապալկվեմ: Երեւի սենց մի կյանքի տեր կին ա ես բժշկուհին: Մեղք ա:

- Ի՞նչ բողբոջներ ունեք:

- Գիշերը ցավի պրիստուկ եմ ունեցել աջ կողքիս, ահավոր ուժեղ ցավ էր: Շտապ օգնության բժշկուհին ասեց, որ հնարավոր ա՝ լյարդս լինի: Երեխա ժամանակ դեղնախտ եմ տարել:

- Շտապ օգնության բժշկուհին ինձ համար հեղինակություն չի: Հանեք ձեռնաշղթաները:

Օլեգը հանում ա, դուրս ա գալիս:

- Հանվեք գոտկատեղից վերել ու պառկեք թախտին:

Հանում, պառկում եմ: Ոտներս ծալում եմ, հիշում եմ, որ դեղնախտ էի երեխա վախտս, տենց էին զննում:

- Եսպես ցավ կա՞:

- Հա, կա:

- Բա եսպե՞ս:

- Հա, կա:

- Բա եսպե՞ս:

- Էլի կա:

- Սիմուլյացիա եք անո՞ւմ: Որ բաց թողնեն բանտից, հա՞:

Աման, սա լրիվ շաշ ա: Այսինքն, կարող ա անում են տենց:

- Չէ, ինչ եք ասում, ես համ էլ հոյի եմ:

- Հագնվեք: Ձեր լյարդը նորմալ ա, մեծացած չի: Գնացեք գինեկոլոգի մոտ, կարող ա իրա բնագավառի պրոբլեմ ա:

- Շնորհակալություն:

- Խնդրեմ: Ձեզ խի՞ են բռնել:

Ասում եմ: Չի հավատում, երեւում ա: Մարդ եթե ուզում ա հավատա՝ հավատում ա, եթե չէ՝ չէ: Բացարձակ սուտ ու ճշմարտություն չկա: Ով միշտ սպասում ա, որ իրան պիտի խաբեն՝ խաբում են, ով չի սպասում՝ չեն խաբում: Հիմա սրան սաղ խաբել են, խաբում են ու պիտի խաբեն: Սա ծնվել ա ու ապրում ա ստի ու ստորության մեջ: Ինքն ա մեղավոր: Սրան սաղ պիտի միշտ զգեն:

- Չեք հավատում, չէ՞:

- Չէ, ես լավ գիտեմ ձեր նմաններին, շատ եմ հանդիպել:

- Գիտեք ի՞նչ, իմ անախորժությունը վաղ թե ուշ կվերջանա, իսկ ձերը ձգվում ա մի ամբողջ կյանք ու երբեք չի վերջանա, որովհետեւ դուք ի վիճակի չեք ձեր ճղճիմ անձնական պրոբլեմներից դուրս որեւէ բան տեսնել, միշտ վատն եք սպասում կյանքից ու ստանում եք: Փոխե՛ք ձեր վերաբերմունքը կյանքի, մարդկանց հանդեպ, թե չէ ծերանոցում եք վերջացնելու ձեր օրերը, մենակ ու մոռացված բոլորի կողմից:

Փորձում ա ինձ լռեցնի, ես չեմ լռում, հանում ա դռնից, ես գոռում եմ, ու տենց միևնույն վերջ ասեցի, ինչ ուզում էի: Վերջում էլ ասեցի, որ ինքը ինձ շատ օգնեց: Օլեգը թեւս քաշում ա, թե՛ արի, ես բաց եմ ընկել, կարմրել եմ, ինձ Զրիստոս եմ երեւակայում, որ աշխարհ ա փրկում...

Մարդիկ նայում են ինձ, բան չեն հասկանում, երեւի մտածում են, թե նարկոման եմ, լոմկա

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

ա մոտս, ցանցառ-ցանցառ դուս եմ տալիս...

Իջանք մի հարկ ներքեւ, Օլեգն ասում ա՝ քեզ հանգիստ պահի, թե չէ կտանեմ կամերա, գինեկոլոգի մոտ չեմ տանի: Ասում եմ՝ վերջ, էլ չեմ անի տենց: Գինեկոլոգի մոտ հերթ չկա: Բալագոյեում կանայք առողջ են եւ կողմից երեւի: Լավ ա, լվացվել եմ առավոտը, գինեկոլոգի մոտ կեղտոտ, նույնիսկ ամենափնթի կինը չի գնում:

Մի ջահել տղա ա, վա՛յ: Շատ ա ջահել, մոտ մի քսանհինգ տարեկան: Դե ի՞նչ անեմ, բժիշկ ա: Ասում եմ՝ ինչ ա եղել, պրիստուպի մասին, ասում եմ, որ հղի եմ: Բարձրացնում ա ինձ գինեկոլոգիական բազկաթռի վրա: Ամենատհաճ բժշկական պրոցեդուրան ա: Ուտերդ չոռն ես մի օտար մարդու առաջ, ամենագաղտնի, ամենամոթ տեղերդ շուռ տված նասկու նման ցույց ես տալիս: Հիմա ես ջահելն ա: Ձեռնոց ա հագնում, ձեռք կոխում ա մեջս, ըստեղ ա սխմում, ընդեղ ա սխմում, հարցնում ա՝ ցավում ա՞, ասում եմ՝ չէ:

Հագնվում եմ, ասում ա՝ նորմալ հղիություն ա, վեց շաբաթական: Վեց շաբաթական ա, գիտեմ, հղիանալու օրն էլ գիտեմ, ժամն էլ: Ես միշտ իմանում եմ, զգում եմ, որ մեկը մտնում ա մարմնիս մեջ հասունանալու համար:

- Լավ, բա ի՞նչն ա պրիստուպ առաջացրել ինձ մոտ:

- Եսիմ, չեմ կարա ասեմ, ընդհանուր անալիզներ ա պետք տալ, էխոյով նայել: Բայց էխոս վճարովի ա:

- Իսկ դուք չե՞ք կարա ինձ օգնեք, որ ինձ տեղափոխեն բանտից գոնե հոսպիտալ:

- Ըստեղ հոսպիտալ չկա:

Հազաճի:

- Կարո՞ղ ա հազից կույր աղիքդ ա կծկվել: Որտե՞ղդ ա կոնկրետ ցավում:

Ցույց եմ տալիս:

- Դա կույր աղիք չի, կամ լյարդ ա, կամ՝ լեղապարկ:

- Բա ի՞նչ անեմ:

- Անալիզ տուր:

- Շնորհակալ եմ:

Դուրս եկա, Օլեգը նստած ա:

- Ասեց՝ անալիզներ պիտի տաս:

- Չես կարա դու ըստեղ անալիզներ տաս, պրապիսկա չունես:

- Հա, բա հիմա ես բանտում եմ, չէ՞, ապրում, ուրեմն գրանցումս էլ բանտի ա, բանտն էլ Բալագոյե ա, տենց չի՞:

- Տենց ա, բայց ես իրավասու չեմ, գնանք վարչություն, ընդե ասենք, տեսնենք՝ ինչ են ասում:

Գնում ենք պուրակի միջով: Ի՞նչ լավ օդ ա մաքուր: Տերեւները թափվել են, արդեն խշխշան աշուն ա, իմ սիրած ձեւի աշուն ա: Երեխա վախտս գնում էի պուրակ, սոսիների ծառերի տակ միշտ լիքը տերեւներ էին լինում թափված, առավոտները սրբում էին թուրքերը, իսկ իրիկվա կողմ էլի հավաքվում էր: Գնում էի ու կոշիկներովս սկսում էի ձեւել տերեւակույտը: Եղ խշխշոցի ձայնը աշնանային երաժշտություն էր, ռիթմով էի ձեւում, թխկթխկացնելով, կամ էլ դանդաղ, վալսի տեմպով...

Բալագոյեի աշուն ա, սիրուն աշուն ա:

- Օլեգ, արի ըստեղ մի քիչ ման գանք, ես մի շաբաթ ա՝ մաքուր օդ չեմ շնչում, հղի եմ, պետք ա ինձ:

- Լավ, վրես ժամ չեն դրել:

- Մենակ մի խոսա, լա՞վ, Օլեգ:

- Լավ, կլնեմ:

Գնում ենք պուրակի արահետով, ես եմ վարում մեր իրար գամված զույգը զբոսանքի ընթացքում. Օլեգն իմ մի մասն ա կազմում, իմ ստվերն ա: Վազում եմ՝ ինքն էլ ա վազում, կանգնում եմ երեք ծառի մեջտեղը ու պտտվում՝ ինքն էլ ա պտտվում, ծիծաղում եմ՝ ինքն էլ ա ծիծաղում, փոքրաքանակ տերեւների միջով խշխշացնելով վալս եմ պարում իրա հետ, աչատրյանի վալսը քթիս տակ մոմալով... Կա՛յֆ... Կյանքը հիասքանչ բան ա, ի՞նչ ուզում ա, լինի: Բանտ չկա, վրես սարքած գործ չկա, մի տրուսիկավոր գոյության պայքար չկա, Մայքլ չկա, ոչ մի վատ բան չկա, սաղ իլյուզիայ ա, կա մենակ ես պահը, Բալագոյան աշնան հիասքանչ պահը...

Հոգնեցի:

- Օլեգ, հոգնել եմ, գնանք տուն:

Տուն: Տո՛ւն: Ի՞նչ տուն: Որտե՞ղ ա իմ տունը: Բանտի կամերա՞ն ա իմ տունը: Հա ընդեղ ա իմ տունը... Տուն եմ ստացել Բալագոյեի բանտի կամերայում: Որ ես պատմությունը վերջանա, գալու եմ Բալագոյե ապրելու: Ըստեղ բարի մենթեր են: Մարդ պիտի նեսց տեղ ապրի, որտեղ բարի մենթեր են: Անպայման գալու եմ ապրեմ ըստեղ: Ի՞նչ ա որ: Քաղաք ա, էլի, փոքրիկ քաղաք: Պաշային կառնեմ, կգանք ըստեղ կապրենք: Կա՛ֆե կբացեմ, անունը կդնեմ «Լյուսայի մոտ», Պիտերից Մոսկվա գնացող սաղ նեֆորմալները կգան իմ մոտ համով, Էժան կարկան-

դակներ կուտեն, վատրուշկաներ կուտեն, թփով տոլմա կուտեն: Լավ կլինի: Կենդանի երաժշտություն կլինի, ժամանակի հետ Բալագոյեն կդառնա կուլտուրական կենտրոն, ռոք փառատոններ կանցնեն ըստեղ, Բալագոյեն կսարքեն նեֆորմալ շարժման կուլտուրական կենտրոն: Մենակ թե ես պատմության միջից պատվով դուրս գամ: Դուրս կգամ: Լավ մարդու հետ շատ վատ բան չի կարա պատահի, իսկ ես, օբյեկտիվ նայած, երեւի ավելի շուտ լավ մարդ եմ, քան վատ: Վատություն, համեմայն դեպս, դիտավորյալ, ձգտել եմ չանել: Գուցե սենց էր պետք, որ ես ըստեղ ընկնեմ, որ հետո Բալագոյեն սիրեմ ու մնամ բարգավաճացնեմ... Օստապ Բենդերն եմ, Բալագոյեն էլ Վասյուկինն ա, որ պիտի դառնա շախմատի համաշխարհային կենտրոն...

Վանի պապիս, Ցվետանայի ու Օստապ Բենդերի միահամուռ ռեինկարնացիան եմ...

Օլեգը սուս-փուս գալիս ա: Մանթրաժի մեջ ա ոնց որ: Չի հասկանում՝ ես ինչ պտուղ եմ, ինչ երեւոյթ եմ, որ ես անմխիթար վիճակում սենց ծրագրեր ունեմ: Հա՛, պարզվում ա՝ բարձրաձայն եմ մտորել ես սաղ... Հանում ա բանալին, անջատում ինձ իրանից:

- Գնա, տաս քուպեից գնացք ա գնում Պիտեր, գնա Նստի, փախի, ես մի երկու ժամ կմնամ ըստեղերը, որ քեզ ման չգան, հետո կասեմ՝ փախել ա զուգարանից: Գնա, Լյուսյա, բանտը քո տեղը չի, գնա:

- Չէ, Օլեգ, չեմ գնա, ինչ կլինի՝ կլինի: Հիմար հո չե՞ս, դավայ, հագցրու ձեռնաշղթան, գնանք: Շնորհակալ եմ քեզանից, իհարկե, բայց պետք չի: Որ տենամ հաստատ Նստացնելու են, կասեմ քեզ, կփախցնես էդ վախտ:

- Էլ հնարավորություն չի լինի, չես ուզում՝ չես ուզում, ինչ անեմ, գնանք ՆԳ բաժին:

Հասանք բանտ: Օլեգը իջացնում ա ինձ կամերաս, հանում ա ձեռնաշղթաները, նայում ա ինձ.

- Ես քեզ երբեք չեմ մոռանա, դու ինձ ուրիշ մարդ սարքեցիր երկու օրվա մեջ: Գնամ դիմում գրեմ, դուրս գամ, գնամ օդաչուների կուրսերի, միշտ երազել եմ օդաչու դառնամ, ռիսկ չեմ արել, մտածել եմ, թե խելքս հերիք չի տա: Հիմա գնալու եմ փորձեմ, կստացվի՝ կստացվի, չե՞ գոնե սաղ կյանքս գլխիս չեմ տա, որ չփորձեցի: Քեզ երջանկություն եմ ցանկանում, քո մոտ ամեն ինչ կստացվի: Տենց լավատես մարդու մոտ չի կարա չստացվի:

Կռնում ա, թշիցս պաչում, բռնում եմ, շրթունքներին հպում շրթունքներս, ու մեղմ, ոնց ես սիրում եմ, առանց սեղմելու շրթունքներովս բռնում եմ տաք, մսոտ, համարյա դեռատի վերելի շրթունքն ու համբուրում եմ:

- Մերսի:

- Սրտանց էր, տար հետդ, քեզ թող հաջողություն բերի, Օլեգ: Գնաս բարով, տղա:

- Մնաս բարով, Լյուսյա...

Կամերան նույնն ա, Նադյան լվացել ա ըստեղերը, ապրի: Վեդրոն չլներ, կարար ճամբարի պալատի տեղ անցնել մեր կամերան: Նադյային պատմում եմ՝ ինչ ասեցին ինձ պոլիկլինիկայում, ասեցի, որ ման ենք եկել Օլեգի հետ: Չկայացած փախուստի մասին բան չասեցի, եթե մենթի քած ա, կծախի, են երեխուն վատ կլինի:

Նադյան ասում ա.

- Դու ինչ-որ հատուկ տեսակի ֆյուլիդներ ունես, որ մարդկանց գրավում են: Ես առաջին անգամ եմ տեսնում, որ մենթերը հանցագործի հետ տենց նուրբ, սրտանց վարվեն: Դու ի՞նչ ես անում մարդկանց հետ:

- Ոչ մի բան էլ չեմ անում, ուղղակի չեմ փակվում, սիրտս բաց եմ պահում, մարդկանց մեջ լավ բաներ եմ ման գալիս ու գտնում եմ, սկսում եմ համակրել, դե իրանք էլ պատասխանում են ինձ: Ոչ մի գաղտնիք չկա, ես կախարդ չեմ, ոչ էլ Վանգա եմ, սովորական Լյուսյա եմ:

Դե լավ, սաղ ես վերջերս ինձ գովում են, կսկսեմ երեւակայել, իրոք կսկսեմ հավատալ, որ ինչ-որ հատուկ տիպ եմ: Կսկսեմ փչանալ՝ դեռ չսկսած սարքվել: Չի կարելի: Ես հո գիտեմ, թե ես ոնցն եմ, գիտեմ, որ պրիմիտիվ, միջին IQ- ի տեր կին եմ, որը չի կարողանում կյանքում նորմալ իրա տեղը նույնիսկ գտնի, ըստեղից ընդել ա ծեփում մեծ, վառ լամպի շուրջը պտտվող մժեղի նման, Էնքան ա պտտվում, մինչեւ ուժասպառ ընկնում ա, կամ էլ թեւերն ա վառվում լամպի տաքությունից: Լամպը կյանքս ա: Ալտերնատիվա ունե՞մ: Չունեմ: Կամ պիտի դառնամ ջերմադիմացկուն, կամ խամրած լամպ ընտրեմ, որը չեմ ուզում, կամ պիտի մժեղ չլինեմ, բայց ԵՄ, պիտի մուտացիայի ենթարկվեմ, դառնամ սուպերմժեղ, իսկ սուպերմժեղ դառնալու համար պիտի սենց թոհուրեռի միջով անցնե՞մ: Հա, երեւի: Կարո՞ղ ա՝ սա դեռ սկիզբն ա, դեռ շատ ու շատ բաներ են ինձ սպասում: Կարող ա: Կարեւորը նա ա, որ լամպը չխամրի: Ավելի լավ ա՝ պայթի իմ նման մժեղի հետ իրա պատրոնիկի հետ կենակցելուց, քան թե խամրի: Խամրած կյանքը իմ կյանքը չի, իմ ուղին չի:

Նադյային տարան քննիչի մոտ: Մենթի քած ա՞: Է՛, մեկ ա: Եթե մենթի քած ա, ուրեմն ստիպված ա: Հիշեցի Նադյայի երեխայական քամակը, մեղքս էլի եկավ: Դե, կարող ա մենթի քած չի, կարող ա բռնել են գողություն անելիս, բերել են ըստեղ, ինձ մոտ, ասել են՝ խոսքրու, եթե կա-

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

րաս նենց անես, որ պատմի քեզ, ինչ թաքցնում ամեզնից, ուրեմն քեզ կազատենք ու գործ չենք հարուցի: Կարող ար: Ամեն ինչ էլ կարող ար լինի: Դե, եթե տենց ար, ուրեմն ամեն ինչ լավ ար, ես թաքցնելու բան չունեմ, կգնա, կպատմի մենթերին, ինչ ես պատմել եմ, ու իրան կազատեն, կգնա Պիտեր, կարող ար կյանքը փոխի: Մարդ ար, էլի, ո՞վ կարա ուրիշին մեղադրի, դատի, սաղս էլ սխալական ենք: Թող լավ լինի կյանքը, լավ բան չի տեսել մինչեւ հիմա:

Ամեն:

Եկավ Նադյան:

- Մարդս աղվակատ ար ուղարկել, բայց հլա մեղադրանք չէին ներկայացրել, աղվակատն էլ չի սպասի, կգնա, Մոսկվայի աղվակատ ար, սաղ պատմել եմ, աղվակատն ասել ար՝ կլեպտոման ձեռացի:

- Խի՞ ձեռացի, դու հենց կլեպտոման ես, որ կաս, դու հիվանդ ես: Կտանեն հոգեբուժարան, չեն նստացնի, մի վախի, աղվակատդ ճիշտ ռազմավարություն ար ընտրել: Լսի, ինչ ասում ար, արա:

- Հա, ախր ես էլ չեմ հասկանում՝ ինչ ար կատարվում հետո, հենց մի վատ պահած բան եմ տեսնում, ուղեղս սկսում ար եփել, պլաններ մշակել, թե ոնց ձեռս գցեմ: Ու չեմ հանգստանում, մինչեւ չեմ անում մտածածս:

- Հա, Նադյա, հիվանդ ես հաստատ: Դե լավ, ես կաթ եմ ուզում խմեմ ու քնեմ մի քիչ, հետա երեւի կտանեն քննիչի մոտ, շուտ պիտի տանեին, պոլիկլինիկա էի գնացել, ասեց՝ ուրիշ կողմերը կգա առերեսում անի:

- Ձյաձյա Սյոմա, ջուր կտա՞ս:

- Առ, աղջիկս, ո՞նց ես: Կողքդ էլ չի ցավո՞ւմ:

- Չէ, հանգստացել ար, գիշերը տեսնեմ ի՞նչ ար անելու: Ման եկանք մի քիչ, Օլեգը տարել էր պուրակ, մաքուր օդ շնչեցի մի քիչ: Լավ եմ, ձյաձ Սյոմ, լավ եմ:

Խտոն սարքեցի, կում-կում խմեցի. Օխա՛յ, լավ ար: Քնեմ մի քիչ, հագս հանդարտվում ար ոնց որ, կողքս չի ծակում, զուգարանի թուղթ ու ատամի չոտկ ունեմ, մարդ եմ: Տրուսիկ չունեմ, բայց ոչինչ, զուգարանի թուղթը կծալծելեմ, տակդիր կսարքեմ՝ ոնց որ ամենօրյա լինում եմ, ու կկրեմ: Բան չկա, կոնցենտրացիոն ճամբարներում կնանիք ո՞նց եմ ապրել, ես էլ կապրեմ: Մարդ ընդունակ ար գոյատևել շատ ավելի դժվար պայմաններում, քան ինքը կարծում ար:

Քնել էի՞: Երեւի: Նադյան ար, ասում ար՝ քննիչդ կանչում ար: Վեր կացա, մազերս սանրեցի ու կանչեցի ձյաձյա Սյոմային:

- Բարեւ ձեզ:

- Բարեւ ձեզ, անցեք նստեք ես անկյունում, հիմա Մայքլին կբերեն, կսկսենք առերեսումը: Ձեզ տարան բժշկի, ի՞նչ ասեցին:

- Բան չկարողացան հայտնաբերել, ասեցին՝ անալիզներ ար պետք տալ, անալիզներ չեմ կարա տալ, որովհետեւ տեղի բնակիչ չեմ: Ասեցին՝ նորմալ հղիություն ար ընթանում ու վերջ:

- Դե, եթե ձեզ մեղադրանք ներկայացնենք, դուք պաշտոնապես կդառնաք Բալագոյեի բնակիչ, քանի որ կզրանցվեք տեղի բնակում: Էդ ժամանակ էլ կգնաք, անալիզներ կտաք: Դե, իսկ եթե չներկայացնենք, մի չորս օրից բաց կթողնենք, կգնաք ինքներդ ձեր կարիքները կհոգաք:

- Հա, երեւի ճիշտ եք ասում, մի քանի օրում բան չի լինի, նույնիսկ եթե հիվանդություն կա, ոչ թե սովորական մրսածություն: Կդիմանամ: Մենակ թե գիշերները նորից ցավի պրիստուպ չլինի:

Մայքլը եկավ:

- Բարեւ ձեզ:

- Բարեւ ձեզ: Նստեք աջ անկյունում, Միխայիլ:

Նստում ար, նայում ար ինձ ահավոր ատելությամբ լցված, արնակալած աչքերով: Ամեն մեկը մի սեւ, ինքն իրա շուրջը փաթաթված, հանգույցված օձ:

- Լուսինեն ասում ար, որ խոտը ձերն ար, ու իրա կոշիկները դուք եք դրել ձեր ուսապարկի վրա, քանի որ իր պայուսակում տեղ չի եղել: Համաձա՞յն եք:

- Ոչ, դա իմ ուսապարկը չի, իրանս ար:

Ու սկսում ար մի պատմություն անել, որտեղ ես մոտ հինգ տարվա նարկոտիկներ վաճառողի գլխավոր դերակատարն եմ, նարկոման, հակահասարակական էլեմենտ, մի խոսքով:

- Նարկոմանն ինքն ար եղել: Ասում եմ՝ եղել, որովհետեւ իրա ընկերուհի Յանայի հայտնվելուց հետո դադարել ար վիստ օգտագործել, նույնիսկ մարդկային կերպարանք ար սկսել ձեռք բերել: Մայքլ, ինչի՞ ես տենց անում, քոնս ար դա, ու ես էլ գիտեմ, դու էլ գիտես: Արի վերջացնենք ես սաղ պատմությունը, մարդ եղիր վերջապես մի անգամ գոնե: Ես հղի եմ, դու էլ գիտես: Ուզում ես, որ ես հղի վիճակով քո խոտի համար նստե՞մ:

- ոտն իմը չի, քոնս ար:

Ու սառած, դատարկ հայացքով նայում ա ոչ մի տեղի:

- Դե լավ, ձեր առերեսումից ոչ մի նոր բան չպարզվեց, սպասեք տեսնեք՝ ում օգտին են ցուցմունք տալու:

- Դե, դա ազնիվ չի, Ալեքսանդր Անատոլիևիչ: Մայքլը փող ունի, մի քանի մարդ կառնի, կգան կեղծ ցուցմունք կտան, իսկ ես համոզված չեմ, որ իմ օգտին ցուցմունք տվող կլինի, այսինքն՝ Մոսկվա կգային կտային, իսկ ըստեղ հասնել ա պետք: Մարդիկ իրանց կյանքն ունեն: Վերջապես մատնահետքեր էիք ասում, իմ մատնահետքերը եղ խոտի տոպրակի վրա չեն կարա լինեն, որովհետեւ ես ձեռք չեմ տվել դրան, իմը մենակ իմ կոշիկների վրա կարան լինեն: Տարեք ստուգեք, համեմատեք: Սա ազնիվ գործ չի:

- Դե լավ, վաղը կշարունակենք, ես էլ ընտանիք ունեմ, գնամ տուն: Մայքլ, մտածեք, դուք, եթե ինքներդ վիճառեք, ձեր վիճակը կթեթևացնեք, իսկ եթե մենք մատնահետքերով ապացուցենք, էլ ուշ կլինի: Լուսինե, ձեզ էլ առողջություն եմ ցանկանում, բարի գիշեր: Այսօր վերջ:

- Մայքլ, անասուն մի եղիր, խնդրում եմ, ընդունի, որ քոն ա, ես էլ ոչ մի վատ բան քո մասին չեմ ասի:

- Սիկտիր եղի, ստուկաչ...

Եղա...

Հետ եկա կամերա, նստել լացում եմ: Նաղյան մոտեցել ա, մազերս շոյում ա: Պատմեցի: Ասեց՝ միակ վարիանսը քո օգտին ցուցմունքներն ա: Նամակներ ես գրե, հիմա սպասի: Մի իրեք-չորս օրից քո տաս օրը լրանում ա, կամ մեղադրանք կներկայացնեն, կամ ադվակատ կտան: Ադվակատը կգանգի հորդ, հերդ կգա կօգնի քեզ: Զե, այ աղջի, ի՞նչ հեր գա ըստեղ, ես ավելի լավ ա մեռնեմ, քան թողնեմ հերս իմանա սրա մասին: Ինֆարկտ կստանա: Ինձ շատ ա սիրում: Ինքն էլ չի ջոկում, բայց շատ ա սիրում: Իմ մեջ իրան ա տեսնում, բայց ավելի ազատ, ավելի անկախ ու անվախ: Իրան ա տեսնում նենց, ոնց որ կլինեք, եթե մորս չուզեք, այլ իրան խառնվածքով ավելի հարմար մեկին, դիտ չգրեք, տուն չառնեք, ռեմոնտ չանեք տարիներով, չպատրաստվեք ապրել, այլ ապրեք, չվախենար կյանքը փոխել, սիրեք ու սիրվեք, ուղեղը մի քիչ կարողանար շեղել իրանից ու գուտ իրա պրոբլեմներից: Հերս լավ մարդ ա: Ազնիվ մարդ ա, հայրենասեր, մաքուր: Բայց դժբախտ ա: Իրա կեսի հետ չի որովհետեւ: Վաքշե ես միշտ մտածում եմ, որ եթե իմ մորս մարդն ուրիշ մարդ ըլներ, հորս կնիկն էլ՝ ուրիշ կնիկ, ամեն ինչ ընտիր կլինեք, սաղ երջանիկ կլինեին: Շատ հայ ընտանիքներ են տենց ապրում: Հասարակության կարծիքի գերի, երեխեքի ապագայով ըողարկված, իրականում անհայտ, նոր կյանքի նկատմամբ ունեցած վախով պահպանված ընտանիքներ, որտեղ սիրո հոտի փոխարեն կենցաղային կախվածության հոտ ա գալիս: Տենց ապրում են, ես էլ չեմ ուզել ապրեմ:

- Քնեք, Նաղյա: Ծիսեք ու քնեք: Էսօր ի՞նչ ենք կերել, չեմ հիշում, Նաղյա:

- Ուխա ենք կերել, պյուրե ու տապակած ձուկ:

- Հա, ճիշտ ա, ի՞նչ ա եղել ինձ հետ, հիշողությունս տկարացել ա, հոգնում եմ շուտ, ուշադրությունս չեմ կարում մի բանի վրա երկար բեռնեմ: Հիվանդ եմ երեւի: Երեւի: Կաթ խմեմ էլի: Զյաձյա Սյոմային կանչեցի, ջուր բերեց, խոտ սարքեցի, խմեցի: Քնեմ:

Վա՛յ, էլի սկսեց:

- Նաղյա, ձյաձյա Սյոմային ասա՝ սկորի կանչի:

Կանչեց, եկան, սրսկեցին, գնացին: Տենց բժշկություն ա երեւի հասնում բանտարկյալին՝ գան, սրսկեն, գնան: Բայց սա բան չի, նորմալ չի, լավ, մի օր մրսածությունից ներսս դառնա ինքն իրա մեջ կրակվող դարթս, բա Էսօր խի՞: Ըստե մի բան են չի: Ինչ որ կարելու օրգան ա փչացել: Դե լավ, մեկ ա, ես ըստեղ ոչինչ չեմ կարա անեմ, պիտի դիմանամ, մինչեւ դուրս գամ, եթե դուրս էլ չգամ, գոնե կարգավիճակս կդառնա ավելի պարզ, ու կարամ որպես բանտարկյալ ստանամ բժշկական օգնություն: Քնեմ:

Առավոտ:

Պզուկոտ ախրանսիկն ա հեսա գալու: Կեղտոտ վեդրոն թափելու իմ հերթն ա: Սուս-փուս, ցիկլի մեջ մտած, ռուսակոյե ռադիոյի հաղորդումների հերթականությունն անգիր արած, որովհետեւ մենթերը լսում են ռուսակոյե ռադիո, բանտի միապաղաղ առօրյան իմը դառած առօրյաս սկսվեց: Սովորել եմ ես ըստեղին արդեն, արդեն վատ չեմ զգում ինձ, ոչ մի տեղս չցավեք, լավ կլինեք, կարայի ինչքան ասես մնամ ըստեղ:

- Նաղյա, քեզ ե՞րբ են տանելու քննիչի մոտ:

- Եսիմ, բան չասին:

- Լավ կլինե՞ր քեզ բաց թողնեին, ես էլ քեզ նամակ կտայի, կտանեիր Տրուբաչին կտայիր:

- Հա, կտանեմ, եթե բաց թողնեն:

Պատուհանիկը բացում ա պզուկոտը, ասում ա՝ բարեւ ձեզ, հեսա ճաշ են բերելու:

Նաղյան «սեղան» ա գցում: Էն պոեզի ամսագիրը գցում ա ազատ կառավարին, դարնից-կի հացը մաս-մաս անում գրալի պոչով, դանակ չի կարելի ըստեղ, իրեք թուպեանոց վերմիշելից մնացած կարբոնատի համային ուժեղացուցիչի համեմունքը դնում ա «սեղանին», ու սպասում

Լուսինե Վայաչյան

Բալագոյե

ենք: Մարդ ենք: Սեղան ենք գցել, որ շուրջը հաց ուտենք:

Վասյան ա:

- Բարեւ ձեզ, համով բաներ եմ բերել ձեզ համար,- ու ժպտում ա:

Լցնում ա Վասյան բորչը մեր թասերը: Ուտում ենք: Նաղյան ասում ա՝ ըստեղ համով են կերակրում, գաղութում սենց համով չի: Բայց ընդեղ միանգամից չեն տալիս, ոնց որ ըստեղ: Երկրորդը գրեցկայ ա՝ կոտլետով: Նենց համով ա ըստեղի կոտլետը, դպրոցի կոտլետի նման ա մի քիչ, բայց Ամո ծյոծյայի կոտլետին չի հասնի: Ամո ծյոծյան կանգնում էր դպրոցի խոհանոցի մեծ սեղանի առաջ՝ ձեռները վեր քշտած, վերցնում էր բուռ-բուռ կոտլետի ֆարշից, մի ափից մյուսը գցում-բռնում մի երեք անգամ, հետո շարտում էր աղացած պաքսիմատով լիքը մեծ թասի մեջ: Մի տաս հատ տենց սարքում էր, հետո պաքսիմատի մեջ շուռումուռ տալիս, տափակացնում, կոտլետաձեւ տալիս ու դնում թավի մեջ: Յուրը տոժում էր, կոտլետը տապակվում մեջը, մենք էլ կանգնած նայում էինք էդ կախարդանքին, որ շուտով դառնալու էր կոտլետ-հաց՝ մտնելով թարմ կտրած զարբուշկի մեջ: Ամո ծյոծյան ինձ միշտ զարբուշկա էր տալիս: Շատ համով զարդիսի պյուրե ու տոմատի պաղիվկա էլ էինք վերցնում հաճախ, պաղիվկան էլ հո հիմիկվա քաղցր կետչուսները չէին, Ամո ծյոծյան դա էլ էր կախարդանքով անում, տոմատի մածուկը տապակում էր յուղի մեջ, հետո կամաց-կամաց եփած ջուր ավելացնում, հետո մի բուռ նախօրոք բոված ալյուր էր լցնում-խառնում, ու համով պաղիվկան պատրաստ էր: Դասատուներն էլ էին դպրոցում հաց ուտում, տնօրենն էլ, բոլորն ուտում էին: Ես նույնիսկ երկարօրյա չմալուս օրերին էի գնում դասերից հետո Էստեղ ճաշելու, ինչով խիստ նեղացնում էի տատիս, որ ճաշ սարքած ինձ էր սպասում... Ամո ծյոծյան ինձ սիրում էր, թշերիցս միշտ ցավոտ, ուժեղ բռնում էր, ոչ մեկին չէի ներում ես դա, մենակ Ամո ծյոծյային, որովհետեւ նա տենց համով կոտլետ էր սարքում: Տալիս էր ու ասում՝ կեր, շուկվի ջան, անուշ արա:

Ե՛հ, Ամո ծյոծյա, քո շուկվին հիմա բանտում կառավարի վրա քո կոտլետի վատ կրկնօրինակն ա ուտում: Բայց դե համով ա, բան չունեմ ասելու: Էսօր եղավ մի շաբաթ, ինչ ես ըստեղ եմ: Տեսես՝ Էսօր ի՞նչ ա լինելու: Հագս համարյա անցել ա, սրսկումից հետո լավ քնել եմ, Ֆեդյաս կուշտ ա: Լավ ա:

Կանչում ա պզուկոտը, թե՛ արի քնիչի մոտ:

- Բարեւ ձեզ:

- Բարեւ ձեզ: Անցեք, նստեք: Ինչպե՞ս եք ձեզ զգում:

- Շնորհակալ եմ, ոչինչ: Գիշերը էլի շտապ օգնությունն եկավ, սրսկեց, մի կերպ քնեցի: Զգիտեմ՝ ինչո՞ւմն ա բանը, ինչ-որ հիվանդություն ա սկսվում մոտս, շատ թույլ եմ, շուտ հոգնում եմ, ուշադրությունս անընդհատ ցրվում ա: Նորմալ հետազոտություն ա պետք ինձ:

- Համբերեք, բան չմնաց, մի երկու օրից պարզ կլինի, թե ինչ ա լինելու ձեր գործի հետ:

- Դե համբերում եմ, ճարս ինչ:

- Ձեր ընկերներից ոչ ոք չեկավ ձեր օգտին ցուցմունք տալու, դա վատ ա:

- Իսկ Մայքլի օգտի՞ն:

- Նրանն էլ չեկան:

- Բա հիմա ի՞նչ ա լինելու:

- Զգիտեմ, ճիշտն ասած, սպասում ենք դատախազի որոշմանը: Ես ներկայացրել եմ հետաքննության արդյունքները նրան, հիմա նրանից ա կախված, թե ում մեղադրանք կներկայացվի: Ձեր ցուցմունքը Մայքլի ցուցմունքի դեմ ա մնացել:

- Իսկ դուք ձեր կարծիքը հայտնե՞լ եք:

- Այո, իհարկե, ես ասել եմ, որ ամենայն հավանականությամբ Մայքլն ա ուսապարկի տերը:

- Շնորհակալ եմ:

- Զարմի, դա սոսկ իմ կարծիքն ա, դա պաշտոնական բնույթ չի կրում, եւ, առավել եւս, ոչինչ չի որոշում: Սպասենք:

- Հա, սպասենք:

- Ես ձեզ էլ հարցաքննության չեմ կանչելու, կարիքը չկա: Գնացեք եւ ձեզ լավ նայեք: Պահպանեք ձեզ:

- Շնորհակալություն: Հուսով եմ, որ լավ ավարտ կունենա եւ անհեթեթ պատմությունը:

- Ես էլ: Ցտեսություն:

- Ցտեսություն:

Կամերայում մարդ չկա, Նաղյան երեւի իրա քնիչի մոտ ա: Պառկեմ մի քիչ: Կողքս մենակ գիշերներն ա ծակում, ցերեկը սուս ա:

Մի բան լինել կարդալու: Քունս չի տանում: Բայց շատ թույլ եմ: Մարմինս սաղ կոտրատվում ա, սիրտս խառնում ա:

Նաղյան չկա: Պզուկոտի անունը չգիտեմ: Սա բոլորից բարձր ա միացնում ռուսկոյե ռադիոն: Երգում ա Տանյա Բուկանովան իրա լացականաժ ճրգերը: Մարդ կա՝ դուրս ա գալիս երեւի, որ Էսթան երգում ա: Ռեյտինգ ունի, սիրված ա: Աֆիշաների վրա երեւի գրում են «Սիրված եւ

ճանաչված երգչուհի Տառյանա Բուլանովա՝ իր նոր մենահամերգային ծրագրով»։ Չէ, տենց մենակ Չայաստանում են գրում, բոլորի աֆիշաներին անխտիր տենց են գրում, նույնիսկ եթե իրա հոր ու մորից, մի երկու ընկեր-ընկերուհուց բացի ոչ մեկը չի լսել իրա երգը։ Էդ Բուլանովան երեւի մարդուց բաժանվել ա, մնացել երեխու հետ մենակ ու սաղ աշխարհին հիմա երգում ա իրա միայնակ կնոջ երգերը։ Մենակ չեմ հասկանում, թե ո՞ւմ են պետք Եսքան շատ իրար նման երգեր, են էլ՝ մի երգչուհու ձայնով։

Ախրանսիկ, սակամերկիս ո՞ւր ա։ Բաց են թողել, գնացել ա տուն։ Յա, ո՞նց են բաց թողել։ Չաստատ մենթի քած էր։ Եկավ, իրա գործն արեց ու գնաց։ Ապրի, երեւի լավ արեց։ Չամենայն դեպս, Ալեքսանդր Անատոլյեվիչը հիմա ինձ հավատում ա։ Էլի մնացի մենակ իմ մտքերի հետ։ Շնչեմ մի քիչ։ Չետո ասեմ ինքս ինձ, որ հիմա ես ես չեմ։ Ես կդառնամ՝ որ լավանա գործերը, իսկ միջեւ Էդ կմսամ Չը-ես։

Վաղը Դիման ա։ Կանաչ աչքերով, բարի սրտով իմ պահապան հրեշտակը։ Պզուկոտից լվացվելու ջուր չեմ ուզի, ծուկի կտա, քամակս կտեսնի։ Կդիմանամ։ Երբ կլինի, էս երկու օրն անցնի։ Բայց ամոթ ընկերներիս, որ չեկան։ Չհարցրի՝ որեւէ մեկին անձամբ նամակ տվե՞լ են, ի՞նչ են ասել, խի՞ չեն տա ցուցմունք։ Եկեղեցին էլ քցեց... Կարո՞ղ ա չհիշեցին՝ ով եմ ես։ Բայց չէ, դժվար, աղջկա քավորի քույրը ընդեղ ա աշխատում, ուրեմն ուղղակի ականջի հետեւ են գցել, կամ էլ սրանք չեն հասցրել նամակս... Զննիչին էլ էլ չեմ տեսնի։ Օրս չի անցնելու։ Գոնե ինչ-որ բան էր կատարվում, սպասում էի հարցաքննությանը։ Չիմա ի՞նչ եմ անելու։ Ո՞նց եմ օրս սպանելու։ Զնե՛լ, քնե՛լ, քնե՛լ։ Կա՛թ խմել, չա՛յ խմել, գրե՛կա՛ ուտել, մի՛զե՛լ, ցա՛վ քաշել ու շա՛տ քնել։

Պզուկոտի ձայնն ա, հեռախոսով ինչ-որ աղջկա հետ ժամադրվում ա։ Դե, մենակ աղջկա կասեն՝ ծիծեռնակս, հո մորը չի՞ ասի։ Գնալու ա ժամադրության, ման են գալու, երեւի պիվա են խմելու, հետո սեքս են անելու։ Չետո կարող ա մի օր պզուկոտը կորցնի իրա պզուկները, ընտանիքավորվի, դառնա դայդին ամուսին, ես էլ վատ էի մտածում խեղճի մասին...

- Վեր կացեք, առավոտ ա։

Վեդրոն վերցրի, զուգարանի թղթի ռուլոնը, ատամի չոտկն ու կոլգեյթը օճառի հետ հպարտ-հպարտ տվի պզուկոտին, որ նա ինձ ուղեկցի զուգարան։

Վա՛յ, էս գիշեր պրիստուպ չեղավ, լավ ա, ուրեմն, կարող ա սարսափելի բան չկա։ Ամեն ինչ լավանում ա։ Լավ ա լինելու։ Չգում եմ։ Ոռի ինտուիցիա ունեմ, ճիշտ դուս չի գալիս երբեք, բայց հիմա ճիշտ ա երեւի թե։

Եկա, զուգարանում ծխել էի պիպի անելուց, պիպի անելուց կայֆ ա ծխելը, հեշտ ա գալիս պիպին։

Դիման եկավ։

- Դիմա, ինչ լավ ա, որ դու ըստեղ կաս, լուսավորում ես դու ըստեղ, գիտե՞ս։

- Է՛, Լյուսյա, ինձ մի ամաչացնի, մենթ եմ ես, հետո ի՞նչ՝ ժամանակավոր, բայց հիմա հո մենթ եմ։

- Չա, ես էլ բանտարկյալ եմ, ժամանակավոր։ Ամեն ինչն ա ժամանակավոր, Դիմա, հավերժ բան չկա։

- Բա հոգի՞ն։

- Չոգի էլ չկա։

- Բա ի՞նչ կա։

- Ոչինչ էլ չկա, սաղ երեւակայության արդյունք ա։ Մեր ուղեղների երեւակայության։ Էդ երեւակայությունն ա պատերազմներ ծնում, մարդասպաններ ու հերոսներ ծնում, սեր ու ատելություն ծնում։ Մենք բոլորս մեր երեւակայության գերին ենք, Դիմա։

- Է՛, անկապ բաներ ես խոսում, Լյուսյա։ Չոգի կա, հաստատ կա։

- Չէ, չկա, չկա ու չկա։ Դրախտ ու դժոխք էլ չկա։ Այսինքն՝ կա, բայց Էդ էլ հավերժ չի, մեր գլխում ա սաղ։ Ընդեղից գատ բան չկա։ Դժոխքը դառնում ա դրախտ, երբ սկսում ես զգալ դիմացինիդ ցավը, սկսում են ցավակցել, խղճալ։

- Բա ո՞նց թե, բա անդրժիրիմյան կյանք էլ չկա՞։

- Չէ, չկա։ Լիքը կյանքեր կան, մի կյանքը պրծնում ա՝ մյուսն ա սկսում, ու Եսպես անսկիզբ ու անվերջ, քանի կա լավ ու վատ, չար ու բարի, սեւ ու սպիտակ։

- Բա ի՞նչն ա կյանքից կյանք անցնում, եթե հոգի չկա։

- Զո ուղեղամտածուքի արդյունքը, կյանքիդ ընթացքում քո հավաքած երեւակայություններդ ու պատկերացումներդ, լավ ու վատ արաքներիդ, մտադրություններիդ գիտակցության հոսքը։

- Դժվար ա հասկանալը, Լյուսյա, Էդ ի՞նչ աշխարհայացք ա։

- Բուդդիզմ ա, Դիմա, ես էլ լրիվ չեմ հասկանում, բայց զգում եմ, որ դա ա ճշմարտությունը։

- Բա Աստված՞։ Աստված էլ չկա՞։

- Չէ, չկա։ Արարիչ Աստված չկա։

- Ո՞նց թե՛ չկա, բա ո՞ւմ ես աղոթում։

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

- Աստծուն եմ աղոթում, որը չկա, ես մտքեր եմ ուղարկում տիեզերք ուղղակի, համ էլ՝ Աստված կա, այսինքն՝ շատ աստվածներ կան, ուղղակի նրանք էլ մեզ նման հավերժ չեն: Մենք էլ ենք կարող ա վախտին աստված եղել: Հիմա մարդ ենք: Եթե սխալ ապրենք, կենդանական բնագոյներով առաջնորդվենք, մենակ մեր մասին մտածենք ու մեր հաճույքներին ու ցանկություններին գերի լինենք, կենդանի կծնվենք կամ էլ՝ մժեղ, տառական, հողաթափիկ ինֆուզորիա: Եթե ապրենք ճիշտ կյանքով, հաջորդը որակապես սրանից լավը կլինի:

- Չէ, արարիչ Աստված կա երեւի թե, Լյուսյա: Թե չէ՝ բա ո՞նց ա կյանք սկսվել, որտեղի՞ց են առաջացել բոլոր կենդանի էակները: Աստված ա ստեղծել:

- Լավ, Դիմա, բա էդ դեպքում Աստծուն ո՞վ ա ստեղծել:

- Ոչ ոք էլ չի ստեղծել, Աստված միշտ էլ եղել ա, Աստված ինքնակերտ ա:

- Բա խի՞ Աստված կարա ինքնակերտ լինի, մարդը, կենդանին, թռչունը կամ մժեղը չի կարա:

- Որովհետեւ նրանք Աստված չեն:

- Հետո ի՞նչ՝ Աստված չեն, ո՞վ ա ասել, որ Աստված կարա ինքնակերտ լինի, մյուսները չեն կարա:

- Եսիմ, Ավետարանում ա գրած:

- Հա, գրած ա, բայց մարդիկ են գրել Ավետարանը:

- Բայց Աստծու պատվիրաններն են էստեղ:

- Աստծու պատվիրանները ճիշտ պատվիրաններ են, բայց Աստծուն են:

- Դու քրիստոնյա չե՞ս, Լյուսյա:

- Քրիստոնյա եմ, Դիմա:

- Բա ո՞նց ես քրիստոնյա, որ չես հավատում նույնիսկ, որ Աստված կա:

- Հավատում եմ, ես չեմ հավատում, որ կա արարիչ Աստված, Դիմա: Ես հավատում եմ, որ եղել ա Քրիստոս, մի Աստծո որդին, որը եկել ա ես աշխարհը, որ մարդկանց մի քիչ բարոյական բաներ ներարկի, որ մարդիկ իրենք իրենց կարողանան փրկել: Քրիստոսը մեծ մարդ ա եղել, քրիստոնյաների հովանավոր Աստվածն էլ ա բարերար Աստված, ուղղակի Քրիստոսը մարդկանց մի նեղ ուսմունք ա բերել, որ մարդիկ կարողանան անընդհատ մարդ ծնվեն, միջեւ հասունական գիտակցության համար ավելի դժվար ըմբռնելի ու ընկալելի ուսմունքի հանդիպելու համար:

- Բուդդայի ուսմունքը նկատի ունե՞ս:

- Հա:

- Դե եսիմ, մտածել ա պետք:

- Հա, մտածի, Դիմա, ես ուսմունքին ամեն մեկը մենակ ա գալիս, ինքն ա գալիս, քարոզչություն չի սիրում ես ուսմունքը:

- Եղավ, Լյուսյա, շնորհակալ եմ, հետաքրքրի գրույց էր:

- Ինձ էլ էր հաճելի, Դիմա:

- Հիմա ճաշ կբերեն, առ, լվացվի: Բա դու որտեղի՞ց ես ծանոթ եղ ուսմունքին:

- Պիտեղում մի կես տարի բուդդայական հրատարակչությունում հավաքարար եմ աշխատել, էդ մարդիկ ինձ հիացնում ու զարմացնում էին անընդհատ, թվում էր, թե պրոբլեմներ չունեն, բոլորը Էսպիսի հանդարտ դեմքեր ունեին: Դե, ինձ էլ սկսեց հետաքրքրել, թե ո՞նց են եղպես անդրդվելի հանդարտություն, խաղաղություն իրանց ներսում պահպանում: Ու սկսեցի կարդալ ինչ տպագրում էին եղտեղ: Ես էլ լավ չեմ դեռ ջոկում ինչն ինչոց ա, բայց դե կամաց-կամաց կլինի, էլի: Ըստեղից դուրս գամ, կշարունակեմ ուսումնասիրել, հետաքրքրի ա: Ինձ դուր ա գալիս ամենաշատը, որ դու ես կերտում քո էսօրվա կյանքն էլ, ապագա կյանքերդ էլ, մինչեւ չես հասնում նրան, որ էլ չես լինում, մերվում ես վիթխարի ամայության հետ, հավերժության հետ, ու քանի որ չկաս՝ ոչինչ էլ չկա, ոչ պրոբլեմներ, ոչ ցավ, ոչ մահ, ոչ սեր ու հիսթափություն... Հա, հասկանում եմ, թվում ա, թե ամայությունից, դատարկությունից վատ բան չի կարա լինի, բայց էստեղ, ուր ոչինչ չկա, ոչինչ չի կատարվում, չի վրդովում ոչ մեկին, քանի որ ոչ մեկն էլ չկա, էլ չկա: Կա ու չկա միաժամանակ: Կարեւորը միայն պահն ա, պահի մեջ գիտակցականորեն, ինքնաբուխ լինելը: Երբ իմաստնանամ Էնքան, որ ընկալեմ՝ էլ չեմ լինի, էլ Լյուսյա չի լինի, որ ընկալի: Ընկալող չի լինի: Անում են՝ անող չկա, ցավում ա՝ ցավ քաշող չկա, սիրում են՝ սիրող չկա: Միայն կա ու չկա: Չկա ու կա:

- Է՛, լրիվ խառնեցիր ինձ: Հիմա բոլորովին բան չեմ հասկանում: Դե որ ոչ մի բան չկա, էլ ո՞ր ես անհանգստանում, թե բանտում ես, թե ազատության մեջ:

- Որովհետեւ մարդ եմ, դեռ կամ: Քանի կամ, ամեն ինչ էլ կա: Գլխիս մեջ կա:

- Դե լավ, Վասյան եկավ, հաց կեր:

- Վասյա, պրիվետ:

- Պրիվետ, Լյուսյա: Ընկերուհիդ գնա՞ց:

- Հա, գնաց, մենակ եմ էլի, չե՞ս տեսնում Դիմային եմ տանջում իմ ճշմարտության որոնում-

ների թեզերը պատմելով:

- Ինձ էլ պատմի, Լյուսյա:
- Չէ, Վասյա, հոգնել եմ: Ի՞նչ ա էսօր:
- Հավով սուպ ա, կարտոֆլի պյուրե, եփած հավ ու կիսել:

Լավ ա: Ուտում եմ, բախտս բերել ա ըստեղի կերակուրների առումով, շատ ա բերել: Տրա-յա-յա: Ուրախ եմ, ինքս էլ չգիտեմ ինչի: Կարելուր չի՞ ինչի, կարելուրն էն ա, որ ուրախ եմ: Վաս-յան խտոյ ա բերել: Վայ, մոռացա, Դիման դեղս բերել ա, խմեմ, հետո ուտեմ: Ինչ-որ անխոսնի հոտ եկող խոտի թուրմ ա՝ երեխա ժամանակվանից ծանոթ համով: Ոնց որ ժինգյալով հացի համ լինի: Կնձմնձուկի համի նման ա: Հունական օդի կա, օգու, դրա նման էլ ա: Օգուն օդի ա, որ քաղցրահամ ա, չնայած շաքար չկա, անխոսն ա տենց համ տալիս խաբուսիկ:

Կերա: Զնեմ: Ուզում եմ Դիմայի հետ խոսամ, կարելուր չի՞ ինչից, երեւի բուդդիզմից: Ես կա-րող ա չկարամ լավ աճեմ, թող իրա մեջ գոնե տարամտանք առաջանա, սկսի մտածել, կարող ա իրա մոտ ստացվի: Թե չէ՝ ես ստաբիլ մարդ չեմ, էսօր ես եմ մտածում, վաղը՝ ուրիշ բան: Թող գոնե Դիման ճշմարտության ուղին բռնի ու գնա, իրա մոտ կստացվի: Ես էլ՝ հեչ, հաջորդ կյան-քում: Կարելուր չեմ ես: Ես անսկատ կուզեմ լինեմ, զուգարանի թղթի նման: Պետքական բան ա, քանի կա՝ չես նկատում, օգտագործում ես, բայց որ չի լինում՝ անհարմարություններ են առա-ջանում: Այ տենց կուզեմ լինեմ, միշտ ձեռքի տակ ու անսկատ, տենց կուզեմ ապրեմ, ընկալվեմ: Շատ բաներ չեմ ուզում, միայն ուզում եմ պետքական լինել զուգարանի թղթի մակարդակով:

Կերա, ծխեցի, քնում եմ, ցերեկները Դիմայի հետ խոսալ չի կարելի շատ, իրա վրա խոսք ու գրույց կգա:

Կողքս էլի ծակում ա:

- Դիմա, էլի ծակում ա կողքս:

- Առ, նոշպա եմ բերել, երկու հատ խմի, մեկ էլ շտապ օգնություն չկանչենք, մոռնաթով են դրանք ըստեղ գալիս: Կողքի կամերան լուսկեքի մեջ նարկոման են բերել, գիշերը նրան ա պետք լինելու շտապ օգնությունը:

- Ջահե՞լ ա:

- Հա, մի տասնութ տարեկան երեւի: Կայարանում են բռնել, ծակված անջատված, օբիսկ են արել, ջեբը դոգա են գտել, բերել են ըստեղ: Մեղք ա:

- Դիմա, ե՞րբ են բերել:

- Իրիկունը, հիմա հեսա սկսելու ա ոռնալ:

- Ասա՝ շնչի իմ նման:

- Կասեմ, Լյուսյա, բայց չի անի:

- Բա ի՞նչ անենք:

- Ոչ մի բան, շտապ օգնությունը կգա անալգին-դիմիդրոլ կանի, կքնի, վաղը ծնողները կգան-կտանեն, զանգել ասել են:

- Մեղք ա:

- Հա, մեղք ա:

Նոշպան օգնեց մի կես ժամից: Ականջս ձենի ա, սպասում եմ, որ են խեղճ նարկոմանը ոռ-նա: Չի ոռնում: Զնեմ:

Ոռնում ա: Անցուդարձ ա սկսել, երեւի շտապ օգնությունն ա եկել: Մի կես ժամից լուվեց:

Առավոտ ա:

Դիման վեդրոս վերցրել ա, որ տանի: Ասում եմ՝ չէ, տուր, ամոթ ա, իմ կեղտաջրերս խի՞ դու տանես: Ասում ա՝ բան չկա, իմ քույրն ես, չէ՞: Լավ, թող տանի, բայց չեմ թողնի՝ թափի: Եթե ինձ վաղը չէ մյուս օրը բաց թողնեն, ուրեմն ես էլ Դիմային չեմ տեսնի՞:

- Դիմա, ես քեզ էլ չեմ տեսնի:

- Կտեսնես, ես գալու եմ քեզ գնացք նստացնեմ, անփող ո՞նց ես գնալու:

- Լավ, կգաս:

Վեդրոն առա ձեռքից, թափեցի, ողողեցի, վեդրոն սկսել ա մաքրվել ոնց որ: Էլ նենց ուժեղ հոտ չի գալիս: Ես չմաքրվող վեդրոն մաքրեցի, ուռա՞, կեցցեմ ես: Լվացվում եմ: Վայ, իրիկունը մոռացա Դիմայից ջուր ուզեմ, քամակս լվամ: Զանի իրա սմենն ա, ուզեմ, չնայած ձյաձյա Սյո-ման էլ կտա: Դե լավ, չեմ ուզի, կսպասեմ սմենը փոխվի: Ատամներս լվանում եմ, կայֆ ա: Որ լվանում ես, ատամներդ ճռճում են, փառ-մառ չի լինում, հարթ, մաքուր, լավ հոտ եկող ատամ-ներ են դառնում: Ատամներս ոչ վատ են, ոչ լավ: Աջից էլ, ձախից էլ երկու-երկու պակաս են, բայց հետենն ա, չի երեւում: Վերջի երկուսը մի թափից են հանել, Էն Ֆյուսի պատճառով, որ արյան վարակում չստանամ: Վա՛յ, կարո՞ղ ա վարակել են ինձ ընդեղ ինչ-որ բան: Չէ, Գայան Էր, դժ-վար: Բա եթե սպիդ լինեն վարակած: Բա եթե ես անկապ ցավերը սպիդից են: Չէ, սպիդը տենց չի սկսվում, հազով ա սկսվում: Բայց հազ էլ ա եղել: Ամա՛ն, կարո՞ղ ա սպիդ են վարակել ինձ: Չէ, չէ, չէ՞: Իմ նմանը սպիդ պիտի չվարակվի: Մաքսիմում՝ հեպատիտ: Հը՛մ, հեպատիտ: Դիմա-յին հարցնեմ, տեսնեմ՝ գույնս դեղին ա՞: Նայում եմ հայելու մեջ, աչքերիս խնձորիկները թեթեւ-

**Լուսինե
Վալաշյան**

Բալագոյե

ակի դեղնած են, ամբերա էլ: Վերջ: Յեպատիտ ա: Ապուշ բժշկուհին հո գնեց ինձ, ո՞նց կարար չնկատեր, որ լյարդս մեծացած ա: Լյարդի չափերը ես գիտեմ, Դավթամարդս իմ ծայրով էր սովորում, պառկում էր բազմոցին, ես էլ նստում էի բազմոցի թիկնակին ու կարողում իրա համար, ինձ վրա էր պալպացիա տվորում, ձեռքերին վերելից խփելով կտկտոցից ջրկում ես ո՞ր օր-գանն ա փոփոխված: Հա, ես մի բժշկի կուրս անցել եմ, Դավիթի հետ բժշկական ակադեմիա եմ ավարտել, քննություններին որ գնում էի հետը, սաղ զարմանում էին, թե ես ո՞նց եմ եղբան բան իմանում, եթե մեղիկ չեմ: Է՛հ, դե ինչ անեմ, կգնամ կնայեմ կամերայում:

- Դիմա, ես դեղնած եմ:

- Հա, մի քիչ դեղնած ես, բա ի՞նչ էիր ուզում բանտում, առանց արելի զագար ընդունած լի-նե՞ս:

- Չէ, Դիմա, նայի աչքերիս խնձորիկներին, դեղին են, չե՞:

- Հա, վայ, ճիշտ ա, դեղին են:

- Դիմա, ինձ տար անալիզ տամ, էլի, խնդրում եմ, հղի եմ, երեխուս կվնասի:

- Դե, Լյուսյա, ո՞նց տանեմ, չեն անի անալիզ քեզ ըստեղ:

- Դիմա, տար փողով անեն, ես քեզ կուղարկեմ հետո:

- Լավ, տենանք ինչ կարանք անենք: Քնա պառկի:

Յեպատիտ: Չաիրումար հեպատիտ: Գոնե B լինի, B-ն դեռ բուժվող ա, C-ն սաղ կյանքում կմնա մեջս, խրոնիկ ա: Լյարդի ցեռոզ կամ էլ ռակ ա վերջը: Ո՛ւ՛՛՛՛: Բուրդիզ: Ի՞նչ ես ասում, Բուրդա, ես թեմայով: Բան չի ասում: Ասում ա՝ ամեն բան ըստ արժանվույն ա: Արժանի եմ ու-րեմն: Ես նարկոմանների մեջ գոյատևեմ, նրանց լոմկից հանեմ, ճիշտ ճամփի բերեմ, նարկո-ման չդառնամ ու մի ատամ հանելուց հեպատիտ վաստակեմ: Ո՞ր մեղքիս համար, Բուրդա: Բուրդան աստված չի, որ տենց հարցեր տաս, քո մեջի Բուրդային հարցրու, Լուսինե: Բա Ֆեդ-յա՞ս, չի՞ք Ֆեդյա: Ֆեդյա չի կարա ծնվի՞ հեպատիտով: Երեւի չի կարա: Ափսո՛ս: Կարո՞ղ ա՝ կա-րա: Պետք ա իմանալ: Պանիկայի մեջ մի ընկնի, Լուսինե ջան: Հո առաջի խաթան չի կյանքումդ: Սա էլ ա դաս: Կարող ա նարկոմանների կարմայի մասն եմ իմ վրա վերցրել, ցավակցել եմ, ասել ա թե՛ ցավի մասը իմ վրա եմ վերցրել: Դե հեպատիտն էլ նրանց թաղից ա: Պահո՞:

Դիման ասեց՝ գնամ իմանամ, գամ: Եկավ:

- Հագի, գնանք պոլիկլինիկա, շեֆին ասեցի, ասեց՝ գնացեք իմ անունից խնդրեք, կանեն, եթե չանեն էլ, ես փող ունեմ, կտամ, կանեն:

Պոլիկլինիկա:

- Մենք վիրուսային հեպատիտի ախտորոշում չենք կարող անել էստեղ, սարքավորումներ չունենք, գնացեք կամ Տվեր կամ Վիշնի Վալաշոկ,- ասում ա գլխավոր բժիշկը:

- Բա եթե կասկածում ա դեղնախտ, ի՞նչ կարաք անեք, գոնե մի կերպ իմանանք՝ ունի՞, թե՞ չունի:

-Դե Բիլիրուբին տվեք, Ալտ Աստ տվեք, մեզն ու կղանքն էլ տվեք, ընդհանուր լյարդի վիճա-կը պարզ կլինի, միայն հարուցիչը կմնա անհայտ, բայց թե դեղնախտ տանում ա տվյալ պա-հին, թե չի տանում՝ կպարզվի:

- Շնորհակալություն, ցտեսություն:

- Ցտեսություն, լաբորատորիան նկուղային հարկում ա, ասեք՝ ես եմ ուղարկել, անվճար կա-նեն:

Արյուն մատից, երակից, միզեցի, մեռակ կղանք չկա: Դե լավ, ասին, առանց կղանքի էլ կպարզվի: Պատասխանը վաղը կլինի:

- Մերսի, Դիմա:

- Չարժի, Լյուսյա:

Թո՛ւ, մոռացա հարցնեմ՝ Ֆեդյան կարա ծնվի, թե չէ: Դե լավ:

Վասյան եկել-գնացել ա արդեն, ձյածյա Սյոման դիմավորում ա մեզ, ասում ա՝ աղջիկ ջան, դու երեւի զուգարանում գիրք կարդալիս ես եղել, երբ մարդկանց բախտ են բաժանել, քո փայ բախտը տվել են ուրիշներին, հոմ բախտ չունես ախր:

- Հա, չունեմ, ձյածյա Սյոմա: Ջուր կտա՞ս՝ լվացվեմ:

- Հա, կտամ, հիմա միացնեմ կիպիտիլինիկը, տամ: Հացդ կեր, մինչեւ:

Տուշնկով սուպ ա: Մակարոն: Տապակած կալմար ա, թե կրաք ա՝ չեմ իմանում, չեմ ջոկում: Գլուխս պտտվում ա: Սուպը կերա, հետ եկա: Պառկել եմ: Ձյածյա Սյոման կանչում ա, թե՛ արի, ջուրդ վեկալ:

Պիտի վեր կենամ, էլ չեմ դիմանում, երկու օր ա՝ անվա քամակով եմ: Ես որ պառավեմ, չկա-րամ լվացվեմ, դադարելու եմ հաց ուտելու ու մեռնեմ գիզայիս նման: Նա տենց արեց: Տասնմեկ օր չկերավ: Ասեց՝ վերջ, բոլ ա ապրեմ: Ասինք՝ գիզա, դու չես որոշողը, բոլ ա անկապ խոսաս, ասեց՝ չէ: Ասինք՝ ո՞նց, դու ինքնասպան ես լինելո՞ւ: Ասեց՝ չէ, դա մեղք ա, ուղղակի հաց չեմ ու-տի ու կմեռնեմ: Սպասեց, փոքր, վաղամեռիկ տղու մահվան տարելիցն էր, անցկացրեց, հետո

տատիս կանչեց, ցույց տվեց՝ ինչ հագցնեն իրան թաղելուց, ո՛ւմ կանչեն՝ լողացնի, մի քանի բարոյական դասեր տվեց ու պառկեց մեռնելու: Ծիծաղում էինք առաջի երկու օրը, մինչև չհասկացանք, որ իսկականից որոշել ա մեռնի ու հատուկ չի ուտում: Մենակ ջուր ա խմում: Ինքն իրա ոտով գնում ա միզում, գալիս պառկում: Ու տենց, սաղ հավաքվել էին գլխին, երեխեքը, թոռները, ծոռները, համոզում էին՝ ուտի, ասում էր՝ չէ՛, բոլ ա, էլ չեմ ուզում, հոգնել եմ: Տասնմեկերորդ օրը մեռավ: Հանգիստ մեռավ: Մահանում էր, աղջիկը գոռաց՝ հետ եկավ, ասեց՝ լավ էլի, կամաց, մի խանգարեք, ես գնում էի արդեն, մեկ էլ համը հանեցիր գոռոցովդ, սուս արա: Ասեց ու կես ժամ հետո մեռավ: Գիտակցության մեջ: Լրիվ ինքնակամ: Կատարյալ մահ: Ու ոչ մի անգամ տակը չարեց, չչարչարեց ոչ մեկին: Որ լողացնում էին, մնացել էին շշմած, որ տեղ ու բարձ ընկած պառավը տենց մաքուր մարմին ունի...

Ես էլ եմ տենց ուզում մեռնեմ...

Լվացվեցի, տրուսիկս լվացի: Չեմ կարա ֆոռիկ լինեմ հիմա, վատ եմ շատ: Փաթաթեցի մայկայիս մեջ, ոլորեցի ուժեղ, ջուրը առավելագույնս քամվեց, կախեցի կառավարին ու պառկեցի: Ընկել եմ երեւի թե զառանցանքի մեջ: Մթազնել ա գիտակցությունս: Պատուհանիկը բացվում-փակվում ա: Ես անջատված եմ, ոնց որ հարբած լինեմ: Չեմ կարում գնամ միզեմ: Քնե՛լ, քնե՛լ, քնե՛լ:

- Լյուսյա:

Դիման ա:

- Լյուսյա, պոլիկլինիկայից եմ գալիս, անալիզներդ դեղնախտի անալիզներ են: Վաղը պահանջի շեֆի մոտ գնաս, գնա ասա, որ դեղնախտ ես, չի կարելի քեզ ըստե մնալ:

- Հա, կգնամ, թող քնեմ, Դիմա:

- Վեր կաց, չայ խմի: Չե՞ս գնում զուգարան:

- Առավոտ ա, ի՞նչ ա:

- Հա:

- Բա դու խի՞ ես ըստեղ, քո սմենն ա խի՞:

- Չէ, եկա պոլիկլինիկա, անալիզներդ վերցրեցի, բերեցի: Առ, մոտդ պահի, շեֆին ցույց կտաս:

- Դիմա, մոռացա հարցնեմ՝ կարա՞ ֆեդյա ծնվի, թե՞ պիտի աբորտ անեմ:

- Հարցրել եմ, ասեցին՝ հեպատոլոգներն են իմանում, իրանք չեն կարա ասեն հաստատ: Ասում են՝ բերում են, պատահում ա՝ լրիվ առողջ են լինում: Համենայն դեպս, քանի դեռ արյանը մակարդեղիությունը յոթանասուկից ցածր ա, ոչ մի աբորտ չի կարա լինի:

- Իմն ինքքա՞ն ա:

- Երեսուն ա: Դու կարաս ատամ հանելուց կամ մի խոր կտրվածքից արևահոսես, մեռնես:

- Դե լավ, մերսի, Դիմա, գնա գործերովդ:

- Հաց կեր, մենակ նայի՝ տապալած բան չուտես: Ես էլի կգամ:

Հեպատիտ: Էլ պրիտուպ չկա: Լյարդս սկսել ա քայքայվել ու հարմարվել ա իրա նոր կարգավիճակին, իմ նման... Քնե՛լ, քնե՛լ, քնե՛լ...

- Վեր կաց, աղջիկս, գնա զուգարան, լվացվի:

- Չեմ կարում, ձյած Սյոմ, ահավոր թույլ եմ:

- Դե մի կերպ քեզ բարձրացրու տեղից, գնա, կթթեանաս:

Գլուխս արժիճով լցված ոնց որ լինի, սիրտս խառնում ա, գլուխս պտտվում: Չեմ կարում, թե ոտիս վրա կանգնեմ: Վեդրոս...

Դե լավ, վեդրոս թող մնա Էսօր առանց թափելու: Ծխել չեմ ուզում: Ֆեդյաս... Ֆեդյա ջան, սպասի, սպասի, տենամ՝ ծնվում ես, թե չէ: Լվացվում եմ, ատամներս մի կերպ մաքրում: Դեղնել եմ: Ոնց որ կուբայական նարինջ լինեմ: Գնամ էդ շեֆի մոտ, խնդրեմ, բաց կթողնի: Գնամ հասնեմ Մոսկվա, Պաշաս իմ մասին հոգ կտանի:

Վասյան ա:

- Հաց եմ բերել, վեր կաց կեր, Լյուսյա:

- Վասյոկ, վատ եմ, ապեր:

- Վեր, վեր, համով, քո սիրած գարոխով սուպն եմ բերել: Տաք-տաք կեր, կլավանաս: Սոված մի մնա:

Ուտում եմ:

- Դառն ա, Վասյա:

- Չէ, Լյուսյա, դառը չի, համով սուպ ա, բերանդ ա երեւի դառնացել:

- Երեւի: Չէ, չեմ կարում ուտեմ:

- Երկրորդն էլ գրեզկա ա: Ու տապալած ձուկ:

- Չէ, ձուկը չի կարելի, տապալած ա, Վասյա, տուր կողքի կամերայի էն ջահելին:

Տվեց, ասում ա՝ կողքի կամերայից Լյուսյան ա ուղարկել: Ջահել նարկոմանը ասում ա՝ մերսի, ես լսում եմ ըստեղ:

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

- Չէ, թո՛ւմս գրեցե՛կան, կարող ա՛ հետո կարանամ ուտեմ:
- Հաջող, Վասյա, մերսի:
- Առողջություն քեզ, Լյուսյա:
- Է՛, առողջությունը հիմա երագումս եմ տեսնելու երկար ժամանակ հլա, Վասյա: Զնեմ մի քիչ:
- Պզուկոտն ա, ասում ա՝ շեֆը կանչում ա, վեր, գնա մոտը: Վեր եմ կենում, մազերս սանրում եմ, ու մի կերպ, պզուկոտը ինձ իրա վրա համարյա զցած, բարձրացնում ա աստիճաններով:
- Բարեւ ձեզ:
- Բարեւ ձեզ: Լսել եմ՝ դեղնախտ եք հիվանդացել, հա՞:
- Հա, բաց թողեք ինձ, խնդրում եմ, ես մեղավոր չեմ, շատ եմ խնդրում ձեզ:
- Չենք կարա, սպասենք, տեսենք՝ դատախազը ինչ ա ասում, հետո:
- Ե՛րբ պարզ կլինի:
- Վաղը լրանում ա տաս օրը, կասենք ձեզ դատախազի որոշման մասին:
- Լավ: Ցտեսություն:
- Ցտեսություն, մի նեղացեք, մենք ոչինչ չենք կարող անել:
- Դե ի՞նչ նեղանամ, կամ նեղանամ-չնեղանամ՝ ի՞նչ տարբերություն ձեզ համար:
- Հաջողություն:
- Մթոմ խի՞ ինձ քարշ տվին, բերին ըստեղ, եթե բան չունեք ասելու:
- Պզուկոտը տարավ կամերա: Զնում եմ: Չի ցավում: Երագումս տեսնում եմ Ֆեդայիս՝ մի յոթ տարեկան, քամակը կախ ռեպերի շալվար հագը, շագանակագույն մազերով, կանաչ աչքերով, իմ բերանով, կլոր երեսով, հայաթում գնդակ ա խաղում: Կանչում եմ, ասում եմ՝ բալես, արի հաց կեր: Ասում ա՝ հիմա կգամ, մի տաս րոպե հետո: Կամ էլ կախի պարանով ներքե, ըստեղ ուտեմ էլի, մամ: Կախում եմ, ոնց որ տատս էր ինձ համար կախում, որ խաղից չկտրվեմ: Սաղ հայաթի երեխեքը ինձ նախանձում էին, որ տնից պարանով իջացրած հաց էի ուտում: Ես էլ կկախեմ Ֆեդայիս հաց ու ջուր: Աղջկաս տանը, խոհանոցի սեղանի վրա, թողնում էի սպագե-տիով ու կետչուպով նկարում էր. հետո նկարածը հավաքում-ուտում: Խալու վրա էլ կլաս էր նկարում, խաղում: Իրան էլ իրա ընկերներն էին նախանձում, ասում էին՝ մամադ լավն ա, թող-նում ա քեզ անկարգ բաներ անես: Դե խի՞ չթողամ որ, հետո մաքրում էի: Չատո երեխեն հա-վեսին խաղում էր, ուտում էր...
- Լյուսյա:
- Դիման ա:
- Ո՞նց ես:
- Վատ եմ երեւի, Դիմա, բան չեմ հասկանում:
- Խնձոր եմ բերել, տվարոգ էլ, կեր, տվարոգը քեզ օգուտ ա:
- Չեմ կարում խոսամ: Գիշեր ա , Դիմա:
- Հա, մեկի կողմերն ա:
- Կներես, Դիմա, չեմ կարում գրուցեմ:
- Բան չկա, Լյուսյա, քնի, ես կնստեմ ըստեղ:
- Դիման մոտս նստած քնելն ինչ լավ ա, պաշտպանված եմ ինձ զգում մի տեսակ, ոնց որ մե-նակ չեմ էլի աշխարհում, քանի դեռ հիվանդ վախտ մոտս նստող կա: Օտար մի Դիմա, որ չգի-տես ինչի խնամում ա ինձ՝ ռիսկի դիմելով:
- Դիմա, դուրս գնա, զուգարան եմ ուզում:
- Արի, տանեմ քեզ կարիդորի զուգարանը, էն կեղտոտ վեդրոն չբացես մեկ էլ:
- Լավ:
- Քնացինք, եկանք: Ոնց որ բաղ փխրացրած լինեմ, նենց եմ հոգնում:
- Քնա, Դիմա, գնա տուն: Տանն ի՞նչ ես ասում, որ սենց ուշ ես գալիս:
- Բան չեն ասում, ինձ վստահում են, փոքր քաղաք ա, եթե չհաշվես կայարանը, որ ռիսկի գո-տի ա, մնացած ամեն ինչում գավառ ա, իսկ գավառը հանգիստ տեղ ա, համ էլ տանն ասել եմ քո մասին:
- Ի՞նչ ես ասել:
- Դե ասել եմ, պատմել եմ քո պատմությունը, ցավակցում են մերոնք: Հերս դատական բժիշկ ա ըստեղ, մերս էլ գրադարանավարուհի ա: Մերս ասում ա, որ ես հաստատ սիրահարվել եմ քո վրա:
- Յա՛: Բա դու ի՞նչ ասեցիր:
- Չժխտեցի:
- Դիմա, ի՞նչ ես հիմար բաներ խոսում, ի՞նչ սիրահարվել:
- Հա, սիրահարվել եմ, ի՞նչ կա ըստեղ: Ես հո քեզնից բան չեմ ուզում, ուղղակի իմ համար զգացմունք եմ էլի ապրում:
- Դիմա, ես կարո՞ղ ա երագում եմ:

- ՉԷ, երագում չես, իրականության մեջ ես:
- Բայց ինչի՞ս ես սիրահարվել:
- Եսիմ, չեմ իմանում: Գիտեմ, որ թուքս կուլ տալուց մի տեսակ ա գնում, համ էլ փորումս, սրտիցս մի քիչ վերել մի տեսակ ա լինում, ուզում եմ անկապ ծեներ հանեմ, հիմար բաներ անեմ: Սիրահարված չկա՞ս ինչ ա դու, Լյուսյա, ի՞նչ ես հարցակոխ անում ինձ ըստեղ:
- Հա, բայց, Դիմա, սովորաբար մարդիկ սիրահարվում են, պատասխանի են սպասում, ուզում են, որ իրանց էլ սիրահարվեն, բա դու ինչի՞ ես սպասում:
- Ոչ մի բանի էլ չեմ սպասում, ուղղակի սենց էլի, զգացմունք եմ ապրում, ոչ մի բանի համար սիրահարված եմ:
- Տենց չի լինում, Դիմա:
- Լինում ա, հիմա կա:
- Դե լավ, ոնց կուզես, բայց ես ինձ սրիկա եմ զգում:
- Մի զգա, դու ի՞նչ կապ ունես, ես ուղղակի քեզ երջանկություն եմ ցանկանում, ոչինչ չեմ պահանջում:
- Է՛, դու էլ մարդ գտար սիրահարվես, Դիմա:
- Հա, գտա: Լավ ա, շատ էլ լավ ա:
- Բա որ ես գնամ, ի՞նչ ես անելու:
- Ոչ մի բան, էնքան մնալու եմ սիրահարված, մինչեւ անցնի, բայց մնալու ես իմ սրտի մի մասում: Լյուսյա, դու քո սերերը մոռացե՛լ ես, երբ դադարել ես սիրելուց:
- ՉԷ, չեմ մոռացել, ուղղակի ոնց որ տան մեջ լինում են պետքական, ամենօրյա գործածելու իրեր ու դարձն ապրած կամ էլ գործածությունից դուրս եկած իրեր, որ լավն են, բայց պետք չեն, դնում ես մի խոր տեղ, չուլանում կամ թախտում: Տունը մաքրելուց հանում ես, մաքրում փոշիները, արելին ես տալիս, շնորհակալություն ասում ծառայելու համար, ու նորից դնում ես իրա խոր տեղը: Տենց էլ սերերն են: Լավ տնտեսուհին սիրելի, բայց անպետք իրերը դեն չի գցում: Լավ մարդն էլ՝ սերերը:
- Ես քեզ կոնեմ հեռուստացույցի գլխին, Լյուսյա:
- Հա, կոնես, մինչեւ չխամրեմ:
- Հա, բայց դեն չեմ գցի:
- Դե լավ, Դիմա, գնա տուն, թե չե մերդ ինձ կսկսի անիծել, իսկ ես առանց եղ էլ վատ եմ:
- Պնամ, Լյուսյա, հո չե՞ս նեղանում ինձանից:
- ՉԷ, ինչի՞ց պիտի նեղանամ, որ սիրահարվե՛լ ես: Հակառակը, հաճելի ա: Ուրեմն դեռ կին եմ մնացել, թե որ բանտում էլ են սիրահարվում: Շնորհակալ եմ, Դիմա: Իսկ վաղը՞ց ես սիրահարված:
- ՉԷ, մի չորս օր ա:
- Այսինքն, որ սկսեցիր հոգալ իմ մասին, ես քեզ համար օտար էի՞:
- Հա, օտար էիր:
- Մերսի, Դիմա, հատկապես եղ օրերի հոգատարության համար:
- Պնաց: Բայց սրտի մասնիկը հետս ա: Դա՛: ՉԷ, ի՞նչ սիրահարվել, տղան շփոթել ա խղճահարությունը սիրո հետ: ՉԷ, ինչի՞ս պիտի սիրահարվի: Բայց հաճելի ա, մեկ ա:
- Վաղը ինքն ա՞: Չքնած, սմենի ա գալու խեղճը: Եղ ո՞նց էի ես հաշվել բա, գիտեի ինքը չի լինելու:
- Առավոտ ա: Դիման հլա չկա: Պզուկոտն ա, կանչում ա զուգարան: Պնում եմ, ինձ մի կերպ քարշ տալով տանում ա, անում եմ առավոտյան գործողությունները, հետ եմ գալիս կամերա:
- Դիման եկավ: Մի տեսակ անհարմար եմ ինձ զգում, մեղավորի պես: Բայց ես ի՞նչ անեմ, ի՞նչ մեղք ունեմ ես, որ իմ ես հալին մի քան տարեկան Դիմա սիրահարվել ա ինձ: Ի՞նչ եմ արել ես: Ոչ մի բան էլ չեմ արե, ոչ կոկետություն եմ արե, ոչ ֆլիրտի նամյոկ եմ տվե: ՉԷ, ես մեղավոր չեմ: Մեղավոր չեմ:
- Վասյան ճաշ ա բերել: Դիման էլ տնից ա բերել, հավով տնական սուպ ա բերել, տաքացրեց տվեց, կերա: Տնականն ուրիշ ա, էլի: Նույնիսկ ախորժակի պես մի բան զգացի: Բայց մեկ ա, ամեն ինչ դառը համ ունի: Էսօր կասես դատախազի որոշման մասին:
- Լյուսյա, ադվակատդ եկել ա:
- Ի՞նչ ադվակատ, դա նշանակում ա՞ մեղադրանք են ներկայացնում, Դիմա, չե՞:
- Հա:
- Բա ի՞նչ անեմ:
- Չանգի հորդ: Ուզո՞ւմ ես, ես զանգեմ-ասեմ՝ գա:
- ՉԷ, Դիմա , պետք չի:
- Տարան կողքի կամերա, ուր քննիչն էր ընդունում:
- Բարեւ ձեզ:
- Բարեւ ձեզ:

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

- Ես Իգոր Միխայլովիչն եմ, ձեր աղվակատը: Ձեզ մեղադրանք են ներկայացրել 228 հոդվածով: Ինչո՞վ կարամ օգնեմ ձեզ:

- Դե ես ի՞նչ իմանամ, ես հետաքննության տակ չեմ եղել, ոչ էլ մեղադրանք են ինձ ներկայացրել երբեմն:

- Դե զանգե՛ք ձեր հորը, գա:

- Անհրաժե՞շտ ա դա:

- Հա, փող ա պետք լինելու:

- Ինչի՞ համար:

- Դե, ես պետական աղվակատ եմ, բայց եթե վարձատրվեմ, դուք չեք նստի:

Անասուն: Փող ա ուզում վրես սարքի:

- Դե, զանգե՛ք, համարը վերցրե՛ք, զանգե՛ք: Բայց թող չգա, ու կասե՛ք անպայման, որ մեղադրանքը սարքած ա: Իմ ընտանիքը բարեկեցիկ ընտանիք ա, ինտելիգենտ մարդիկ են ծնողներս, հերս գիտական աշխատող ա, քրեական հարցերում բան չի հասկանում, չվախեցնե՛ք Նրան:

- Չէ, չեմ վախեցնի, արխային կացե՛ք:

Խուժան ա սա:

- Մի բան արե՛ք, ինձ բուժաստատություն տեղափոխեն, ես ըստեղ կմեռնեմ:

- Հա, զանգե՛մ ձեր հորը ու կսկսեմ զբաղվել դրանով: Հասկանում ե՛ք, դատապաշտպանությունը ծախսեր ա պահանջում:

- Հա, զանգե՛ք, հարց չկա, հայրս կուղարկի ձեզ, ինչ պահանջե՛ք:

Հա, իհարկե կուղարկի, ինձ էլ կուղարկի առհավետ անառակ որդու կարգավիճակի: Ի՞նչ էլ անեմ ես հետո կյանքում, ի՞նչ առաքինի կյանքով էլ ապրեմ հետագայում, հորս համար կմնամ անառակ գավակ, որը բանտ ա ընկել, խայտառակ ա արել իրան: Վա՛յ, մամա ջան: Գետինը ծակվի, ես մտնեմ մեջը: Մեռնե՛ի, ավելի լավ էր:

- Պնամ ես, վատ եմ, գնամ պառկեմ:

- Հա, գնացե՛ք, ես կսկսեմ զբաղվել: Հիմա ձեր քննիչը կգա, պաշտոնապես կասի ձեզ մեղադրանքի մասին:

- Բարեւ, Լյուսյա:

- Բարեւ, Ալեքսանդր Անատոլյեվիչ:

- Ես կարդամ, ձեռականություն ա, բայց պետք ա:

Ու կարդում ա, սենց-սենց, քաղաքացուհի Լ. Սարկիսյան, մեղադրվում եք ՌԴ ԶՕ 228 հոդվածի համաձայն, եւ ձեր նկատմամբ կայացվում է պատժամիջոց՝ կալանավորում:

Ոնց որ միևնույն հիմա ազատ ճախրում էի:

Աղվակատս գնացել ա:

- Պնամ ես, չեմ կարում էլ:

- Պնացե՛ք:

- Ցտեսություն:

- Ցտեսություն: Աղվակատ էիք ուզում, ստացա՞ք: Տեսա՞ք՝ աղվակատը ինչ ա:

- Հա, տեսա, գայլ ա:

Ժպտում ա:

- Դիմա, տեսա՞ր, որ լավ չեղավ:

- Լյուսյա, մի ընկճվի, ես հորս էլ կխառնեմ ես գործին, հերո էլ փող կուղարկի: Սրանք մի թայ-ֆա են դատախազի հետ: Փող կստանան, կկիսեն ու վերջ:

- Չէ հա, Դիմա, հնարավոր չի տենց բան լինի:

- Տենց ա, ասում եմ, հավատա: Ըստեղ տենց մեծ-մեծ գործեր հազարից մեկ են լինում, սրանք էլ առիթը բաց չեն թողնում՝ փող աշխատեն: Ի՞նչ են ստանում որ, հասկանալի ա իրանց: Դու էլ հայ ես, գիտեն՝ փող ունես:

- Բա խի՞ սկզբից չէին զանգում հորս:

- Որ զանգեին, հերո կգար ու սաղմնային շրջանում վերջ կտար ես սարքած գործին, իսկ սենց տաս օր պահել են քեզ, բարոյապես ընկճվել ես, ու հիմա ինչ էլ ասեն՝ կտաս, որ պրծնես ըստեղից:

- Երեւի ճիշտ ես ասում, Դիմա: Բա ո՞նց ես կարում ըստեղ աշխատես, որ եղբանը հասկանում ես:

- Դե ի՞նչ անեմ, բանակ գնա՞մ, իմացածս սաղ կմոռանամ: Սենց ըստեղ աշխատում եմ, մեն-թություն եմ անում ու պարապում եմ, որ ընդունվեմ:

- Հա, Դիմա, ճիշտ ես ասում: Պառկեմ ես:

- Կարսիլ եմ բերել, խմի, նոր պառկի:

- Կարսիլն ի՞նչ ա:

- Լյարդի համար ա, հեպատոզ են ա:

Ուժ չունեմ հարցնեմ՝ հեպատոզ են ինչ ա: Դե լավ, Դիման ինձ վատ բան չի տա, խմեմ:

- Շատ քաղցր կեր, Լյուսյա, գլյուկոզայ ա պետք քեզ, որ լյարդդ դիմադրի: Կոնֆետ կեր, շաքար ծծի:

- Հա, ուզում ա սիրտս քաղցր, Դիմա, օրգանիզմս ինքն ա ասում՝ ինչ ա պետք: Քնեմ Դիմա:

- Քնի:
Էլի կողքս ա: Գիշեր ա երեւի: Լույսն անջատել ա, մոմ ա վառե: Ռոմանտիկ լուսավորվածություն ա: Էհ, Դիմա, ուրիշ վախտ լիներ, ուրիշ ձեւի լիներ, ես էլ քեզ կսիրեի, ի՞նչ անեմ, թե ինչ տարով փոքր ես: Կսիրեի հաստատ: Հիմա ուժ չունեմ՝ սեր խաղացնեմ, զգացմունքներիս կենտրոնը բլուկ ա դրած, կներես:

- Դե լավ, Դիմա, քնեմ:

- Քնի: Ես նստեմ, կարելի՞ ա:

- Նստի:

Առավոտ: Չուզարան ա պետք գնալ:

Դիման վեղորոն հանել ա, տեղը թազա մի հատ նիկելի, պլալան վեղորոյ ա դրել: Հիասքանչ վեղորո: Դրանից սիրուն բան մեկ էլ մայրամուտն ա եղել իմ տեսածների միջից:

- Բարի լույս, Լյուսյա:

- Բարի լույս, իմ լույս:

- Ո՞նց ես քնել:

- Լավ, գիտես, զարմանալիորեն լավ: Ես քանի օրը շքամբ էի ըլնում, բայց կարգին չէի քնում, երեւի ճաշիս մեջ քնաբեր էիր լցրել, Դիմա, խոստովանիր:

- Չէ, չեմ լցրել:

- Կողքս ե՞ս եղել սաղ գիշեր:

- Հա, վեց անց կես դուս եկա, չգան տեսնեն հանկարծ:

- Դրա համար էլ լավ եմ քնել, Դիմա:

Ես ի՞նչ կրակ էր: Ես ի՞նչ անեմ հիմա: Բա որ սիրահարվե՞մ: Ես չեմ կարա, Դիմա, քեզ նման, չեմ կարա սիրեմ սիրելու համար: Ես պիտի քամեմ սերը, սուկը խմեմ: Ես սիրո վամպիր եմ, Դիմա: Ձեռք կորի, Դիմա: Ես չեմ ուզում սիրեմ: Ես հղի եմ, ես փեսացու ունեմ, մեկի տեղը՝ երկուսը: Ես դեղնախտ եմ: Ես չեմ կարա սիրեմ: Ես քեզանից լիքը մեծ եմ: Ձեռք կորի, Դիմա, զեռ կորի, տղա, գնա՛:

Ձեռք Դիման: Ձյածյա Սյոման եկել ա: Հարցրեց՝ ո՞նց եմ, ի՞նչ եմ: Ասում ա՝ մեր Դիմայի սիրտը կերել ես, Լյուսյա: Ասում եմ.

- Ձյած Սյոմ, ես ի՞նչ եմ արե, ես բան չեմ արե: Մեղքս ո՞րն ա:

- Աղջիկ ջան, քեզ մեղադրող չկա, ուղղակի փաստ ա: Տղա ա, էլի, կսիրի էլ, կմոռանա էլ: Ուրախալի ա, որ դշի չի սիրահարվել, քեզ ա սիրահարվել:

- Խի ես դուռ չե՞մ:

- Չէ, դու Լյուսյա ես: Լյուսյան դուռ չի լինում:

Ու՛ֆ: Մանիա կակավի շուտով մոտս, հատուկության մանիա: Ես ի՞նչ զադ էր: Ես ի՞նչ բանտ ա: Սա բանտ չի, դրախտ ա:

Գոնե դատախազը սիրահարվեր վրես, մեղադրանք չներկայացներ, տուն գնայի: Դատախազը Դիմայի պես չէր սիրահարվի, նա իրա համար կսիրահարվեր, սեքս-մեքս կուզեր: Ես էլ՝ հիվանդ, սեքսի բան չեմ, չէ, չէր ուզի:

Աղվակատս եկավ: Չանգել ա հորս: Հերս ասել ա՝ կուղարկեմ, արեք, ինչ պետք ա, կուղարկի: Դե լավ: Չմտածեմ հորս մասին, թե չէ կգժվեմ: Խեղճ իմ հեր, տատիս ու երեխուս բան ասած չլի: Մերս պիտի կնիկ ա, կդիմանա: Մերս որբ ա մեծացել, տատն ա պահել: Որբերը պիտի են ըլնում, կյանքը չի կոտրում շուտ: Տենց էլ չկարացի մորս հետ մերվեմ, վատ եմ զգում ինձ անընդհատ դրանից: Սիրում եմ իրան, բայց երեւի նենց չէ, որ մորն են սիրում: Ի՞նչ անեմ, լավ կնիկ ա, բայց հոգեւոր կապ չկա մեր մեջ, ոնց որ հարազատ չլնենք: Ո՞վ ա մեղավոր՝ չգիտեմ: Կարող ա՝ իրա մոտ չեմ մեծացե, դրանից ա: Ինձ չի տեսել մերս, բոլորովին չի տեսել: Իմ ֆուտլ-յարն ա տեսե, իսկ ինձ չի տեսե: Վատն եմ ես, վատ աղջիկ եմ ձեզ համար, շատ վատն եմ: Բայց ես եմ, ուրիշը չեմ կարա ըլնեմ: Ուրիշը ես չեմ լինի: Դե սենցին էլ են սիրահարվում բանտերում՝ առանց փոխնորդ տրուսիկով, դեղնախտ, հղի: Երեւի ապրելու իրավունք ունեմ, եթե մարդկանց մեջ զգացմունքներ եմ առաջացնում դեռ: Ի՞նչ անեմ, որ ուրիշ մարդիկ իմ մեջ ինչ-որ բան են տեսնում, սիրում ինձ դրա համար, իսկ դուք չեք տեսնում, ծնողներս: Ես մեղավոր չեմ: Սրա համար կներեք: Մնացածը իմ կյանքն ա: Իմ սխալները: Իմ տանջանքը: Ես պիտի ապրեմ, սխալվեմ, սիրեմ ու տանջվեմ: Մեկ-մեկ էլ կարող ա՝ երջանիկ պահեր լինեն: Ես եմ: Սենց եմ ստացվել:

Սրտամտահոգու հանդարտության եմ ձգտում: Գիտակցականացված կյանքի: Մտքերի մաքրության: Լավությունն եթե չեմ կարա անեմ, գոնե չվնասեմ ոչ մեկին: Սրան եմ ձգտում: Ի՞նչ վատ բանի եմ ձգտում: Սրա համար ինձ փնտրում ե՛ն:

**Լուսինե
Վայաշյան**

Բալագոյե

Ինչորայա:

Տասներկու օր ա՛ր ըստեղ եմ արդեն: Բանտից քաղել եմ մի բոլ դրական զգացմունքներ, Դիմայի, ձյաձյա Սյոմայի, Օլեգի, Վասյայի բացարձակ համակրանքը, Ալեքսանդր Անատոլյեվիչի ու Նիկոլայ Իլյիչի հարգանքը, Պզուկոտի հետաքրքրությունն եմ շարժել, բժշկուհուն ցնցել եմ, Բալագոյեն ստիպել եմ ցավակցեն օտար մեկին: Վատ չեմ անցկացրե ես տասներկու օրը: Հիվանդ չլսեի, գրքեր ունենայի, ներկեր, վրձիններ, չնայած նկարել չգիտեմ, լիքը թուղթ ու մատիտ ու հղի չլսեի, կուզեի որչ կյանքս անցկացնեմ ըստեղ: Կուսավորվես, սենց տեղ եթե երկար մնաս: Ինձ ըստեղի նման ոչ մի տեղ չեն սիրել, սենց վիճակով:

Ուխտս կերա, պյուրես պահեցի: Վատ չեմ եղբան էլ զգում ինձ: Կարո՞ղ ա, մրսածությունից մեխանիկական դեղնախտ ա եղե, մի երկու օր դեղ խմեցի, տաք պահեցի, քաղցր կերա՝ անցավ: Իզուր շառ էի զգում հարեանուհուն վրա, թե վարակվել եմ ատամնաբուժարանում:

Դիման չկա:

Էլի չկա Դիման:

Իրիկնացել ա, Դիման չկա:

Եկավ: Ուրախ, մի վարդ ձեռք:

- Սա քեզ: Զնի: Ամեն ինչ լավ կլինի, ես գիտեմ: Նստելու եմ մոտոլ, ձյաձյա Սյոման թողնում ա:

- Նստի, Դիմա:

- Մոմը վառե՞մ:

- Վառի, Դիմա:

- Դու քնի, ես նայեմ քեզ:

- Նայի, Դիմա:

- Ձեռքդ բռնե՞մ:

- Բռնի, Դիմա:

Բռնել ա ձեռքս, հանգիստ նստել ա: Տարօրինակ տղա ա Դիման: Երգ ա մոմում քթի տակ: Բուլատ Ակուլաժա: Ես էլ եմ ձայնակցում: Մայքլը ընդեղից գոռում ա՝ բոգ, կոխեցիր ինձ ծակն ու երգո՞ւմ ես: Ոռիս չի Մայքլ, ես երգում եմ: Դու մարդ ե՞ս, մա՞րդ ես, մարդ չե՞ս: Փտելու ես դու ըստեղ, Մայքլ: Կամ էլ դու ես գալու եմ վախտ, որ հասկանաս ու ընդունես արածդ ստորության աստիճանը: Իսկ հիմա ես Դիմայի հետ երգելու եմ: Երանի թե միշտ սենց ըլներ՝ բանտ ըլներ, մոմի լույս ըլներ, դեղնախտ չլներ, ձեռս բռնած կանաչաչա Դիմա ըլներ մոտս... Չեմ ուզում ըստեղից գնամ: Ուզում եմ ըստեղ մնամ: Դուրսը անհայտ աշխարհ ա: Ըստեղ սաղին գիտեմ: Ըստեղ լամպը Քրիստոս ա դառնում: Ըստեղ ինձ սիրում են: Հայաստան չեմ ուզում: Ընդեղ ես վատն եմ: Ուզում եմ ընդեղ մնամ, ուր ես լավն եմ: Որ քեզ լավն են տեսնում՝ սկսում ես լավնալ, վատն են տեսնում՝ սկսում ես վատնանալ: Տենց ա կյանքում: Դրա համար պիտի ապրես նրանց կողքին, ում համար լավն ես: Թե չե՝ դեգրադացիա: Սերը մարդուն կարա փոխի, մարդասպանին սարքի լուսավորյալ: Ատելությունն էլ կարա ամենաանմեղ եակին սարքի սրիկա ու մարդակեր:

Լավ գիշեր եր:

- Ալեքսանդր Անատոլյեվիչը կանչում ա, Լյուսյա:

- Լյուսյա, բարեւ ձեզ: Ձեզ բաց ենք թողնում:

- Ո՞նց բաց եք թողնում: Ո՞ւր:

- Ուր ուզում եք: Դուք ազատ եք: Ադվակատդ հիմա կգա կասի:

- Չեմ հավատում, դուք ինձ հետ կատակո՞ւմ եք:

- Ես երեխա չեմ, դուք ազատ եք: Կուզե՞ք՝ սպասեք ադվակատին, կուզե՞ք՝ գնացեք: Հեսա ձեր անցագիրը:

Ադվակատս եկավ: Զաք կերած շան նման նստել ա: Ասում ա՝ մեղադրանքը հանված ա հանցակազմի բացակայության պատճառով:

Բան չհասկացա, ի՞նչ ասեց:

Քնացի:

- Ցտեսություն ձեզ, շնորհակալ եմ:

- Մենք էլ ենք շնորհակալ, Լյուսյա, մեր միապաղաղ կյանքը թարմ քամի բերելու համար:

- Ալեքսանդր Անատոլյեվիչ, հաջողություն ձեզ: Ձեզ էլ, Իզուր Միխայլովիչ: Ինձ մի քիչ փող տվեք, կհասնեմ Մոսկվա՝ կուղարկեմ, Իզուր Միխայլովիչ:

- Խնդրեմ, քսան ռուբլին հերիք ա՞:

- Հա, հերիք ա, մերսի ու մնաք բարով:

- Քնաս բարով, Լյուսյա:

Տիշ-տիդիշ, տիշ-տիդիշ:

Դիմա՛:

Ո՛ւր ա Դիման:

Դիման փոխվել ա, պզուկոտն ա:

- Դիման ո՛ւր ա գնացե, Իյա,- անունն Իյա ա պզուկոտի, իմացա իրեք օր առաջ:

- Տուն ա գնացե, ո՛ւր ա գնացե:

- Բա ինձ ասել են՝ մի ժամվա մեջ պիտի գնամ ըստեղից, ո՛նց ես գնամ առանց Դիմա տեսնելու:

- Գնա կամերա, վեշերդ հավաքի, ես գնագեմ իրան:

- Ի՞նչ վեշեր հավքեմ, սաղ թողնում եմ, Իյուշա:

- Դե սպասի՛ գնագեմ:

Չանգեց, տանը չի:

Բա ի՞նչ անեմ: Պիտի գնամ մի ժամից: Ո՛նց ես գնամ, մի հատ շնորհակալություն էլ չասե՞մ:

- Իյուշա, գանգի մի հատ էլ, ասա՛ թող ասեն իրան, որ գա, որ ինձ բաց են թողել, ես գնում եմ մի ժամից, հաջորդ էլեկտրիչկով պիտի գնամ, որ կարամ հասնեմ մինչեւ գիշեր Մոսկվա:

Ինչ վա՛տ ա:

Կամերա: Կառավար: Պահարանիկս պատի մեջ:

- Սրանք տուր կողքի կամերային, Իյուշա: Իրեք հատ վերմիշել ա, յոթը տուփ սիգարետե՛ ա, սիգարետներից քեզ էլ վեկալ, հատով չայ ա մի տաս հատ, կոլգեյթ ա ու օճառ: Հա, մեկ էլ զուգարանի թուղթ ա: Սպասի մի քիչ ճամփի համար վերցնեմ, ես խտոն էլ տուր, բացած ա, բայց կեսից ավելին կա հլա մեջը: Տուր իրանց:

Տարավ: Մայքը չի ջոկե, որ ես գնում եմ, թե չէ հիմա կեղտաբերան ոռնոցը գցել էր:

- Գնացի ես, մերսի, Իյուշա: Շորերս թողել եմ, ինչ կուզեք՝ կանեք, մեջները լավերն էլ կան, ուղղակի տենց են ասում, որ բանտից դուրս գալիս ոչ մի իր պիտի հետդ չհանես ընդեղից, որ էլ հետ չգաս: Ես հետ չեմ գա: Չնայած ինձ ըստեղ վատ չեր եղբան էլ:

Գնում եմ: Սաղ ձեռով են անում:

Կայարանում եմ արդեն:

Ազատություն: Հոտդ կայարանի հոտ ա: Կակաոյի հոտ ա: Թափած պիվի հոտ ա: Անձրեւից հետո օգոնի հոտ ա, կայարանի զուգարանի հոտ ա: Բոմժերի հոտ ա:

Դիման ա կանգնա՞ծ: Հա, ինքն ա: Մի տոպրակ ձեռք: Ժպտում ա: Վազում եմ:

- Չեմ իմանում՝ ո՛նց են բաց թողե, մի օրում մեղադրանք հանո՞ւմ են ինչի:

- Դե ուրեմն հանում են, որ հիմա ըստեղ ես, Լյուսյա:

Ու խորհրդավոր ժպտում ա:

- Բարին հաղթում ա որովհետեւ, Լյուսյա:

Սա մի բան արել ա, մատը խառն ա հաստատ:

- Գուցե մնա՞ն ըստեղ:

- Չէ, սա սենց վերջացող պատմություն ա, Դիմա, սա պիտի շարունակություն չունենա, որ չհասարականա:

- Հա, ճիշտ ես:

- Բայց սա մերն ա, ես պատմությունը: Առանց համբույր սիրո պատմություն ա: Բանտային սիրո պատմություն ա: Պատմություն ա էն մասին, որ սահման չկա մարդկային սիրուն, սահման չկա չարի ու բարու, լավի ու վատի միջեւ, մենթի ու բանտարկյալի միջեւ: Սաղ մեր ձեռքում ա: Մնաս բարով, Դիմա:

- Առողջություն քեզ, Լյուսյա, մնացածը մեջդ ա լրիվ: Գնաս բարով:

Գնացքը շարժվեց: Դիման կանգնած ձեռքով ա անում: Հեռանում ա, դառնում կետիկ, հետո լուծվում կայարանաամայության մեջ...

Տոպրակը բացում եմ, մեջը կարկանդակներ են, ու երեւում ա որ հապշտապ, կարմիր մատիտով նկարած սրտիկ: Առանց նետի: Ուղղակի սրտիկ:

Հետո կլինի Պաշա, պայքար Նրա համար, պայքար կյանքիս համար, Ֆեդյայիս կյանքի համար, որ հնարավոր չեղավ փրկել, ազատության համար, երջանկության համար, մարդ կոչվելու ու մնալու համար պայքա՛ր, պայքա՛ր, պայքա՛ր, պայքա՛ր...

Իսկ հիմա ձեռիս կանաչաչա մենթ Դիմայի մանկական մատիտներով նկարած սրտիկն ա, իմ փայ սրտիկը...

«Ի՞նչ է Արվեստը» հարցը երեւի հին հարց է, բայց ոչ այնքան հին, որ թվա նոր: Ինձ համար ամեն ինչ շատ դարձ է՝ հինը աշխարհն է մինչեւ էլեկտրականության գյուղը, նորը՝ աշխարհը էլեկտրականության գյուղից հետո: Իսկ Արվեստը մեր դժգոհությունն է եղածից եւ ձգտումը՝ մեր կյանքը դարձնել ավելի լավը: Այդքան բան:

Ինչ վերաբերում է այս՝ «Արվեստը ստեղծվել է մարդուց առաջ» տեսման, ապա այն «Ինչ եւ ինչդեպ» տեսման շարունակությունն է, որը տղադրվել էր «IN VITRO» ամսագրում, 1999 թվին: Ամբողջական տեսքը, որի հասկացման են «Ինչ եւ ինչդեպ»-ն ու «Արվեստը ստեղծվել է մարդուց առաջ»-ը, ավելի ծավալուն է, եւ չգիտեմ՝ երբեւէ այն ամբողջությամբ տպագրելու ցանկություն կունենամ, թե ոչ: Ինչեւէ, դա այս պահին այնքան էլ կարեւոր չէ:

Արվեստը գոյություն է ունեցել մարդուց առաջ

31. «Նորը լավ մոռացված հինն է» պնդումը մեծ տարածում ունի, ինչպես նաեւ այն արտահայտությունը, թե «ոչինչ նոր չէ (այս աշխարհում)»: Ակնհայտ է, որ երկու դեպքում էլ խոսքը կրկնության մասին է: Ենթադրաբար այս կրկնությունը իրար հաջորդող, շղթայական ինչ-որ պրոցեսի է վերաբերում:

32. Պնդել, թե այս «նոր բացված վարդը» «լավ մոռացված հին վարդն է», անտրամաբանական է թվում: «Հին վարդ» կամ «լավ մոռացված վարդ» արտահայտությունները, ինչպես նաեւ՝ «ոչ մի նոր վարդ գոյություն չունի (այս աշխարհում)» պնդումը թվում է անիմաստ: Եթե ծաղկավաճառի խանութում ձեզ «թարմությունը կորցրած վարդ» առաջարկեն, դուք հազիվ թե այն իբրեւ «նոր վարդ» ընդունեք կամ համաձայնվեք գնել այն՝ հավատալով վաճառողի հավաստիացումներին, թե «ոչ մի նոր վարդ գոյություն չունի (այս աշխարհում)»:

33. Եթե խոսքը հեռախոսի, հեռուստացույցի կամ լվացքի մեքենայի մասին է, առավել եւս անհեթեթ է թվում, որ «այս հեռախոսը լավ մոռացված հին հեռախոսն է»:

34. Սակայն եթե խոսքը վերաբերում է արվեստի ստեղծագործությանը, «նորը լավ մոռացված հինն է» կամ «ոչինչ նոր չէ» արտահայտությունները թվում են կիրառելի կամ այս պահին՝ հնարավոր կիրառելի:

35. «Նորը լավ մոռացված հինն է» պնդումը, ամենայն հավանականությամբ, կարող է վերաբերել արվեստի ստեղծագործության «ձեւին», իսկ «ոչինչ նոր չէ (այս աշխարհում)» արտահայտությունը՝ արվեստի ստեղծագործության «բովանդակությանը»: Դա ճշմարտանման է թվում, եթե խոսքը վերաբերում է Ռաֆայելի, Պիկասոյի կամ Բոյսի աշխատանքներին:

36. -----

-----;

37. Սխալվելու շատ փոքր հավանականությամբ կարող ենք պնդել, որ «արվեստը» առաջացել է ավելի ուշ, քան՝ մարդը: Եթե արվեստը առաջացել է մարդուց հետո, ինչը հնարավոր է թվում, ապա գոյություն է ունեցել մի ժամանակաշրջան, երբ «մարդը եղել է», իսկ «արվեստը»՝ ոչ: Եվ ուրեմն այն պահին, երբ «արվեստը ստեղծվում էր», այն եւ՝ ձեռով, եւ՝ բովանդակությամբ նոր էր: «Նորը լավ մոռացված հինն է» կամ «ոչինչ նոր չէ» արտահայտությունները կիրառելի չեն այն պնդման դեպքում, երբ «արվեստը հաջորդել է մարդու գոյությանը»:

38. Արվեստագետ Իվ Զլեյնը ստեղծագործում էր կրակի, քամու, անձրեւի եւ պիզմենտի օգնությամբ: Նա թերեւս ցանկանում էր շեշտել, որ արվեստը նախորդել է մարդու գոյությանը: Զլեյնն իր ստեղծագործությունների արարումը դիտում էր հեռավորությունից, հաճախ այլ հանդիսականների ներկայությամբ:

39. -----

-----;

40. Սառնամանիքը նկարներ է նկարում պատուհանի վրա: Քամին երգում է ժայռերի մեջ: Քամին եւ սառնամանիքը ստեղծագործում են՝ առանց մարդու միջամտության: Եթե քամին եւ սառնամանիքը գոյություն են ունեցել մարդուց առաջ, իսկ դա՝ հնարավոր է թվում, ապա կարելի է պնդել, որ «արվեստը գոյություն է ունեցել մարդուց առաջ»:

41. Պնդել, որ երաժշտություն է տիեզերքում շարժվող մոլորակների արձակած ձայնը, կարելի է նույնչափ, որչափ կարելի է արվեստ նկատել նորածին երեխայի ստամոքսի արձակած ձայնի մեջ, կամ «կյանքի ու մահվան» հավերժական դրամա տեսնել Կենտրոնական Աֆրիկայում տարվա եղանակների ռիթմով գաղթող կենդանիների շրջապատուտի մեջ: Եթե արվեստը նախորդել է մարդուն, եւ եթե նրա բովանդակությունը «կյանքի ու մահվան» մասին վկայելն է, ապա «ոչինչ նոր չէ» եւ «նորը լավ մոռացված հինն է» պնդումները ճշմարտանման են թվում:

42. Եթե արվեստը «տիեզերքի Ստեղծարար Ոգու» արտահայտությունն է, ապա սառնամանիքը, քամին, անձրեւը, նորածին երեխայի ստամոքսը, Ռաֆայելը, Պիկասոն, Բոյսը կամ ցանկացած մեկը ի վիճակի է ստեղծել արվեստ: Թերեւս միակ դժվարությունն այն է, որ «նորը լավ մոռացված հինն է» արտահայտության դեպքում մենք գործ ունենք «ժամանակի», իսկ «ոչինչ նոր չէ այս աշխարհում» պնդման դեպքում՝ «տարածության» հետ, հետեւաբար արվեստն էլ կարծես պետք է լինի մի բան, որը գոյություն ունի ժամանակի եւ տարածության մեջ:

43. Երբ խոսում ենք «այս աշխարհի» կամ «հնի ու նորի» մասին, բայց միեւնույն ժամանակ չենք խոսում ոչ «այս աշխարհի», ոչ «հնի ու նորի» մասին, ապա կարող ենք ենթադրել, որ այդ մենք չենք խոսում, այլ «խոսքն ինքն է խոսում»:

44. Յոզեֆ Բոյսը պնդում էր, որ «բոլոր մարդիկ նկարիչներ են», իհարկե ոչ այն իմաստով, որ նրանք բոլորը վրձինով նկարում են կտավի վրա, այլ այն իմաստով, որ նրանք ապրում են իրենց ստեղծագործության մեջ եւ ի վիճակի են թույլ տալ «տիեզերքի Ստեղծարար Ոգուն» ազատորեն ինքնարտահայտվել այդ աշխարհում:

**ԱՐՃԱՆ
ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ**

**Արվեստը
գոյություն է
ունեցել
մարդուց
առաջ**

45. Ի վիճակի՞ ե, արդյոք, մարդն ապրել առանց արվեստ ստեղծելու: Յոզեֆ Բոյսի պնդումը ենթադրում է այդպիսի հնարավորություն:

46. Մարսել Դյուշանը համոզված էր, որ «արվեստն ինքնին արժեք չէ, արվեստը հնարել է մարդը, եւ առանց մարդու այն չի կարող գոյություն ունենալ»: Ե՛վ Յոզեֆ Բոյսը, եւ՛ Մարսել Դյուշանը հնարավոր են համարում մարդու գոյությունն առանց արվեստի:

47. -----

-----:

48. Արվեստ ստեղծողը մեկն է, որը փորձում է ստեղծել մի բան, առանց որի ինքը կշարունակեր գոյություն ունենալ: Արվեստի ստեղծագործության առկայությունը պարտադիր պայման չի հանդիսանում արվեստագետի գոյության համար:

49. Էդ Ռեյնհարդը պնդում էր. «Արվեստի մասին կարելի է միայն ասել, որ այն անշունչ է, անկենդան, անիմաստ, որ դուրս է ձեւից, տարածությունից եւ ժամանակից»: Սա նշանակում է՝ արվեստը մի բան է, որն իմաստ է հաղորդում շնչավոր, կենդանի, ժամանակա-տարածային ձեւ ունեցող գոյությանը, որի կենսապահովման համակարգը իրեն տրված չէ իր գոյությամբ:

50. -----

-----:

Նարյկ Նշանեան

Ծնած եմ Փարիզ, 1946ին: Յաճախած եմ ֆրանսական դոկտոր: Հայերէն գիտէի մօտ արգանդէն (այդ հարցումը միշտ կ'ընէին աշենոֆ, հիմա կը խուսափին, բայց ահա դասասխանը, հարցնողաց եւ չհարցնողաց): Բայց ունեցած եմ նաեւ կարող ուսուցիչներ, որոնց կարգին կարելի է յիշել Տիկին Զիթունին (անունը բան մը դիտէի չըսէ Հայաստանցիի մը, բայց եղած է իմ ուսուցչուհիս, իրեն հետ է որ գրական լեզուն սկսած եմ կարդալ ու գրել, ծանօթ բանասէր՝ Վանեցի Տիգրան Զիթունիի կինն էր): Հօրաքոջս անունը Զարուհի էր: Միշտ սիրած եմ այդ անունը: Մատուական կին չէր, բայց մատուականի կին էր: Իր ամուսինն էր Յակոբ Տէր Յակոբեան, Պարսիզակի ֆաղափառ 1915էն առաջ, որ տարագրութեան տարիներուն Գոմիա աղաստանած էր, Նշանեաններուն տունը: Իսկ Նշանեաններն այդ տարիներուն՝ ինչո՞ւ Գոմիա էին եւ ո՞չ Կեսարիա (քանի որ Կեսարացի էին), չեմ գիտեր: Վար դուրս ելաւ ընտանեօք փրկուած որովհետեւ եղբայրներէն մէկը բժիշկ էր բանակին մէջ: Տէր Յակոբեանը այդ օրջանի Պոլսեցի մատուականութեան միջինին կը դասկանէր: Գիրքեր գրած էր: Հետագային Փարիզի մէջ Պարսիզակի դասնութիւնը գրած է: Այս ալ՝ Սփիւռեան մասնագիտութիւն մը: Ամէն մարդ իր գիտին ու գիտաբանին դասնութիւնը, աշխարհագրութիւնը, ազգագրութիւնը կ'ընէր: Բայց իր մեծ արժանիքը այն էր, որ տղարան մը ստեղծած էր Փարիզ գալուն ժամ: **Յառաջ** թերթը առաջին տարիներուն իրեն կը տպուէր: Ծանօթ էր նաեւ աղագայ Շահան Շահնուրին, Պոլսոյ տարիներէն, երբ Շահնուրը տակաւին երեխայ էր: Տէր Յակոբեանի միջնորդութեամբ է, որ Շահան Միսաքեան իր թերթին մէջ հրատարակած է Շահնուրի **Նահանգ առանց երգի** վէպը, որ լաւ արագ դիտարկուեց: Սփիւռքի ամենակարգացուած վէպը, ո՞չ թէ մէկ սերունդին վէպը, այլ հայախօս հայութեան մօտ կրֆոս սիրոյ ու անելութեան առարկան: Եւ քանի որ հայրս լաւ մօտ էր իր քրոջ՝ Զարուհիին, յաճախ իրենց տունն էին: Այդ տարիներուն էր, երբ Փարիզ դեռ հայախօս մատուականութիւն մը կար: Իրենց տունն է, որ ճանչցած եմ Ահարոնը, Վարուժանի սերունդէն եւ Վարուժանի հետեւորդ: Գնացած եմ երբ կ'ըսեմ, սխալ չէ՞ հասկնալ: Գնացած եմ միայն այն չափով, որ երեխայ մը կ'ըսէ ճանչնալ չափահասներու աշխարհը: Այս ամբողջը ի հարկէ՝ կարելի է մոռնալ: Կը դասնեմ միայն հաճոյքի համար: Խորհելով որ իմ ծագքեր է մէջս գիրքերու սէրը, եւ այդ սերունդին հանդէպ դասասխանացութեան զգացում մը: Որուն անդրադարձած եմ տարիներ ետք միայն: Ուզեմ եմ իրենց աշխարհին, իրենց յամառութեան, իրենց ճգնումին, հայերէն լեզուի հանդէպ իրենց մախանձախնդրութեան հաւատարմութիւնը: Ուզեմ եմ որ մէկը գտնէ, թէ կու՞նք միայն մէկ հոգի, մնայ հաւատարմութիւն:

Ասկէ անդին՝ կ'ընամ ցատկեր ու յառաջանալ արագ փայլերով: Հայերէնի համալսարանական ուսումը ըրած եմ Արեւելեան Լեզուներու Դոկտորը, որմէ վկայուած եմ: Փիլիսոփայութեան ուսումը ըրած եմ ծայրէ ծայր Սթրասպուրկ: Փիլիսոփայական առաջին մեծ ընթերցումս եղած է Ֆրանց Ռոզենշտայնի Der Stern der Erlösung-ը: Բայց բուն փիլիսոփայական ուսման տարիներուն նախկին ընթերցումները բանի մը չէին ծառայել: Պէտք է հասկնալ շուրջ կատարուածը, ու գրեթէ միշտ՝ շուրջ կատարուածը իմ ուժերէս ու հասողութիւնէս վեր էր: Յետոյ միայն այդ չկար, քանի որ նոյն տարիներուն՝ իմ սեղանիս առջեւ, միս միմակս, հայ գրականութեան «ուսանող» էի նաեւ: Ամէն դարազայի՝ այն տարիներուն է, որ հետեւած եմ Ժան-Լիւի Նանսիի եւ Ֆիլիպ Լաֆու-Լադարթի դասերուն: Ժազ Տեռիսայի առաջին սերունդի աշակերտներն էին իրենք եւ այսօր տարի ետք մնացած եմ իր լաւագոյն մեկնիչները, նոյնիսկ եթէ ամէն մէկը նաեւ իր անձնական ճամբան գծած է: Տարիներ շարունակ հաւատարմօրէն մտած եմ իրենց բոլոր դասերուն ու մտքի ըրած եմ զիրենք: Հիմա գի-

Անկէ զայն, այդ, զիրէր հրահարակած են: ԿԱՄերու շարքը, 1980ին սկստած, չորս հասոր մինչեւ 1986: Եւ հիմա վերսին ձեռք առի, երկու նոր հասորներ տոցի 2002ին եւ 2005ին: Ենթախորագիր՝ «Հանդէս վերլուծական»: Թէ ինչի՛ վերլուծումն է այդ վերլուծումը, ինչ տիտի չկարենամ բացատրել: Գուցէ՝ գրական: Գուցէ՝ իրագրական: Գուցէ՝ Տարագրութեան երկրի եւ զայն ընտելու որոշումին վերլուծումը: Կեդրոնական ջիղը ԿԱՄի մէջ թարգմանութիւնն է: Ամէն ինչ թարգմանել, որ կը լայնականի այսօրուան արդիական միտքին ու մտածողութեան: Թարգմանել Տարագրութեան լեզուով: Այդ լեզուով որ ասեմոֆ կը կոչուէր հայերէն: Թարգմանած են Մօրիս Պլանսո, Ժորժ Պաթայլ, Վաթէր Պենիամին, Նիցչէ, Ժ.Լ. Նանսի, Ելենկըր, Ա. Պեռման, գերման փոփառութեանէն՝ Շլէյքը, եւ մոլասակ ունին դէռ թարգմանելու: Հայերէնով ունին մատչելի 3ակոր Օսականի Մասնագիտական, Վահէ Օսականի խնդրամով եղած: Ու եթէ Աստուած կամենայ՝ տիտի տղան **Գեղագիտական ազգայնականութիւն** վերագիրով հասոր մը: Ու Պեռմանի **Օսարութեան փորձընկալումը**, գեր-

ման վիդեոպատկերներում մասին:

Անգլերենով ունիմ երեք հասր, մէկը՝ իմ ֆազի, Writers of Disaster վերնագիրով, որ կը դարձնակէ չորս մեմուարներ, Չարենցի, Մահարիի, Չարէլ Եսայեանի եւ Թոթովենցի մասին: Իրականութեան մէջ՝ Երբ մը սկիզբն է: Այդ Երբ առ այժմ՝ կը Երբունակոյի ֆրանսերէնով: Կան նաեւ երկու հաւաքական հասրներ, որոնցմէ մէկուն վրայ աւխասած են սարիներով: Կը կոչուի Yeghishe Charents, Poet of the Revolution, ու Չարենցին նուիրած ուսումնասիրութիւններու հասր մըն է: Այդ հասրին յառաջաբանը ընդլայնուած ձեւով տղած են թիւ 6 ԿԱՄԻն մէջ: Յետոյ կան ֆրանսերէն հասրներ: Կայ 1988ին Ages et usages de la langue arménienne-ը՝ հայերէն լեզուի ոչ-լեզուաբանական դասնութիւն մը: Ուրիշ աղթով մը կը բացատրեն թէ ի՞նչ կրնայ ըլլալ լեզուի ոչ-լեզուաբանական նկատառումը: Կան այս սարի լոյս տեսած երկու հասրները: Փետրուարին մէջեղ ելաւ ի հարկէ՝ La Perversion historiographique անունով գիրքը (Leo Scheer հրատարակչասունէն) եւ Յունիսին՝ La Révolution nationale («Ազգային-ազգայնական յեղափոխութիւնը») կոչուածը, որ Writers of Disasterի առաջին հասրի ֆրանսերէն տարբերակն է:

Հիմա դաստաստեցի, վերջացուցի (եւ երկու ամիսէն լոյս տեսնէ) իմ ամենէն կարեւոր գիրքս (չէ՞ որ վերջին գրուածը միշտ ամենէն կարեւորն է), որ Երբին երկրորդն է, ու կը կոչուի Le Deuil de la philologie («Բանասիրութեան սուգը»): Երբին երրորդն ալ դաստաստէ, ու այս մէկը նուիրած դիտարկումներ ըլլալ ամբողջութեամբ Յակոբ Օսկանին:

Եւ հիմա կը մնայ միայն մէկ բան. բացատրել թէ ի՞նչ է բանասիրութեան սուգը: Երբէն, որ գիրքին կէտը նուիրած է Դանիէլ Վարուժանին եւ իր մի ֆանի բանաստեղծութիւններու վերլուծումին: Իսկ միւս կէտը: Ազգային ինքնայողացումին դասնութիւնն է ԺԺ. դարուն: Այդ-դիտարկումն մը եղած է, ճշմարիտ: Այո, եւ այդ դասնութիւնը դարձաւ ազգային բանասիրութեան դասնութիւնն է: Անկարելի է Վարուժան հասկնալ (եւ հասկնալ հետեւաբար իր դարձը դէպի նոր Զանաճը, դէպի մեռած աստուածները) եթէ գաղափար չունենանք ԺԺ. դարու բանասիրութեան մասին: Այսօր միայն: Մնացեալը՝ յաջորդիւ:

Մոռցայ ըսելու, թէ 1996էն ի վեր՝ Գոլումդիա համալսարանի հայագիտական ամբիոնին վարիչն են: Դիտարկումներ ըլլալ 11 սարի: Եթէ աւելցնեն 1995-1996ը, երբ Լոս Անճելըսի UCLA համալսարանը նոյն տեսակի դաստաստ մը ունէի, դիտարկումներ ըլլալ 12 սարի:

Որդէս յաւելուած, հոս դիտարկումներ նամակ մը որ գրեցի վերջերս բարեկամի մը, ուր կը բացատրեն «Բանասիրութեան սուգը»:

Նախ եւ առաջ այս օրերու վերջացուցի ֆրանսերէն լեզուով գրուած Entre l'Art et le Témoignageի երկրորդ հասրը: Եթէ ամէն ինչ լաւ ընթանայ, դէպք է Փետրուարին լոյս տեսած ըլլալ: Եւս մեն դժուարութեան մը հանդիմացայ, այնպէս որ ամիսներ տեւեց մինչեւ որ այս հասրը վերջացնեմ, այսինքն՝ վիճակի մը բերեմ որ ինքզինքիս կ'ըսեմ. ա՛լ կը բաւէ, աւելի չեմ ուզեր ասոր մասին մտածել: Ամիսներով ուղեղս տրտեցի, ճիշդ է: Յունիսին ու Յուլիսին, միտքս վանելու համար այդ տանջանքը, զոր յսակօրէն կը նախատեսէի, ուրիշ բանով զբաղեցայ: Դոյսի աւխաստան մը ըրի Եւրոպայի Աւագանի նոր լոյս տեսած գիրքին մասին (գիրք մը որ կը կոչուի «Գիրք», թերեւ տեսած ես): Յուլիսի վերջ ձեռք առի Վարուժանի մասին գիրքը: Օգոստոսին, ամբողջ ամիսը, յուսահատութեամբ մղուած, միմիայն թարգմանութիւններ կատարեցի: Ֆրանսերէնի թարգմանեցի Չարենցի բոլոր գրութիւնները Մեհեանի մէջ: Տարուիական ձեռնարկութիւն, իրականութեան մէջ, երբ գիտես որ այդ էջերը սկզբնապէս ֆրանսերէնով գրուած էին ու հայերէնի թարգմանուած Գեղամ Բարսեղեանի կողմէ: Յետոյ սկսայ թարգմանել մէկ առ մէկ ԺԺ. դարու բանաստեղծներուն գործերը, այսինքն՝ հաստատուած իրենց գործերէն: Ուրեմն մէկը միայն տեսէ՛ն՝ Ինճիճեան 1822, Արման 1840, Մկրտիչ Էմին 1850, Մուսանճեանց 1874 եւ 1876, Ալիսան 1895, Արեղեան 1899: Եւ յետոյ սկսայ Վարուժան թարգմանել ֆրանսերէնի («Յեղին սիրը»-էն առնուած կարեւոր փոքրածերներ, մինչդեռ մինչեւ անցեալ տարի՝ կը կարծէի որ Վարուժանի կարեւոր գործերը 1912ի գիրքին մէջն են: Իրականութեան մէջ Վարուժանի մեն սարին, եւ խորին մէջ՝ միակ հետաքրքրական տարին՝ 1908 տարին է): Եւ երբ այս ամբողջը վերջացաւ, ստիպուած էի դէմ դիմաց գալու բուն դժուարութեան հետ, որ տարիներէ ի վեր զիս հեռու դառնաւ եւ այս ըլլալիս կամ չըլլալիս գիրքէն: Ո՛ր է դժուարութիւնը: Դարձ ձեւով ըսեմ, ու վստահ իսկ չեմ թէ այդ է հարցը. դժուարութիւնը Կոստան Չարենցի բացայայտ ցեղապաշտութիւնն է: Ո՛չ թէ որ չէի ուզեր խօսիլ Չարենցի ցեղապաշտութեան մասին: Ընդհակառակը. կ'ուզէի խօսիլ եւ ամբողջ գլուխ մը ունէի այդ մասին: Բայց չէի գիտեր ո՛ր գետնէն զայն: Երբեք մտնալէ ետք, որոշեցի որ դիտարկումներ

րէի գիրքին վերջանալէն ետք, այսինքն՝ որովայն յաւելուած՝ Appendice: Մինչ այդ գրեթէ ծայրէ ծայր նոր գլուխ մը գրեցի Սեդրոսին, ազգային բանասիրութեան առաջին հանգրուանին մասին, բան մը որ կար արդէն իսկ գրուած հայերէն լեզուով, բայց վայրկեան մը ասկէ առաջ միտքս չէր անցած որ եղածը լիարժեք փոխադրեմ ֆրանսերէնի, ազգային բանասիրութեան լիարժեքութիւնը կապելով արեւելաբան հայեացքին ներանձնականացումին հետ, եւ երկար բարակ լիարժեքութիւն մըսէ Լորս Պայրոնի ու ճափոմ Լեոբարտի դերերը այդ ծիծաղելի բայց անխուսափելի ներանձնականացումի մէջ, որ կազմաւորիչ լիարժեք է նաեւ ազգայնացումի եղանակաւորումին: Ու այդ երբ որ վերջացաւ, ամէն ինչ յսակ էր: Ունէի երկու բաժին: Առաջին բաժինը գեղագիտացած ազգին լիարժեքութիւնն էր, իր երեք հանգրուաններով (հնագրական, ազգագրական, գեղագիտական), բայց հակառակ ուղղութեամբ դիտուած, այսինքն՝ նախ գեղագիտական ազգայնականութեան բուն գեղագիտական լիարժեք (Սեդրոսի սերունդը), յետոյ՝ ազգագրական լիարժեք (Արմաշ, Սրուանձեան), յետոյ՝ հնագրական լիարժեք (Ինձիճեան, Բժեկեան): Եւ այս ամբողջին մէջ լիարժեք է նաեւ տեղը ճշդի այն գործերուն, որոնք անմիջական կապ չունին, կամ կը թուի թէ չունին, գեղագիտական ազգայնականութեան հետ, այսինքն՝ այն գործերուն որոնք կրօնի հնագիտութիւնը երեւան կը բերեն, l'archéologie de la religion, Էմիլ, Ալիսան, Արեւելեան, որոնք ի միջի այլոց՝ Վարուժանեան հեթանոսութեան հնէաբանական խաւերը կը կազմեն:

Երկրորդ բաժին՝ Վարուժանին նուիրուած 160 էջերը, որոնք կը վերլուծեն ընդամենը հինգ կամ վեց բերքուած (Անիի աներակներուն մէջ, Կիլիկիոյ մոխիրներուն, Վանասուր, Լոյսը, Վահագն, Մեռած աստուծներուն): Բնաբան՝ սուղը եւ ուժը: Le deuil et la puissance: Կամ լիարժեքութեան թերեւս ուժին սուղը: Ուժը միշտ եւ բոլոր լիարժեքներուն՝ առաստելական կրօնին ուժն է, այսինքն՝ առաստելա-բանաստեղծական ուժն է: Եւ երբ այս ամբողջը զոհացուցիչ կերպով փոխ փոխ դնես, ո՞ր է Զարեանի եւ ցեղապաշտութեան տեղը: Անկարելի է որոշել: Երկու իմաստով անկարելի է: Ռ՞ր է տեղը որովայն լիարժեք երեւոյթ: Ռ՞ր է տեղը գիրքին մէջ, որովայն հաստատուած, որովայն գլուխ: Ասկէ՝ որեւէ լուծումը, որ կը կայանայ անոր Յանելուած մը նուիրելուն մէջ: Այս ալ ըսեմ, որ նոյն դժուարութիւնը կը վերաբերի Նիցշէի կերպարին Եւրոպայի լիարժեքութեան մէջ: Ու մէկը միայն անկախ չէ: Զարեանը ինչպէս գիտէ՝ Նիցշէականութիւնը կը ծախսէ իր հայ ընթերցողներուն, ամենազգեղ կերպով: Օճականը ինչպէս կրցած է խաբուիլ եւ ամիսներով (խորհին մէջ՝ ամբողջ կեանք մը) գոյակցիլ այդ մարդուն հետ, գրեթէ նոյն անկողինին մէջ լիարժեք, երբեք չեն հասկցած: Վարուժանէն դաս չէ առած, որ անմիջական զգացում է խմբակէն: Այո, անմիջական զգացում, բայց ինքն ալ իրականին մէջ՝ ուշացած էր բաժնուելու: Այդ ուշացումն է սարսափելին:

Այս՝ այսպէս: Ինչո՞ւ երկար բարակ կը լիարժեք այս ամբողջը: Որովհետեւ ըստ երեւոյթին՝ տակաւին կը տանջէ զիս եւ լիարժեք Եւրոպայի տանջելու ցեղապաշտութեան «տեղ»ը այս ամբողջին մէջ: Ի՞նչ է ցեղապաշտութիւնը: Պարզ է: Ուժն է առանց սուղի: La puissance sans le deuil: Նեղ իմաստով հասկցուած՝ գիրքի մը ճարտարապետութիւնն էր խնդրոյ առարկան: Բայց անուշտ ետեւը՝ կայ շատ անելի խոշոր հարց մը: Երբ 2004ին Վարուժանի մասին ուսումնասիրութիւնը կը գրէի, վերջապետութեան միայն մօտեցայ ցեղապաշտութեան խնդրին բանասիրութեան մէջ ԺԺ. դարուն, բացատրելով նորէն լիարժեք բան մը, որ առաստելի կամեցողութիւնը անուշտ՝ առաստելի ուժին կամեցողութիւնն էր: Բանասիրական եւ փիլիսոփայական կամեցողութեան մէջ՝ կար արդէն իսկ ցեղապաշտութիւնը: Կը բաւէ երկու տղ կարդալ Renan-ը հասկնալու համար այդպէս ըլլալը: Olenderը ամբողջ գիրք մը նուիրած է այդ խնդրին: Ու քանի որ սակայն մտքս մէջ չէր վերջացած այդ աշխատանքը (որուն լիարժեք է նուիրել տարբեր գիրք մը), որոշեցի երկրորդ կիսամեային վերջին դասս Գոլումպիայի մէջ անոր նուիրել: Կը կոչուի՝ Myth, Art, and Politics: Դիմա որ սակայն դասը ծանուցեցի եւ ուրուագիծը գրեցի, մէջս մեծ կասկած մը մտաւ: Ինչպէս լիարժեք կարեւոր այս ամբողջ բացատրել ուսանողներու, առանց հայկական յղումի, բնական է, եւ իրենց համար հետաքրքրական ընթերցումներ առաջարկելով: Ի՞նչ լիարժեք կարեւոր կարդացնել, որ չխրչեցնէ գիրքին: Նիցշէ, Շելլինգ: Կամ իմ սիրելի ուսուցիչներու գիրքերը: Ճիշդ է, որ այդ գործերը զոյգ գիտեն: Օրինակ՝ Ժան-Լիւի Նանսիի **Անգործ Դիմայնութիւնը** գիրքին երկրորդ գլուխը, զոր նոյնիսկ եթէ լաւ կը յիշեմ՝ հայերէնի թարգմանած են ամբողջութեամբ եւ հրատարակած են ԿԱՄԻ Զ. համարին մէջ: Իրապէս այդպիսի բան մը ըրա՞մ եմ: Աղօս կերպով կը յիշեմ: Իսկ եթէ ըրած եմ, ինչպէ՞ս համարձակած եմ: Դիմա որ վերստին ձեռք առի ու փչ մը նորէն սկսայ կարդալ, անդարդաբայ թէ որքան ահաւոր կերպով դժուար է:

Գրականութեան արանքին

2005ի աշնան լոյս տեսաւ Շուշանիկ Կուրդիսեանի անգլերէն լեզուով մէկ հատընտիրը, Շուշան Աւագեանի թարգմանութեամբ, եւ Վիկտորիա Րոուի յառաջաբանով (*I Want to Live: Poems of Shushanik Kurghinian*, Translated by Shushan Avagyan, AIWA Press, 2005): Այս տարի՝ 2006ի ամառը, Երեւանի մէջ լոյս տեսաւ նախորդ հատորի թարգմանիչին՝ Շուշան Աւագեանի ինքնագիր հատորը՝ *Գիրք անվերնագիր*: Փոխան հրատարակիչի անունի՝ տիտղոսաթերթը կը կրէ «Յեղինակային հրատարակութիւն»: Գիրքին նախաբանը գրած է Վահան Իշխանեան: Ներկայ տողերը պիտի անդրադառնան անւան ինքնագիր հատորին քան թարգմանութեան, անւան Շուշան Աւագեանի բանագործութեան քան Շուշանիկ Կուրդիսեանի բանաստեղծութեան: Թէ որքանով երկուքը զանազանելի են, որքանով հնարաւոր է մէկուն մասին խօսիլ միւսը բացառելով ու մէկդի դնելով, այդ պիտի ըլլայ մեր առաջին հարցումն ու առաջին մտահոգութիւնը:

Սկսելէ առաջ սակայն, առնուազն երկու նկատողութիւն անհրաժեշտ են:

1) Ինչ որ սկսայ գրել հոս որպէս ակնարկ՝ գրախօսական չէ ու չի կրնար ըլլալ: 2) Աւագեանի գիրքը կատարեալ նորութիւն մըն է հայալեզու աշխարհէն ներս, իր կերպով ու կերպարանքով որքան իր բովանդակութեամբ: Պետք է գնահատուի որպէս այդ:

Այս երկու նկատողութիւնները անկախ չեն իրարմէ: Գիրքի մը առջեւ՝ ընթերցողը չի կրնար ուրիշ դիրք ունենալ եթէ ոչ ընկալողի, հետեւաբար՝ վերստեղծողի դիրք: Պետք է պատրաստ ըլլայ ամէն ինչ վրայ տալու, իր ինքնութիւնը մոռնալու, միջեւ իսկ իր ինքնութեան կազմակերպուած քանդումը ընդունելու, անելի եւս՝ գիրքէն մղուած, ինքն իր ձեռքով մասնակցելու ի՞ր իսկ ինքնութեան կոռուաններու տապալումին: Ի՞նչ ինքնութիւն: Չեմ գիտեր: Ըսածս շատ ընդհանուր բնոյթ ունի: Գիրք մը որ իր մէջ չի կրեր ընթերցողին դէմ ուղղուած ուժանիւք մը՝ արժանի չէ «գիրք» անունը կրելու: Բայց ընթերցում մը որ յառաջագունէ չենթարկուի այդ հնարաւորութեան, այդպիսի գիրքի մը հանդիպելու եւ այդ գիրքէն խնդրականացուելու հնարաւորութեան, իր կարգին՝ արժանի չէ «ընթերցում» անունը կրելու: Իսկ այդպիսի ընթերցում, բնական է, չի կրնար ունենալ գրախօսականի հանգամանք: Գրախօսական մը կամ կը գնահատէ (որպէս արժեք), կամ կը բացայայտէ (առարկայ մը, վեպը որպէս առարկայ): Առաջին պարագային կ'ենթադրէ տրամադրելի արժեքաւոր մը, երկրորդ պարագային՝ գիտութիւն մը, առնուազն կարողութիւն մը, հասողութիւն մը: Առարկային ընդառաջելու հասողութիւնը: Վե՞պ է: Ուրեմն (որպէս գրախօս) պիտի կարդամ, գնահատեմ ու նկարագրեմ որպէս վեպ: Իսկ եթէ տեսնեմ որ այդ «վեպ» կոչուածը այսուհանդերձ շատ վեպի չի նմանիր, այն ատեն (կրկին որպէս գրախօս) ընթերցողին պիտի բացատրեմ շեղումին օրէնքները: Մտաւորական աշխարհէն ներս՝ ընդունուած խաղ: Որ բաւական ձանձրացուցիչ է, պետք է խոստովանիլ: Այսօրուան օրով՝ ո՛չ մէկ արդիական վեպ կամ գրուածք, ինչ որ ալ ըլլան իր արդիականութեան աստիճանը, իր շեղումներուն տարողութիւնը, որպէս խախտումի գործիք աշխատելու իր կամեցողութիւնն ու ծրագիրը, ինչ որ ըլլայ իր զարտուղութեան չափը, ո՛չ մէկ արդիական վեպ կամ գրուածք ուրեմն չի կրնար զարմացնել «գրախօս» գրողը ու խանգարել ընկալումի անոր տրամաբանութիւնը: Շուշան Աւագեան գիտէ այս ամբողջը, անկասկած: Կը ջնջէ հաւանական գրախօսի մը կերպարը: Յառաջագունէ կը յայտարարէ, որ գրախօսելը ճիշդ մասնակցութիւնը պիտի չըլլայ իր բացած խօսակցութեան կամ երկխօսութեան:

1

Վիպագրութիւն

«Գիրք-անվերնագիրը» իսկապէս վե՞պ է: Գիրքը երբեք ինքն իր մասին «վեպ եմ» չ'ըսեր, բացի մէկ անգամէ. տիտղոսաթերթի ետեւի էջին վրայ, հոն ուր ընդհանուր ու պաշտօնական տեղեկութիւններ կ'արձանագրուին սովորաբար, գիրքի մը ինքնութիւնն ու բնոյթը ճշդելու

համար, ինն գրուած է «Վեպ»: Որոշ (ուրիշ) տեսանկիւնէ դիտուած՝ գիրքը ինք կը ներկայա-
նայ որպէս օրագիր: Ուրեմն ի՞նչ: Իսկական օրագիր, որ կը հրամցուի որպէս վե՛պ, թե՛ իսկա-
կան վեպ որ կը հրամցուի որպէս օրագիր: Երկուքն ալ հնարաւոր են: Թէեւ անհամատեղելի:
Սակայն երկուքին ալ կան նշանները գիրքին մէջ, տարբեր մակարդակներու: Փորձենք նախ
երկրորդ վարկածը՝ գիրքը որպէս վեպ: Գիրքը հանդիպում մը կը կազմակերպէ, հանդիպում
մը որ (որքան որ գիտենք) երբեք տեղի չէ ունեցած իրական կեանքի մէջ: Շուշանիկ Կուրդի-
նեանի եւ Չապէլ Եսայեանի հանդիպումը, 1926ի գարնան, Երեւանի մէջ: Այդպիսի հանդի-
պում հնարաւորի սահմաններուն մէջ էր: 1926ի գարնան Չապէլ Եսայեան, որպէս «ճանա-
պարհակից» գրող, հրաւիրուած էր Սովետական Միութեան կեդրոնները պտտելու, գտնուած
է անշուշտ Երեւան, ու վերադարձին՝ գրած է իր *Փրովէթես ազատագրուած* գիրքը (տպուած
Մարտել, կարծեմ՝ 1928ին), որ անշուշտ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ քարոզչական գրականութիւն:
Բայց այդ առումով՝ Եսայեան չէր տարբերեր միջին ֆրանսացի մտաւորականէն: Անտրե Ժի-
տը առաջին ֆրանսացի գրողը պիտի ըլլար, որ հրաւիրուած ըլլալով Սովետական Միութիւն
եւ պտտուելէ ետք քաղաքէ քաղաք պրովետարական յեղափոխութեան նուաճումներուն
իրագել դառնալու նպատակով, համարձակած է վերադարձին՝ ճշմարտութիւնը ըսել: Այդ
տարիներուն՝ հռչակաւոր Եսայեանը, արեւմտահայ գրականութեան փառքն ու պատիւը,
ինքն իրեն համար սահմանած էր սովետական կարգերու խօսնակի դերը, ու Փարիզի մէջ լս-
տած Սովետական Հայաստանի գովքը կը հիւսէր օրն ի բուն: Կի՛ն գրող: Թերեւս: Բայց ո՛չ մէկ
կապ այլեւս՝ Պոլսոյ *Շաղիկ* թերթին մէջ հայ կնոջ վիճակին մասին յօդուած գրողին հետ: Այդ
թուականին՝ քարոզչական մեքենայի մը լծուած Եսայեանն էր տիրապետողը: Կին՝ այսու-
հանդէ՛ր: Ուրեմն այդ երկու կիներուն միջեւ անհամասկան հանդիպում մը կ'երեւակայուի:
1926ին՝ Կուրդինեան 50 տարեկան էր: Զայքայուած մարմնով (մանրամասնութիւնները կա-
րելի է կարդալ Վիկտորիա Բոուի գիրքին մէջ, հայ կին գրողներու մասին) եւ սպառած հոգի-
ով կին մը: Յաջորդ տարին՝ հոգին ալ պիտի աւանդէր: Ուրեմն՝ վեպ:

Հանդիպումը կը սկսի Գ. գլուխէն: *1926 թուականի գարնանային մի օր ... նրանք խ-
տած էին սրճարանում: Ո՛չ մէկ նկարագրութիւն: Խօսակցութիւն մըն է միայն, կ'ընթա-
նայ, երկուքին միջեւ: Աւելի ճիշդ՝ խօսակցութեան մը գաղափարը: Այն սկզբունքով՝ որ
ամէն ինչ չեմ շարադրելու: Այսինքն՝ ընթերցողին կը մնայ մնացածը երեւակայել ու մա-
նաւանդ հանդիպումը կազմակերպող հեղինակին յետին միտքերուն հասու ըլլալ: Գա-
ղափարը հետապնդելու փորձ մը կը կատարուի 10րդ գլուխին մէջ: Երկու կիները կար-
ծիքներ կը փոխանակեն գրականութեան մասին: Համաձայն կը թուին ըլլալ: Կը խօսին
գրեթէ միաձայնութեամբ: Այդ գրական խօսակցութենէն անդին՝ ոչի՛նչ: Անցեալի վերս-
տեղծում չէ փորձուածը, իրական կամ երեւակայական (կէս վիպականացած) կենսագ-
րութիւններու օրինակով: Բացարձակապէս: 1926ի խօսակցութիւնը այսօր տեղի կ'ու-
նենայ: Միայն այսօր: Ուրեմն ո՛չ մէկ խաբկանք: Եթէ վեպ է, «պատմական» վեպ չէ ամէն
պարագայի:*

Ինչո՞ւ հեղինակը պէտքը կը զգայ այդպիսի հանդիպում մը կազմակերպելու վիպական հա-
մագիրով ու կարգավիճակով, Նոյնիսկ եթէ յամառօրէն կը խուսափի պատմական վերստեղ-
ծումէն ու վիպականացած կենսագրութենէն: Պատասխան մը փորձելէ առաջ, անելցնել որ հե-
ղինակը գիրքին մէկ ծայրէն միւսը տարբեր վերնագիրներ կը փնտռէ ու կ'առաջարկէ իր իսկ
գրած գիրքին համար, որ վերջաւորութեան՝ սահմանուած էր «անվերնագիր» մնալու: Իր
գտած ու մերժած վերնագիրներու կողքին՝ ահաւասիկ ուրեմն քանի մը հատ եւս, իմ կողմէս:
Ժխտական տեսակէն՝ «Գիրք. Կենսագրութեան դէմ»: «Գիրք. անցեալի վիպականացումին
դէմ»: Կամ դրական տեսակէն՝ «Գիրք. յանուն ներկայի վիպականացումին»: Զիչ մը արագ
եղաւ այս անցքը, կը խոստովանիմ, անցեալի վիպականացման ժխտումէն դէպի ներկայի վի-
պականացումը: Պիտի ստիպէ որ անելի ուշ հարց տանք. ի՞նչ ձեւերով արդեօք կարելի է վի-
պականացնել ներկան: Բայց դեռ շատ կանուխ է այդպիսի հարցումի մը համար: Կը վերա-
դառնամ առ այժմ՝ վիպականացած հանդիպումին, որ կը մնայ յղացք ու գաղափար, քանի որ
հեղինակը կը մերժէ անոր տալ որեւէ զարգացում որ զայն դարձնէր ճշմարտանման, կամ
պարզապէս՝ իրապաշտ: Ո՛չ մէկ նկարագրութիւն, անցեալին վերաբերեալ: Միայն մէջբերում-
ներ, արխիւներէն քաղուած (ո՛չ իսկ յոյս տեսած գործերէն), ընդհանրապէս՝ նամակներէ:
Օրի-
նակ՝ այն նամակներէն ու բացիկներէն զորս 2.Ե. գրած է իր աղջկան՝ Սոֆիին, Լենինականի
ու Պաքուի բանտերէն, կամ այն տխրամած, գրեթէ սրտաճմիկ նամակներէն զորս Շ.Կ.ի ամու-

սինը՝ Արշակը կը գրեր իր կնոջը: Իրական Նամակներ, թե՛ վիպականացած Նամակներ: Հոս եւս՝ հարցումը պետք է ձգել անպատասխան:

Ինչո՞ւ այդ երկու կիներուն միջեւ հանդիպում մը կազմակերպել: Անձնական յիշատակ մը կը պատմէ հեղինակը: Ներկան վիպականացնելու իր ձեւն է: Ըմբոստութեան պահ մը, դասա-րանէն ներս, «պրոլետարական աղբ» կարդալուն դէմ, թուականն ալ ճշդուած՝ 1991: Ուսուց-չուիին կրնար անտեսել, մինչեւ իսկ ճգմել մէկ հոգիի ըմբոստութիւնը: Բայց... *Գոհար Մովսիս-տեանն էլ ոտքի կանգնեց, բնականաբար՝ մէկիս կը հանդուրժէր, բայց հիմա՝ կոլեկտիւ էինք, երկուքով... դա յեղաշրջում էր արդէն* (էջ 21):

Ահաւասիկ ուրեմն՝ ինչո՞ւ հանդիպումը: Եւ ահաւասիկ նաեւ՝ ինչո՞ւ վէպը: Ինչո՞ւ հանդի-պում պետք է կազմակերպուի, ինչո՞ւ վէպ պետք է գրուի: Հանդիպում եւ վէպ կը գուգադիպին, կը համընկնին: Բայց ինչ որ այդ ձեւով գրուած էր արդէն իսկ Բ. գլուխին մէջ՝ հեղինակի խե-լապատակին կը հասնի Ժ.ին միայն: *Վերջապէս հասկացայ, թէ ինչո՞ւ եմ ուզում պատկերաց-նել նրանց հանդիպումն այս գրքում, զարնանային մի օր...* (էջ 61): Կը հասնի հեղինակի (թէ պատմասանի՞) հաստողութեան: Ամէն մէկը առանձին՝ պիտի կլլուէր, պիտի անհետանար, պի-տի կորսնցներ իր պատմական ուժը (զոր երբեք չէ ունեցած, ո՛չ Շ.ն ունեցած է, ո՛չ ալ վերջին հաշուով՝ Չ.ը): Երկու կին քով քովի, եւ արդէն իսկ...: Արդէն իսկ ի՞նչ: Արդէն իսկ ընկերութիւնն է կիներո՞ւն: Արդէն իսկ սկիզբն է այլ տեսակի պատմութեան: Արդէն իսկ վերջ տրուած է դա-րաւոր լռութեան, պատնէ՛շ մը, բողո՞ք մը, ապագայի մը (ի հարկէ՝ տարբեր ապագայի մը) սաղմը: Արդէն իսկ յեղաշրջո՞ւմ է դասարանային, դասակարգային, հասարակական կարգե-րու: Երկուքով՝ ու՛ժ մը, սկի՛զբ մը, նորին յայտնութի՞ւնը, հնարաւորութի՞ւնը: Գիրքը չ'ըսեր սա-կայն, թէ ինչո՞ւ էր ուզում պատկերացնել հանդիպումը (հանդիպումին ներկան վէպով իրա-գործել): Հետեւաբար՝ վստահ եմ, որ հոս հարցման նշանով բոլոր ըսածներս թէւեւ ճիշդ են, այ-սուհանդերձ՝ պակասաւոր կը մնան եւ իրականութեան մէջ՝ թիւրիմացութեան մը արդիւնքն են: Ահա՛ (ի միջի այլոց) ինչո՞ւ նաեւ գրածս գրախօսական չէ: Գիրքը չ'ըսեր իր գաղտնիքը: Բայց նաեւ չի ծածկեր զայն: Ոչի՛նչ կայ ծածկուած կամ ծածկելի: Ամէն ինչ հոս է, բացօդեայ: Ամէնուն աչքին առջեւ դրուած գաղտնիք մըն է: Ամէնուն աչքին առջեւ դրուած է եւ սակայն կը մնայ գաղտնի: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ ա՛յդ հանդիպումը այն ատեն տեղի չէ ունեցած: Տեղի կ'ու-նենայ հիմա: Եւ տեղի կ'ունենայ ձեւով մը որուն օրինավիճակը, աւելի պարզ ըսենք՝ որուն օրէնքը չէ տրուած մեզի:

Կրկին՝ ինչո՞ւ: Արդեօք ճիշդ չէ՞, որ այսօր ամերիկեան համալսարաններուն մէջ օրինակ եւ ի միջի այլոց՝ women's studies ըսուած ճիւղ մը կայ, թէկուզ նորաստեղծ, թէկուզ ակադեմա-կան ասպարեզի մը սահմաններուն մէջ: Արդեօք ճիշդ չէ՞, որ կիներուն ձայնը կը լսուի այսօր, որպէս այդ, վերջապէս: Արդեօք ճիշդ չէ՞, որ կիները իրենց պատմութիւնը ձեռք առած են այ-սօր կամ գոնե՛ կը թուի թէ առած են: Արդեօք ճիշդ չէ՞, որ այսօր հեղինակին ցուցաբերած «մի-ասինութիւն»ը, այլ բառով՝ միասնութիւնը յեղաշրջում մը կը խոստանայ: Թերեւս: Բայց եթէ այս ամբողջը ճիշդ է, ճի՛շդ է նաեւ որ յանուն այս ամբողջին կը կազմակերպուի հանդիպում մը, վիպական (բայց ո՛չ թէ վիպականացած) հանդիպում մը երկու հայ կին գրողներու միջեւ, զարնանային մի օր, Երեւանի մէկ սրճարանը:

Ո՞ր է ուրեմն դժուարութիւնը: Պարզ ձեւով ըսուած՝ հանդիպումը երեակայական է: Թէ այդպիսի հանդիպում մը կրնայ ուժ ու կորով ներշնչել հեղինակին կամ պատմասանին, կաս-կած չի վերցներ: Թէ սակայն հանդիպման յեղաշրջումը, եւ անոր հետ եկող միասնութիւնը պի-տի արձանագրուի պատմութեան մէջ, պիտի դառնան դէպք, պիտի ըլլան նոր պատմութեան մը (կիներու կողմէ գրուած, յղացուած, իրագործուած) պատմութեան մը սկզբնաւորութիւնը, այդ մէկը շատ աւելի կասկածելի է: Անշուշտ ե՛ս չեմ արտայայտուողը այդ մասին եւ այդ ձեւ-ով: Երկու կիները իրենց խօսակցութեան ընթացքին համոզիչ եւ նրբահայեաց կերպով կ'ար-տայայտեն այդ հիմնական կասկածը: Հետեւաբար (ինչպէս գուշակելի էր) այդ խօսակցութե-ան մէջ է, որ պետք է փնտռել բացօդեայ գաղտնիքը: Այդ մասին՝ աւելի ուշ: Որովհետեւ մինչ այդ՝ օրագիրի եւ վիպագրութեան երկընտրանքին կամ անորոշութեան կողմերուն վրայ կը դե-գերինք տակաւին:

Յաջորդ (ԺԱ.) գլուխին մէջ կը յիշեցուի Շ .Կ .ի յարաբերութիւնը գործարանի բանուորուհի Մաշայի (թէ Մանեայի՞) հետ ու սովետական քննադատ Յովհաննէս Ղազարեանի յանդգնու-

թիւնը, երբ ան 1955ին, պատուերով գրուած կենսագրական ակնարկի մը մէջ՝ երկու կիներու միջեւ կապը կը բացայայտէր ու ընթերցողը կը յղէր 1908ին գրուած «Մենք՝ որպէս երկու տարբեր մոլորակ» բանաստեղծութեան, որ այդ կապին գեղեցիկ արծագանգն է: Անսովոր կեցուածք, կ'ըսէ հեղինակը, քանի որ սովետական քննադատութեան մէջ *կնոջ փորձառութիւնները տարբերութիւնները* (էջ 67) կը սրբուէին, կը քողարկուէին: Դրոյթը անշուշտ հոս՝ այն է, որ կիներու հանդիպումին երբեք տեղ չէ տրուած պատմականօրէն (եւ ո՛չ թէ միայն սովետական կամ սովետահայ գրականագիտութեան կողմէ անշուշտ): Հանդիպումը չէ թոյլատրուած: Ընկերային օրէնք մըն է: Աւելին. հանդիպումի լեզուն չէ յօժարուած, չէ շնորհուած: Գրաքննութիւնը աշխատած է միշտ ու յամառօրէն կիներու հանդիպման դէմ: Այնպէս որ կիները երբեք առիթն ու հնարաւորութիւնը չեն ունեցած իրենց հանդիպման յարմար լեզուն զարգացնելու: Յաջորդ հատուածներուն մէջ՝ կ'ըսուի, բնական է, որ հանդիպումը խաչի մը տակ տեղի կ'ունենայ: Խաչին թելերը կը դառնան, մեխը կը մնայ: Այսինքն՝ հանդիպման վայրը: Կը մնայ, հակառակ բոլոր արգելքներուն ու արգիլումներուն, գրաքննութիւններուն, փչող հովերուն, ծածկումներուն: *Նա ձգտում էր գտնել մէկ լեզու բոլորիս համար, միեւնոյն լեզուն՝ տարբեր բարբառներով* (էջ 68): Մէկ լեզու, որ հայերէնը չէ, անգլերէնը չէ: Աշխարհիկ բարբառ մը չէ: Ա՛յլ: Այլ հանդիպման լեզուն է: Բայց լեզու մը խօսելու համար, պէտք է երկու ըլլալ: Իսկ *Նրա միակ սխալը՝ որ մենակ էր* (անդ): Ուրեմն ամբողջովին սխալ չէին մինչեւ հիմա մեր ըսածները հանդիպումին մասին, միասնութեան մասին: Այդ լեզուն հո՛ն էր, ի՛րն էր, իր լեզուն էր, եւ սակայն ինքն իր լեզուն չէր լսած երբեք: Ինչո՞ւ: Քանի որ *տեղի չունեցաւ մի իրական հանդիպում*, կ'ըսէ տեքստը: Ինքն իր լեզուն չէր լսած երբեք: Որպէսզի լսէր՝ պէտք է երկու ըլլային: Բայց այսօր լսելի է ան: Կ'ուզեմ ըսել՝ ինքը իր ականջով կը լսէ զայն, իր իսկ լեզուն, հանդիպման լեզուն, կը հասնի իրեն ապագայէն, իր իսկ ապագայէն, իր իսկ ստեղծած ապագայէն: Այսօր՝ Շ.Կ.ը, զաւագանքը ձեռքին, կաղն ի կաղ, կը մօտենայ այդ սրճարանին, ուր ժամադրութիւն ունի Չ.Ե.ին հետ, եւ տեղի կ'ունենայ հանդիպումը: Կը խօսին այդ անիմաց լեզուն, որ իրենց ականջներուն կը հնչէ ապագայէն: Ապագային հովն է, որ կը փչէ իրենց շուրջ, հոն, Երեւանի մէջ, 1926ին: Գրուած է այս ըսածս, սեւ ճերմակի վրայ. *Բայց տեղի ունեցաւ մէկ այլ Հանդիպում, մօտ եօթանասուն տարի անց* (էջ 69): Այսինքն ի՞նչ: Կ'ուզէ ըսել, որ այն ատեն տեղի չունեցածը (որպէս իրական հանդիպում) այսօր է, որ տեղի կ'ունենայ: *Լարա, մենք՝ որպէս երկու տարբեր մոլորակ...* (անդ): Այդ է, որ գրուած է: Բայց մեր կարդացածը առ այժմ՝ վեպ մըն է, այնպէս չէ՛: Ուրեմն այդ մենքը չի կրնար իրական ըլլալ: Ներկայ է, բայց ո՛չ իրական: Վիպականացած ներկայ: Ի՞նչ է վիպականացած ներկայ մը: Յայտնաբար՝ այդ հարցումին շուրջ կը դառնայ ամբողջ խնդիրը, ու նաեւ ամբողջ դժուարութիւնը: Կրկնեմ: Այն ատեն տեղի չունեցածը տեղի կ'ունենայ հիմա, տեղի կ'ունենայ ներկային մէջ: Ի՞նչ բան տեղի կ'ունենայ: Անշուշտ՝ 1926ի հանդիպումը: 1926ի հանդիպումը տեղի կ'ունենայ հիմա: Ո՛չ մէկ իրապաշտ կենսագրութիւն այդպիսի հանդիպում մը պիտի կարենար յաջողցնել: Իսկ եթէ փորձէր, պիտի մնար վիպականացած անցեալի սահմաններուն մէջ: Մինչդէռ վիպականացածը ներկան է հոս: Ուրիշ ձեւով ըսեմ նոյն բանը, որ կարծեք՝ մեր սովորական ըմբռնումի եղանակներուն ու կադապարներուն մէջ դժուարութիւն ունի սեղմուելու. այսօր տեղի կ'ունենայ 1926ի իրական հանդիպումը: Հետեւաբար՝ ո՛չ պատմական վեպը (իր վիպականացած անցեալով), ո՛չ ալ կենսագրութիւնը (իր իրապաշտ մօտեցումով ու ընտանեկան պարագաներու վերստեղծումով) կրնայ ընել ինչ որ կ'ընէ ներկայի վիպականացումը: Իրականացնել, իրականօրէն պատահեցնել անցեալ հանդիպում մը: Յարակարծիք: Կը դադրի ըլլալէ յարակարծիք եթէ հասկնանք որ ապագայէն կու գայ անցեալին մէջ կատարուածը: Մեր վրայէն կ'անցնի: Մենք մեր լեզուն կը լսենք որպէս արծագանգ: Լեզուն հով մըն է, որ կը փչէ ապագայէն բայց երբ մենք կը լսենք զայն՝ կը լսենք զայն անցեալէն: Դեպքը (հանդիպումը) հոն է, կը հնչէ, կը լսենք զայն:

Այս բարդ կառոյցը (հանդիպումի դէպք-լեզուն ապագայէն կու գայ բայց անցեալէն կը լսուի, երբ լսուի) *դէպքին* կառոյցն է միշտ եւ բոլոր պարագաներուն: Կ'ուզեմ ըսել՝ ո՛չ թէ միայն երկու կիներու հանդիպումին (եւ ուրեմն ընդհանուր առմամբ՝ կիներու հանդիպումին) վերաբերող դէպքին կառոյցը: Գիրքին մէջ այդ կառոյցը անուն մը կը կրէ: Կը կոչուի *յապաղում*: Այդ չի նշանակեր, որ հեղինակը նոյն այս իմ բառերովս կը բացատրէ ինչ որ բացատրեցի հոս (իմ բացատրութիւնս այդ պարագային ապարդիւն պիտի ըլլար, կամ անելորդ): Բայց կը բացատրէ ի՛ր բառերով: Եւ իմ նկարագրութիւնս (այնպէս կը թուի ինծի) կատարելապէս հաւատարիմ է հեղինակին ցուցաբերած կամեցողութեան: Մէկ տեղ սակայն, մանկական յիշատակներէ տարուած, հեղինակը (թէ պատմասա՞նք) կը նկարագրէ այդ կառոյցը մանրավէպով մը: Ահաւասիկ այդ մանրավէպը (էջ 80).

Յապաղում = ինչ-որ բանի կատարման յետաձգում:

Երբ հայրս մեզ նամակներ էր գրում Եթովպիայից, ես դրանք մի քանի շաբաթ թաքցնում էի մեր մեծ սենեակի գրապահարանում, Տերեանի հատորների արանքում:

Մայրս անհանգստանում էր, որ նրանից լուր չկար:

Իսկ ես թաքուն հրճում, որ տիրում էի չբացուած նամակների բովանդակութեանը, որ անկառավարելի ցանկութեամբ ինքս էի ուզում ընթերցել:

Բայց նամակները դեռ թող սպասեն, թող այս ակնկալումը յետաձգուի:

Ու յետոյ, երբ վերջապես մօրս էի յանձնում չբացուած նամակները, նա այդպես էլ չէր իմանում ձգձգման պատճառը, բարկանում փոստատարի վրայ, որ ուշացումով էր բերում նամակները, համարեա՝ ամիսների տարբերությամբ:

Կարճ պատմություն մըն է, որուն վրայ հեղինակը աւելիով չի ծանրանար: Բայց գիրքին մէջտեղը նստած, առանց յաւելեալ շքեղութեան, կը բացայայտէ դէպքին կառոյցը, իր բոլոր տուեալներով: Դէպքը հոս կը հասնէ, պէտք է հասնէ, պէտք է հասնէ մեզի, մօրը եւ աղջկան: Զկայ դէպք առանց հասնումի եւ հասողութեան: Դէպքը (ըսենք՝ նամակին բովանդակութիւնը) կը հասնէ աղջկան պայմանաւ անշուշտ որ նամակները կարդացուին: Դէպքը հոն է, նամակներուն մէջ է, պատմութեամբ: Դէպքը կը սպասէ: Զէ կատարուած տակաւին, քանի որ չէ հասած (ենթադրենք՝ աղջկան): Դէպքը կը կատարուի յետաձգումով: Նորէն ըսեմ, որպէսզի յստակ ըլլայ ու մանրամասնութիւն մը չփախցնենք: Դէպքը նամակներուն մէջ է, որպէս լեզուական պատահար, լեզուով փոխադրուած (եւ այդ պատճառով վերը մէկ անգամ գործածեցի «դէպք-լեզու» արտայայտութիւնը, առանց իսկ յիշելու որ իմ բացատրութիւնէս առաջ դէպքին լեզուական կառոյցը բացայայտուած էր վէպին մէջ): Այո, դէպքը հոն է, բայց չէ հասած մեզի, չէ կատարուած տակաւին որպէս դէպք, այնքան ատեն որ նամակները չբացուին ու չկարդացուին: Անկառավարելի ցանկութիւնը կարելի է անշուշտ մեկնաբանել հոգեվերլուծական միջոցներով եւ ստորոգութիւններով, աղջկան անկառավարելի սերը միջնորդ դարձնելով, սեր դէպի հայրը, անկառավարելի ցանկութիւն դէպի հայրը: Բայց այդ մէկը, որքան բացայայտ, երկրորդական է, ու իրականութեան մէջ՝ յապաղումի օրէնքին հետեւանքն է միայն (Պէտք կա՞յ յիշեցնելու արդեօք, որ Տեռիտայի *Բացիկը* կը զբաղի միաժամանակ հոգեվերլուծական տեսաբանութեամբ եւ դէպքի կառոյցով, որպէս հասնումի կառոյց. երկուքին միջեւ կապակցութիւնն է հոս վերստեղծուածը): Մանրավէպը չ'ըսեր, թէ աղջիկը այդտեղ քանի՞ տարեկան էր, թէ ինքը կրնա՞ր նամակները կարդալ առանձին, առանց մօր օգնութեան: Ինչ որ կ'ըսէ սակայն ցանկութիւնն է «ընթերցելու»: Ցանկութիւնը կը ծնի, կ'ապրուի, կը սաստկանայ, կամ պարզապէս կը գոյանայ յետաձգումով: Դէպքը հոն է, հայրը հոն է, նամակներուն մէջ: Զո՞ն է, բայց չէ կատարուած: Ապագայէն պիտի գայ կատարումը բանի մը, որ հոն է: Ապագայէն պիտի հասնի դէպքը, յապաղած նամակի ձեւով: Կ'ուզեմ ըսել. միշտ յապաղած, եւ հետեւաբար յապաղած ընդմիշտ: (Ինչ որ խորհիլ կու տայ, որ քանի մը տող առաջ գրածս ճիշդ չէ, պէտք է սրբագրել: Գրեցի. «չէ կատարուած... այնքան ատեն որ նամակները չբացուին»: Բայց բացուիլը ի՞նչ կը փոխէ: Կը ջնջէ յապաղումը, ուրիշ ոչինչ: Ապագայէն պիտի հասնի դէպքը, ընդմիշտ յապաղած նամակի ձեւով: Յապաղումին «ընդմիշտ»ն էր, որ կը պակսէր աղջկան: Բայց սխալս իրապէս սխալ էր: Իրապէս պէտք ունէ՞ր սրբագրութեան: Զեղինակը այնպէս մը չ'ընէ՞ր արդեօք, որ այսօրուան կարդացուած նամակը կը փակէ հարցը, քանի որ 80 տարի առաջ տեղի չունեցածը, կ'ըսէ, այսօր տեղի կ'ունենայ: Ի՞նչ կ'ուզէ ըսել: Արդեօք չափազանցեցի՞մ մեկնաբանութեամբս: Արդեօք կ'ուզէ ըսել, որ այսօր կիներու միասնութիւնը իրագործուած է, այսօր հանդիպումը իրական է, այսօրուան հանդիպումը այսօր իրական: Իսկ երեկուանը ուրեմն միայն «պատկերացուած»: Այս ամբողջը կ'ըսեմ միայն փակագիծի մէջ եւ չակերտեալ, որովհետեւ «վէպ» բառին իմաստն է, որ յստակ չէ: Դէպքին կառոյցն է, որ յստակ չէ: Ու, այս երկուքին առնչուած հարց, արդեօք յապաղումին «ընդմիշտ»ը միշտ չէ՞ որ կը պակսի աղջիկներուն: Այն վայրկեանին երբ մայրերը կը կարդան նամակները, գաղտնիքը չի՞ փարատիր: Ցանկութիւնը չ'աւարտի՞ր:)

Ինչո՞ւ «մանրավէպ» բառը գործածեցի: Որովհետեւ հոս առ այժմ՝ Գիրքին վիպական հանգամանքն է խնդրոյ առարկան: Այդ հանգամանքն է, որ կ'ուզէ պարզաբանուիլ, կը կարօտի պարզաբանումի: Նամակներուն հասնումը յետաձգելով, աղջիկը կ'ընէր ինչ որ հեղինակը կ'ընէ իր «վէպ»ով: Կամ հակառակը: Հեղինակը կ'ընէ ինչ որ կ'ընէր աղջիկը: Կը մտնէ դէպքի կառոյցին մէջ: Կը վիպականացնէ ներկան: Կը հպատակի յապաղումի օրէնքին: Ո՛չ միայն կ'ըսէ (ինչպէս ես կ'ընեմ հոս), որ դէպքը պէտք է *հասկի* մեզի: Այլ կը հասցնէ գայն: Կը հասցնէ յապաղեցնելով: Հանդիպումը կը կատարուի վէպով, վէպին մէջ, ներկայի վէպին ընդմէջէն: Գաղտնիքը նամակին մէջն է: Հո՞ն է: Կը սպասէ ընդ յաւիտեան նամակին մէջ պահուած, ծուարած (կ'անցնիմ եզակիի, որովհետեւ կը հաւատամ, որ ընդ յաւիտեան՝ նոյն նամակն է, չէ հասած տակաւին, պիտի հասնի յապաղումով, պիտի հասնի ապագայէն, մէկ վայրկեանէն միւսը, ընդ յաւիտեան՝ մէկ վայրկեանէն միւսը): Հօր գաղտնիքն է: Պահուելուած է Տերեանի հատորներու ետին, կամ արանքին: Ընթերցողը (եթէ հետեւեցաւ մինչեւ հոս դէպքին կառոյցը վերլուծելու փորձերուս) կրնայ առարկել, որ երբ նամակը բացուի, այլեւս գաղտնիքը գաղտնիք չի մնար: Կամ ա՛լ աւելի պարզ (եւ զուտ հոգեբանական) առարկութեամբ մը՝ որ աղջիկը ասարգասէս կ'ուզէր սեփականացնել հօրմէն եկած նամակները: Ասկէ պա՛րզ բան: Եւ հաւանաբար ալ՝ ճշմարտացի, իր մակարդակին: Բայց վերյուշը ուրիշ բան կը թելադրէ: Բովանդակութեան տիրանալու ցանկութիւն մը: Իսկ բովանդակութիւնը, իրական բովանդակութիւնը՝ իմաստը, գաղտնիքին մէջն է, ի՞նչ որ ալ ըլլան նամակին ձեւը եւ հօր բառերը: Իսկ իմաստը կու գայ ապագայէն: Որպէս դէպք անշուշտ: Իմաստը կու գայ միշտ, եթէ գայ, որպէս դէպք: Եթէ ոչ՝ իմաստ չէ, անիմաստ է եւ ո՛չ մէկ ցանկութիւն կրնայ արթնցնել աղջիկներուն մօտ, այն ալ՝ անկառավարելի ցանկութիւն: Իսկ եթէ աւելին կ'ուզէք համոզուելու համար, որ Էականը հոս՝ հոգեբանական չէ, այլ գործ ունի բառերու եռութեան հետ, գրական ցանկութեան հետ, նշմարեցէ՛ք միայն որ այդ գաղտնի իմաստը (որ պիտի գայ որպէս դէպք, որ կը պատճառէ անկառավարելի) գրականութեան բառերուն մէջ չէ որ հրամցուած է, այլ անոնց արանքին: Գրականութիւնը ոչինչ գիտէ (յարակարծիք թող չթուի ըսածս) գրական ցանկութենէ: Գաղտնիքը, հանդիպումը, ապագայէն եկող իմաստը, յապաղումի օրէնքին մատնուած նամակը (այս բոլորը՝ նոյնն են, մէկ են, եզակի) կը պահուի (ն) գրականութեան ետին: Գրականութեամբ պիտի չկատարուի նոյնպէս 1926ի հանդիպումը որպէս իրական հանդիպում հասցնելու ցանկութիւնը: Կ'ուզեմ ըսել. գրական ցանկութիւնն է, որ բացակայ է գրականութենէ: Ներկայի վիպականացումը գրականութիւն չէ:

Փորձածս հոս, ընթերցողը հասկցած պիտի ըլլայ, հետեւիլ ու իմ բառերովս հաւասարիլ է Գիրքին տրամաբանութեան: Այդ տրամաբանութեան հրամայականներն են. վէպ եւ ո՛չ թէ կենսագրութիւն. իրական դարձնել հանդիպումը ներկայի (եւ ո՛չ թէ անցեալի) վիպականացումով, ներկային մէջ կրկնութեամբ: Գիրքին տրամաբանութիւնը կը վերաբերի նոյնքան «պատկերացում»ի յղացումին եւ գործադրութեան, որքան դէպքի կառոյցին: Բարդ տրամաբանութիւն մըն է: Բարդութիւնը վէպինն է, ո՛չ թէ իմս: Բարդ է աներեւակայելի չափով նոյնիսկ: Որովհետեւ կը պայքարի շատ հին, արմատացած աւանդութեան մը դէմ, որուն համաձայն դէպքին կառոյցը եւ պատկերացումին գործադրութիւնը անկախ են իրարմէ: Դէպքերը կը պատահին տեղ մը, դուրսի աշխարհին մէջ: Հանդիպումին պէս դէպք մը նոյնիսկ (իզական «մենք»ի մը ծնունդը, եթէ դէպք է եւ եթէ հնարաւոր է) պիտի չազատեր այդ երկուութենէ: Պատկերացումը կը նկարագրէ: Նկարագրածները իրական կամ ան-իրական դէպքեր կրնան ըլլալ: Երկու պարագաներուն՝ ազատում չկայ նկարագրական պաշտօնէն: Իսկ սկիզբէն տեսանք, որ Գիրքին տրամաբանութիւնը, դէպքի տար-օրինակ կառոյցով, յապաղումի օրէնքին տրուած նշանակութեամբ, եւ ներկայի վիպականացումով, չի հպատակիր պատկերացում-դէպք աւանդական գոյգի բանեցումին (նոյնիսկ եթէ հեղինակն իսկ երբեմն կը վարանի ու կը գործածէ «իրականութեան» բառապաշարը): *Շրջում եմ սոված եւ չեմ կարողանում բավարարուել պարզ նկարագրութիւններով*, կ'ըսէ հեղինակը, կամ հեղինակներն մէկը (էջ 82): Գիրքի տրամաբանութեան հաւասարող լեզու մը գտնելը գրական մըն է հետեւաբար: Աշխատանք կը պահանջէ եւ համբերութիւն: Կը պահանջէ ամենէն առաջ սակայն՝ հաւատարմութիւն մը, դէպի հեղինակին ուզածը, դէպի իր «անկառավարելի ցանկութիւն»ը, դէպի իր «սով»ը:

Այս նոր փակագիծէն ետք, յիշեցնել պէտք է անգամ մը եւս որ վիպական վարկածին կը հետեւինք հոս առ այժմ (մէկ քով ձգեցինք մինչեւ հիմա օրագրային վարկածը, զոր ձեռք պիտի

առնենք աւելի ուշ): Վիպական վարկածն ենք, կեդրոնացանք հանդիպումին վրայ որպէս դէպք: Զետեւեցանք դէպքի կառոյցին եւ վիպական «պատկերացում»ի յարակարծիքներուն: Նոյն վարկածի սահմաններուն մէջ, պէտք է հիմա տեսնենք թէ ինչ կ'ըսէ հեղինակը ո՛չ թէ դէպքին մասին ընդհանրապէս, ո՛չ թէ վիպականութեան մասին ընդհանրապէս, այլ՝ վիպական ձեւը գործադրելու (կամ մերժելու) իր յատուկ եղանակին մասին: Որովհետեւ այս բոլորէն յետոյ, բնական է որ Գիրքը գրեթէ ծայրէ ծայր անդրադարձ մըն է ինքն իր մասին, իր ձեւին, իր կառոյցին, իր նշանակութեան, իր վերնագիրին, իր բովանդակութեան մասին: Այդ բազմաձաւալ անդրադարձն պիտի պահեմ հոս ինչ որ կ'ըսուի «բացիկ»ներուն մասին, այսինքն՝ ինչ որ վեպը կ'ըսէ ինքն իր մասին որպէս «բացիկներ»ու հաւաքածոյ:

«Բացիկներ»ու մասին խորհրդածութիւնը կ'երեւի տեղ տեղ վեպին մէջ, ու կարծեմ՝ առաջին անգամ կը յայտնուի Գ. Գլուխին մէջ, հոն իսկ՝ ուր հանդիպումը կը սկսի կազմակերպուիլ, հեղինակին բառով՝ «պատկերացուիլ»: Զազիւ ճամբայ ելած է այդ պատկերացումը, արդէն իսկ կ'ընդմիջուի, եւ կը կարդանք հետեւեալ նախադասութիւնները (էջ 27).

Բայց դուք հարցնում էք, ո՞վ է հերոսը, ի՞նչ է նրա անունը:

Որտե՞ղ է կատարւում գործողութիւնը:

Եթէ ամբողջ գիրքը իրարու հիւսեր 2.Ե.ի եւ Ը.Կ. ինքնագիր տողերը, իրենց գիրքերէն կամ տպեալ ու անտիպ ինքնակենսագրական նշմարներէն քաղուած, եւ եթէ այդ ամբողջը ըլլար առանց չակերտի, մէքերումի, եթէ ներկայանար միայն որպէս հիւսուածք, իրենք կ'ըլլային այս նոր գիրքին հեղինակները, խաչաձեւ հեղինակներ ու հեղինակութիւններ, իրար խաչաձեւող կենսագրութիւններով, եւ միեւնոյն ժամանակ՝ իրենք կ'ըլլային այս նոր գիրքին հերոսները: Կ'ըլլային հեղինակ եւ հերոս միաժամանակ, կամ ո՛չ մէկը, ո՛չ միւսը: Եւ Գիրքը (հիմա կը գլխագրեմ վերստին, այս մէկուն մասին է խօսքս, եւ ո՛չ թէ որեւէ երեւակայական գիրքի մը մասին) ա՛յդ կ'ընէ մասամբ, ո՛չ միշտ, ո՛չ համակարգայնօրէն, բայց գոնէ կայ այդ փորձութեան յստակ հետքը: Բան մը, որ ընդունեցէ՛ք՝ պիտի ըլլար հանդիպումը կազմակերպելու ձեւ մը, ձեւերէն մէկը: Երկու կիները պիտի երեւէին միասին, միասնացած, գիրքի մը կողքին, պիտի բնակէին միասին անոր մէջ, խաչաձեւ ներկայութիւններով եւ անուններով: Խաչաձեւում նաեւ՝ բանաստեղծութեան եւ արձակի: Էջ 46՝ *Դուք մեզ տարիներ շարունակ սովորեցնում էիք թէ ինչպէս տարբերել բանաստեղծութիւնն արձակից*. Եւ եթէ կիները երեւէին միասնացած այս գիրքի կողքին, իրենք պիտի ըլլային, ի միջի այլոց, հեղինակները: Եւ ես («ես» ըսողը) պիտի ըլլայի միայն իրենց քարտուղարը, խմբագիրը, մեքենագրողը, հրատարակութիւնը պատրաստողը: Եւ հիմա բազմապատկեցէ՛ք հեղինակները: Այս բազմապատկումը հասկցէ՛ք ձեւային կերպով (ինչպէս հիմա բացատրեցի), բայց նաեւ գրողի մը ապրած հազար կեանքերու (հետեւաբար, Գիրքին տրամաբանութեան հետեւելով՝ վերամարմնաւորումներու) ընդմէջէն՝ փորձառութեան կերպով, *հազարաւոր կեանքերով, եւ ոչ միայն այսօրուայ, այլ նաեւ երեկուայ ու վաղուայ կեանքերով* (էջ 66): Զիչ մը շեղեցայ նշուած ճամբէն: Բացիկներու մասին պիտի խօսի ու սկսայ բացատրել վեպին ընդելուզուած վիպական ինքնանդրադարձը: «Ո՞վ է հերոսը» բնականօրէն կը տանի «Ո՞վ է հեղինակը հարցումին եւ այդ ձեւով կը բացուի ինքնանդրադարձային ամբողջ դաշտը, որ կը կեցնէ վեպը, խնդրական կը դարձնէ գայն նոյնիսկ որպէս վեպ, վեպին մէջ կը ներմուծէ վեպին վերլուծումը, եւ մասամբ նորին: Այս բոլորին մասին՝ աւելի ուշ: Կ'ուզեմ միայն արձանագրել հոս արդէն իսկ գրառումի օրինավիճակին անդրադարձող հետեւեալը (էջ 49). *Չորս հեղինակ եւ մէկ ընդհանուր մեքենագիր/խմբագիր*, որուն իմ կարգիս պիտի անդրադառնամ երկրորդ ու երրորդ բաժիններուն մէջ, քանի որ հոս՝ վիպական ինքնանդրադարձը մեզ կը տեղափոխէ ամբողջովին վեպէն դուրս ու հետեւաբար՝ չի պատկանիր վիպական վարկածին:

Եւ ուրեմն բացիկները, էջ 26՝

Լարա, գիրքն ունի երկու նպատակ, վերականգնել կորցրածը եւ ստեղծել նորը:

Ինչո՞ւ է կազմուած բացիկներից, հարցնում ես:

Գիտեմ, գիտեմ, Նորի հռետորականութիւն մը կայ հոս, որուն երբեմն քմծիծաղով կը մօտենայ հեղինակը: Որովհետեւ հոս ալ՝ լեզուն կը պակսի: Զմծիծաղէն դուրս՝ ուրիշ ձեւ չկայ Նորին մասին խօսելու, մանաւանդ երբ կը հաւատաս Նորին, այնպէս չէ՞: Զմծիծաղի (ինքնա-քմծիծաղի անշուշտ) օրինակ մը, էջ 46-47, երբ Նորը (որուն կ'ուզեմ հաւատալ իմ ամբողջ ուժերովս) կը գլխազրուի ու կը նկարագրուի ինչպէս պիտի ընէին սովետական երջանկայիշատակ ժամանակներու պիոներական գրականութեան ռահվիրաները. *Կառուցում է Նոր քաղաք... կառուցում են երիտասարդ կանայք ու տղամարդիկ. կապոյտ համազգեստը ամուր գրկում է նրանց եռանդուն մարմինները*: Եւ ասոր կողքին երբ կ'ըսուի՝ *Վերջապէս տեսնում եմ Նոր Կնոջ կերպարը...*, եւ այդ՝ ա'յն իսկ պահուն երբ երկու կիները կը հանդիպին, ձեռք կը թօթուեն, գուցէ կ'ողջագուրուին ու կը համբուրուին, միասին են վերջապէս, ա'յն իսկ պահուն՝ երբ միասնութեան վերամարմնաւորումը կատարուած է, երբ հին նամակը տեղ հասած է, երբ իմաստը բացայայտուած է, երբ Տէրեանին արանքները լեցուած են բառերով (թէ արդեօք տեսիլքո՞վ), ի՞նչ հրճուանք, *բացի հրճուանքից ուրիշ ոչինչ չեմ գտնում*, ո՞ր կը վերջանայ արդեօք ինքնա-քմծիծաղը: Վստահ եմ՝ հոս ծալք մը եւս կայ, զոր այս պահուս անկարող եմ բացայայտ դարձնելու: Զրճուանքը, գիտեմ, դէպքին չի վերաբերիր, այլ տեսնելուն: *Տեսնում եմ ու հրճում, որ տեսնում եմ...*:

Գիրքը ուրեմն կազմուած է *բացիկներից*: Առանց յաւելեալ բացատրութեան, առ այժմ: Նախադասութիւնը կը կրկնուի էջ 39, եւ այս անգամ անոր կ'ընկերակցի «բացիկ»ի տեսաբանութիւն մը: Ամբողջ հատուածը պիտի կարդանք:

Վէպը բաղկացած է բացիկներից կամ հեռա-գրերից, որոնք երբեք չեն ուղարկուելու իրենց Յասցեատուն:

Հարց է ծագում. ապա ինչո՞ւ գրել, եւ ինչո՞ւ բացիկներ:

Բացիկն ընդհանրապէս երկերեսանի է. մի կողմում այն կրում է ինչ որ նկար, ինչ որ բան որ մարմնաւորում կամ խորհրդանշում է բացիկն ընտրողի ոգին, միւս կողմում՝ տեղեկագրութիւն:

Բացիկի տարբերութիւնն այն է (միւս հեռա-գրային տեսակներից), որ այն «բաց» է, իւրաքանչիւր փոստատար կարող է կարդալ:

Բացի այդ, բացիկի ձեւն ինքնըստինքեան սահմանափակում է գրողին աւելորդութիւններից, ասեմք՝ գտնում է նրա մտքերի յորձանքը եւ պահպանում միայն սերուցքը:

Ուրեմն կրկնենք. գիրքը բաղկացած է բացիկներից:

Եւ յանկարծ հոս, կը խոստովանիմ, անզօրութիւն է զգացածս: Եթէ ինքը ամէն ինչ չի շարադրելու, ինչո՞ւ եւ իր տեղը պէտք է շարադրեմ: Ի վերջոյ: Եւ նոյնիսկ եթէ ուզէի շարադրել, ի՞նչ պիտի կարենայի ըսել բացիկներու մասին զոր ինքը չէ ըսած արդէն իսկ: Բացիկը երկերեսանի է անկասկած: Բայց ոգին խորհրդանշող նկարէն եւ սահմանափակ տեղեկագրութենէն զատ՝ ուրիշ բան մըն ալ կայ հոն, բացիկին եւութեան մաս կազմող (նոյնքան որքան նամակին, բաց չեղողին), դրոշմաթուղթ: Ո՞վ պիտի վճարէ այս առաքումները: Ինչո՞ւ պէտք է եւ վճարեմ վեր-ուղարկելու համար բացիկներ, որոնք ուղարկուելու սահմանուած չէին: Եւ վճարել բացի, յաւելեալ աշխատանք մը տանել բացի, հապա եթէ իմ շարադրութիւնս անընթեռնելի դարձնէ բացիկները գրողին տեղեկագրութիւնները: Միայն անպատեհութիւններ: Յետոյ ո՞րն է «հասցեատուն»ը:

Ահա՛ 2.Ե.ի բացիկները իր տարբեր բանտերէն դրկուած: Ստիպուած էր ըսելու նուազագոյնը: Գրաքննութենէն կ'անցնէին իր բոլոր գրածները: Բաց էին ըստ եւութեան: Արդեօք նկարներ ալ ունէի՞ն, ոգին մարմնաւորող տեսակէն: Բացիկները երբեք տեղ պիտի չհասնի՞ն: Չեն իսկ հասցեագրուած: Թելադրուածը այն է, որ անոնց տեղ չհասնիլը «քննիչներ»ու պատճառով է: Էջ 57՝ *Անհրաժեշտ եմ համարում տեղեկացնել, որ Ձեր բացիկները այսուհետ պահելու ենք գրասենեակում, հետաքննութեան համար*: Խօսքը կրնար իրապէս ուղղուած ըլլալ 2.Ե.ին:

կանութիւն, այսինքն՝ գրականութիւն բերուած իր երկրորդ (կամ հարկւրերորդ) կարողակա-
նութեան, ու երբ ետքն ալ կ'երագեր վեպի մը մասին որ ինքն իր մէջ պարունակէ իր իսկ քն-
նադատական կարողականացումը: Իրականութեան մէջ, վիպական վարկածը Գիրքը կը շա-
րունակէ նկատել որպէս գրականութիւն, մինչդէռ Գիրքը՝ ինք ամէն ինչ կ'ընէ խուսափելու հա-
մար գրականութենէ: Գիրքը խուսափողական տրամադրիչ մըն է: Այս հանգամանքին պէտք
է աւելցնել երկրորդ մը, որուն մինչեւ հիմա չանդրադարձայ բացարձակապէս: Գիրքը ինքն իր
մէջ կը պարունակէ, որպէս ԺԳ. գլուխ, նամակ մը գործողութեան շրջանէն Էի հեղինակին 2005ի
Յունիսին: Ի հարկէ՝ ո՛չ թէ նամակ մը անվերնագիր Գիրքին վերաբերեալ, որուն մասին ո՛չ մէկ
գաղափար ունէի այն ատեն: Այլ՝ Շ.Կ.ի բանաստեղծութիւններու թարգմանութեան հիման
վրայ՝ խորհրդածութիւն մը, նամակի ձեւով, որ կ'անդրադառնար Կուրդիսեանի իրական ու
գրական կերպարի նշանակութեան, որպէս գրող, որպէս կին գրող, եւ որպէս ըմբոստ կին
գրող: Նամակը ստանալէն ետք, հեղինակը ինձմէ խնդրեց արտօնութիւնը գայն ամբողջութե-
ամբ տպելու (այս «թղթակցութեան» արխիւները պահուած են իմակային պահեստիս մէջ):
Այդ հանգրուանին ալ՝ իմ կողմէն ո՛չ մէկ կասկած: Չէի կրնար գուշակել, թէ ինչ պիտի ըլլար
այդ տրամադրիչը, որուն մէջ իմ նամակս տեղ պիտի գրաւեր: Անկեղծօրէն կը խորհէի, որ
գրուելիքը Կուրդիսեանի մասին հատոր մըն էր, մասամբ՝ կենսագրական, մասամբ՝ վերլու-
ծական, հատոր մը որ բանաստեղծուհին պիտի ներկայացներ հանրութեան եւ միեւնոյն ժա-
մանակ՝ պիտի խորհրդածէր իգապաշտ շարժումին մասին կամ իգապաշտ կեցուածքի մը
անհրաժեշտութեան մասին մեր օրերուն, հայկական աշխարհէն ներս կամ անկէ անդին: Չէի
կրնար վայրկեան մը իսկ միտքէն անցնել, որ հեղինակը նպատակը այդ չէր բացարձակապէս:
Չէի կրնար վայրկեան մը իսկ երեւակայել, որ հեղինակին պատրաստածը վիպական-օրագ-
րային տրամադրիչ մըն էր, որ կատարելապէս պիտի զանցեր կենսագրութիւն, վեպ, վերլու-
ծում, խորհրդածութիւն, ներկայացում, իգապաշտ կոչ, եւ մասամբ նորին, այսինքն գրառումի
բոլոր ընդունուած սեռերը: Չէի կրնար երեւակայել, որ հրամցուելիքը «վերամարմնաւորում»ի
տրամադրիչ մըն էր (հոս կը գործածեմ հեղինակին բառը), որուն մէջ խնդրոյ առարկայ պիտի
դառնային դէպքին դիպականութիւնն իսկ, եւ ուրեմն միեւնոյն ժամանակ՝ «պատկերացում»ի
բոլոր եղանակները, խորհրդածութեան բոլոր դիւրութիւնները, այսինքն տրամասական մի-
ջոցները որ սովորաբար կը գործածենք մատչելի ըլլալու համար ընթերցողին: Կամ գրաւիչ:
Կամ երկուքը միաժամանակ: Չէի կրնար նախատեսել «բացիկային» տեսաբանութիւնը եւ
կիրառումը: Չէի կրնար գիտնալ, որ հեղինակը կը պատրաստուէր «հասնումի արխիւ»ը կազ-
մելու եւ ուրեմն մէկ շարժումով՝ «աւանդութիւն» ըստածին հասնումի եւ հասցեագրումի դա-
րաւոր խաղին մէջ մտնելու, գայն խանգարելու: Այլ բառով՝ ո՛չ միայն Նորը (Նոր Զառքը, Նոր
Կինը) երեւակայելու, այլ անոր յայտնութեան (կամ կազմութեան, կազմաւորման, պատահ-
մունքին, դիպայնութեան) պայմաններուն անդրադառնալու: Եւ (քայլ մը եւս) ստիպելու որ ես
ալ իրեն հետեւիմ այդ ճամբուն վրայ:

«Աւանդութիւն» բառը եկաւ հոս գրչիս տակ, բառ մը որ չի պատկանիր հեղինակի բառա-
պաշարին, եւ ես ալ՝ չէի գործածած մինչեւ հիմա: Թերեւս օգտակար ըլլայ ան պահ մը, պար-
զելու համար Գիրքին խնդիրը, այն մէկ խնդիրը որ դարձաւ մեր ուշադրութեան առարկան
մինչեւ հիմա: Այսինքն՝ հանդիպումին նկարագրութիւնը, եւ նկարագրութենէն առաջ՝ հանդի-
պումին օրինավիճակը: Ինչո՞ւ պատկերացնել հանդիպումը, կը հարցնէինք հեղինակին հետ:
Ահաւասիկ պատասխան մը, կարելի եղածին չափ կարճ ու դիւրամբնելի. որովհետեւ երկու-
քով արդէն իսկ ընկերութիւն մը կը կազմէն աղջիկները, միասնութիւն մը: Այո, բայց ո՞ր տե-
ղի կ'ունենայ հանդիպումը: Երէ՛կ թէ՛ այսօր: Իրականութեան մէջ թէ վեպի՞ մը մէջ: Երեկուան
սերունդը չունէր միասնութեան բառապաշարը: Հանդիպումը երբեք չէ պատահած: Իսկ այ-
սօրուան սերունդը: Աղջիկներու սերունդը: Ըլլալու համար սերունդ, պէտք ունի՞ն ժառանգե-
լու թէ ո՞չ, պէտք ունի՞ն թէ ոչ երեկուան միասնութենէն ժառանգելու: Անգոյ միասնութենէ մը
ժառանգելու: Գիրքը կը պատասխանէ այդ հարցումին, կ'ըսէ՝ այո՛: Ուրեմն «պատկերաց-
նել»ու հարց մը չէր: Այլ՝ ժառանգելու հարց մը: Այդ պատճառով հաւանաբար՝ Գիրքը «օժիտ»ի
մասին կը խօսի: Կ'ըսէ. ինչպէ՞ս ըլլալ Աղջիկ եթէ Մայրերը երբեք չեն հանդիպած: Այս «ժա-
ռանգութիւն»ը կը կոչուի պարզ բառով մը՝ աւանդութիւն: Ըլլալու համար Աղջիկ այսօր, պէտք
է ստեղծել աւանդութիւն մը, պէտք է ժառանգել որպէս Աղջիկ: Պէտք է Մայրերէն ստանալ այդ
նամակները, այդ բացիկները, որոնք Աղջիկներու հասցէին ուղարկուած էին եւ երբեք չեն հա-
սած տեղ: Կամ թերեւս երբեք ալ չէին դրկուած: Մնացած էին գրաքննիչներու գրասենեակնե-
րուն մէջ: Երբեմն ալ՝ չարչարանքի խուցերուն մէջ: Ուրեմն Աղջիկներու առաջնահերթ պար-

տականությունն է վերստին շրջագայության մեջ դնել նամակ ու բացիկ: Որպեսզի այսօր ստացուին երեկ չուղարկուածները: Հոս բացատրածս՝ աւանդութեան «հասցեագրական» կառոյցն է: Որեւէ աւանդութեան: Բայց հոս կայ թերեւս աւելին, որ այս աւանդութիւնը կը տարբերէ միւսներէն (վստահ չեմ թէն): Ի՞նչ բան: Կայ այն՝ որ Աղջիկները միշտ ապրած են Զննիչներու եւ Գրաքննիչներու ընկերութեան մէջ: Զննիչներուն միակ պաշտօնը հասցէները աղարտել է, այնպէս մը ընել՝ որ նամակ ու բացիկ երբեք չհասնին յաջորդ սերունդին: Իրենք ձեռք կ'առնեն Աղջիկները տեղեկացնելու պարտականութիւնը, այսինքն՝ երբեք չտեղեկացնելու: Աղջիկներուն հարցն է հետեւաբար՝ ինչպէ՞ս ստանալ նամակներ, որոնք երբեք չեն դրկուած ու թերեւս ալ երբեք չեն գրուած:

Կարելի է առարկել, կամ առնուազն հարց տալ, - երբ հեղինակը կը տեսնէ Նորը, ու կը հրճուի (կ'ըսէ թէ կը հրճուի) միմիայն որովհետեւ կը տեսնէ Չայն, այդ Նորը ինչո՞ւ պետք ունենայ «աւանդութեան» մը: Իր յատկանիշը չէ՞ աւանդութեան աւտը չունենալը: Այդ գլխագրուած Նորը՝ բացարձակ Նորը չէ՞: Անաւանդ Նորը չէ՞: Նորը ճիշդ այն չէ՞, որ կը պատահի կատարելապէս անսպասելի կերպով, որեւէ ակնկալութենէ անկախ: Ուրեմն միշտ նոյն տեղն ենք. *ինքդ պիտի գտնես, ինքդ պիտի հասկանաս, ինքդ պիտի յիշես, ինքդ պիտի սգաս*: Այո, նոյն տեղն ենք, նոյն վարանումին յանձնուած: Եւ վարանումը միշտ, թերեւս ընդմիշտ, Նորին, Դէպքին, Հանդիպումին անորոշութիւնն է: Բայց գոնէ կրցանք ընել մէկ բան. պարզել աւանդութեան հասցեագրական կառոյցը, որ կը կառավարէ հեղինակին կամ հեղինակներուն լման մտածողութիւնը ու առանց որուն անըմբռնելի է Մայրերու եւ Աղջիկներու յարաբերութիւնը, հետեւաբար՝ Գիրքին ծրագիրը: Կրցանք գծել ծիրը որուն սահմաններուն մէջ իմաստ կը ստանայ նշեալ վարանումը Նորին, Դէպքին ու Հանդիպումին շուրջ: Հասցեագրութեան կամ հասցեագրականի ծիրին մէջ կը դեգերինք, կլոր կլոր կը դառնանք:

Եւ ուրեմն հիմա կը վերադառնամ անգորութեանս, անգամ մը եւս: Կարծեք յանկարծ՝ փառտեցաւ ան: Կարծեք՝ ազատ եմ այլեւս, որոշ չափով: Ո՞ր չափով: Գրականին չափովը, անշուշտ: Վիպական վարկածէն ձերբազատուեցայ, օգտագործեցի զայն որքան որ կարելի էր: Զիչ ետքը պիտի մտնեմ օրագրային վարկածին մէջ ու պիտի փորձեմ այդ մացառը եւս ճեղքել: Մինչ այդ, երկու մացառներուն միջեւ, բացատ մըն է: Ուր կ'եցած եմ գլխաբաց: Կրնամ կարդալ բացիկները առանց գրականութեան, կամ անկէ մէկ քայլ ասդին: Հասցեագրութեան կամ հասցեագրականի կառոյցին համաձայն՝ Շ. բացիկներ կը գրէ, որոնք իմ աչքիս առջեւ կը դրուին: Զէ՛ որ ինծի ուղղուած էին: Կարծես թէ ուղարկուած էին բայց ո՛չ թէ ուղղուած: Ես պատահական ընթերցողն եմ այդ բացիկներուն: Ըսենք՝ գրեթէ պատահական, քանի որ նամակիս հարցը կայ, զոր տակաւին չեմ լուծած: Շ. բացիկներ կ'ուղարկէ իր անունին բայց ո՛չ թէ իր անունով: Ոմանք՝ իր անունով, շատերը՝ ո՛չ: Ինքն է դրկողը իր անունին, բայց (ի միջի այլոց) Շ.Կ.ի անունով: Անցեալէն կը ստանանք ուրեմն Շ.ին ուղարկած բացիկները: Կը կարդանք: Շ. չէ՛ գրողը ի հարկէ: Եւ ուրեմն պետք չունի չակերտի: Բացիկները կու գան ուղղակի հոնկէ՝ անցեալէն («ուղղակի»ն ըսելու ձեւ մըն է. իրականութեան մէջ՝ շատ անուղղակի): Շրջագայութեան մէջ դրուած են վերջապէս: Շ.ն շրջագայութեան մէջ դնողն է: Տեղ մը խճողում մը պատահած էր, բացիկներու կուտակում, փոստատուներէն մէկուն մէջ: Բացիկները թխմուած էին դարաններուն վրայ ու դարակներուն մէջ: Խճուած էին: Երբեմն՝ այրուած, անճանաչելի դարձուած: Երբեմն՝ անվերծանելի ըլլալու աստիճան գրութիւններով սեւցուած: Պետք է պրպտել ուրեմն դարաններն ու գրադարանները, պտտիլ փոստատուներէն փոստատուն, աչք կուրցնել, կեանքեր վատնել, միմիայն խճուածը վերստին շրջագայութեան մէջ դնելու համար: Բայց այն ատեն, սիրելի Շ., ի՞նչ է տարբերութիւնը բացիկներէ կազմուած այս Գիրքին եւ ուրիշ որեւէ գիրքի միջեւ: Աւելի ճշգրիտ. ի՞նչ է տարբերութիւնը այս Գիրքին եւ (օրինակ) Տերեանի հատորներուն միջեւ, որոնք արանքին կը պահուէին անկառավարելի ցանկութեան մը առարկայ հայրական նամակները: Հոն ալ ի դէպ՝ խճողում մը կար, նամակներու խճողում: Ծի՛շո՛ եմ թէ չէ՞: Ինչ որ թերեւս (ու որոշ չափով) կը բացատրէ Զննիչներու ցանկութիւնը: Իրենք ալ, աղջկան պէս, կը յապտեցնէին նամակները: Իրենք ալ մղուած էին ընթերցելու անկառավարելի ցանկութեամբ մը: Իրենք ալ փոստատարի դեր կը կատարէին, կամ հակառակը: Փոստատարին հետ անմեղ մեղսակցութիւն մը կը ցուցաբերէին:

Նախորդ պարբերութեան մէջ, ուզեցի երկու բան ըսել: Որոնք հակասական են: Ուզեցի նախ ըսել, որ ամբողջ գրականութիւնը բացիկային այս սիսթեմին կը հպատակի հաւանա-

բար, Տերեանն ալ մէջը: Բայց յետոյ ուզեցի գրողներու եւ քննիչներու մեղմ մեղսակցութեան մասին խօսիլ: Մեղմ, թէ սարսափելի՞ (այդ մեղմ ու սարսափելի մեղսակցութիւնը նիւթն է Զարեանին նուիրուած հատորիս յառաջաբանին, որուն մէկ ուրիշ տարբերակը կարելի է հիմա կարդալ հայերէն լեզուով ԿԱՄԻ 6րդ համարին մէջ): Քննիչները հաւատաքննիչներ չէին: Որոնք պետք է շահագրգռուած ըլլային քաղաքական հաւատամքներով: Բայց այն ատեն՝ ինչո՞ւ այդքան յափշտակուած էին գրողներով եւ գրականութեամբ: Խօսեցուցած են գրողները օրերով, ամիսներով: Հարցազրոյց, ասուլիս, տրամախօսութիւն: Ամէն ինչ արձանագրած են: Այդ խօսակցութիւններով կազմած են հսկայ արխիւներ: Եթէ զանոնք նկատենք քաղաքական պաշտօնեաներ եւ գրողներն ալ գեղագիտականին պաշտօնեաներ, կարելի չէ հասկնալ այդքան սեր, այդքան շահագրգռութիւն, այդքան խոր երկխօսութիւն: Հասկնալու համար այդ հանդիպումը (այո, այս ալ հանդիպում մըն է, սարսափ պարունակող ու պատժառող), պետք է երեւակայել խորունկ, շատ խորունկ մեղսակցութիւն մը գրողներուն եւ քննիչներուն միջեւ (կ'ենթադրեմ հետեւաբար, որ զարմանալու ոչինչ կայ, երբ յանկարծ Գիրքին մէջ՝ կը տեսնենք որ Քննիչները 1937ի հաւատաքննիչներու եւ չարչարարներու տիպարները չեն, այլ... գրողներ, պատահաբար ընտրուած անուններով): Պէտք է երեւակայել այն մեծ Փոստատունը, որուն հաշուոյն բոլորը կ'աշխատէին, մենաշնորհի հարցերով, դրոշմաթուղթի վրայ մրցող իրաւունքներով, քայլ մը ետ ե՛ւ գրականութիւն կոչուածէն, ե՛ւ քաղաքականութիւն կոչուածէն: Ո՞ր: Հասցեագրական ասպարեզէն ներս, կ'ենթադրեմ: Քննիչները ճշմարտութեան (գրականութեան ճշմարտութեան) ռահվիրաներն էին ստալինեան ընկերութեան մէջ: Իրենք պիտի որոշէին բացիկներու ճակատագրին մասին: Իրենց կարգին՝ յապաղումի պաշտօնեաներ, մարզի մը մէջ ուր չնչին է տարբերութիւնը նամակին, բացիկին եւ գրականութեան միջեւ: Բոլորը՝ նամակ, բացիկ եւ գրականութիւն տիեզերական փոստատարներուն կը յանձնուէին ու կը յանձնուին:

Առաջին անգամ երբ տեսայ իմ նամակս Գիրքին մէջ տպուած ուրեմն, խորհեցայ որ զայն վիպականացնելու, հետեւաբար՝ անիրականացնելու ձեւ մըն էր հեղինակին կողմէ: Կը մտածէի գրական վարկածին համաձայն, որքան տարօրինակ է: Չէի հասկցած (եւ դժուար էր հասկնալը առաջին ակնարկով) որ հեղինակին կատարածը ճիշդ հակառակն էր: Նամակս շատ իրական նամակ մըն էր, ստորագրութեամբ, թուականով, խմբագրման վայրով: Այդ շատ իրական նամակն էր, որ պահ կը դրուէր այդտեղ, կը դրուէր **գրականութեան արանքին**:

Ի՞նչ է գրականութեան արանքը: Տարա՞ծք մը, ուր այլեւս գրականութիւն չկա՞: Կամ ընդհակառակը՝ գրականութեան առաջնայն, ինչ ուր կը բարդուին առաջընթացը, հասնումը, հասցեն, հասցեագրութիւնը: Որքան հետաքրքրական են այդ Քննիչները, որոնք կարծեք գիտութիւն մը ունին այդ բոլորին մասին, աւելի քան թէ գրողները՝ իրենք: Մէկ կողմէ կ'ընդհատեն բացիկներու եւ նամակներու շրջագայութիւնը, Մայրերէն դէպի Աղջիկները, իրենց պաշտօնն է որպէս մեծ Փոստատունի աշխատաւորներ. ընդհատելը, արխիւներ կազմելը, ի հարկէ՝ անձեռնմխելի արխիւներ: Գիտե՞ն արդեօք որ օր մը չէ՞ օր մը, բոլոր արխիւները կը բացուին, որ գիրքերուն արանքին դրուած նամակները մէջտեղ կ'ելլեն ու կը կարդացուին: Կը կարդացուին ուշ, ճիշդ է. երբ ժամանակը անցած է, երբ պատգամը անգոր է, երբ նամակագիրները անհետացած են այլեւս, երբ իրենց խօսքը դարձած է անվերծանելի, երբ իրենց լեզուն մոռցուած է: Բայց եւ այնպէս կը կարդացուին: Չեն կարդացուիր որպէս գրականութիւն, որպէս պատգամ, որպէս լուր, որպէս տեղեկութիւն եւ տեղեկատվութիւն: Աղջիկները դատապարտուած են սպասելու, անգիտակ՝ իրենց Մայրերու ճակատագրին: Տարօրինակ պաշտօնեաներ՝ Քննիչները: Կ'ընդմիջեն: Իրենց պաշտօն տրուած է ընդմիջումը: Նուիրումով կ'աշխատին: Համոզուած են ու կը համոզեն: Մէկը չի կրնար խուսափիլ իրենցմէ: Գրողներուն խօսքը լռութեան կը մատնեն, անոնց գրած նամակները կը մէկտեղեն ու կը պահեն, անոնց փոխարէն՝ իրենք կը խօսին, կ'արգիլեն հեռագրութիւնը, հեռուէն խօսիլը, հաղորդակցութիւնը դէպի Աղջիկները: Յափշտակուած են գրականութեամբ ու գրողներով, չես գիտեր ինչո՞ւ, բայց մանաւանդ՝ կին գրողներով: Կը հաւատան, որ ճիշդ է իրենց ըրածը: Աւելին՝ իրենք կ'ուզեն գրաւել խօսքին, հաղորդակցութեան եւ հեռագրութեան ամբողջ տարածքը: Կ'ընդմիջեն հեռագրութիւնը, ճիշդ է, բայց այդ ընելով՝ կը հնարեն զայն, կը յայտնաբերեն հեռագրայինը որպէս սկզբունք, որպէս հիմք: Նոր ցամաքամասերու Կոլումբոսներ են: Իրենց յայտնաբերածը, ընդմիջումով եւ ընդհատումով, հեռագրայինն է, հեռագրութիւնը, հեռագիրը, գրականութիւնը որպէս հեռագիր, Շ.Ա.ի Գիրքէն շատ առաջ: Գիրքը անոնց կը պարտի ամէն ինչ: Պիտի չըլլար եթէ չըլլային Քննիչները, անոնց կազմած արխիւները, անոնց հաւաքած ու պահած նամակներն ու բացիկները, անոնց

կիրքը դեպի գրականություն (ի հարկե՝ չկարդացուած գրականությունը, ուրեմն գրականութեան ընդմիջումը, որ ասելի խոր է, ասելի էական, ասելի սկզբնական, քան գրականությունը ինքը): Գիրքը (գլխագիր Գիրքը, անվերնագիրը) պիտի չըլլար եթէ իրմէ առաջ՝ Զննիչները յայտնաբերած չըլլային հեռագրությունը, այդ անկողի ցամաքամասը, հասկցած չըլլային արխիւին նշանակությունը, ընդմիջումին դերը: Ընդմիջելով հաղորդակցությունը, կեցնելով նամակները, բանալով զանոնք ու դարձնելով յառաջագունէ մէկական բացիկներ, իրենք երեւան բերած են գրականութեան արանքը, եւ ուրեմն՝ առանցքը:

Կրկնակի շարժում ուրեմն, որուն երկու ուղղությունները կախեալ են մէկը միւսէն, դրամանիշի մը, կամ հայելիի մը, երկու երեսներուն պէս եւ անոնց չափ կախեալ: Մէկը՝ անգո՛յ, եթէ չըլլար միւսը: Մէկ կողմը՝ ընդմիջումը, հեռագրութեան ընդմիջումը, միւս կողմը՝ յայտնաբերումը, հեռագրութեան յայտնաբերումը, որպէս հիմքը գրականութեան, խօսքին, աւանդուած խօսքին, դէպքի փոխանցումին, ուրեմն դէպքի իրականութեան եւ հնարաւորութեան, հանդիպումին: Ի՞նչ կ'ընէ դէպքը: Կը հանդիպի: Պարզ բայ մը, ինքն իրեն, ինքն իրեն համար գործող: Ուրեմն Զննիչները անոնք են, որոնք յառաջագունէ ունին, ունէին, այդ գիտությունը: Զանդիպումի գիտությունը, զոր այդքան դժուարութեամբ, այդքան ճիգով, այդքան տանջագործութեամբ՝ Գիրքը ձեռք կը ձգէ վերստին որպէս գիտություն, եւ ես ալ՝ Գիրքին հետ, Գիրքէն ետք, անկէ սորվող այս նոր, բացարձակապէս նոր գիտությունը: Ուրիշ ձեւ կարելի չէ խորհիլ: Զննիչները սկիզբէն իսկ ունէին հանդիպումին գիտությունը, քանի որ իրենց ամբողջ ճիգը գայն արգիլել էր: Եւ յաջող էին, այդքան յաջող, իրենց պաշտօնի գործադրութեան մէջ: Անշուշտ պետությունը կ'օգնէ իրենց: Բայց ըսէ՛ք ինձի. պետությունը ինք՝ ուրկէ՞ ունէր այդ գիտությունը, չարչարարներու գիտությունը: Եւ այս է սարսափելին: Տեսնելը, որ հանդիպումի գիտությունը ունէին այդ մարդիկը, մեզմէ շատ առաջ, հակառակ անոր որ մեզի համար (եւ որեւէ մէկուն համար) բացարձակապէս նոր գիտություն մըն է: Նորն իսկ է այդ գլխագրուած Նորը, Նոր Կինը, որուն տեսիլքը կայ Գիրքին մէջ: Որովհետեւ կը հասկնաք, այնպէս չէ՞, կը հասկնաք որ նոյն գիտությունն է, մերը եւ իրենցը: Ընդմիջելով՝ երեւան կը բերէին ընդմիջումը: Ընդհատելով՝ ընդհատումը: Մայրերուն ու Աղջիկներուն միջեւ գիծերը կտրելով երեւան կը բերէին այդ գիծերն իսկ, այսինքն՝ հեռագրությունը: Ունէին Զանդիպումին գիտությունը: Եւ ունէին գրականութեան Արանքին գիտությունը: Ունէին երկուքը միաժամանակ: Մէկը միւսով: Կը հասկնամ հիմա թէ ինչո՞ւ Գիրքին հեղինակը քմծիծաղով կը խօսի իր իսկ հրճուանքին մասին ի տես այդ տեսիլքին, Զանդիպումի տեսիլքին, Նորի տեսիլքին: Զրճուա՞նք թէ սարսափ:

Բայց վայրկեան մը: Այդ կրկնակի շարժումը, որ Զննիչներուն յատկանիշն է, արդեօք պզտիկ աղջկան յատկանիշը չէ՞ր նաեւ: Սարսափը կ'աճի: Ինքը չէ՞ր այդ պզտիկ աղջիկը, որ կ'ընդմիջէր նամակագրությունը, պահարանները կը թաքցնէր գրապահարանին մէջ, Տերեւնի հատորներու արանքին, կը դադրեցնէր հեռագրությունը, առնուազն՝ կ'ընդհատէր գայն երկար ժամանակով, կը կուտակէր թերեւս հասնող նամակները, եւ այդ ընելով՝ երեւան կը բերէր արանքը, այսինքն նաեւ հեռագրութեան ամբողջ համակարգը, որուն շնորհիւ նամակներ կ'երթան ու կու գան, խօսքեր կը փոխանակուին հեռուներէն, ժամանակը կը կամրջուի, բացիկներու տեսիլքները կը պտտին հեռագրասիւններու երկայնքին: Ընդմիջողի դեր: Մղուած անշուշտ ընթերցելու անկառավարելի ցանկութենէն, կամ թերեւս հակառակն է ճիշդը. ցանկությունը որպէս արդիւնք գիծի, փոխանակութեան, փոխանցումի, փոխկապակցութեան ընդհատումին, հաղորդակցական կրակներու հանգեցումին: Մենք բոլորս՝ քննադատներ, ուսուցիչներ ու վարժապետներ, ակադեմիկոսներ, չակերտեալ գրականագետներ, ընթերցողներ, ուրիշ ի՞նչ ըրած ունինք եթէ ոչ գրառումներու եւ տեսիլքներու շրջագայությունը ապահովել, անդադար ապահովել: Զըլլա՛յ որ ընդհատուի: Զըլլա՛յ որ յապաղում մը պատահի գիծին վրայ: Ամէն ինչ ընել որպէսզի ընդմիջում տեղի չունենայ: Այսինքն՝ ամէն ինչ ընել որպէսզի գրականութեան արանքը յանկարծ երեւան չգայ, եւ արանքին ու առանցքին հետ՝ հեռագրութեան, հասցեագրականութեան, հասնումի ամբողջ համակարգը: Այդ է, որ կը կոչեն մշակոյթ եւ աւանդութիւն, հաւանաբար: Ընդմիջել պիտի նշանակէր յանկարծ, մէկ անգամ, մէկ անգամէն, անխուսափելի կերպով, գրառումի ցանկութեան տեղ տալ, անկառավարելիին տեղ ձգել, արանք մը գրականութեան եւ մեծ շրջագայութեան էջերուն միջեւ: Ելագար ցանկություն, որ է՝ ընդմիջուածը ընթերցելու ցանկությունը: Ընդմիջումը եւ ցանկությունը՝ միասին: Միասնություն: Ահա՛ ձեզի հանդիպում մը: Կ'ընդմիջէ գրառումին եւ տեսիլքին շրջագայությունը որպէսզի երեւան գայ գրառումին խելագար ցանկությունը (եւ տեսիլքին սարսափը, հրճուանքը): Աղջիկը ուրեմն գերծ չէր այդ նոյն գիտութենէն, որ է՝ Զանդիպումի գիտությունը, արանքի եւ առանցքի յայտնաբերումը: Նոյն

ցանկութիւնն է, մի՛ կարծէք որ տարբեր է: Սարսափը կ'աճի: Նոյն գիտութիւնն է: Այն գիտութիւնը, որուն հիման վրայ Քննիչները կրնային հարցութիւն դրագետները, եւ անոնց ասպարէզ կարդալ, գրականութեան ըսել անոր ճշմարտութիւնը: Գրականութեան ճշմարտութիւնը կը գտնուի ո՛չ թէ իր մէջ, այլ՝ իր արանքին, իր ընդմիջումի երկայնքին, հատորներուն միջեւ:

3 Օրագրութիւն

Եւ հիմա՝ օրագրայինը, Էականը: Չեմ ըսեր, որ մինչեւ հիմա յայտնաբերուածը կարելոր չէր: Ի՞նչ էր մինչեւ հիմա յայտնաբերուածը: Վիպագրութեան ծիրէն ներս, վեպի ու մանրավեպի միջոցներով, նախ՝ հանդիպումը որպէս հարց (ի՞նչ է հանդիպումը, ինչպէ՞ս կազմակերպել զայն) եւ անոր հետ միասնաբար՝ յապաղումը, այսինքն՝ դէպքին դիպականութեան յատկանիշը (ինչպէ՞ս կը պատահի դէպք մը, ինչպէ՞ս հասկնալ դէպքին հանդիպիլը), յետոյ՝ ներկայի վիպականացումը, եւ վերջապէս՝ գրութեան բացիկային հանգամանքը, անոր բացիկայնութիւնը, Տեռիտա պիտի ըսեր ֆրանսերէն շատ ատելի տարօրինակ արտայայտութեամբ մը, մէկ բառով՝ *la cartepostale de la lettre*, *Բացիկը*, էջ 99): Այս բոլորին հետ մէկտեղ՝ ժառանգելու խնդիր մը (վերամարմնաւորելու, վերիմաստաւորելու), որ սակայն նորատեսակ յղացականութեան մը չառաջնորդեց մեզ, քանի որ բացատրուեցաւ ծանօթ ու սովորական ստորոգութիւններով (ժառանգել մայրերէն կ'ենթադրէ մայրերու հանդիպումը), որոնք վստահ չեմ թէ լման առումով դիպուկ էին ներկայ պարագային: Առիթ տուաւ միայն Նորի յարակարծիքին անդրադառնալու: Նորը բացարձակ անժառանգն է, բացարձակ անաւանդը, որեւէ աւանդութենէ ձերբազատը: Եւ սակայն անհնար է Նորը երեւակայել առանց հանդիպումի, անցեալին մէջ հանդիպումի մը: Անցեալ բայց Նոր: Այդ էր յարակարծիքը, որուն առիթ չտուինք ատելի զարգանալու: Իսկ հեռագրութեան ծիրէն ներս ի՞նչ էր յայտնաբերուածը. գրականութեան արանքը, արանքին եւ հանդիպումին սարսափելի գիտութիւնը, որ յատուկ է Քննիչներուն, հասցեագրութեան ամբողջ ասպարէզի եւ համակարգի յայտնագործութեամբ, ու վերջին պահուն՝ թղթակցական ընդմիջումի եւ անկառավարելի ցանկութեան միասնութիւնը: Եւ հիմա ուրեմն պիտի գայ օրագրայինը, որ զքեզ պիտի փոխադրէ շատ տարբեր դաշտանկարի մը դէմ յանդիման:

Գիրքը (այս Գիրքը, գլխագիրը, անվերնագիրը, որուն մոլիչ տրամաբանութիւնը կը պարզուի հետզհետէ մեր աչքին) օրագրութեան մը պարզ արդիւնքն է: Ըսենք: Ենթադրենք: Ի՞նչ օրագրութիւն: Թարգմանիչի մը օրագրութիւնը: Որեւէ գիրքի մը թարգմանիչը չէ ի հարկէ, որ կը հրաժմեն հոս իր օրագրութիւնը: Կուրդիստանի բանաստեղծութիւններու մասին է խօսքը: Թարգմանութեան մասին նշումները (ընդհանուր եւ մասնակի) բազմաթիւ են ամբողջ Գիրքի տետրութեան: Էջ 37, երեխայի մը ծնունդը հռչակելէ ետք (բացիկային սկզբունքին համաձայն), կ'ըսէ. *Իսկ մինչ այդ, ուղարկում եմ քեզ մի քանի յօդուած, որ թարգմանես անգլերէն: Էջ՝ 38՝ Դա-յերէնից անգլերէն թարգմանութիւնները շատ ատելի դիւրին են քան անգլերէնից հայերէն: Ան-միջապէս ետքը կու գայ առաջին կոնկրետ նշումը Կուրդիստանի անգլերէն թարգմանութիւն-ներուն մասին, այս անգամ ամբողջովին օրագրային կարգավիճակ ունեցող նկատողութեամբ մը. Այսօր բնագիրը ուղարկեցի [...]ին, որ ծանօթանայ բանաստեղծութիւնների թարգմանութե-ան հետ: Խմբագիրին անունը է՛ս կը գեղչեմ: Ընթերցողը զայն կրնայ տեսնել Գիրքին մէջ եւ I want to live հատորի կողքին: Միւս խմբագիրին մասին կ'ըսուի. [...]ն աշխատում է առաջաքա-նին վրայ: Ու յաջորդ տող՝ Կամ երեւի դեռեւս չի սկսել: Նոյն էջին վրայ՝ Կազմին վերի աջ մա-սում լինելու է նրա դեմքը: Մինչեւ հոս՝ ընթերցողը նշմարած կ'ըլլայ որ ճիշդ է՝ թարգմանիչի մը օրագրային գրառումներն են հրամցուածները, բայց մեծ մասամբ՝ կը վերաբերին թարգմանու-ած գրքի վերանայումի աշխատանքներուն եւ ընդհանուր առմամբ՝ հրապարակայնութեան: Պիտի շարունակեմ հաւաքել թարգմանութեան մասին նշումները, անոնց կողքին դնելով նա-եւ, առանց կարգի ու կանոնի, ինչ որ կ'ըսուի լեզուի, լեզուական փորձառութիւններու ու բազ-մալեզուութեան մասին, որ կ'ենթադրեմ առնչութիւն ունենալու է թարգմանութեան խնդրին հետ ու բխելու է օրագրող-թարգմանիչի գրչէն: Էջ 53, գանգատ մը, առաջինը. *Թարգմանութի-ւնը բնագրի հետ համեմատելուց նա ասաց, որ բնագիրը թարգմանութեանը հարազատ չի մնացել: Գանգա՞տ է թէ կատա՞ր: Կամ ատելի խորունկ բան մը, որ կապ մը ունենալու է վերա-մարմնաւորումի եւ ժառանգութեան յարակարծիքներուն հետ: Դոս՝ բնագիրը կը յղուի թարգ-մանութեան եւ ո՛չ թէ հակառակը: Որմէ անմիջապէս ետք կու գայ թարգմանութեան մասին**

հրամայական մը, որ կը շրջէ թարգմանական գործունեութեան մասին սովորական կարծիքը արմատական կերպով. *Այնպէս անել, որ թարգմանութիւնը լինի բնագրից առանել, ոչ պակաս*: Եւ հոս առաջին անգամն է, որ գրողը, գրիչ բռնողը, օրագիրին խմբագիրը կը սահմանէ ինքզինք, ո՛չ թէ որպէս «օրագրող», այլ *մեքենա/ գրող/ թարգմանիչ*: Բայց ատկէ առաջ արդէն իսկ որպէս չորս հեղինակներուն քարտուղարը չէ՞ր ներկայացուցած ինքզինք, *մեքենագրող/ խմբագիր* տիտղոսով: Եջ 53ի անուանումով, այսինքն՝ «գրող» բառի մեկուսացումով, կը դառնայ ոչ միայն քարտուղար եւ թարգմանիչ, այլեւ իր կարգին՝ հեղինակ: Մէկ անուանակոչումով կը թելադրէ ու կը պահէ ուրեմն Գիրքին երեք եզրերը, վիպագրութեան, հեռագրութեան եւ օրագրութեան: Բայց ատկէ առաջ արդէն իսկ նշումներ չկայի՞ն այդ ուղղութեամբ, թարգմանութեան աշխատանքին անդրադարձող: Եջ 39. *Ներկայումս, ասում են, գրական թարգմանիչներին պահանջ չի գցացում*: Ո՞վ է ըսողը: Կ'ուզէ ըսել արդեօք՝ Յայաստանի՞ մէջ: Թէ աշխարհի՞ երեսին: Աւելի ուշ (միջանկեալ բաժնին մէջ բացայայտ չեն յղումները դէպի թարգմանական աշխատանքը, հոս կը հաւաքեմ միայն բացայայտները կամ գոնէ անոնց մէկ մասը), Եջ 89. *Գիտես, Լարա, թարգմանութիւնը հանրահաշիւի պէս պահանջում է գտնել յարաբերական արժէքների ճշգրիտ բանաձեւ, միայն բանաձեւը*: Ասկէ անմիջապէս ետք եկող բացիկային նախադասութիւնը (կարծեմ՝ անմիջապէս ետքինն է) բացատրութիւնը կու տայ «բանաձեւ»ի այդ փնտռութիւնը: Եջ 91՝ հաւանաբար Կուրդիսեանի մասին. *Նրա բանաստեղծութիւնները թարգմանում էին շատ երկար ժամանակ*: Ծշղում՝ չորս տարի՝ բայց թերեւս առաջին հանդիպումէն ի վեր: Եջ 100՝ ... *նշել, թէ ինչպէս թարգմանիչ աշխատանքը հեշտութեամբ կարող է վերածուել խեղկատակութեան*. Որմէ ետք կու գայ հրապարակայնութեան անախորժ (ու գրեթէ անխոստովանելի) փորձառութեան մը գրառումը, երբ մեքենագրող թարգմանիչը հիւում է բեմ արտասանելու համար իր խմբագիրներու միջամտութեան պատճառով անճանաչելի դարձած իր թարգմանութիւնը: Մնջախաղի փորձառութիւն (թարգմանիչին բերանէն ձայն չելլեր): Նոյն խմբագրական փոփոխութիւններու մասին՝ Եջ 125. *Կրակի դեղնաւուն լեզուներն ազատորէն կլանում են այն աւելորդ ու տգեղ արտայայտութիւնները, որ աւելացրել/փոխել էին գրքի խմբագիրները*: Իսկ խմբագիրներուն հետ այս վեճը կը վերաբերի նաեւ անշուշտ օրագրային նշմարներուն, քանի որ ընթերցողն ալ կը զգուշացուի. չփոխելու, չպարզացնելու հրամայականով մը: Անցողակի աւելցնեմ, որ մեքենագրող թարգմանիչը քաջ գիտէ նաեւ Վալթեր Պենիամիսի 1922ի փորձագրութիւնը թարգմանութեան մասին, քանի որ կը մէջբերուի ան տարբեր (սո՛յն) համաձիւրի մէջ, գերլեզուական լեզու մը ստեղծելու թեմային հետ կապակցութեամբ: Այս կարծեցուած ցանկին վրայ պէտք է աւելցնել, բնական է, ԺԳ. գլուխը, ուր նիւթը ի հարկէ՝ թարգմանութիւնը չէ որպէս այդ, կ'ուզեմ ըսել որպէս մշակութային իրողութիւն եւ որպէս գործողութիւն, գործառնութիւն, բայց թարգմանութիւնն է որպէս յենք, որպէս առարկայ, կամ որպէս մեկնակէտ:

Կարծե՞ արդեօք հիմա աւելի շարադրել: Նախընտրելի՞ չէ հեղինակին կեցուածքը որդեգրել հոս ու ըլլալ կարճաժող, չտալ ո՛չ մէկ բացատրութիւն: Կարճաժող՝ ամէն պարագայի: Թարգմանութիւնը որպէս գրական գործին կարողականացումը, այդ մէկը գերման վիպապաշտներէն եկած թեմա մըն է, որուն անդրադարձած եմ գոնէ մէկ անգամ, ճիշդ ԿԱՄԻՆ մէջ, Ֆուլքոյի *Հսկել եւ պատժել* գիրքին հայերէն թարգմանութեան նուիրուած ուսումնասիրութեան սկիզբը: Վալթեր Պենիամիսի փորձագրութիւնը այդ ամանդութեան կը պատկանի: Բացատրութիւնները տրուած են Անթուան Պեռմանի *Օտարութեան փորձընկալումը* աշխատասիրութեան մէջ, որ հայերէն լման թարգմանութեամբ լոյս պիտի տեսնէ կը յուսամ՝ ի մօտոյ, եւ որմէ հատուած մը դրած էի ԿԱՄԻ նոյն համարին մէջ: Ինչ որ նշանակալից է ներկայ համագիրին մէջ՝ այն է, որ կարողականացումի թեման (բնագիրը թարգմանութեան հարազատ չէ մնացեր, կամ՝ թարգմանութիւնը պէտք է բնագիրէն աւելի ըլլայ, ոչ թէ պակաս) կը պարզուի «գրական» համագիրի մը մէջ, ընդելուզուած վիպագրութեան եւ հեռագրութեան դաշտը բացող նշմարներու, հատուածներու, բացիկներու ամբողջ շարանին: Կարողականացումը չէ՞ որ պիտի պարզեմ հոս ուրեմն: Չայն կ'ընդունիմ որպէս տուեալ: Նոյն կարողականացումի ծրագիրին կը համապատասխանեն շատ մը ուրիշ տուեալներ Գիրքին մէջ, օրինակ՝ չակերտներու անհետացումը (արխիւային բնագրերու վերերեւումը, վերիմաստաւորումը նոր բնագիրի մը մէջ), հեղինակներու բազմապատկումը, վէպին մէջ արխիւային յղումներ մտցնելը, հատուածային գրելակերպը, լեզուն փոխելու հրամայականը, եւ մասամբ նորին: Ինչ որ կ'ուզեմ պարզել՝ թարգմանական կարողականացումին կապն է Գիրքի միւս թեմաներուն հետ (եթէ թեմաներ են եւ եթէ կապակցութիւնը պարզուելու պէտք ունի), եւ մասնաւորաբար՝ նախորդ

սերունդի կիներուն հանդիպումը կազմակերպելու առաջադրանքին հետ, կամ այլ ձեւով ըսուած՝ Նորի ըմբռնումին հետ:

Կը թարգմանէ, Նորին տալու համար...: Հոս յստակօրէն բառ մը կը փնտռեմ: Տալու համար ի՞նչ: Թա՞փ: Թռի՞չք: Կը թարգմանէ հռչակելու համար Նորը: Բանալու Նորին ասպարեզը: Օրինակ՝ էջ 28. *Կը փորձեմ սկսել Նորից:* Կամ՝ *Կրկին չեն սիրում, սիրում են Նորից:* Երկու պարագաներուն, երկիմաստ է «Նորից» բառը, հասկցած չափովս (հոս՝ արեւելահայերէնի նրբութիւններուն վերահասու ըլլալու հարց մը կայ): «Նորից»ի երկիմաստութիւնն է, կարծեմ, որ կը կրէ թարգմանութեան ամբողջ ուժը, հմայքը, նաեւ դժուարութիւնը: Կը թարգմանես, ուրեմն ուրիշի մը ըսածները կը փոխադրես ուրիշ լեզուի մը մէջ, կը յարմարցնես, կը կրկնես, մատչելի կը դարձնես, կը խմբագրես, ուրիշ լեզուով մը կը հնչեցնես նոյն գաղափարները կամ նոյն պատկերները: Այդ եղած է միշտ թարգմանութեան նկատմամբ հասարակաց կարծիքը: Երկու «ուրիշ», ուրիշի մը ըսածները, ուրիշ լեզու մը: Այդ «ուրիշ» լեզուն ի միջի այլոց՝ քու լեզուդ է ընդհանրապէս, նախընտրելի է որ ըլլայ քու լեզուդ, որպէսզի յարմարեցումը ըլլայ ընթերցելի, քու լեզուիդ ներքին օրէնքներուն եւ աւանդութիւններուն համաձայն: Ի վերջոյ, նոյնիսկ երբ թարգմանիչ ես, կ'ուղղուիս: Կ'ուղղուիս հաւանական ընթերցողի մը: Հասկնալիութեան պահանջ մը կայ: Թարգմանութիւն կոչուածը կը նկատուի սովորաբար որպէս հաւասարակշռութեան փնտռումը մը երկու բեռներու միջեւ, հաւատարմութեան (ինչ որ ալ նշանակէ այդ հաւատարմութիւնը) եւ հասկնալիութեան: Վերջին հաշուով, եւ ի՞նչ որ ալ ըլլան թարգմանական թերթիքները, նպատակը նոյնարժէք, համարժէք առարկայ մը արտադրել է: Բայց ինչո՞ւ: Ի՞նչ նպատակով: Տարօրինակ հարցում մըն է, նպատակը խնդրոյ առարկայ դարձնող այս հարցումը: Ինչո՞ւ կը թարգմանեն: Նոր շրջանակի մը մէջ գործի մը փոխանցումին, մինչեւ իսկ՝ վերապրումին սատարելու ծրագիրով: Կը յիշե՞ք այս մասին Պէնիամինին ըսածը: Թարգմանութեան վերաբերող այս սովորական ըմբռնումին ճիշդ հակառակն է ըսածը: Ըստ ամենայնի՝ թարգմանութիւնը չի սատարեր գործի մը վերապրումին, այլ ընդհակառակը՝ վերապրումն է որ կարելի կը դարձնէ թարգմանութիւնը: Թարգմանութիւն մը հետեւաբար եւ ամեն պարագայի միշտ նո՞ր է: Նոր կը սկսի: Բայց քիչ մը արագ անցանք այդ «Նոր»ին: Նախ փորձենք հասկնալ, թէ ի՞նչ կը նշանակէ Պէնիամինի ըսածը վերապրումի մասին: Ենթադրենք պահ մը, որ թարգմանելը կը պատասխանէ մշակութային անհրաժեշտութեան մը: Հնուց անտի՝ թարգմանուող գիրքերը եզակի կեանք մը կ'ապրէին համայնական յիշողութիւններուն մէջ: Կային որպէս փառք, եթէ չկային որպէս առարկայ: Գրական աշխարհը, իր բազմալեզուանիութեամբ, տակաւին չէր ծնած: Կը թարգմանուէր ինչ որ արդէն իսկ առասպելականացած էր: Թարգմանութիւնը շուկայի մը պետքերուն յարմարելու նպատակով չէր կատարուէր: Այսպէս՝ յառաջագունէ առասպելացածն է անշուշտ, որ Պէնիամին ունի ի մտի (երբ կ'ըսէ, որ թարգմանութիւնը հիմնուած է վերապրումին վրայ եւ ո՛չ թէ հակառակը): Ճիշդ է, որ իր մտորումները գրի կ'առնուէին ծառայելու համար որպէս յառաջաբան Պոտլեռի իր թարգմանութեան, ու կարելի չէ ըսել, որ գերմանալեզու աշխարհէն ներս Պոտլեռ առասպելականացած հեղինակ մըն էր: Բայց Պէնիամինի ենթադրութիւնը եղած է միշտ գործի մը առասպելականացումը (նոյնիսկ արդի հեղինակներու պարագային), որ կը կանխէ որեւէ թարգմանութիւն: Նկատուի չունի հետեւաբար գրական շուկան (այդպիսի շուկայ մը իր այժմեական ձեւը ստացած է ինչպէս գիտենք՝ ԺԸ. դարէն սկսեալ միայն, այսինքն այն վայրկեանէն՝ երբ գրականութիւնը ըսուած բան մը ձեւաւորուած է, իր վերջնական ձեւը գտած է): Առասպելականութիւնը նաեւ իտեալութիւն մըն է: «Իրական» գործը չէ, որ կը մնայ յիշողութիւններուն մէջ որպէս առասպել, այլ անոր իտեալ տարբերակը: Այս համաձիւրին մէջ՝ թարգմանութիւն մը միշտ նո՞ր է, այո: Նորին փորձընկալումն իսկ է: Կ'ընդմիջէ: Կը կենցեմ գործին շուրջ տարածայնութիւնը, ո՛չ թէ զայն կ'երկարածէ: Ընդմիջելով՝ կը հիմնէ: Կը հիմնէ աւանդութիւն մը, ըսենք, կը դառնայ աւանդաստեղծ (գործածելով Անթուան Պեռմանի բառապաշարը): Աւելի պարզ՝ կը հիմնէ կարդալու Նոր ձեւ մը: Խնդրական կը դարձնէ անանդական ընթերցման եղանակներն ու սկզբունքները:

Երկու կիներուն մասին խօսակցութեան միջուկը, եթէ լաւ կը հասկնամ իրենց ըսածը, այդ եղանակներուն եւ այդ սկզբունքներուն կը վերաբերի: Իրենց խօսակցութեան ընդլայնուած ընթերցումը կը ձգեմ վերջաւորութեան համար, բայց կարելի է հիմնական մէջերէլ, որպէս նմոյշ: Էջ 62, դարձնազոյն գլխարկով կիսն է խօսողը, ենթադրաբար Չ.Ե.Ր, քիչ մը երկարաբան. *Այո, այո... Բառերն ու բառակապակցութիւնները, որ սովորական ու անտեսանելի են մեր աչքին, գրաւում են մեզ խզուած նախադասութիւնում, քանի որ անքնական ու օտարացուած շարահիւսութիւնը դանդաղեցնում է մեր ընկալման ընթացքը եւ ստիպում է վերլուծել*

Խորաքանջիւր հասկացութիւն նոր ձեւով...: Նոյն բանը ի հարկէ՝ կրնար աւելի կարճ ձեւով ըսուիլ: Թարգմանութիւնը կը գործէ որպէս օտարումի ազդակ: Օտարումն է, որ նորին (նոր ընկալելուն, նոր հասկնալուն) պատճառ կ'ըլլայ: Եւ ուրեմն՝ թարգմանութեան մէջ հեղինակը աւելի ճշգրիտ, աւելի նոր, աւելի դիպուկ կ'ընկալուի քան թէ բնագիրին: Այո, պայմանաւ որ շարահիւսութիւնը ու բառային կապակցութիւնները ըլլան իրապէս «անբնական» ու «օտարացուած», բնագիրի լեզուէն կամ հեղինակային իւրայատկութիւններէն եկող անբնականութեամբ, մինչդեռ եթէ լաւ կը հասկնանք՝ թարգմանիչ-գրողին բարկութիւնը (հատորի վերջաւորութեան) կու գայ անկէ, որ այդ տարօրինակութիւնները, «խզումներ»ը, անբնականութիւնները գեղջուած են վերջին հաշուով խմբագիրներուն կողմէ: Ենթադրենք որ գեղջուած չըլլային: Այդ պարագային թարգմանիչը-գրողը կ'առաջարկէ հոս թարգմանութեան ամփոփ տեսութիւն մը, որ կը յանձնարարէ թարգմանութեան մէջ պահել գրեթէ բառացիութիւն մը, առանց որեւէ յարմարեցումի ընկալող լեզուի (հոս՝ անգլերէնի) սովորութիւններուն: Բացատրութիւնը գոհացուցիչ է, եւ սակայն վստահ չեմ թէ ա՛յդ է գրողին (ըսենք՝ Չ.Ե.Յն) ըսել ուզածը: «Գրաւում»ը, որուն մասին կը խօսի հոս ենթադրեալ Չ.Ե.ի թարգմանութեան ընթերցողին վիճակն է: Գրաւումն է, իր իսկ լեզուէն օտարացած, իր լեզուին մէջ օտար լեզուի մը ներկայութեան պատճառով: Թարգմանութիւնը կը մեկնաբանուի որպէս խզումի գործօն: Բայց (եւ հոս է, որ կ'ուզէի հասնիլ, առարկութեան մը որ մտքիս մէջ երկար ատեն սպասեց յարմար պահուն մէջտեղ գալու համար) օտարումը նո՛րը չէ: Խզումը նորը չէ՛: Ընդմիջում մըն է միմիայն ընկալող լեզուին մէջ: Կամ... երանի ըլլա՛ր: Որովհետեւ, ինչպէս ըսի վայրկեան մը առաջ, վստահ չեմ որ այդ խզումի հրամայականէն շատ բան մնացած է *Ապրել եմ ուզում* հատորին մէջ: Խմբագիրներուն համար՝ ո՛չ մէկ նորի յայտնութիւն կամ նորի արարում հոն: Կը լսեն միայն իրենց լեզուն՝ անգլերէնը, կը լսեն միայն ընդմիջումը իրենց լեզուին մէջ, եթէ լսեն: Զեն լսեր հայերէնը: Աւելի ճիշդ՝ չեն լսեր ընդմիջումը: Կը միջամտեն զայն չլսելու համար, անլսելի դարձնելու համար: Եւ թերեւս ալ ճիշդ կ'ընեն: Զիմա կը կրկնեմ. ենթադրենք որ անբնականութիւնները գեղջուած չըլլային: Պիտի ունենայի՞նք արդեօք նորը: Պիտի յայտնուե՞ր, պիտի բացայայտուե՞ր ան արդեօք: Խզումը, օտարումը կը բերեն, կը յայտնաբերեն նորը, այո, մէկ պայմանաւ: Որ բնագիրը բնակի թարգմանութեան մէջ: Դժուա՞ր է հասկնալը: Թերեւս: Այն ատեն՝ նոյն բանը նորէն ըսեմ, պարզ նախադասութեամբ մը: Անգլիախօս ընթերցողը պիտի տեսնէ ու լսէ խզումը, ո՛չ թէ նորը: Եզրակացութիւն. այս թարգմանութիւնները եղած են ո՛չ թէ անգլիախօս, այլ՝ հայախօս ընթերցողի մը համար: Եթէ ո՛չ, ինչո՞ւ թարգմանել անգլերէնի, այսինքն՝ լեզուով մը որ ի՛մս չէ: Ինչո՞ւ թարգմանել: Թարգմանելու (լեզուով մը թարգմանելու՝ որ ի՛մս չէ եւ որուն մէջ միշտ պետք պիտի ունենամ վերանայողներու, խմբագիրներու միջամտութեան) հոգեբանական ու մշակութային դրդապատճառները շատ լաւ գիտեմ եւ ալ, կրնամ թուել զանոնք մէկ առ մէկ (ամփոփ ձեւով՝ օտար միջավայրի մը մէջ ներկայանալու ցանկութիւն մը որպէս ի՛նչ որ եմ, եւ՝ ի՛նչ որ եմ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ իմ սերս դէպի Շ.Կ.ի բանաստեղծութիւնը): Այդ դրդապատճառները չեն զիս հետաքրքրողը հոս: Չիս հետաքրքրողը նո՛րն է, նորին փորձառութիւնը, փորձընկալումը, յայտնաբերումը, եւ ինչո՞ւ չէ՛ ստեղծումը, աւանդաստեղծումը: Որպէսզի նորը աւանդաստեղծուի, բնագիրը (հայերէնը) պետք է բնակի թարգմանութեան մէջ (անգլերէնին մէջ), բնակի այնպիսի ձեւով որ զիս ալ իր հետ բնակեցնէ:

Անգամ մը ես՝ Գիրքին տրամաբանութեան կը հետեւիմ, հիմա՝ օրագրութեան գլխաւոր թեմային շուրջ: Թարգմանիչ-գրողին հետ՝ կը փորձեմ երեւան բերել նորին պայմանները: Թարգմանել, կ'ըսէ կիկը: Օտարանալ, օտարացնել: Օտարանալու համար՝ օտարացնել: Ի՛նչ երազ: Ի՛նչ առաջադրանք: Կեանքի ի՛նչ ծրագիր: Եւ հոս, այս երազով, այս առաջադրանքով, վերջապէս բացայայտ կը դառնայ, թէ ինչո՞ւ անվերնագիր Գիրք մը պետք էր, օրագրութեան եւ ուրեմն՝ փորձընկալումի արձանագրութեան ձեւով, բուն թարգմանական աշխատանքի կողքին: Թարգմանիչի օրագիրը պետք էր, որպէսզի օտարացումը դառնայ ի՛մս, ի՛մ օտարացում: Առանց օրագրային արձանագրութեան՝ ո՛չ մէկ օտարացում: Առանց օրագրայինի՝ պիտի ունենայինք միմիայն անգլերէնի խզումը եւ օտարումը ինքն իրմէ (այդ ալ ծրագիր մըն է ի վերջոյ, բայց տարբեր ծրագիր մը): Թարգմանիչի օրագիրը պետք էր, որպէսզի «նոր»ին մասին ըսուածները չվերածուին շատախօսութեան, որպէսզի նորը ըլլա՛յ, ըլլայ դէպք: Ներկայ օրագիրը այդ պատճառով իսկ էապէս կը տարբերի ֆրանսացի բանաստեղծ Անտրէ տիւ Պուլէի թարգմանական օրագրութենէն (այն շրջանին երբ Մանտըլշթամի գրուածքները կը թարգմանէր ֆրանսերէնի, եւ ի միջի այլոց՝ Մանտըլշթամի *Ճամբորդութիւն դէպի Զայաստանը*, կամ թերեւս նախընտրելի է ըսել՝ թարգմանելէ աւելի կը խմբագրէր, քանի որ ո՛չ ռուսերէն

գիտեր, ո՛չ ալ հայերէն, ու ուրիշներու կողմէ կատարուած բառացի թարգմանութենէ մը կը մեկնէր, ինչ որ պիտի չարգիլէր որ ի՞ր անունը՝ «Անտրէ տիւ Պուշէ» երեւի կողքին վրայ որպէս թարգմանիչի անուն, Ֆրանսասն ալ ունէր այդ բարբերէն, այո, բայց տիւ Պուշէն մեծագոյն Ֆրանսացի բանաստեղծն էր, կամ այդպէս հռչակուած էր այդ օրերուն, քսան տարի առաջ էր, երանելի օրեր):

Այս երկար մտորումը ծագեցաւ «նորից» բառէն: *Կը փորձեմ սկսել նորից: Կրկին չեն սիրում, սիրում են նորից:* Ասոնցմէ անմիջապէս ետքը կու գայ բացատրութիւնը, Նոյն էջին վրայ, *Նորը ըմբռնելու համար հարկաւոր է սովորել մէկ ուրիշի լեզուն, սովորոյթները, մշակոյթը, մի խօսքով ապրել մէկ ուրիշի կեանքով:* Ո՛չ միայն օտարանալ, այլ այդ «ուրիշ»ը օտարացնել: Օտարացնել ինքն իրմէ՞: Բայց ո՞վ է այդ ուրիշը: Անգլիալեզու ընթերցողը, եւ ընթերցողէն առաջ՝ խմբագիրը: Թէ՞ Շ.Կ.ը: «Մէկ ուրիշի լեզուն... մշակոյթը...»: Կարծեք անգլիալեզուն է: Օտարը: Կուգէ ըսել՝ բացարձակապէս օտարը անշուշտ, ո՛չ թէ անգլիալեզուն որպէս այդ: Եւ ուրեմն վերը ըստածները հարկ է հիմա սրբագրել, չնչին բայց էական չափով սրբագրել: Ո՞ր մէկ ըստածները: Զոն՝ ուր պարզացուած ձեւով կ'եզրակացնէի հետեւեալը. այս թարգմանութիւնները եղած են ո՛չ թէ անգլիախօս, այլ հայախօս ընթերցողի մը համար: Ի՞նչ բան գիտ կը դրդէր այդ եզրակացութեան հասնելու ատեն: Նորի աւանդաստեղծումին տրամաբանութիւնը, այն իսկ տրամաբանութիւնը զոր կը քաղեմ Գիրքէն, այսինքն՝ թարգմանիչի ցանկութենէն: Որպէսզի նորը ըլլայ, կ'ըսէի, պետք է բնագիրը բնակի թարգմանութեան մէջ: Իսկ «օտար»ը պիտի լսէ խզումը իր լեզուին մէջ, ո՛չ թէ նորը: Կուգէնք փրկել նորը: Կուգէնք հոս նորին հետ՝ փրկել թարգմանութեան գործունէութիւնը, թարգմանելու ծրագիրը, դէպի լեզու մը որ «իմա» չէ: Այդ չէ՞ Գիրքին նպատակը: Զետեաբար՝ այս ամբողջը իմաստ մը կը ստանայ, տարրական իմաստ մը, եթէ այնուամենայնիւ՝ իմա դարձնեմ այդ լեզուն որ իմա չէ: Այսինքն՝ օտարանամ նախ կատարելապէս: Դառնամ ես՝ օտարը: Ուրեմն նախ օտարանամ, յետոյ՝ օտարացնեմ: Ո՛չ թէ հակառակը: Իսկ կատարելապէս օտարացածը կը դադրի «հայախօս» ըլլալէ: Այդ լեզուն որ իմա չէ պետք է նախ իմա դառնայ, կամ պարզապէս՝ իմա ըլլայ, որպէսզի նորը «ըմբռնուի», կ'ուգէ ըսել՝ աւանդաստեղծուի: Իմա ըլլայ, այսինքն՝ միակս, մայրենիս: «Սովորել»էն աւելի բան մը կը պահանջուի հոս: «Սովորել»ը՝ ոչինչ: Կարելի է լեզուներ սորվիլ, ուրիշներու լեզուները իւրացնել, առանց ուրիշ ըլլալու: Զէ՛, հոս պահանջուածը՝ իրապէս ուրիշ ըլլալն է: Ըլլալ օտարը, ամբողջովին եւ կատարելապէս: Փոխել էութիւն: Աւելին (եթէ կա՛յ աւելին): Փոխել էութիւն կը նշանակէ մոռնալ մօրն ալ:

Գիտէի: Սկիզբէն կը գուշակէի որ խելագարութիւն մը կար այս ամբողջին մէջ: Ո՛չ թէ հոգեբանական, այլ՝ տրամաբանական խելագարութիւն մը: Որպէսզի թարգմանութիւն մը ըլլայ իրական, իրական թարգմանութիւն, նորի աւանդաստեղծում, պետք է թարգմանիչը նախ եւ առաջ մոռնայ «իր» լեզուն, դառնայ բացարձակ օտարը: Այդ պայմանով միայն՝ կրնայ բնագիրը բնակեցնել թարգմանութեան մէջ, օտար լեզուով թարգմանութեան մէջ: Եթէ այդ պայմանը լրացուած չէ, անիմաստ է ամբողջ ծրագիրը: Եթէ պայմանը լրացուած չէ, արդիւնքը կրնայ ըլլալ առ առաւելն՝ մշակութային թարգմանութիւն մը (հայ գրող մը ծանօթացնել օտարին, ինչպէս կ'ըսեն իրենք, կարծեք՝ մենք այնքան լաւ կը ճանչնանք հայ գրողները որ ժամանակը եկած է այլեւս քիչ մըն ալ՝ օտարներուն ճանչցնելու գիրենք), հոգեբանական դրդապատճառներէ մղուած, ինքնութեան մը ինքնագոհացումին համար կատարուած: Ի՞նչ որ կայ շուկային վրայ այդ չափանիշներուն կը համապատասխանէ, այդ ալ ըսեմ: Պէտք չունիմ թուելու բոլոր անգլերէն (ու ֆրանսերէն) թարգմանութիւնները հայալեզու գրականութենէն, ընդհանրապէս՝ ծիծաղելի սահմանները քերող, յաճախ կատարելապէս անպետ եւ անգործածելի, իսկ այն հազուադէպ պարագաներուն երբ լաւ թարգմանութիւններ են՝ սահմանուած մնալու հայ ընթերցողներու նեղ շրջանակներուն մէջ: Զոն՝ ո՛չ մէկ աւանդաստեղծում, ո՛չ մէկ ըմբռնում «նոր»ի, կրնամ վստահեցնել ձեզի: Իսկ նկարագրուած վիճակը եզակի է: Վալթեր Պենիամիլին անհրաժեշտ չէր բնաւ մոռնալ մօրն ալ, փոխել էութիւն, ֆրանսացի բանաստեղծ Պոլլէռը թարգմանելու համար գերմաներէնի եւ յոսայտի համար, որ այդ թարգմանութիւնը պիտի ըլլայ նորի փորձընկալում եւ նորի աւանդում: Թէեւ.....: Նոյն Պենիամիլին իր փորձագրութեան վերջին տողերուն՝ կը խօսի Զեյլտրըյի թարգմանական ծրագիրին ու այդ ծրագիրէն բխած գործերուն մասին, անցողակի կերպով միայն.

Իրենց մէջ կը ստանան ահաւոր ու սկզբնական վտանգը ամէն թարգմանութեան,

րադրելու ինչ որ թարգմանիչ-գրողը ինք չի շարադրեր: Մէկ պարտականութիւն միայն. բացատրել, թէ ի՞նչ բան չի շարադրեր: Պիտի սկսիմ մէջբերումներով, քանի մը մէջբերումներ եւս, այս անգամ սակայն՝ Վալթըր Պէնիամինէն, որուն հեղինակութեան կ'ապաւինի թարգմանիչ-գրողը մեղմ կերպով: Ինչպէս վերը ըրի, հոս ալ՝ պիտի ընդօրինակեմ հին թարգմանութենէս հատուածներ, լաւ գիտնալով որ ամբողջը պետք է վերստին թարգմանուի: Հայերէն լեզուով առաջին թարգմանութիւնս էր այդ մէկը, եւ անշուշտ պետք է ըլլար Պէնիամինի Die Aufgabe des Übersetzers փորձագրութիւնը, «Թարգմանիչին պարտականութիւնը» (բայց ինչո՞ւ թարգմաներ եմ «պարտականութիւն», ինչո՞ւ ոչ՝ «կորուստ», «դասալքում», «սահմանափակում», գիտեմ՝ ասոնք կը կարօտին բացատրութեան, եւ կրկին ինչո՞ւ ոչ՝ «խնդիր», թարգմանիչին խնդիրը, թարգմանիչին ձգտումը, թարգմանիչին փնտռածը): Ի՞նչ է Պէնիամինի յարուցած խնդիրը թարգմանութեան վերաբերեալ: Այն է՝ որ բնագիրը կը փոխուի, կը փոխակերպուի, կը նորոգուի իր «վերապրում»ին ընթացքին: Բնագիրը միշտ նոր է: Թարգմանութիւնը այդ նորութեան ծառան է: Հոս՝ ոչինչ կայ բնագանգական կամ խորհրդաւոր: Շ.Կ.ին բնագիրը օրինակ՝ 2006 թուականին չի կրնար մնացած ըլլալ ինչ որ էր 1908ին կամ 1926ին: Ինչ որ թարգմանութիւնը երեւան կը բերէ այսօր՝ չկար ուրեմն 1926ին: Օրինակ՝ Հանդիպումը չկար, տեղի չէր ունեցած եւ ուրեմն եթէ թարգմանիչ մը յայտնուէր յանկարծ 1926ին՝ պիտի չթարգմանէր, պիտի չյայտնաբերէր ինչ որ թարգմանուած ու յայտնաբերուած է այսօր: Թարգմանութիւնը ապրող լեզուներու հետ գործ ունի («Ապրել եմ ուզում», կ'ըսէ լեզուն), այսինքն նորոգուող լեզուներու հետ, որոնց մէջ Նո՛րը միշտ կրնայ պատահիլ: Բայց բնագիրին մշտանորոգ հանգամանքը Նշելէ ետք (իրականութեան մէջ՝ ատկէ առաջ իսկ), Պէնիամին կը դառնայ իր գլխաւոր գաղափարին, որուն համաձայն լեզուները «օտար չեն իրարու», ունին աղերս մը, ազգականութեան կապ մը, հասարակաց միտում մը: Ինչ որ ազգականական, ընտանեկան կապով մը կ'առնէ լեզուները իրարու՝ անոնց պատմական ծագումը չէ, բառերու համահնչիւնութիւնը չէ, իմաստներու եւ կառոյցներու համեմատելիութիւնը չէ: Այդ բոլորը՝ Պէնիամին կը ձգէ բանասերներուն: Այլ՝ իրենց միտումն է, որ կը ստեղծէ զուգամիտութիւն մը: Ուրեմն Պէնիամին լեզուներուն հետ այնպիսի ձեւով կը վերաբերի, որ կարծե՛ք՝ լեզուները իրենք տեղ մը ձգտէին, բան մը ուզէին, ո՛չ թէ իրենց բառերու մասնակիութեամբ, այլ՝ իրենց լեզուի ամբողջութեամբ: Եւ եթէ այն ատեն լաւ կը հասկնամ թարգմանիչ-գրողին ըսածը՝ գրողները (ինք կ'ըսէ հանճարեղ գրողները) կ'ուզէին ինչ որ իրենց լեզուն կ'ուզէ որպէս ամբողջութիւն: Գրողներէն (հանճարեղ կամ ոչ) առաջ, լեզուները կը փնտռեն, կը ձգտին, կը սպասեն, կը կարօտնան, կ'ուղղուին: Այո՛, թերեւս ա՛յդ մէկն է լաւագոյն ձեւը. լեզուները կ'ուղղուին: Դէպի ո՛ր կ'ուղղուին, իրենց այդ ուղղութեամբ, այդ հասարակաց ձգտումով, ձգտութեամբ: Զենք գիտեր ու թերեւս ալ՝ պետք չէ աճապարել պատասխան մը տալու: Պէնիամին կ'ըսէ «նոյն»ն է երկու լեզուներու համար դիտուածը (դիտարկուածը) որպէս ամբողջութիւն, նոյնը, այո, «որուն սակայն երկու լեզուներէն ո՛չ մէկը կրնայ հասնիլ առանձին»: Այդ «նոյն»ը չերեւիր ուրեմն, երեւան չի գար, չարտայայտուիր, փորձառութեան մը, փորձընկալումի մը առարկան չի կրնար ըլլալ: Բացակայ է ըստ էութեան: Ամէն մէկ լեզուի մէջ՝ բացակայ է ան՝ նոյնը: Կայ որպէս բացակայ: Այդ բացական, այդ կայութիւնը որ կայ միայն որպէս բացակայութիւն, Պէնիամինի մօտ կը կոչուի «զուտ լեզուն» (die reine Sprache): Գիտենք, որ այդ զուտ լեզուի մասին Պէնիամին կը խօսի կրօնական երանգներով, զայն անուանելով մինչեւ իսկ արգիլուած երկիրը (այսինքն նաեւ հաւանաբար՝ անետաց Երկիրը) լեզուներուն, բայց մեզ հետաքրքրողը սա պահուս այդ կրօնական երանգները չեն: Այլ այն միայն՝ որ լեզուներու այդ բացական, լեզուներու հորիզոնէն անդին գտնուողը, լեզուներու ուղղութեամբ, կարելի է հետապնդել միայն թարգմանութեան արարքին ընդմէջէն (պայմանաւ անշուշտ, որ այդ թարգմանութիւնը, ինչպէս նախօրօք ըսուեցաւ, ըլլայ իր կարգին՝ նորին հետամուտ): Թարգմանութիւնը, կողք կողքի դնելով լեզուները, փորձարկելով էապէս անոնց տարբերութիւնը, երեւան կը բերէ անոնց հասարակաց ձգտութեամբ, լեզուներու «դէպի»ն, լեզուներուն «ուղղուիլ»ը: Այդ «ուղղուիլ»ը՝ Պէնիամին մէկ անգամ կը կոչէ «սրբազան աճում» (ԿԱՄ 1, էջ 121).

Թարգմանութիւնն է որ գործերու յաւիտենական վերապրումն ու լեզուներու անվերջ աշխուժացումն կը ստանայ կայծն ու դրդումը միշտ նորոգուած ձեւով լեզուներու այդ սրբազան աճումը փորձարկելու համար:

Ու քիչ մը անդին Պէնիամին կ'աւելցնէ. «այդտեղ է որ կը գտնուի ինչ որ թարգմանութեան մը մօտ՝ պարզ փոխանցումի արարքէն անդին է», եւ կ'ուզէ ըսել անշուշտ՝ մշակութային փո-

խանցումի արարքեն, ծանոթացնելու փափաքեն անդին է: Եւ ա՛լ աւելի անդին՝ կը յիշեցնէ նա-
եւ թէ այս ամբողջ տեսութիւնը կը բխի մեծ վիպապաշտներու (սկատի ունի առաջին հերթին՝
Ֆրիտրիխ Շլէյքլ եւ իր եղբայրը, Նաեւ Նովալիս, այսինքն՝ Իենայի խմբակը) մտածումներէն:
«Միւսներէն առաջ՝ ասոնք ունեցած են գործերու կեանքին մէջ ներթափանցութիւն մը, որմէ
թարգմանութիւնը մեծագոյն վկայութիւնը կը բերէ»: Եւ եթէ հարցուի՝ ինչո՞ւ թարգմանութիւնը
միայն կարող է լեզուներու հասարակաց ձգտումը, հասարակաց հորիզոնը, լեզուներու սրբա-
զան աճումը փորձարկելու, պատասխանը այն է որ գրողը (հանճարեղ կամ ոչ) կ'ուղղուի դէպի
լեզուական «որոշակի կառոյցներ», մինչդէռ թարգմանիչը սկատի ունի լեզուն որպէս ամբող-
ջութիւն եւ կրնայ անոր ներքին շարժընթացին համապատասխանել, զայն ոգեկոչել: Թարգ-
մանութեան դիտարկածը լեզուն է «իր ամբողջութեամբ», «օտար լեզուի մը պատկանող արու-
եստի առանձին գործէ մը մեկնելով» (Նոյն, էջ 123): Ու հոս է, Վիպապաշտներու ճանապարհէն
քալելով, որ Պենիամին կ'ըսէ իւրայատկութիւնը թարգմանութեան, որպէս գործողութիւն,
թարգմանիչ-գրողը պիտի ըսեր սքանչելի բառով մը՝ *բանագործութիւն*: Ահաւասիկ (անդ, էջ
123-4).

*Գրողին դիտարկումը միամիտ է, առաջնահերթ ու ներհայեցողական: Թարգմանիչինը՝
ածանցուած (ետքը եկող, պիտի ըսէի, ո՛չ սկզբնական), վերջնահերթ, իտեական:*

Պահ մը կը կեցնեմ մէքերումներու խաղս, որ (կը յուսամ) տեղ մը պիտի հասցնէ զիս, քիչ
ետքը: Կը խորհիմ մնջախաղին մասին: Մէքերումներու եւ մեկնութիւններու Նախորդ շարքիս
մէջ (երեկ էր, առջի օր), մնջախաղը մնաց որբ: Չարձագանգեցի անոր: Այսօր կ'երեւակայեմ տե-
սարանը: Թարգմանիչ-գրողը բեմին վրայ է, կանչուած է, կը հրեն զինք դէպի յառաջաբեմ, կը
կանգնեցնեն բարձրախօսի մը առջեւ: Կը սկսի շրթունքները շարժել: Կ'ընէ խօսելու պէս: Հաւ-
անաբար ալ կ'ուզէ խօսիլ, կ'ուղղուի, կ'ուղղուի հոն նստած հանրութեան: Իր խօսքը պետք է
տեղ հասնի (ա՛հ, այդ հանրութիւնները, հանդեսները, շնորհահանդեսները, հայկական տեսա-
կի): Կը շարժէ շրթունքները եւ... ձայն չ'ելլէր շրթունքներէն: Այո, ձայն չ'ելլէր, բայց տեսէ՛ք հրաշ-
քը, հանրութիւնը չ'անդադարաւոր որ ձայն չ'ելլէր բերանէն: Բոլորն ալ գոհ ին, կը լսեն, ուշա-
դիր են կամ ցրուած, բայց կը լսեն: Չեն պոռար, չեն բողբոջէր: Ժխոր չեն բարձրացներ: Չեն պա-
հանջէր բարձրախօսին բարձրանալը, չեն աղմկէր՝ «Չենք լսեր կոր...: Microphone, please»: Եւ
աւելին. ինչ որ կը լսեն իրենց ականջին կարծե՛ք՝ որոշ չափով իմաստ կը կազմէ, սպասուածն
է, չեն վրդովուիր, չեն ուշաթափուիր, չեն քեր սրահը, եւ Նոյնիսկ վերջաւորութեան տեղին (կամ
անտեղի) հարցումներ ալ կ'ընեն, Շ.Կ.ի գիրքերու, նամակներու, հաւաքածոներու, ֆեմինիզմի
մասին: Ուրեմն ի՞նչ: Միայն թարգմանիչ-գրողին տպաւորութիւնն էր բերնէն ձայն չ'ելլելը: Իր
գիտակցութենէն անկախ արդեօք ձայնը կը հնչէ՞ր: Կամ աւելի ճիշդ պիտի չ'ըլլա՞ր խորհիլ, որ
իր կամքէն անկախ՝ խաղ մը, խաղ մը եւս խաղացած են իրեն: Ո՛չ միայն իր թարգմանութիւն-
ները խեղաթիւրած են, իրենք՝ խմբագիրները, ո՛չ միայն իր աւանդաստեղծ թարգմանութիւնը
մշակութային թարգմանութեան մը վերածած են, առանց շեշտակի անբնականութիւններու,
առանց խզումի, սահուն ի վերջոյ, ո՛չ միայն անկարելի թարգմանութիւնը կարելիի սահմաննե-
րուն մէջ բերած են ու շինած են գեղեցիկ գիրք մը, զայն հրապարակ հանած են, հանդես սար-
քած են, մարդ հրաւիրած են, այլ թարգմանիչն ալ բերած են հոն, մնջախաղի (կամ արդեօք
խամաճիկ խաղցնելու) պէս զինք հոն նետած են: Եւ ձայնը կը լսուի: Եթէ իր ձայնը չէ, ձայն մըն
է գոնէ: Հանրութիւնը ինչպէ՞ս կարենայ զանազանել: Playbackի սիսթեմ մը: Ահաւասիկ՝ play-
backի սիսթեմ մը սարքած են: Ինքը մնջախաղ կ'ըսէ: Ձայն մը կը հնչեցնեն իր կռնակէն: Կը թն-
դայ սրահին մէջ: Թերեւս ալ ի՛ր ձայնն է, ի՞նչ գիտնամ: Գեղեցիկ է, կը յուզուի: Բայց որո՞ն
ձայնն է, որո՞ն լեզուն: Խմբագիրներո՞ւնը: Անգլերէն է, մի՛ մոռնաք: Կառափնատէ անցած իր
թարգմանութիւնն է: Այնքան ատեն որ բարձրախօսը կայ, կրնայ որեւէ մէկուն ձայնը ըլլալ:
Խմբագիրներո՞ւնը, ինչո՞ւ չէ: Եւ անոնց ետին՝ Շ.Կ.ի ձայնը, լեզուն, որուն բնագիրը կը բնակի
թարգմանութեան մէջ, եթէ ինքը՝ թարգմանիչ-գրողը կրցաւ օտարանալ կատարելապէս եւ յա-
ռաջագունէ, եթէ կրցաւ մոռնալ մօրն ալ: Մինչ այդ՝ թարգմանիչը շրթունքները կը շարժէ երա-
յերէն՝ «շրթունք»ը կ'ըսուի «լեզու» - եւ լեզուն որուն ինք կը ձգտէր, լեզուն որ իր կոչումն է, լե-
զուն որ զինք կը կոչէր ու կը կանչէր այդ ածանցուած, իտեականացած, վերջնահերթ դիտար-
կումի առարկան՝ իր բերնին մէջ բացակայ է: Չուտ լեզուն բացակայ է իր բերնին մէջ: Չուտ լե-
զուի փոխարէն՝ երեւութաբար իրմէ՛ եկող բայց իրականութեան մէջ բարձրախօսներէն հնչող
աշխարհային բարբառ մը կը լսուի, մշակութային թարգմանութիւն մը, պատրաստուած բար-
բառը յարգող ու սիրող խմբագիրներուն կողմէ, որոնք բնական է՝ ոչ մէկ գաղափար ունին

զուտ լեզուին մասին, ինք պիտի ըսէր՝ կատարեալ լեզուին մասին: Ահա՛ թէ ինչ կը նշանակէ լեզուի, զուտ լեզուի կայութիւնը որպէս բացակայ, անոր բացա-կայութիւնը: Մնջախաղի տեսարանին մէջ գրուած է տառացիօրէն: Ատկէ ետք՝ ալ ի՞նչ պէտք ունիմ ես անելիով շարադրելու եւ ժամանակս վատնելու: Ամէն ինչ գրուած է Գիրքին մէջ: Կը բաւէ կարդալ:

Եւ քիչ մը եւս մէջբերելով ինչ որ կը մնայ դեռ երկար ատենուան համար հիմնաւոր աշխատանքը թարգմանութեան մասին (Նոյն, էջ 127).

Թարգմանութեան էութիւնը չի գտնուիր փոխանցուելի իմաստին մէջ...: Սեփական լեզուի տարածքին՝ զուտ լեզուին ի խնդիր է, որ թարգմանութեան ազատութիւնը կը պաշտպանէ իր իրաւունքը: Օտարութեան մէջ աքսորուած զուտ լեզուն սեփականին մէջ փրկել, գործին մէջ բանտարկուածը... ազատագրել, այդ է թարգմանութեան պարտականութիւնն ու գործունէութիւնը:

Եւ հիմա, ձգելով Վալթըր Պենիամինը մէկդի, կը կրկնեմ. ամէն ինչ գրուած է Գիրքին մէջ: Այո, ամէն ինչ, բացի մէկ բանէ: Գրուած է զուտ լեզուն որպէս բերնին մէջ բացակայ: Գրուած է լեզուներու մէկութիւնը, որ կրնայ երեւիլ միայն թարգմանական գործունէութեան ընդմէջ կամ ընդմէջէն: Գրուած է լեզուներու մէկութիւնը որպէս ուղղութիւն, ձգտում, ձգտուածութիւն, «ուղղուիլ» մը: Գրուած է Նոյնիսկ, որ այդ «մէկ լեզու»ն, բոլորիս համար մէկ լեզուն, որուն «ձգտում էր» բանաստեղծուիին, բացական է: Բացակայ է որովհետեւ «սխալ մը» գործած է բանաստեղծուիին. «մենակ» էր եւ տեղի չունեցաւ «իրական հանդիպում»ը: Կ'ուշանայ հանդիպումը: Ենթադրենք, որ կ'ուշանայ աշխարհի բոլոր Քննիչներուն պատճառով, եւ Քննիչներուն հետ՝ բոլոր գրողներուն պատճառով, որոնք մեղսակից են Քննիչներուն հետ, կրնամ վստահեցնել: Կ'ուշանայ որովհետեւ գրականութիւն եւ պատշաճութիւն եւ մշակոյթ ըսուած բաներ ամբողջ տարածքը գրուած էին ու կը շարունակէն գրուել, իրենց playbackի սիսթեմով: Եւ ուրեմն ամէն պարագայի՝ զուտ լեզուին հնչեղութիւնը կը վերագրուի հանդիպումին: Կիները եթէ հանդիպէին, ի՞նչ լեզու պիտի խօսէին, պիտի խօսեցնէին, լսելի պիտի դարձնէին, երկուքով: Երկուքով անշուշտ, քանի որ լեզու մը խօսելու համար՝ Նախ հանդիպել պէտք է, կամ հակառակը. հանդիպելու համար պէտք է ունենալ հասարակաց լեզու մը: Եթէ հանդիպէին, պիտի խօսէին այդ զուտ լեզուն, որուն մասին վերը ըսի. չեմ գիտեր, թէ ի՞նչ է: Չեմ գիտեր, ըսի, դեպի ո՞ր «կուղղուին» յոգնակի լեզուները, թէ ի՞նչ է իրենց այդ ուղղութիւնը, ձգտումը, թէ ո՞ր կ'ուզէն հասնիլ: Ընթերցողէն խնդրեցի չաճապարել: Ահաւասիկ պատասխանը: Եթէ հանդիպէին, պիտի խօսէին Պենիամինի զուտ լեզուն, լեզուներու «սրբազան աճում»ին յանգակետը: Չուտ լեզուն՝ Յանդիպումի լեզուն է (թոյլատրեցէ՛ք, որ անգամ մը եւս գլխագրեմ Յանդիպումը): Մեկնաբանութիւն մըն է: Այո՛, բայց ուրիշ ի՞նչ կրնար ըլլալ: Խօսքին կատարեալ յարիրութիւնը կը բաւէ որպէսզի մեկնաբանութիւնը դառնայ կատարելապէս համոզիչ: Շատ լաւ, բայց այն ատեն՝ ինչո՞ւ «բացի մէկ բանէ»: Գրուած է Յանդիպումը, գրուած է զուտ լեզուի մեկնաբանութիւնը որպէս Յանդիպումի լեզուն, զայն հնարաւոր դարձնողը կամ անկէ հնարաւոր դարձողը: Ասոր դէմ յանդիման՝ գրուած է թարգմանութեան նշանակութիւնը, կատարեալ օտարացումին Նախապայմանը: Յանդիպումը եւ Թարգմանութիւնը այսպէս հրաշալիօրէն կը գոյակցին: Ուրեմն ի՞նչ բան չէ գրուած: Ինչ որ չէ գրուած՝ իրենց գոյակցութեան օրէնքն է:

4

Հանդիպումին հանդիպումը

Թարգմանիչ-գրողը կը «հանդիպեցնէ» Յանդիպումը եւ Թարգմանութիւնը: Իր վէպին երկու գլխաւոր հերոսներն են: Այս վերջին հանդիպումին օրէնքն է, որ կը մնայ խորհրդաւոր: Գիրքին Ժ. գլուխը կը կոչուի «Հակադարձ, կամ Պերիպետիա»: Պերիպետիան յունական բառն է, որ Արիստոտելին կողմէ զարգացուած տոմամայի տեսութեան մէջ (Քերթողական արուեստի ԺԱ. գլուխով) կը նշէ «յանկարծական յեղաշրջում» մը: Օրինակ լուր մը կը բերուի հերոսին, որ դրկողին կամ բերողին կողմէ սահմանուած էր անտիս մը ըլլալու, երջանիկ լուր մը, որ հերոսը պիտի փրկէր իր տանջանքներէն, եւ այն իսկ պահուն երբ բարի կարծուած լուրը կը հաղորդուի հերոսին, կը դառնայ գոյժ մը, եւ կը պատրաստէ հերոսին անկումը, աղետը, ինքնաճանաչումէ սերած: Ուրեմն տոմամայի մը մէջ՝ բուն դեպքը «հակադարձ»ն է, քանի որ ատկէ առաջ կը ներկայացուի միայն ինչ որ բոլոր հանդիսատեսները գիտէին պատմութեան մասին, եւ ատկէ ետքը՝ անխուսափելի հետեւանքներն են, ընդհանրապէս աղետալի: Թատե-

րագրության արուեստը այս պարագային՝ կը կայանայ Պերիպետիան պատրաստելու եւ պատահեցնելու ճկունության մէջ: Զոն Է, որ ամէն ինչ կը շրջի: Կեդրոնական պահն է թատերական տռամային: Յաճախ կը կատարուի հանդիպումի մը միջոցաւ, Արիստոտել կ'ըսէ «ճանաչում»ի մը կամ «փոխադարձ ճանաչում»ի մը (*անագնովրիսիս*): Առիթէն կ'օգտուիմ նշելու համար, միայն անցողակի, որ թէեւ կը պահեմ իմ Պերիպետիայի եւ Զակադարձի հասարութիւնը, այսուհանդերձ այնպէս կը թուի ինծի թէ «հակադարձ» բառը աւելի կը յարմարի Յոյներու *կատաստրոֆէ* կոչածին եւ ոչ թէ *պերիպետիային*: Արիստոտելի աչքին՝ նոյնը չեն «պերիպետիա»ն եւ «կատաստրոֆէ»ն: ԺԷ. դար ու ֆրանսական ողբերգակ թատրոնի տեսութեան մէջ է, որ կը նոյնանան, կարծեմ: (Աւելի ուշ, ԺԹ. դարու սկիզբը, Դեյտրոյի Յոյներու եւ Գերմաններու, Արեւելեանի եւ Արեւմտեանի պատմական տարբերութեան իր տեսութիւնը պիտի հիմնէր ողբերգակ թատրոնի մէջ *կատաստրոֆէ*-ի, գերմաններէն՝ *Katastrophe*-ի, գրաւած տեղին անդրադարձող բարդ մտորումի մը վրայ. այս մասին ուրիշ տեղ եւ ուրիշ առիթով):

Կը դառնամ փոխադարձ ճանաչումին, որ կրնայ ըլլալ դրական կամ ժխտական: Ըստ երեւոյթի Արիքին հեղինակը (հեղինակներէն մէկը) գիտէ այս բոլորը քանի որ «Զակադարձ» կոչուած իր Ժ. գլուխին մէջն է, որ երկու կիները՝ դարչնագոյն գլխարկով կիներ եւ գաւազանով կիներ կը հանդիպին եւ կը խօսակցին: Խօսակցելով՝ փոխադարձ ճանաչումի մը կը մատնուին: Թատերական պահ մըն է ներկայացուածը, եւ իր անունին արժանի: Թէ իրենց հանդիպումը, փոխճանաչումը, երկխօսութիւնը ինչ հետեւանքներ պիտի ունենան, այդ մէկը չէ ըսուած (կամ արդեօք մե՛նք ենք անոնց հետեւանքները, եւ այն ատեն՝ ո՛րը է աղետը): Բայց յստակ է որ այդտեղ՝ երկուքն ալ իրենց ընդունուած դերերէն դուրս կ'ելլեն: Զանդիպումին շնորհիւ՝ կը դառնան ինչ որ էին, ըսենք՝ իրենց ինքնութեան, որպէս կին (Զանդիպումը համահաւասար է կիներու գլուտ լեզուի ծագումին): Ընդունուած դերերը: Բոլորս գիտենք, թէ ինչ էին: Չ.Ե.ի պարագային սովետական պետութեան եւ համայնավար վարչակարգի ու քաղաքական ծրագրի մոլեռանդ ջատագովի իր դերն է: Շ.Կ.ի պարագային՝ այն դերն է, զոր Զայաստանեան քննադատները իրեն պիտի վերագրէին, քնարերգակ բանաստեղծուհիի եւ յեղափոխութեան նախակարապետի դեր մը: Ստանձնուած դեր, դուրսէն պարտադրուած դեր, տարբերութիւն չ'ըներ: Կարելորը շրջումն է, որ կը կատարուի այն պահուն՝ երբ կը հանդիպին ու իրար կը ճանչնան իրենց դերերէն դուրս, որպէս կին գրողներ: Ուրեմն կրկնեմ հիմա. իրար չեն ճանչնար ինչպէս Օրեստը եւ Էլէկտրան, վերաճանաչումի իմաստով, կամ ինչպէս Եւտիքոսը որ ճանաչումով՝ կը սկսի հանդիպիլ իր ծագումին ճշմարտութեան եւ իր արարքներուն ճիւղայնութեան: Չեն ըսեր իրարու. դուն Չ.Ե.ը չե՛ս, դուն Շ.Կ.ը չե՛ս: Զանդիպումով՝ կը ճանչնան իրար որպէս կին: Կը հասնին իրարու որպէս կին, առաջին անգամ ըլլալով: Կը գոյացնեն Կնութիւնը, Իգութիւնը, որպէս իրենց մասնակի գոյութիւններուն խտեկանացումը: Ու ո՛չ միայն կը հասնին իրարու որպէս կին, այլեւ այդ հասնումին աւետիսը կը դրկեն մեզի, տասնամեակներու վրայով, Աղջկան բերնով կամ գրիչով: Լուրը կը հասնի մեզի քիչ մը ուշացած, բնական է: Զանդիպումը տեղի ունեցած էր 1926ին, ութսուն տարի առաջ: Զանդիպումին նկարը եւ հանդիպումի տեքստը, անգանազանելի, հոնկէ կը դրկուին, հոնկէ կը հասնին: Ու կը հասնին: Գիրքը, այս Գիրքը, հասնումին փաստն է որքան թղթատարը:

Բայց եթէ մինչեւ հիմա ըսուածներուն հետեւեցանք եւ եթէ որոշ չափով ճիշդ էին այդ ըսուածները, պետք է հիմա աւելցնել որ այդ յանկարծակի յեղաշրջումին, այդ ճանաչումի տեսարանին ետին ուրիշ յեղաշրջում մը, ուրիշ ճանաչում մը, ուրիշ հանդիպում մը տեղի պետք է ունենայ, պետք է տեղի ունեցած ըլլայ: Ո՛չ միայն կիներու միջեւ (որպէս այդ) հանդիպումն ու ճանաչումը (հանդիպումն ու ճանաչումն որոնք «որպէս այդ»ը, «որպէս կին»ը կը յայտնաբերեն), այլ հանդիպումն ու ճանաչումը Զանդիպումին եւ Թարգմանութեան միջեւ (*la recontre de la recontre*, պիտի ըսեր Տեռիտա): Զանդիպում եւ Թարգմանութիւն անվերնագիր Գիրքին երկու «հերոս»ներն են (կամ հակա-հերոսները) ի վերջոյ, եւ պիտի ճանչնան իրար, թատերական հակադարձով մը: Արդեօք պիտի ճանչնա՞ն իրար եւ պիտի կատարուի՞ Գիրքին իսկական հակադարձը, պերիպետիան կամ կատաստրոֆէն, դէպի աղետ տանող կամ փրկութիւն:

Իսկ ինչի՞ մասին կը խօսին երկու կիները, երբ կը հանդիպին, իրենց տեղի չունեցած հանդիպումով: Շատ գրական խօսակցութիւն մըն է, որ կ'ունենան: Կարճ նաեւ, մէկ էջի վրայ երկարող: Անկէ պիտի արտագրեմ մաս մը, մաս մը միայն (Էջ 61-62)։

- Փարիզում, Ստայնի սալոնում յաճախ հաւաքում է մի խումբ, ինչպէս նկարագրեմ նրանց, արտառոց մտաւորականների մի խումբ: Արդեօք կարդացե՞լ էք նրա գործերից որեւէ բան:

- Անունը ծանօթ է, բայց չեմ կարդացել: Եթէ թարգմանական աշխատանքը գնահատողներն աւելի լինէին եւ մի փոքր աւելի ուշադրութիւն դարձուէր թարգմանութեանը, ապա աշխարհն այսքան մեկուսացած չէր լինի: Այո, միայն մէկ լեզուի իմացութիւնը սահմանափակում է մարդուն:

- Նրա ոճը արտայայտում է իւրայայտուկ լեզուախաղի միջոցով, որը հիմնուած է յիշողութեան էլեմենտի վրայ: Կրկնութեան հետեւանքով բառերը ստանում են նոր իմաստաւորումներ, իսկ խզուած նախադասութիւնները խախտում են մեր աւանդական ընթերցման սկզբունքները:

- Ինչպէս, օրինակ, երբ ապրում ես օտար միջավայրերում, այլ հանգամանքներում, տարբեր քաղաքներում. մարդու էութիւնը չի փոխուում, այլ վերիմաստաւորում է:

- Այո, այո... բառերն ու բառակապակցութիւնները [...] գրաւում են մեզ խզուած նախադասութիւնում [...]:

Ինչ շքեղ խօսակցութիւն: Կիներու մասին չեն խօսիր, հակառակ անոր՝ որ իրենց հանդիպումը եւ փոխճանաչումը կը վերաբերի իրենց իգական «կնոջական» էութեան: Կարծէք կը խօսին ապագայ Գիրքին մասին: Իրարու կ'առաջարկեն ընթերցումի տեսաբանութիւն մը, որուն շուրջ կը թուի թէ ամբողջովին կը համաձայնին: Բայց նաեւ՝ ընդմիջումի՝ տեսաբանութիւն մը: Օտարութեան մէջ ապրելու անհրաժեշտութեան տեսաբանութիւն մը: Լեզուներու միջեւ երթողարձ կատարելու մասին տեսաբանութիւն մը: Այսինքն տասը տողով մօտաւորապէս այն ամէն ինչը որ բացատրուեցաւ, տաժանակիր աշխատանքով, մեր գրած երկարաբան քառասուն կամ յիսուն էջերուն մէջ: Իրարու կը փոխանցեն օտարանալու (կամ օտարացնելու) հրամայականը եւ օտարացումին միջոցաւ (բառին կրկնակի իմաստով) նորը պատահեցնելու հնարաւորութեան աւետիսը կամ գոյժը: Այո, իրենց «իգական» էութեան մասին չեն խօսիր, որովհետեւ տեսարանին ետեւը ուրիշ հանդիպում մըն է, որ կազմակերպուած է լռելեայն ողբերգակ թատերագիրին կողմէ (թարգմանիչ էր, մեքենագրող, թղթակից ու նամակագիր, հեղինակ, հիմա դարձաւ թատերագիր): Այս մէկը Զանդիպումին ու Թարգմանութեան միջեւ հանդիպումն է: Պէտք չունիմ վերստին ամէն ինչ բացատրելու, այնպէս չէ՝: Այդ տեսութիւններն ու տեսաբանութիւնները, որոնք հոս կ'առաջադրուին ու կը փոխանակուին (ընթերցումի, ընդմիջումի, օտարացումի, միջլեզուականութեան) բոլորը՝ կ'ամփոփուին մէկ վերնագրի տակ. թարգմանութեան տրամասութիւն մը կը զարգացնեն, երկուքը միասին, ձեռք ձեռքի, առաջին անգամ ըլլալով հայերէն լեզուով: Թարգմանութեան տրամասութիւն մը յանկարծ, յեղակարծ պերիպետիայով մը, հնարաւոր կը դառնայ այն պահուն՝ երբ երկու կիները, երկու կին գրողները կը հանդիպին: Ահա՛ ձեզի ճանաչումին յեղաշրջումը: Զանդիպումը (կիներու հանդիպումի տռաման) կը ճանչնայ Թարգմանութիւնը (լեզու փոխելու տռաման), եւ փոխադարձաբար: Այո, կը ճանչնան զիրար: Բայց այդ չի նշանակեր, որ ինչպէս իրենց գոյակցութեան, նոյնպէս իրենց փոխճանաչումին օրէնքը բացայայտ է: Կը մնայ խորհրդաւոր: Ինչպէս գոյակցութեան, նոյնպէս՝ փոխճանաչումին օրէնքը չէ գրուած:

Բայց կը լսենք իրենց ձայնը: Փոխել լեզուն, կ'ըսէ կինը: Զասկցէ՛ք: Զրամայական մըն է: Կը լսենք. քանդել լեզուն (Detruire, dit-elle): Բայց կը լսենք մանաւանդ Նիցշէի հանրահռչակ խօսքը. «Վախճամ՝ պիտի չկարենանք Աստուծմէ ձերբազատուիլ, քանի որ կը շարունակենք հաւատալ քերականութեան»: («Ich fürchte, wir werden Gott nicht los, weil wir noch an die Grammatik glauben», Gotzterdammerung (Die «Vernunft» in der Philosophie, «Բանականութիւն»ը փիլիսոփայութեան մէջ, 5):

Նստած են դէմ դիմաց: Կը խօսին: Մէկը կը կրէ դարձնագոյն գլխարկ մը, միւսը՝ ձեռքը ունի գաւազան մը. իր առողջական վիճակը կ'օրհնէ յոյժ քայքայուած: Անոնց խօսակցութիւնէն կտոր մը եւս պիտի արտագրեմ հոս: Անվերնագիր Գիրքին մեքենագրողը զանց առած էր այս բաժինը ըստ կամա: Ճիշդ է, որ անհնար էր ամէն ինչ արտագրել: Բայց հոս արտագրուած բաժինը ցոյց կու տայ, որ երկու կիները, հանդիպման պահուն, կարդացած էին արդէն իսկ մեքենագրող թարգմանիչին հատորը, աւելի ճիշդ՝ հատորները: Ո՛չ միայն թարգմանութիւնը, այլ նաեւ՝ այն իսկ հատորը որ պիտի պատկերացնէր իրենց հանդիպումը եւ ուրիշ շատ մը բաներ ալ պիտի ընէր, քանի որ պիտի հետապնդէր այդպիսի հանդիպման մը կարելիութեան

պայմանները, ու վերջին հաշուով՝ նշանակալից շրջանառությամբ մը, Եւրոպոսին նման, պիտի յայտնաբերեր որ ինքն է միակ պայմանը իրենց հանդիպման: Հետեւաբար՝ անվերնագիր հատորը դատապարտուած էր անվերնագիր մնալու: Ու միաժամանակ ստիպուած էր մէկդի ձգելու այն հատուածները, ուր բացայայտօրէն՝ երկու կին գրողները ցոյց կու տան թէ գիտէին այս ամբողջը իրենք, յառաջագունէ, ի սկզբանէ անտի: Իմ կարգիս՝ չեմ արտագրեր ու մեքենագրեր ամէն ինչ: Ինչո՞ւ: Նախ որովհետեւ ստիպողութիւն չկայ: Երկրորդ՝ որովհետեւ չեմ ուզեր ընթերցողը ձանձրացնել: Եւ երրորդ՝ ու մասնաւոր՝ որովհետեւ ես ալ Նոյն կառուցային արգելքին մատնուած եմ ի վերջոյ, ինչպէս Անվերնագիրին մեքենագրողը: Բայց կէտ մը եւս կայ, որ երկար կամ կարճ արտագրելուն հետ անմիջական առնչութիւն չունի: Copyrightի հարցն է: Ո՞չ իրեն, ո՞չ ալ ինծի արտագրելու իրաւունք տրուած է: Երկուքս ալ հետեւաբար ձեռք կ'առնենք իրաւունք մը, որուն մասին կարծե՞ք՝ մէկը չէր խորհած մինչեւ հիմա: Կամ արդեօք խորհուած է եւ մենք գիտակցաբար բոլոր օրէնքները խախտելով՝ ապօրինի արա՞քք մը կը գործենք: Գուցէ: Ընթերցողը կը հասկնայ հետեւաբար, որ ես (բայց իրեն՝ մեքենագրողին նման) ստիպուիմ աղբիւրս գաղտնի պահելու: Ենթադրենք, որ ես ալ իրեն պէս ստացած եմ այդ տեսերիզը: Բայց խոստովանիմ որ copyrightի հարցը կը տանջէ զիս: Այս առումով եւ ի միջի այլոց՝ շատ կ'ուզէի գիտնալ, թէ Երեւանի թանգարաններուն մէջ նախատեսուած է տեսերիզներու, փոխանակուած իմակներու, DVDներու եւ այս տեսակի արդիական հաղորդակցութեան եւ «հեռագրութեան» միջոցներու վերաբերեալ արխիւ մը: Եթէ չէ նախատեսուած, ուրեմն copyrightի իրաւունք մըն ալ չէ որոշուած տակաւին օրէնսդիրներուն կողմէ: Բայց հարցը կը մնայ ամբողջ. արտագրելը գողութի՞նն մըն է, թէ ո՛չ: Օրէնք մը չըլլալը կապ մը ունի՞ր ասօրինութեան հետ թէ ո՛չ: Այս մասին կ'ուզէի քիչ մը եւս մտորել: Առ այժմ՝ խոստացուած հատուածը:

Շ.Կ.- Տարօրինակ են այս նոր գրողները: Հագիւ հասկնալի են: Շատ փիլիսոփայութիւն կարդացեր են: Ու իրենց կարդացածն ալ մեր հասկցած տեսակինը չէ, ոգեպաշտ փիլիսոփայութիւն չէ:

Ձ.Ե.- Ի՞նչ տեսակի ոգեպաշտ փիլիսոփայութիւն:

Շ.Կ.- Ըսենք՝ Պերտիաւեւ, Նոյնիսկ՝ Պերկսոն կամ Շթայներ: Ի՞նչ լաւ կըլլար, եթէ ասոնցմէ ներշնչուէին: Ի վերջոյ մեր ժամանակակիցներն են իրենք: Մենք իրենց գործերը կարդացած ենք: Իրենց ճամբաներէն քալած ենք: Մենք ալ իրենց պէս հոգիի եւ ազատութեան մասին խօսած ենք, հոգիի ազատութեան մասին: Ծիշո՞ք Է՝ անոնք իզական խնդիրներով շատ զբաղած չունէին: Բայց այս նորերուն ըսածներէն, բացի անկէց՝ որ իզականութեան նկատմամբ դրական կեցուածք մը ունին, բան մը կարելի չէ հետեւցնել: Օրինակ այս աղջիկը ա՛ն: Ես անգլերէն չեմ կարդար, բայց կ'ըսուի թէ շատ գեղեցիկ ձեւով փոխադրեր է իմ գրածներս անգլերէնի: Ի՞նչ լաւ: Աշխարհի երեսին՝ հայ կին գրող մը պիտի ճանչցուի որպէս այդ: Իր ողջ կեանքին ընթացքին՝ դէպի ազատութիւն ձգտած կնոջ մը ձայնը եւս պիտի հնչէ աշխարհի քառուղիներուն: Բայց այդ միւս գիրքը, որ տպեց յետոյ...: Մեր հանդիպումը կ'ուզէ նկարագրել: Շատ բարի՞: Բայց ըսէ՞ք ինծի, նախ ինչո՞ւ վէպ կը կոչէ գիրք մը որ բացայայտօրէն՝ վէպ չէ: Ինչո՞ւ: Կրնաք ըսել ինծի: Չէ՞ք կարծեր, որ ընթերցողները պիտի շփոթին:

Ձ.Ե.- Պիտի շփոթին, անկասկած: Ինչ որ ունի մտքին մէջ կարծեմ այն է, որ պէտք է ընթերցողը գրաւել: Եւ յետոյ մեր հանդիպումը վիպական չէ՞:

Շ.Կ.- Աղէկ, վիպական է: Բայց հասկցած չափովս՝ չ'ուզեր նկարագրել զայն որպէս անցեալ հանդիպում, որ կրնար պատահած ըլլալ: Կողքին ետեւը տեսայ որ «Երեւակայական» բառը կը գործածէ: Բայց գիրքին մէջ բոլոր ըսածները ատոր կը հակասեն:

Ձ.Ե.- Ծիշո՞ք է, հոն սխալ մը գործեր է: Ընթերցողները չխորտչեցնելու սիրոյն, ծանուցումի ռոճով, «Երեւակայական» բառը գետեղեր է հոն: Միևնուրեւ մեր հանդիպումը ոչի՞նչ ունի երեւակայական: Նստած ենք դէմ դիմաց, կը խօսինք: Ինքն է, որ մեզի նստեցուցած է, կ'ընդունիմ, բայց վերջին հաշուով՝ ահա, նստած ենք, կը խօսինք: Եւ նայէ՛ք կը նկարուինք, որպէսզի մեր հանդիպումին նկարը հասնի իրեն, եւ իր միջոցաւ՝ յաջորդ սերունդներուն: Որպէսզի լուրը տարածուի, որ հանդիպած ենք, որ մեր քննիչները, մեր մեկնաբանները, մեր այրերը, մեզ չար-

չարողները չեն կրցած մինչեւ վերջը արգիլել որ մեր խօսքերը խառնուի իրարու, ստեղծեն նոր լեզու մը, կամ վերստեղծեն հին լեզուն:

Շ.Կ.- Լաւ, իսկ այդ բացիկի պատմութիւնը ի՞նչ է: Կը հասկնամ Ռուսոյական իմաստով՝ վեպ մը, որ կազմուած ըլլայ նամակներէ, որ դէպքերն ու իրադարձութիւնները պատմէ փոխանակուած թղթակցութեան մը ընդմէջէն, ի հարկէ՝ երեւակայական: ԺԸ. դարու սիրեցեալ ժանրն էր, «թղթակցային վեպ» կը կոչուի, այնպէս չէ՞ (եւ շատ գիրքեր կարդացած եմ, բայց բուն իմաստով՝ ուսում չեմ տեսած, այս բաները աղօտ են ինծի համար): Բայց այս աղջիկը նոյն իմաստով բացիկային վեպ մը չէ, որ կը գրէ: Ուրեմն ի՞նչ պէտք է հասկնալ բացիկ ըսելով: Լսեցի, որ Տեռիտա անունով փիլիսոփայ մը կայ եղեր Ֆրանսա, Բացիկը անունով գիրքի մը հեղինակը: Արդեօք կապ մը ունի՞ այդ գիրքին հետ:

Չ.Ե.- Թերեւս: Թերեւս ալ ո՛չ: Ռ՞՞վ կրնայ գիտնալ: Կարծեմ՝ բուն հարցը այդ մէկը չէ: Այլ քիչիկ մը աւելի բարդ ձեւով դրուած կացութիւն մը, մեր եւ իր միջեւ: Եւ բնական է, որ ո՛չ Պերտի-աւելը, ո՛չ Պերկսոնը, ո՛չ Շթայները (քանի որ ասոնք են ձեր նախընտրած փիլիսոփաները) կրնային իրեն որեւէ ձեւով օգնութեան գալ: Ի՞ր ժամանակի աղջիկն է ի վերջոյ, ո՛չ թէ մեր ժամանակի: Ուրեմն իմ կասկածս այն է, որ բացիկային վեպ ըլլալէ անդին՝ այդ վեպը ինքնին բացիկ մըն է, բացիկ մը որ իբր թէ մեզմէ կու գայ, կը հասնի իրեն, եւ իր միջոցաւ՝ բոլորին: «Իբր չէ» ըսի, սխալ էր: Կու գայ մեզմէ՞, քանի որ իրապէս կու գայ, իրապէս կը հասնի իրեն: Ինքն է՝ ինքն իրեն բացիկ մը դրկած է, որպէսզի հասնի իր հասցէին, հասնի տեղ, ի՞ր տեղը: Այդ է իր ձեւը անստեղծելու, կատարեալ նորը պատահեցնելու, բան մը որ մենք պիտի չկարենայինք ընել մեր ժամանակին: Բայց տե՛ս՝ այդ նորը, այդ նորութիւնը, նորոգումը, մեզմէ՞ կու գայ:

Շ.Կ.- Այո, կարդացի այդ ամբողջը, կը ջանամ հասկնալ: Պէտք կա՞յ այդպիսի բարդութիւններու, վստահ չեմ: Բայց ինչո՞ւ կասկած բառը գործածեցիր: Եւ ի՞նչ է բուն հարցը որուն կ'ակնարկէիր:

Չ.Ե.- «Կասկած» ըսի, որովհետեւ այն տպաւորութիւնն ունիմ որ կը հաւատայ նամակներու շրջաբերական դերին: Թերեւս տարակոյս եթէ ըսեի՝ աւելի լաւ կ'ըլլար: Կը հաւատայ որ այս բացիկը, որուն վրայ մ'ենք կանք, մեր այսօրուան հանդիպումը պատկերուած է, պիտի հասնի տեղ, ի՞ր տեղը: Յետոյ՝ ուրիշ տարակոյս մըն ալ ունիմ: Մեր շրջանին ծնած է հոգեվերլուծում կոչուած մարդ մը, կատարեալ նորութիւն մը այդ մէկն ալ՝ արեւմտեան մարդկութեան մօտ: Մենք այնքան զբաղած էինք մեր պայքարներով, մեր ազգին տուայտանքներով, որ ժամանակ չունեցանք անդրադառնալու իսկ որ այդպիսի բան մը կար յանկարծ աշխարհի երեսին, կը ծաւալէր, կը դառնար անշրջանցելի կրթանք մը: Բայց այդ աղջկան շրջանին ալ՝ նոյնն է, ի վերջոյ: Հայկական կոչուած աշխարհը չէ արձանագրած այդպիսի կրթանքի մը գոյութիւնը: Իսկ ինքը՝ այդ աղջիկը մէկ քայլ անդին է: Կարծես մարսած է ամբողջ կրթանքը, եւ այդ կրթանքին հետ եկող տարակուսելի յեղափոխութիւնը: Գրականութիւնը ինչպէս որ մենք կը հասկնանք գայն այսօր՝ 1926ին, անհնարին է ատկէ ետք...:

Շ.Կ.- Անհնարին, կ'ըսես, եւ սակայն այդ աղջկան շրջանին կը տեսնեմ որ բարգաւաճ ճարտարարուեստ մըն է, կ'իմանամ որ ամէն կողմ վեպ կը տպուի ու կը կարդացուի, որ համալսարաններուն մէջ տղաքը ատով կը կրթուին, որ հոգեվերլուծումի ցնցումը չէ հասած մինչեւ հոն, որ գրականութիւնը մեր հասկցած իմաստով՝ կ'ապրի իր փառքի օրերը աւելի՛ քան երբեք:

Չ.Ե.- Այդ մէկն ալ ճիշդ է: Եւ ճիշդ է մանաւանդ այդ երկրին մէջ, ուր ըսուեցաւ թէ ինքը կ'ուսանի՝ Ամերիկայի մէջ: Լաւ, ձգենք այս կէտը: Իմ տարակոյսս այն էր, թէ այդ կրթանքին՝ հոգեվերլուծումին շրջանցումը այոքան ալ արագ ձեւով չի կրնար կատարուիլ: Եւ բացիկային առաջադրանքը, շրջանային ձեւով բացիկ որկելու եւ ստանալու խնայեմալիք առաջադրանքը (որով մեր հանդիպումը կը շրջի հիմա որպէս լուր աշխարհի երեսին, ըսենք՝ պիտի շրջի գոնէ հայալեզու աշխարհէն ներս), ու անոր հետ՝ վստահութիւնը թէ բացիկը իրապէս տեղ պիտի հասնի, որ վրան հասցեն ճիշդ գրուած է, որ դրոշմաթուղթը ճիշդ դրամանիշով փակցուած է, այդ ամբողջը որպէս վարկած, որպէս առաջադրանք, որպէս գործողութիւն, որպէս աղուեսութիւն (գիրքին մէջ քանի մը անգամ կը վերադառնայ աղուսէին պատմութիւն-

ևր, միշտ կարծեմ՝ կապուած ճշմարտութեան յարակարծիքներուն, եւ վերջին հաշուով՝ ճշմարիտ խօսքի մը հնարաւորութեան սահմաններուն), այս ամբողջը ուրեմն, առաջադրանք եւ վստահութիւն, իր տոկունութեան փաստը չէ տուած: Չէ քսուած փորձաքարի մը, ճիշդ փորձաքարին:

Շ.Կ.- Յոս եւս՝ վստահ չեմ, որ կարողութիւնն ունիմ հետեւելու քեզի: Ի վերջոյ, ըսէ՛ նայիմ, կնոջ ազատութիւնն էր մեր ուզածը: Ըսենք՝ կնոջ խօսքին ազատութիւնը, լաւ եւս՝ ազատագրումը: Այդ ազատագրումը երա՞գ է միայն, թէ այսօր իրեն համար, իր ժամանակաշրջանին, արդէն իսկ իրականութիւն:

2.Ե.- Ո՛չ երազ, ո՛չ իրականութիւն: Այլ դէպք:

Շ.Կ.- Ուրեմն այդտեղ է բուն նորութիւնը: Մեր գիտցած փիլիսոփաները չունէին «դէպք»ի գաղափարը: Յիմա ինծի ուրիշ բան մը բացատրէ: Կարդացի՞ր գիրքին, մեր գիրքին դէպի վերջաւորութիւնը, այդ հատուածը ուր աղջիկը կ'անդրադառնայ գողցուած նամակի մը: Էջ 112ին վրայ չէ՞ր, դարձուր էջերը:

Ահաւասիկ:

Վախեցած մատներ՝ կարկամած ցանկութիւնից ու ակնածանքից:

Գիրքը հիմնուած էր մի սկանդալային պատմութեան վրայ:

Աւելի ճիշդ՝ անախորժ դէպքի վրայ, որ տեղի էր ունեցել մի թանգարանում, երբ աշխատողներից մէկի անուշադրութեան պատճառով արխիւից անհետացել էր մի բնագիր նամակ:

Աւելի արդար կը լինի ասել, որ աշխատողներից մէկի անսահման վստահութեան պատճառով կորել էր մի ձեռագիր նոյժ, որտեղ թաքնուած է մարդկային յարաբերութիւնների բանաձեւերից ամենակարեւորը:

Նամակը սկսում էր հետեւեալ կերպով...

Դուն ի՞նչ կը հասկնաս ասկէ: Ձգէ որ գործածեմ յաւակնոտ բառ մը, ու հարց տամ. ի՞նչ է այս հատուածին կարգավիճակը, դուք պիտի ըսէիք օրինավիճակը: Իրական: Երեւակայական: Վիպական: Խոստովանութիւն: Գրական խոստովանութիւն: Ամբողջ գիրքի հիմքը: Ի՞նչ կը խորհիս: Իմ ամուսնոյս գրած նամակներէն մէկն է արդեօք: Իսկապէս անհետացած է Երեւանեան արխիւներէն: Բայց եթէ ինքը (ո՞վ՞ ինքը, հեղինակը, պատմաստը, մեքենագործը, թարգմանիչը) գողցած ըլլար, պիտի չխոստովանէր, այնպէս չէ՞, եւ հրապարակաւ ամենուն ուշադրութեան եւ գիտութեան պիտի չյանձնէր: Ի՞նչ կը խորհիս: Մեր Գիրքին մասին չէ՞ որ կը խօսի, երբ կ'ըսէ. «Գիրքը հիմնուած էր մի սկանդալային պատմութեան վրայ»: Օրինազանցում մըն է նկարագրածը հոս, այնպէս չէ՞, գողցուած նամակի մը պատմութիւնը: Գողնալը կը հասկնամ, «կարկամած ցանկութիւն»ը կը հասկնամ: Կը հասկնամ նաեւ, որ փորձէ մեղմացնել կատարուածը, նախ «սկանդալ»ի մասին խօսի, յետոյ՝ «անհետացում»ի, յետոյ՝ «կորել»ու: Չեմ ըսեր՝ ինչո՞ւ պէտք ունէր նամակը գողնալու: Այլ՝ ինչո՞ւ պէտք ունէր գողութիւնը արձանագրելու իր վէպին մէջ եւ իր ամբողջ վէպին ալ այդ առումով՝ գողցուած նամակի հանգամանք տալու: Ա՞յդ էր արդեօք իր բուն նպատակը:

2.Ե.- Սխալ ես, սիրելիս: Ո՛չ թէ իր ամբողջ վէպին գողցուած նամակի հանգամանք տալու: Ինչպէ՞ս բացատրեմ, որ հասկնալի ըլլայ: Բացատրելէ առաջ սակայն, միտքս ուրիշ բան եկաւ: Անդրադարձա՞ր, իմ 1934ի Սիլիհտարի Պարտեզներս կը մէքերէ առաջին հրատարակութեան ուղղագրութեամբ, այսինքն՝ այն ուղղագրութեամբ զոր դուք հիմա կը գործածէք Յայաստանի մէջ եւ պիտի գործածէք մինչեւ 1940: Չէ վերածած զայն Յայաստանի նոր ուղղագրութեան, ո՛չ ալ դասականի, հակառակ անոր որ այդ մէկ գիրքս հինգ կամ վեց անգամ վերատպուած է Սփիւռքի մէջ:

Շ.Կ.- Ի՞նչ կ'եզրակացնես:

2.Ե.- Տպաւորիչ բան մը կայ այդտեղ: Արխիւին հետ կապակցութիւն մը, զոր անձամբ՝

յափշտակիչ կը գտնեն: Յստակօրէն այդտեղ՝ մէջբերուածը երեւան կը բերուի, էջին վրայ կը դրուի, որպէս արխիւային նիւթ, այդ տպատրութիւնը ձգելով՝ որ կատարուածը ազատագրում մըն է արխիւէն: «Վերիմաստաւորում»ի ընդհանուր ծրագիրին կը համապատասխանէ այս ըսածս: Բայց աւելի խորունկ, կամ աւելի նուրբ, երեւոյթ մըն ալ կայ այդտեղ, որ դժուարութիւն ունիմ բանաձեւելու: Միայն ազատագրելու կամ վերիմաստաւորելու հարց մը չէ: Մեզմէ ետք եկողները թերեւս աւելի լաւ հասկնան հոս պատահածը: Երբ աղջիկը հօրմէն եկած նամակները կը շեղեցնէ իրենց շիտակ ծամբէն ու կը պահէ գրադարանի մը գիրքերու արանքին, նոյն երեւոյթն է արդէն իսկ, գրականութեան հատորներուն միջեւ աննշմարելի արանք մը բանալու, եւ այդ արանքին պահապանը ըլլալու ցանկութիւնը, ինքը կ'ըսէ՝ անկառավարելի ցանկութիւնը: Իմ բառերովս պիտի ըսէի, որ խնդիրը հոս ցանկութիւնը ազատագրել է: Մեր Գիրքը ուրեմն, այն Գիրքը՝ որուն մէնք ալ հեղինակներն ենք, նոյնքան որքան՝ ինքը, այդ նոյն դերը կը կատարէ, գրականութեան արանքը պահելու եւ պահպանելու դերը: Ո՛չ թէ գրականութիւնը, այլ անոր արանքը: Կը հասկնա՞ս ըսածս: Արանքը ինքնին գոյութիւն չունի, չի կրնար ունենալ, փիլիսոփայական բացատրութեամբ՝ արանքը գոյացութիւն մը չէ, գոյաւոր մը չէ: Արանքը կը բացուի միայն: Բոլորի աչքին աննշմարելի մնացող բացն է որ կը գոյանայ գիրքերուն միջեւ, գրադարանին մէջ, արխիւային նիւթերուն մէջտեղը: Հետեւաբար՝ գողցուած նամակին պարունակութիւնը չէ զինք հետաքրքրողը: Այլ՝ անոր գողցուած ըլլալը: Գրականութեան էջերուն միջեւ արանքին նշանը ըլլալը: Այդ արանքը ոչինչ է, կրցա՞յ հասկցնել: Այսինքն՝ ոչինչ շօշափելի, ոչինչ որ կրնայիր ձեռքդ առնել: Բայց ծակ մըն ալ չէ, որ բոլորի աչքին յայտնուէր: Ո՛չ իսկ Էութիւն մը, որուն մասին ըսուէր. այդտեղէն կը բխի գրականութիւնը, օրինակ: Ա՛յդ է պատճառը որ ինք այդ բառը կը գործածէ, կ'ըսէ «արանքին»: Արխիւէն նամակ մը վերցնելը նոյն արարքն է: Այդ գողցուած նամակը արանքին համար է, արանքին նշումն է, արանքին նիշն է, ո՛չ որպէս նամակ, այս ու այն, այլ որպէս գողցուած, վերցուած, վերացուած: Ուրեմն ահաւասիկ ամբողջ գիրք մը, որուն խմբագիրներն ու հեղինակներն ենք մենք իրեն չափ, գիրք մը որ կը խաբէ երբ ինքզինք վէպ կը կոչէ, բայց միեւնոյն ժամանակ չի կրնար ըլլալ ուրիշ բան եթէ ոչ գրականութիւն (վէպ կամ բանաստեղծութիւն), քանի որ պատրաստուած է արանքը ապահովելու համար, արանքին տեղը պատրաստելու համար: Եւ եթէ ճիշդ է այս ըսածս, միեւնոյն ատեն հասկնալի է նամակներու յաճախանքը հոն:

Շ.Կ.- Այո, բացիկներ դրկել կամ պահել, նամակներ գողնալ կամ անհետացնել, գիրքեր շեղեցնել իրենց ուղիղ ծամբէն, սպասցնել, չհասցնել, դառնալ պահակը գիրին: Ուրիշ: Նկատի ունիս նաեւ թարգմանիչին դրկուած նամակը, որ հիմա տեղ կը գրաւէ Գիրքին մէջտեղը, ստորագրուած, բառացի արտագրուած, տեղով ու թուականով վաւերացուած: Այդպիսի նամակ մը վէպի մը կեդրոնին հարց կը ծագեցնէ ընթերցողի մտքին մէջ: Ի՞նչ է այս վէպը, որուն մէջ ուրիշ անձէ մը եկող նամակ մը արտագրուած է ու լիովին վերարտադրուած: Ներկայի վիպականացումը բաւական է այդ տարօրինակութիւնը բացատրելու համար: Ծիշդ է, որ այդ նամակն ալ իր ձեւով՝ մեզ կը հանդիպեցնէ, կողք կողքի կը դնէ: Բայց որքան որ կը հասկնամ՝ չի կազմակերպեր մեր հանդիպումը որպէս դէպք:

Շ.Ե.- Այո, նամակին ներկայութիւնն ալ ըստ իս մաս կը կազմէ նոյն երեւոյթին: Դժուար է որոշելը, բայց կարծեմ՝ վիպականացումը չէ հոն, որ խնդրոյ առարկայ է: Գրականութեան արանքին դրուած է ան ալ: Արանքը կը նշէ, կը մատնանշէ ան, ոչ թէ իր բովանդակութեամբ (քու ըմբոստ կին գրողի հանգամանքը, քննադատութեան եւ քննիչներու կողմէ այդ հանգամանքին յետամղումը), այլ իր իրական նամակի առկայութեամբ եւ առարկայութեամբ: Կը նշէ մեզ որպէս արանք, գրականութեան արանքը, քննիչներու լեզուին արանքը: Կ'ընդմիջէ գրականութիւնը, նոյնիսկ եթէ նամակը նաեւ ու մասամբ գրականութեան մասին կը խօսի: Կամ աւելի ճիշդ՝ գրականութենէն առաջ եկող, գրականութիւնը ընդմիջող ցանկութեան մը մասին, զոր մեր աղջիկը կը կոչէ անկառավարելի ցանկութիւն: Յանկութիւն մը սակայն, որ չունի ո՛չ մէկ տեղ գոր կարենար կոչել ի՞րը, ո՛չ մէկ տեղադրում, ցանկութիւն մը գոր կարելի չէ տեղաւորել, դնել գիրքերու մէջ, հատորներ կազմել: Հատորներու արանքին, տեղերը խախտող, տեղադրումները անորոշացնող ցանկութիւն մըն է: Ընդմիջելով գրականութիւնը, կ'ընդմիջէ լեզուները նաեւ, լեզուներու յաւակնոտ ինքնաբաւութիւնը: Եւ այդ պատճառով իսկ՝ կրնայ ներկայանալ որպէս թարգմանիչի ցանկութիւն: Պայմանաւ որ թարգմանիչն ալ իր Էութիւնը ստանայ այդ արանքէն, արանքային երեւոյթէն, եւ ոչ թէ մէկ լեզուէն միւսը իմաստ մը փոխադրելու շատ երկրորդական փափաքէն:

Շ.Կ.- Բայց այն ատեն, կեցի՞ր նայիմ: Այդ տարակոյսը զոր դու ես կ'արտայայտէիր քիչ առաջ եւ որուն ես կ'ասկածով կը մօտենայի (չէի հասկնար, թէ ինչի՞ կը վերաբերէր տարակոյսը) հիմա հոս չի՞ վերերելիր:

Շ.Ե.- Կ'ուզես ըսել տարակոյս «իմաստ»ին վերաբերեալ, այնպէս չէ՞: Ուրեմն բոլոր իմաստաւորումներուն, հետեւաբար նաեւ՝ վերիմաստաւորումներուն վերաբերեալ: Այո, մեծ տարակոյս: Արանքը, ընդմիջելով գրականութիւնը, ընդմիջելով լեզուներու ինքնաբաւութիւնը, կ'ընդմիջէ նաեւ իմաստը: Իմաստը ձգենք քննիչներուն: Դու ես ես աւելիով ճաշակեցիք քննիչներուն իմաստաւորումները: Մեր խօսքը անդադար կը վերամեկնաբանէին եւ իրենց մեկնութիւնները միշտ խորունկ էին, միշտ խելամիտ, փիլիսոփայական, պատմական, պատմութեան ընթացքին համապատասխան, ինչպէս կ'ըսէին ձեր Պոլշէիկները (որոնք ի՞մ Պոլշէիկներս ալ էին, կամ ե՛ն այսօր՝ 1926ին, ու պիտի ըլլան ա՛լ աւելի վաղը, երբ ներգաղթեմ, տարածամ ներգաղթովս): Բայց ո՞ր էր մեր խօսքը: Ի՞նչ իմաստ ուներ ինքն իր մէջ:

Շ.Կ.- Ուներ մեր հանդիպումին իմաստը: Ա՛յո է, որ մեր աղջիկը կը կոչէ «վերիմաստաւորում»: Դու եիր քիչ առաջ յիշեցնողը, որ մեր հանդիպումը ո՛չ երազ էր, ո՛չ իրականութիւն: Այլ՝ դէպք:

Շ.Ե.- Բայց եթէ դէպքը առիթ կու տայ խորհելու, որ մենք ալ կը ձգտէինք ազատ ու կատարեալ լեզուի մը, եթէ առիթ կու տայ մտածելու որ այդ լեզուն կը սպասէ մեզի ժամանակներու վերջաւորութեան, որ ան կը բնակի մեր բոլոր մասնակի խօսքերուն ու բարբառներուն մէջ, կ'իմաստաւորէ զանոնք իր վերջաւորեալ գոյացութեամբ, որպէս գերիմաստ, գերիմաստաւորում, տարակոյս անգսպելի է: Դանդիպո՞ւմն է, որ կը բոլորցնէ մեր անաւարտ, անբոլոր խօսքը: Մեր այ՛ս՝ այսօրուան հանդիպո՞ւմը: Բայց չենք հանդիպած երբեք: Մեր հանդիպումը տեղի չէ ունեցած, ո՛չ երեկ որպէս պատմական իրողութիւն, ո՛չ ալ այսօր որպէս դէպք: Չենք հանդիպած երբեւիցէ: Կը հասկնա՞ս ըսածս, Շուշանիկ: Երբեւիցէ: Եւ հանդիպելիք ալ չունինք, ո՛չ Երեւանի սրճարաններէն մէկուն մէջ, ո՛չ ալ գիրքերու էջերուն: Եւ մեր այս խօսակցութիւնն ալ տեղի չէ ունեցած: Չունինք մեր հանդիպումին լեզուն որպէսզի խօսակցե՞ինք: Չեղեալ խօսակցութիւն մըն է մերը: Մեր Եութիւնը արանքային է միայն: Մեր ցանկութիւնը արանքային է: Մեր հանդիպումն ալ հետեւաբար՝ կրնայ ըլլալ միայն հանդիպումի մը հանդիպումը, միշտ ուշացած, միշտ անտեղի: Մենք տարբեր ենք, Շուշանիկ: Ու տարբերը չի կրնար հանդիպիլ, չի կրնար հանդիպումի դէպքը հանդիսանալ (սեցի՞ր, բաժնեցի իրարմէ «հան»ը, այսինքն՝ «հանուր»ը, եւ «դէպք»ը): Տարբերը կրնայ միայն տարբերիլ: Մենք ընդմիջումն ենք նոյնիսկ հանդիպումին: Մենք յապաղումի սկզբունքն ենք: Մեզի համար չկայ վերադարձ դէպի ապագայ, դէպի այդ յաւերժ ապագան զոր մեր աղջիկը կը կոչէ Նորը: Մեր գիրքը չէ՛ վերադարձի գիրքը: Մենք նամակները տեղ չենք վերադարձներ: Կը շեղեցնենք միշտ ու ընդմիշտ, որովհետեւ շեղումին մէջ կը ծնի մեր ցանկութիւնը: Շեղումի ցանկութիւն է մեր ցանկութիւնը: Կը սիրենք իրար, Շուշանիկ, կը սիրենք իրար, առանց ո՛չ մէկ յոյսի, երբեւիցէ հանդիպելու: Կը սիրենք իրար որովհետեւ մեր խելագարութիւնը շեղումն է: Անվերադարձ շեղումը:

Շ.Կ.- Թերեւս ճշմարտութիւնը այն է, որ մենք գիրքերու մէջ չենք մտներ, չենք սեղմիր: Այլ միշտ գիրքերու արանքին կը մնանք:

Շ.Ե.- Կ'ուզես ըսել՝ որպէս կի՞ն:

Շ.Կ.- Այո, որպէս կին: Գիրքերու արանքին: Դանդիպումի եւ թարգմանութեան արանքին: Ամէն մէկ գիրքի արանքին:

Յոս կը կեցնեմ արտագրութիւնս եւ կը ստորագրեմ՝
Մարկ Նշանեան

Զուգահեռ. Բակունցի «Միրհավը» եւ Ուոլլերի «Մեդիսոնի Շրջանի Կամուրջները»

Չանգեզուրը եւ Օհայոն: Երկրագնդի հակառակ երեսներում: Ի՞նչը կարող էր կապել եւ երկու՝ տարբեր ժողովուրդներով բնակեցված երկրները: Ես մի կապ գտա, երկու գրողների տեքստերում երկու տարեց մարդկանց նույն զգացմունքը, որ կրկնվում է գրեթե նույնությամբ:

Դիլան դային եւ Ֆրանչեսկան՝ իրենց կյանքի մայրամուտին, մեկն անցած դարի 20-ական թվերին, հավանաբար Ղափանի շրջանի Չեյվա գյուղում (ենթադրում է գրականագետը), մյուսը՝ ութսուն տարի անց, 1987 թվին, Ուիսթերսթի մոտի ֆերմայում վերապրում են իրենց կյանքի միակ ապրած պահը՝ սիրային ակնթարթը, որ կյանքին իմաստ է հաղորդել ու երկու գրողներին նրանց նկատել տվել միլիոնների միջից:

Ակսել Բակունցի «Միրհավի» հերոսն է Դիլանը, Ֆրանչեսկան՝ Ռոբերտ Ուոլլերի «Մեդիսոնի շրջանի կամուրջները» վեպի հերոսուհին, որի դերը համանուն ֆիլմում խաղացել է Մերիլ Սթրիփը: Երկուսն էլ՝ չհորինված կերպարներ: Մեկը 6 էջանոց պատմվածք, որ հայտնի է միայն հայ ընթերցողին, եւ մյուսը 190 էջանոց վեպ-բեստսելլեր, որ ֆիլմի շնորհիվ ավելի մեծ համաշխարհային համբավ ունեցավ: Մեկի հեղինակին իր պատմվածքները հասցրեցին մահապատժի, մյուսին վեպը կարողություն ու փառք բերեց:

Յերոսները նման են, հեղինակների ճակատագրերն են տարբեր: Ի՞նչ նմանություն ունեն այս երկու հերոսները, երկու գյուղացիները՝ մեկը կին, մյուսը տղամարդ:

67-ամյա Ֆրանչեսկան 1987 թվին, աշնանը, իր ծննդյան օրը, մոտենում է տան դարպասներին եւ վերհիշում է 22 տարի առաջ, 65 թվի ամառային չորս օրերը, երբ «Նեշլը ջեռգրաֆիկի» լուսանկարիչ Ռոբերտը եկել էր իրենց շրջան՝ լուսանկարելու ծածկով կամուրջները: Տեղանքը չի փոխվել, այժմ էլ, ինչպես այն օրը, «հին ցանկապատը դեռեւս պատսպարում է արոտավայրը»: Ամառային շոգ օրեր էին, ամուսինն ու երեխաները գնացել էին տոնավաճառ, ինքը մենակ էր տանը, աստիճաններին նստած, ու հանկարծ կանգնում է մի մեքենա, եւ դուրս է գալիս Ռոբերտն ու հարցնում կամուրջի տեղը: Սկսվում է սիրային պատմություն, եւ չորս օր նրանք ապրում են իրենց կյանքի ամենաերջանիկ օրերը ու էլ երբեք չեն հանդիպում. «Բրենդին նա տանում է խոհանոց եւ կանգնում դռների մոտ՝ նայելով այն տեղին, ուր նրանք ինչ-որ ժամանակ կանգնել էին... Հիշողությունները նախկինի պես ապրում էին նրա մեջ եւ այնպիսի ուժեղ զգացմունք առաջացնում, որ նույնիսկ հիմա, այսքան տարիներ անց, նա չէր կարողանում ազատություն տալ դրանց ավելի հաճախ, քան տարին մեկ անգամ»:

Չառամյալ Դիլան դային նույնպես աշնանային մի օր, երբ «ամայի ծորերում, դեղնակարմիր անտառի եւ հնձած արտերի վրա իջել էր մի պայծառ տիարություն», նստած հնձանի պատի տակ, ընկուզենու չոր ճյուղին, վերապրում է իր կյանքի ամենաերջանիկ օրը: Իրավիճակները կրկնվում են, նույնպես ամառային շոգ օր էր, ինքը հնձանում խաղող էր ճմռում ոտքերով, երբ ճռնչաց այգու դուռը, ինչպես ճռռում էր այդ պահին, եւ ներս մտավ իր սերը՝ Սոնան, զառ մանդիլով նորահարսը:

Նրանք մանկության ընկերներ էին եւ սիրում էին իրար, բայց «Մի օր էլ մեծատուն հարեալի շէնքով ներս մտավ Սոնան»: Ամուսնությունից հետո հանկարծ Սոնան այցելում է Դիլանին հնձանում, որտեղ «որպես եղեզ ճոճվեց նրա դալար մարմինը եւ մեջքը խոնարհեց»:

Գյուղական ծանծրալի ձգվող կյանք, եւ այդ կյանքին իմաստ հաղորդող մի դրվագ, մի «թիթեռի կյանք»:

Ֆրանչեզական վերհիշում է Ռոբերտի քրտնած վերնաշապիկը, որ փակչել էր մեջքին, Դիլան դային հիշում է, թե ինչպես Սոնան քրտնում էր արեւի տակ ու «քրտինքից շապիկը փակչում էր լանջին»:

Ռոբերտի մահից հետո է Ֆրանչեսկան նրա նամակն ստանում, որտեղ Ռոբերտն իրեն համեմատում է իր ընկերուհուն անընդհատ փնտրող կանադական սագի հետ:

Դիլան դային էլ Սոնային է համեմատում միրիափի հետ, որին որսի ժամանակ խփում է ու չի կարողանում բռնել. «Միրիափի պես էր Սոնան, աչքերը խաղողի սև հատիկներ... Միրիափի պես թռավ Սոնան, հետքից թողեց տխրություն եւ դառնաթախիծ հուշեր»:

Այդպես է արդյոք, սիրո ակնթարթները լինում են ամռանը, վերհիշվում են աշնանը, եւ կորցրած սերը նման է թռչունի՞:

Ռոբերտի աճյունը ցանում են Մեդիսոնի վարդագույն կամրջի մոտ, որտեղ Ֆրան-
չեսկան օգնել էր նրան լուսանկարչական սարքավորումները տեղադրել: Հնձակի
միջադեպի հաջորդ ամռանը Սոնան մահանում է ծննդաբերությունից: Դիվան դայու
հնձակի դիմաց գերեզմանատունն է, ուր «Սոնայի գերեզմանաքարի վրա մամուռ կա,
գրերը վաղուց լցվել են հողով»:

Դրիան դային վերհիշում է իր կյանքի միակ օրը, իր, հավանաբար, վերջին աշխարհը:
«Շուտով կիջի ձմեռ, եւ ով գիտե բացվող գարնանը նորից ինքը պիտի բանա այգու դուռը,
թե՞ մի ուրիշ ձեռք»:

Ֆրանչեսկան էլ մեռնում է մեկ տարի անց, եւ նրա աճյունն էլ, ըստ կտակի, ցանկում է Մեդիսոնի վարդապետն կամրոջում:

Միլիոնների մեջ բացառիկները, որոնք անկրկնելի սիրո պատմության դիմաց միայն թախծի վերածված հիշողություն ստացան:

Տարիներ առաջ եւ ինչեւ «Մեդիոսն շրջանի կամուրջները» ֆիլմը, ու Բակունցի «Միր-հավի» հետ ընդհանրությունը հանգեցրեց մի ուրիշ ընդհանրության եւս՝ Բակունցի եւ Մերիկ Սթրիփի:

Գոգոլից սկսած ու շատ ուրիշ գրողների պես երկուսն էլ, մեկը՝ գրող, մյուսը՝ դերասանուհի, հիմնականում մարմնավորել են ամենաշարքային, կյանքում ոչնչով աչքի չընկնող մարդկանց: Բայց Բակունցը շարքային կամ չնչին մարդու ու հասարակության կոնֆլիկտը ոչ այնքան ճակատային եւ սյուժետային սովորական գծով է ներկայացնում, որքան՝ «փախած» (սա մի խոսակցական բառ է, որ ժամանակին բնորոշում էր մոդեռն, ոչ դասական արվեստը): Պատմվածքի դասական սահմանները քանդվում են, մի դեպքում սյուժեն դառնում է անեական կամ վերանում է, եւ սոցիալական սյուժեից «փախածությամբ» չնչին մարդը այնքան է վերացարկվում, որ խառնված է դառնում բնությանը, եւ միայն հիշողությունն է խանգարում լրիվ խառնվելուն: Այսինքն՝ պատմվածքը ընդամենը կյանքի օբյեկտիվ պարզ կտոր չէր, մասնավորապես այն տարիների «կյանքի օբյեկտիվ կտոր» հանդիսացող սոցեալիզմին չէր համընկնում («Սաբուում» ջնջվում է մարդու ու բնության սահմանը. մի ամբողջ ժողովրդի մարդիկ այսպիսին են. «Ճակատի մագերը կախվում են մինչեւ ոտքերը եւ ճակատը չի երեսում: Նրանք ծիծեռնակի թեւի նման սեւ մորուքներ ունեն»), մի դեպքում պատմվածքը եստեանում է («Պրոլինցիայի մայրամուտը», որ, կարծում եմ, Երեւանի մասին գրված լավագույն արձակն է, ու «Կյորետը»), մի դեպքում էլ ինչ-որ մաշված Երազահանի լուսանցքներում տնտեսական գրառումների մեջ մի կնոջ մասին եղած հիշատակումներով է պատումը կառուցվում («Տիգրանուհի»): Բակունցն առաջին մոդեռնիստն էր հայ արձակում, որի գործերը ոչ միայն ընթերցողին համակում են իրականության իմաստավորմամբ, այլեւ «անիմաստ»՝ սուրմաների զնգզնոցով («Ալպիական մանուշակ»)՝ ֆորմայի զնգզնոցով, որ արձակը դարձնում էր «փախած» ակադեմիական շարադրանքից: Բակունցի սպանության մեջ նրա փորձառությունը ընդհատվեց, եւ միայն 35 տարի անց Հրատտ Մաթեոսյանը կրկին պիտի սկսեր արձակի նորարարությունը, իհարկե, այլ ոճով ու կառուցվածքով:

Պատահական չի, որ ստալինյան զրականագետները Բակունցին մեղադրում էին իմպրեսիոնիզմի եւ ֆորմալիզմի մեջ, եւ նաեւ պատահական չի, որ Նաիրի Զարյանը 37 թվին, երբ Բակունցը բանտում էր, սոցեալիզմի դիրքերից քննադատում էր նրան, որ մարդու ու կենդանու սահմանը խախտում է. «Բակունցն արտահայտում է այն միտքը, թե հայ

**Վահան
Իշխանյան**

**Ձուգահեռ.
Բակունցի
«Միրհավը» եւ
Ուոլլերի
«Մեդիսոնի
Երջանի
կամուրջները»**

գյուղացիներն ու վայրի գազաններին ձուլված տարերային մի ֆենոմեն է եւ իր կեն-
ցաղով ու հոգեբանությամբ համարյա չի տարբերվում արջից» («Նազիկա Մանուկյանի
հայրիկ գրողի դիմակով», «Գրական թերթ» օգոստոսի 25, 1936թ.):

Սակայն վերադառնալով «Իմաստին» միլիոնավորների մեջ աներեւույթ, սովորական
գյուղացիներ են նաեւ Դիւան դային եւ ֆրանչեսկան. նրանք հերոսներ չեն, նրանց՝ երջան-
կության զոհաբերությունը հերոսություն չի, այլ հասարակության պարտադրված կանոն-
ներն են: Սա մի զոհաբերություն է, որ թողնում է միայն տխրություն: Ու մի՞թե տխուր չի
դառնում աշխարհը, որ հիմնված է զոհաբերված երջանկությունների վրա:

Ձուռը՝ «Արմենիանաուի» խմբագիրս, զբոսաշրջիկների համար նախատեսված մեր էջի
համար առաջարկեց մի էսսե գրել որեւէ հայ գրողի մասին: Ես որոշեցի գրել «Միրհավը» ու
«Մեդիսոնի կամուրջները» ֆիլմի ընդհանրության մասին:

Ես փնտրում էի ֆիլմը, որ նորից նայեմ, փնտրում էի Երեւանի վարձույթի կետերում,
ֆիլմերի խանութներում: Չկար: Լավ էր, որ չկար, որովհետեւ ինտերնետով գտա գիրքը, մի
օֆիսում, էնպես որ ոչ ոք չնկատի, պրինտ արեցի 190 էջը: Մի օրում կարդացի արծա: Թեւեւ
վեպում անհնար էր արտահայտել Ռոբերտի հետ անցկացրած չորս օրերից հետո ամուս-
նուն եւ երեխաներին դիմավորելիս Մերիլ Սթրիփի ժպիտը, որի մեջ միաժամանակ եւ սի-
րո կորուստն էր, եւ ընտանիքին նվիրվածությունը, այնուամենայնիվ, ինչպես հաճախ, ֆիլ-
մը զիջում է ավելի հարուստ հուզականությամբ վեպին:

1994 թվին «Երկիր նաիրի» թերթում էի աշխատում, եկել էր պետերթուրագի մի հայ
մտավորական, գրականության գիտակ: Նա ասում էր, որ հայ գրականության մեջ արժե-
քավոր գործեր չկան: Ես Բակունցի անունը տվեցի: Յնացած է,- ասաց նա, ասաց, որ իր ժա-
մանակ էլ մի արժեք չունեի, երկրորդական կարգի գրող է: Մի տարի հետո դուրս եկավ «Մե-
դիսոնի կամուրջները» ֆիլմը: Որ տեսա, միանգամից վերհիշեցի «Միրհավը» ու մեր
խոսակցությունը:

Ինչո՞ւ է հնացած, երկրորդական կարգի:

Սովետի հետ փլվեց ճշմարտության՝ կոմունիստական իշխանությունը, սակայն չվե-
րացավ ճշմարտության դիկտատը եւ այլախոհություն հասկացությունը: Այժմ էլ հայ գրող-
ներին ու արվեստագետներին ինչ խմբերի էլ բաժանում են, ստացվում են «ճշմարտու-
թյամբ» առաջնորդողների բանակներ: Ամենակուպիտ ձեռով եթե երկու խմբի բաժանես,
կստացվեն երկու ճշմարտության հետեւորդներ. մի մասը ազգայիններն են (ունեն իրենց
ենթաբաժինները, բայց սա այլ թեմա է), որոնք ազգային ճշմարտության դիրքերից մերժում
են արեւմտյան (մի ենթախումբ) եւ արեւելյան (մյուս ենթախումբը) մշակույթի ներթափա-
նումը՝ համարելով, որ դրանք սպառնում են մեր ազգային մշակույթին: Մյուս մասը ապրում
է արեւմուտքի իրականությամբ ու չի կարողանում նկատել այն իրականությունը, որի մեջ
է, ու մի արվեստ է ստեղծում՝ «դրսի իրականության» զգացողությամբ եւ «դրսի արվեստի»
նմանակմամբ:

Երկու խմբերի մեջ էլ «ճշմարտությունը» տիրապետելու գիտակցությունը գրաքննիչի
հատկություններ է առաջացրել, որոնք ստեղծագործական ազատությունը սահմանափա-
կում են՝ հանուն այդ ճշմարտության: Իհարկե, ազատությունը որպես «համով» ուտելիք չեն
մերժում, բայց ուզում են նրան շողջորդել եւ իրենց կողմը գրավել:

Օրինակ՝ բանաստեղծ Դենրիկ Էդոյանը գրում է. «Ամենագեղեցիկն ազատ քայլն է./ Սակայն ճշմար-
տությունը մի բան է, որ պիտի դրվի նրա կողքին» (Գարուն, 2005, 8): Եվ այսպես, հենց ազատության կող-
քին հայտնվում է ճշմարտությունը, առաջանում է գրաքննությունը ու սկսում է հալածել այլախոհներին (այ-
լախոհ- այլ, ոչ ճշմարիտ ձեռով մտածողներ): Սովետական երգերի խոսքերով Սովետը ամենաազատ եր-
կիրն է՝ «Յա դուռը տակոյ ստրանը նե գնալու, գոչ տակ վոլնո դիշետ չելովեկ», կամ Սովետական Դայաս-
տանի հիմնը՝ «Սովետական ազատ աշխարհի Դայաստան», բայց ճշմարտությունը գալիս էր կանգնում
ազատության կողքին, ու հանկարծ մեկը կասկածվեւր ճշմարտությունը չընդունելու մեջ, միանգամից
ազատ շնչելը փոխարինվում էր շնչահեղձությամբ, ազատ աշխարհը՝ բանտով:

Մի հարցազրույցում Էդոյանի՝ երիտասարդներին քննադատող արտահայտությունը (պարզ չի՝ որոշակի
ո՞ր երիտասարդներին), թե նրանք «Ազատությունը չեն փնտրում այնտեղ, որտեղ կա. փնտրում են այնտեղ, որ-
տեղ չկա» («Դայաստանի հանրապետություն», 21 սեպտեմբեր, 2006թ.), կարող է կարգախոս լինել յուրաքանչ-
յուր ամբողջատիրական համակարգի համար, որ գործում է հանուն ազատության, բայց իր ճշմարտության
սահմաններում ու դատապարտում նրանց, որ ազատություն են փնտրում այնտեղ, որտեղ «այն չկա», այ-
սինքն՝ իրենց պատկերացրած ազատությունից (իշխանության գաղափարախոսությունից) դուրս: Բայց չէ՞ որ
ազատություն փնտրում են հենց այնտեղ, որտեղ այն «չկա»: Պատահական չի, որ Էդոյանը, լինելով Դամասկոս-
րանի արտասահմանյան գրականության ամբիոնի վարիչ, արգելում է դասախոսներին անցնել այն գրողների
գործերը, որոնք իր ճշմարտության սահմաններից դուրս են ազատություն փնտրել, այսինքն՝ այնտեղ, որտեղ
«այն չկա», 20-րդ դարի գրականության պատմության կերտողներից Ռիչյամ Բեռնարդին (ծրագրում կան երկ-
րորդական բիթնիկներ, բայց բացակայում են բիթնիկների հիմնադիրները), Դենրի Միլլերին եւ շատ ուրիշնե-

րի: Ու եթե որեւէ դասախոս այդ գրողների անունները տա ուսանողներին, լուրջ քաշքշուկներ կունենա: Մինչեւ 50-ականների վերջը մի այլ «ճշմարտությամբ» էլ ծրագրերից դուրս էին Բակունցն ու Չարենցը:

Բայց միայն արտասահմանյան գրականության ամբիոնը չի, որ թաքցնում է գրականության պատմությունը: Այս երկրում շատ բան է փոխվում, անփոփոխ են միայն համալսարանների բանասիրական ծրագրերը, իսկ դասախոսներն էլի շարունակում են պայքարել գրականության տարբեր ըմբռնումների դեմ, թաքցնում իրենց ճաշակին չհամընկնող գործերը եւ իրենց չընդունած կամ գուցե չիմացած քննադատական մեթոդները ուսանողներից: Ու բանասիրականը այժմ ոչ թե ուսումնական հաստատություն է, այլ թանգարանային նմուշ, թե ինչպիսին է եղել կրթությունը Սովետում:

Սովետի փլուզումով չանհետացավ «ճշմարտության» դիկտատուրայով ազատությունը ճնշելու վտանգը: Պատահական չի, որ հետո ճշմարտությունը «կողքին» երկրի ստեղծողների վտանգը նկատելով՝ Եղվարդ Աթայանը 94 թվին թարգմանեց Նիկոլայ Բերդյաևի «Մոլեռանդության, ուղղափառության եւ ճշմարտության մասին» հոդվածն ու հրապարակեց «Լրագիր» օրաթերթում: Հոդվածը գետնից է 2005 թ. լույս տեսած Աթայանի «Հոգի եւ ազատություն» հոդվածների եւ թարգմանությունների ժողովածուում: Բերդյաևն ասում է. «Ազատությունից դուրս ճշմարտություն չկա, այն հասանելի է միայն ազատությանը: Իսկ ազատությունից դուրս կա միայն օգուտ ու իշխանության շահը, այլ ոչ թե ճշմարտություն»: Այսինքն՝ ազատությամբ հնարավոր է հասնել ճշմարտության (ևս եւ ճշմարտության բացակայությանը), եւ ոչ թե պատրաստի «ճշմարտությամբ» սահմանափակել ազատությունը:

Հիմա ազգային, ազգային-կրոնական ճշմարտության իշխանությունն է հաստատված, որ եկել է փոխարինելու կոմունիստականին: Ազգայինների մտքերի ենթատեքստում թաքնված է ազատությունից ոչ ճշտով, սխալ օգտվողներին պատժելու ցանկությունը: Նրանց հռետորությունը շատ նման է 37 թվին: Օրինակ՝ բանաստեղծ Յակոբ Մուսիսյանն ասում է. «Այս, երանի դրանք այդ ազատությունը գծվեցնելն ու շշմեցնելը եւ նրան ցնցումների մեջ գցելը ազատամտության հետ խառնած, գոյությունը կենցաղի տեղ դրած, անգրագետ ու տգետ ռաբիս-ռաբիս բառաչում ու ցատկոտում է բեմերից, իր սեռական զառանցանքներն է պատմում արծակով ու բանաստեղծությամբ» («Ժամանակ», 3 հունիսի, 2006), (Եւ անուններ չի տալիս, բայց հստակ է, որ նկատի ունի «Բնագիր» եւ նրան հաջորդող «Ինքնագիր» հանդեսների 2-3 հեղինակի):

Նույն կերպ Նաիրի Չարյանը, ինչպես նշեցի, Բակունցին մեղադրում է մարդուն ու անասունին նույնացնելու մեջ: Նաեւ նույն հոդվածում Չարյանը ուղղակի անասնականություն է վերագրում Բակունցին. «ավելի խորն է թաղվում **անասնական** շուփնիզմի թունավոր ճահիճը», Չարյանն էլ է առաջնորդվում սրբություններով. «Դաշնակցական իժմ առանց հրաժարվելու իր թույնից եւ անգամ չփոխելով իր շապիկը սողացել է մեր **սրբազան** կուսակցություն» եւ մեղադրում լեզվական թերությունների մեջ. «Իրար ետեւից երեք սեռական հոլով- **լեզվական այս անճարակությունը**, որը հաճախադեպ է Բակունցի գրվածքներում, նացիոնալիստ¹ քննադատների կողմից որակվել է գրական վարպետություն» (ընդգծումներն իմն են):

Այսպիսով, կան քաղաքացիական, քրեական հանցանքների ու զանցանքների օրենսգրքեր, Մովսեսն էլ գրական հանցանքների օրենսգիրք է ներկայացնում: Այդ հանցանքներն են՝ զառանցանքը, խորհրդածիսական հայերենով չգրելը, խուճախի լեզվով գրելը, գոյությունը կենցաղի հետ խառնելը, սրբությունը ոտքի տակ գցելը: Բայց մի՞թե գրականությունը հենց հանցագործություն չէ մարդու ավանդական մտածողության դեմ: Ընդունենք, որ ինչ-որ գրողների գործեր զառանցանք են: Իսկ ի՞նչ օրենսգրքով պիտի գրականությունը զառանցանք չլինի: Միշտ որեւէ պարտադրվող օրենսդրության կարելի է հակառակը դնել տալ. «Դյուզը գրում է՝ «գրականությունը զառանցանք է»: Եվ զառանցանքը, որպես ավերող, լեզվի մշակվածության կանոնները քանդող տեքստ, կարող է հասարակությանը գծվեցնել կամ ցնցել: Իսկ պիտի չցնցվի»: Եթե հասարակությունը մարդ անցնցում, քրիստոնեությունն էլ չէր լինի, որի՞ իր պատկերացրած ճշմարտության վրա է հենվում Մովսեսը: Եվ ընդհանրապես, եթե ցնցումներ չլինեին, մարդիկ քարանձավից դուրս եկած չէին լինի:

Սովետի փլվելուց հետո նույնիսկ քրեական օրենսգիրքը փոփոխվեց, բազմաթիվ հանցանքներ հանվեցին, բայց հայ գրականության օրենսգիրքը մնաց անփոփոխ:

¹Այստեղ եւ կուգեի նշել, որ ազգայինը օտար իշխանության տակ գտնվող մարդու համար հեղափոխական է՝ ուղղված իշխանության դեմ, իսկ տվյալ ազգի ազգային պետության մեջ ազգայինը դառնում է իշխող խմբերի շահերի արտահայտիչ: Այսպես, Բակունցն ու Չարենցը Սովետում մեղադրվում էին ազգային լինելու մեջ, քանի որ նրանք, այսպես թե այնպես, նաեւ ազգային դիրքերից ակամա հակադրվում էին իշխանությանը: Այժմ, անկախ Հայաստանում ճիշտ հակառակն է, իշխանության պաշտպանները հակառակորդներին մեղադրում են ազգային չլինելու մեջ, որ իբր վնաս են հասցնում ազգային շահերին: Այսինքն՝ Սովետական Միության մեջ ազգային մարդը, որ ձգտում էր ազգային պետության (անկախության), ընդգրկում էր իշխանության դեմ, իսկ արդեն այժմ, անկախ Հայաստանում ազգային գաղափարներով առաջնորդվող դառնում է իշխանության պահապան եւ ռեպրեսիվ ապարատի պրոպագանդիստ: Այս առումով մի մեջբերում Անտոնիո Նեգրիից. «Հայտնվելով տիրապետող խմբերի ձեռքերում՝ ազգ հասկացությունը սատարում է լճացմանը, վերարտադրմանը, իսկ ճնշված խմբերի ձեռքերում այն փոփոխությունների ու հեղափոխության գեներ է: Ազգի գաղափարը առաջադիմությանն է ծառայում այնքանով, ինչքանով այն հանդես է գալիս պաշտպանության գծում՝ ընդդեմ ավելի հզոր ազգի տիրապետության եւ արտաքին տնտեսական, քաղաքական եւ գաղափարական ուժերի: Ճնշված ազգերի ինքնորոշման իրավունքն իրականում դառնում է անջատվելու իրավունք, դուրս գալու մղում իշխող տերությունների հսկողությունից» (Майкл Харлт, Антонио Негри. "Империя", Москва, Праксис 2004):

Իսկ ի՞նչ սրբության մասին է խոսքը: Հայաստանում եւ քրիստոնյա կա, եւ կոմունիստ, եւ աթեիստ, եւ հեթա-
նոս ու տարբեր ազգերի ներկայացուցիչներ, յուրաքանչյուրն իր սրբությունն ունի կամ չունի սրբություն, մեկի սր-
բությունը կարող է հակասել մյուսի սրբությանը (օրինակ՝ կրիշնայականի սրբությունը կոմիս է, իսկ քրիստոնյան
այդ սրբությունն ունում է): Մարդկային համակեցության համար սրբությունը անխոցելի է դարձվել իրեն պաշտող-
ների տարածքում՝ Կրեմլում, եկեղեցում, էլի ինչ-որ տեղեր, որտեղ ուրիշի սրբությունը ոտքի տակ գցելը (ասենք,
Լենինի դիակը կամ Քրիստոսի սրբապատկերը) գուցե համարեն հանցանք, բայց ոչ՝ ուղեղում, որտեղ ոտքի տակ
կարող է ընկնել ամեն ինչ, ամեն մի սրբություն:

Ընդունենք, թե ազատություն է ստացել «Ներքին անասունը» (Նիցշեից փոխառված ո՞ր ներքին անասունի
մասին է խոսում: Չէ՞ որ Նիցշեն սրբություններով ամաշտորդվող քրիստոնյային համարում է անասուն՝ «Նման ըն-
տանի անասունի, հոտային անասունի, հիվանդ անասունի- քրիստոնյայի» (Ничше, сочинения, том 2, “Антихрист”,
Москва 1990):

Եթե գրողը կարողացել է իր մեջ բացահայտել ներքին անասունի, որին թաքցրել էր դաստիարակությունը,
մի՞թե գրական հաջողություն չի: Գրելու ընթացքում վերափոխվելու մասին Դյուգո գրում է. «Գրականությունը ան-
բաժանելի է կայացումից, գրելու ընթացքում կայանում են կին, կայանում են անասուն, բույս, կայանում են մոլե-
կուլ, միևնույն անգամ դառնում չզանազանվող: Հակառակ ուղղությամբ կայացումը չի լինում, եւ Մարդ չեն կայա-
նում, որովհետեւ մարդը հնարավորինս ներկայացնում է իրենից արտահայտման իշխող ձեւ» (Жиль Делез “риту-
ка и клиника”, Петербург, 2002): Ուրեմն գրական օրենսգիրքը գրականության վրա իշխելու ձեւ է, եւ Մովսեսը իշխա-
նություն, իր իշխանությունն է ուզում տարածել գրականության մեջ:

Ամեն դեպքում, եթե դուրս է եկել այդ «Ներքին անասունը», ապա արտահայտվում է ընդամենը պատմառի
կամ թղթի վրա: Բայց ինչո՞ւ «Ինքնագիր» հակառակորդները չեն խոսում իշխանության միջից դուրս արձած «Ներ-
քին գազանի» մասին, որը ոչ թե գրականության մեջ, թղթի կամ կոմպի պատմառի, այլ իրական կյանքում դուրս
էր եկել, եւ Լեոն Տեր-Պետրոսյանից սկսած, «խորհրդածիսական» գրական հայերենով ավերածություններ էր
անում, մի գազան, որ փշրեց նրանց միջի արգելակներն ու երկիրը խժռել տվեց իրենց եսին ու հազարավոր մարդ-
կանց դժբախտացրեց: Ինչո՞ւ են նրանք ազատությունից ուզում գրվել մի քանի հոգու, որ իրենց համար գրում են,
իսկ իրական կյանքում մարդու կյանքի ու իրավունքների համար վտանգավոր դեկլարաներին՝ ոչ: Գուցե նրանց
թշնամին ստեղծագործական այն մի՞տքն է, որ կարող է քանդել նրանց ճշմարտությունը, իսկ իշխանությունը հա-
կառակը՝ բարեկա՞մը, որ հաստատի գրաքննություն եւ լինի ճշմարտությունը հսկող ու պարտադրող վերին ուժ:

Ահա թե ինչու Բերդյայեւը եզրակացնում է. «Մարդ ամեն ինչ չէ, որ պետք է հանդուրժի: Բնավ հարկ չկա
հանդուրժաբար վերաբերվել ժամանակակից անհանդուրժողականությանը, մոլեռանդությանը, այսօրվա ուղղա-
փառամոլույցքին. ընդհակառակը, դրանց նկատմամբ պահանջվում է հենց անհանդուրժողականություն: Եվ ամե-
նեւի՛ն հարկ չկա անսահման ազատություն տալ ազատության թշնամիներին: Որոշ իմաստով մեզ այսօր անհրա-
ժեշտ է իսկական ազատության դիկտատուրա»:

Աթայանի գրքում մի հոդված կա, որ անմիջականորեն կապված է իմ փնտրտուքների հետ: 1991 թիվն էր,
Սովետը փլվել էր, հետը նաեւ՝ կենտրոնական իշխանության դեմ հայերի միասնականությունը: Հայաստանը Նոր
անկախացել էր, եւ որոշ մարդկանց մեջ հարց էր առաջացել, թե ինչ պետք է անել այդ անկախության հետ: Նոր
գաղափարներ էին անհրաժեշտ երկրին, որ պետությունը կառուցելու շարժիչ դառնային: Վարչապետ Վազգեն
Մանուկյանը փորձեց մի այդպիսի գաղափար դնել շրջանառության մեջ, հայտարարեց՝ մենք համաշխարհային
ազգ ենք: Աժ նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը հակադրեց իր կարգախոսը՝ մենք սովորական ազգ ենք: Ես հրա-
տարակում էի «Մաշտոց» թերթը, երկրի երկու լիդերների կարգախոսները, իրենց լուսանկարներով, տպեցի առա-
ջին էջին ու առաջարկեցի բանավեճ: Արձագանքեց միայն Եվկարդ Աթայանը՝ «Լեզու, պետություն, ազգ» հոդվա-
ծով, որ տպվեց «Մաշտոցի» հաջորդ համարներից մեկում: Աթայանը կարողացավ միաձուլումը գտնել երկու գա-
ղափարների եւ դրանք հաշտեցնել՝ հիշելով 88 թվի օրերը. «Մենք հիբրադի դարձել էինք՝ սովորական համաշխար-
հային» ազգ: Հաշտեցնել անհաշտելի թվացող ծայրահեղությունները: Սա ինձ հիշեցնում է մի այլ հաշտեցում
կամ միաձուլում՝ անասունի ու աստծո միաձուլումը փիլիսոփայի մեջ, որ արել է Նիցշեն. «Միայնության մեջ ապ-
րելու համար պետք է լինել անասուն կամ աստված,՝ ասում է Արիստոտելը: Չկա երրորդ դեպքը. պետք է լինել եւ
այս, եւ այն՝ փիլիսոփա» (Ничше, сочинения, том 2, “Сумерки идолов”, Москва 1990): Երբ հաշտությունը ներսում է, էլ
ազդեցիկ, պայքարի պահանջ չի առաջանում ուրիշի «Ներքին անասունի» դեմ:

Աթայանի հոդվածը գաղափարական վակուումում առաջացող նոր ծայրահեղությունները կանխելու փորձ
էր. «Ուրիշի փոխարեն մտածելն ու որոշումներ կայացնելը, ուրիշին աբսուրդ արգելքների սարդոստայնում ներ-
փակելը՝ հանուն իբր թե վեհ ազգայինի՝ թե՛ անհատի, թե՛ պետության, թե՛ ժողովրդի եւ թե՛ լեզվի բնագավառնե-
րում անձամբ ինձ ներկայանում է որպես 70 տարվա ընթացքում խորհրդառու մտայնությունից փոխառած եւ մեր
ժողովրդի խառնվածքին ամենեւին չհամապատասխանող վարվելաձեւ», - գրում է նա:

Երբ ինչ-որ ճշմարտության դիրքերից իշխանություն են հաստատում, հպատակեցվողն էլ հակադրվելով
այդ ճշմարտությանը հակադիր ճշմարտությանն է ձեռք մեկնում, ինչպես, օրինակ, սովետական այլախոհները
մերժում էին մարքսիզմը՝ հանուն սովետական պետության նկատմամբ թշնամության: Նրանք՝ իշխանությունն ու
նրա հակառակորդը, մենամարտի ելած մարդկանց են նման, որոնք միայն միմյանց ճակատի նշանակետին են նա-
յում՝ չնկատելով կողմն ուրիշ չգին: Այդպես իշխանություն ունեցողն ու նրա ընդդիմությունը հաճախ դառնում են
ճշմարտության գերին:

Պատկերացնենք՝ մեկին գցում են բերդ, նա ազատվելու ելքեր է փնտրում, օրինակ, պատ քանդում, ու ելքը՝
պատ քանդելը, դառնում է ճշմարտություն: Ազատության մեջ նախկին կալանավորը ինչ պատ տեսնում է, քան-
դում է՝ չհասկանալով, որ դրա կարիքը չկա, ու դա միակ ճշմարտությունը չի:

Ու այդպես իշխանությունը բոլորի միտքը տաշում, հղկում ու դարձնում է մի ատրճանակի գնդակի չափ:

Ազգային ճշմարտության հետեւող հեղինակությունները «սխալ են հանում»
իրենց գեղագիտական ըմբռնումներից, բարոյախոսությունից դուրս գործերի հեղի-
նակներին, փորձում մեկուսացնել նրանց իրենց հաստատությունների ունեցած իշ-

խանութայամբ, որ կամ պետական են, կամ պետության հովանու ներքո (Գրողների միություն, ամբիոններ, ակադեմիա), պարտադրում են, որ ուրիշները (գրականագետ, գրող) դաս առնեն, չշեղվեն «ազգային ավանդույթից», գրեն իրենց կանոններով, հարմարվեն իրենց ճաշակին, խալաստոյ պտտվեն իրենց գործերի վրա, որ կարողանան կարիերա անել ու տուն պահել: Իսկ անկախ հաստատություններ չեն առաջանում, որ հեղինակներին անկախ լինելու հնարավորություն տան:

Օրինակ՝ «Գարուն» ամսագրում (2005, 11-12) Գրողների միության քարտուղար, բանաստեղծ Յովհաննես Գրիգորյանը իր համար անընդունելի բառապաշարով գրող հեղինակին ասում է. «Ո՞ւմ համար ես գրել, հիմա ուղարկում եմ մայրոք կարդա, ասում է՝ վայ այդպիսի բան չանես»: Եթե ճիշտ է այս պատմությունը, ուրեմն այս պատանին, որի անհատականությունը ոչնչացնում է համայնքը, նրան ենթարկում իր կամքին, պատանին, որ անընդիատ հնազանդվում է պետության, ընտանիքի, դպրոցի, համալսարանի, հայաթի պարտադրած կյանքի կանոններին, թաքցնում իր ապրումները, ձեռք բերում մի քանի երես՝ իր ներսի, դրսի՝ ոստիկանի, ընտանիքի, ընկերների, ուսուցիչների համար առանձին-առանձին, ու հիմա փնտրում է մի տեղ, որ հասարակական կարծիքից ու կապալներինց ազատվի, ճանաչի ինքն իրեն, իր իսկական երեսը հայտնաբերի, գտնում է գրականությունը ու միամտորեն գրածը տալիս գրողին ցույց տալու, ստանում է սպառնալիք, որ մամային կասեն, թե ինչպես է համարձակվել վատ բառեր սովորել, ինչպես «Թռիչք կկվի բնի վրայով» ֆիլմում հոգեբուժարանի բուժքույրն է սպառնում տղային ասել մորը, որ նա համարձակվել է սեքս անել: Իսկ եթե հորինել է Գրիգորյանն այս պատմությունը, ուրեմն ուզում է վախեցնել գրական որոնումների մեջ գտնվող պատանիներին՝ զգուշացնելով՝ այ տեսեք, եթե չեղվեք ձեզ սովորեցրած գրականության սահմաններից, ձեր ծողները կհիմանան այդ մասին:

90 տարի առաջ, ռուսական հեղափոխության ժամանակներում, գրողն ավելի բախտավոր էր, մամային ատոլներ չկային: Չարենցն էլ, երբ 24 տարեկանում գրում էր «առաջին հանդիպած շան հետ/ միանալ, այսինքն-կցվել», մամային չասեցին: Բայց հեղափոխությունն ավարտվեց, ու հաստատվեց հեղափոխության բերած ճշմարտության իշխանությունը, ու գրողները Չարենցին մատնեցին մի այլ մամայի (կամ պապայի)՝ չեկային: Մի օրինակ. Չարենցին ձերբակալելուց առաջ Գրողների միության վարչության նիստում նրա հարցն էր քննարկվում, ու գրեթե բոլորը նրան մեղադրում էին տարբեր գրական շեղումներում, օրինակ, Յրաչա Քոչարը մեղադրում է Չարենցին էլ լեզվի ու շատ ուրիշ բաների համար. «Ահա Չարենցի այս գրքում («Գիրք ճանապարհի») եղած գաղափարները, որոնք ամբողջովին փոխ են առնված հակահեղափոխական նացիոնալիստական դաշնակցականներից, այստեղ մենք տեսնում ենք ռեակցիոն լեզու, ռեակցիոն ոճ: Չարենցի այս լեզուն մոտենում է գրաբարին եւ այն լեզուն չէ, որ պիտի գրվի սոցիալիստական ճանապարհով ընթացող մեր պոեզիան»: Մենակ Չարենցն էր, «ռեակցիոններն էին», վերին ինստանցիայի նախընտրած լեզվով, ոճով չգրողներին Գրողների միության վերահսակով մատնում էր «մամա/պապային», եւ նրանց իրար հետեւից գնդակահարում էին կամ աքսորում:

Յայ գրողը չի փոխվել, ժամանակներն են փոխվել, եւ հիմա սկսակ գրողին մի մամայով (ընտանիքով) է հնարավոր վախեցնել: Իհարկե հայ գրողներն ամեն ինչ կանեն, որ վերականգնվեն գրաքննությունը: Յիշում եմ, 99 թվին Ծաղկածորի գրողների հանգստյան տանը ինչ-որ սեմինարի էի, մեկ էլ իմացա, որ գրողները հանդիպում ունեն հանրապետության նախագահի հետ: Ես էլ գնացի: Եվ ինչ, մի քանի գրող նախագահից մի բան էին խնդրում-աղերսում՝ ցնեզուրա մոցնել, մյուս գրողները չէին առարկում, նախագահին էլ ասում էր, որ ինքը չի կարող դա անել, երկրում խոսքի ազատություն է հռչակված:

Քանի առիթ է, մի հարց եւս: Գրիգորյանը գրում է. «Չեմ կարծում, թե հայիոյանը (նկատի ունի, այսպես կոչված, ոչ Նորմատիվային բառապաշարը) կարելի է դարձնել սկզբունք, հատկապես ինքնաարտահայտման այդ կերպը շատ ուշացած է: Մոտ 70-80 տարի առաջ այդ ամեն ինչը արվել է»:

Իրականում ոչ թե 70-80 տարի առաջ է արվել, այլ ավելի վաղ. մի օրինակ բանահյուսությունից, Սասունի խաղիկներից. «Տատիկ մեռնիմ քո պցին, պագ մը խոտս քո բիծին»: Ու քանի մարդիկ լեզու ունեն, արվում է նրանց շուրթերին ու մտքում: Եթե ինչ-որ բան ուշացած է, ապա բառերը բարոյականացնելն է, «վատերի» ու «լավերի» բաժանելն ու «վատերի» վրա ցնեզուրա դնելն է ուշացած:

Սակայն հետեւենք նրա տրամաբանությանը, ասենք, թե «վատ» բառեր օգտագործելը արվել է, ուրեմն վե՞րջ, էլ անօգտագործելի՞ են: Բայց չէ՞ որ «լավ» բառեր օգտագործելն էլ է արվել, ուրեմն Գրիգորյանը պիտի հենց սկզբից բանաստեղծություն չգրե՞ր, իր գրած բոլոր բառերը, օրինակ՝ *արեւ, ծաղիկ* եւ այլն, հազար տարի առաջ արդեն օգտագործվել են, ու հիմա արդյո՞ք ինքն ուշացել է:

Մյուս խումբը՝ արեւմուտքի իրականության պատկերացումներով ստեղծագործող արվեստագետներն ու մտավորականները, անվտանգ են գուցե, քանի որ քաղաքական իշխանությանը մոտ լինելու դեպքում ֆիզիկական սպառնալիք կարծես չեն ներկայացնում (°): Բայց իրենց ազդեցությամբ սահմանափակող դեր ունեն անհատի ստեղծագործական հնարավորության ու նրա ճանաչողության վրա: Նրանք ձգտում են, որ ուսումնասիրությունը կամ ստեղծագործությունը դրսի համար ընդունելի լինի, դրսի ճաշակին հարմարեցված: Իսկ արդյունքում ուրիշի ճաշակի անհայտ հայացքի հսկողության տակ չորանում է նրանց ստեղծագործական աղբյուրը, իսկ ստեղծագործությունը վերածվում արեւմտյան սեքնդ-հենդի:

Նրանց թվում է, թե արեւմտյան իրականության վրա իշխում են այն իրողությունները, որոնց ծանոթանում են արեւմտյան հեղինակների տեսական գրքերում, ու իրենք էլ ստեղծագործում են այդ «իրականության» համար կամ «մեջ»՝ անտեսելով այն իրականությունը, որի մեջ ապրում են, եւ արեւմուտքում առաջացած գաղափարները որպես միակ, վերջնական ճշմարտություն որդեգրում են ու մեխանիկորեն հագցնում Յայաստանին:

Արեւմտյան մտքի մեխանիկական տեղափոխման օրինակ է, կարծում եմ, «Անագիր» հանդեսի 3-րդ համարում «Անագրեր լուսանցքում» հոդվածում Հրաչ Բայադյանի պնդումը, որ առաջընթացն ու զարգացումը «Լուսավորության դարաշրջանի» այսօր այլեւս վարկաբեկված գաղափարներ» են: Արեւմուտքում, ուր համընդհանուր բարեկեցության խնդիրը լուծված է, այսինքն՝ կյանքի պայմաններն այնքան են զարգացել, ազատությունը այս կամ այն չափով այնքան է արմատավորվել, որ արդեն զարգացումը սպառել է իրեն, արեւմտյան որոշ ինտելեկտուալներ զարգացման գաղափարը մեռած, անպետք կամ վնասակար են համարում, իսկ պատմությունը՝ ավարտված կամ ընդհանրապես անհեթեթություն է: Այլ: Բայց Հայաստանի նման աղքատ երկրում, ուր եկամուտները ծայրահեղ անարդար ու անհավասար են բաշխվում, հարստանում է բնակչության հինգ տոկոսը, սովոր մասը մնում է աղքատ, բացի այդ՝ մարդը հասարակության ու պետության պատանդն է, իշխանության առաջ անպաշտպան, կյանքի պայմանների զարգացման ու մարդու իրավունքների պաշտպանման գաղափարները մնում են արդիական (բնակարանում ձմեռը չմրսելուց, հացի փող ունենալուց՝ մինչեւ կրթություն ու առողջություն ունենալու իրավունք) եւ այս պարագայում զարգացումը գուցե վիճելի հասկացություն կարող է լինել, եւ ոչ՝ վարկաբեկված: Այսուհանդերձ, նույնիսկ, դրսում էլ զարգացումն ու առաջընթացը վարկաբեկված չեն կարող լինել, քանի որ քաղաքականության, գիտության մեջ դրանք դեռեւս շարժող ուժ են: Բազմակարծության միջավայրում եթե ինչ-որ բան հնարավոր է վարկաբեկված համարել, ապա, կարծում եմ, գաղափարի վարկաբեկված լինելու գաղափարն է:

Արեւմտյան մտքի նվաճումներից ստեղծագործական մտքի կախվածությունը չի՞ զրկում արվեստագետին կամ ուսումնասիրողին նկատելու կարողությունից, նրա ֆիլտրված հայացքը թույլ կտա՞ տեսնել կյանքի բազմազանությունը եւ անհայտ, «ոչ եվրոպացի» մարդու ներսի բախումները: Այս դեպքում գիտելիքը ճանաչողության փոխարեն վերածվում է կախաղանի: Չէ՞ որ եթե միտքը չմարսվի, արեւմտյան արժեքները կդառնան գրաքննիչ, որը թույլ չի տա այդ արժեքների հակասող դրվագներ սարդեն ստեղծագործություն (այս խնդիրը, կարծում եմ, նույնիսկ արեւմուտքում է բարդ. տպավորություն է առաջանում, թե քաղաքական բարեկրթությունը (պոլիտկորեկտնոստ) այնտեղ երբեմն փորձում է իշխել ստեղծագործական, հատկապես քննադատական մտքի վրա: Ինչպես, օրինակ, Ֆրանսիայում քննադատության թիրախ դարձան Միշլե Ուելբեկի գրքերը, որոնցում նա կասկածի տակ է դնում արեւմուտքում հիմնավորված որոշ արժեքներ ու հասկացություններ):

Ու նրանց համար Բակունցը դառնում է հնացած, երկրորդական կարգի(տեսա՞ր դու, մի բիծա ջահել վախտ մի սիրային պատմություն է ունեցել, հետո ինչ), որի նկարագրած բարքերը հաղթահարված են նրան թվում արեւմտյան իրականության, «եվրոպացի մարդու» համար: Եվ հանկարծ պարզվում է, որ հեղինակավոր արեւմուտքում նույն «հնացած» թեմայով գրված գիրքը, Բակունցի «Միրհավից» մոտ 70 տարի անց, միլիոնավոր ընթերցողներ է ունենում:

Հիմա արեւմուտքում գուցե վերացել են կամ մեղմացել շատ հասարակական խոչընդոտներ (Ուոլլերը գրում է, որ Ֆրանչեսկայի ու Ռոբերտի սիրո պատմությունից հետո, 24 տարի անց, Օհայոյում բարքերը, որոնք մարդուն ընտանեկան կապանքների մեջ էին պահում, դարձել էին շատ ավելի մեղմ): Եվ մի՞թե խոչընդոտների վերացման հետ ինֆյացիայի չի ենթարկվել նաեւ սիրո զգացմունքը, որ ընդգծվում է ու դառնում նկատելի, երբ բախվում է արգելքներին: Գուցե բարքերի ազատականացման շնորհիվ սիրո ընկալումն է փոխվում, այն վերախմաստավորվում է: Բայց սա արդեն այլ թեմա է: Ուոլլերը գրքի սկզբում գրում է, որ վեպի նյութին ծանոթանալուց հետո սկսել է շատ ավելի քիչ ցինիզմով վերաբերվել այն բանին, որ ընդունված է անվանել մարդկային հարաբերություններ:

Ուրեմն, երկու կախվածության դեպքում էլ ստեղծագործողը կորցնում է իրականությունն ու ճանաչողության ձգտումը, դառնում ուրիշի ճաշակի գերին՝ մի դեպքում ներսի հեղինակության, մյուս դեպքում՝ դրսի: Իսկ գերի միտքը արվե՞ստ է ստեղծում, թե՞ տիրոջ պատկերը:

Հասարակական խոչընդոտները (ճշտերը) Դիլան դայուն եւ Ֆրանչեսկային թույլ չեն տալիս միանալ իրենց սիրելի մարդկանց:

Ֆրանչեսկան չի կարողանում հաղթահարել պատասխանատվության զգացումը եւ մեկնել Ռոբերտի հետ. «Ինձ վրա ընկած է անիծյալ պատասխանատվությունը Ռիչարդի (ամուսնու) եւ երեխաների հանդեպ. իմ մեկնումը, իմ հեռանալը ծանր հարված կլինի Ռիչարդի համար»:

Դիլանն էլ չի կարող իր սիրային պատմությունը շարունակել կամ օրինականացնել. Սոնան հնձանում անընդհատ զգուշացնում է. «Բաղը մարդ կգա, Դիլան»: Նրանք մեկընդմիջտ բաժանված են իրենց ընտանեկան կապերով: Ի՞նչ կլինեք, եթե չլինեին հասարակական արգելքները, եթե նրանք երկուսն էլ հնարավորություն ունենային զգացմունքներով առաջնորդվել, չէ՞ր կորչի նրանց կյանքի մշտապես վերհիշվող իմաստը, չէ՞ր դառնա սիրով ապրող հազարավոր ընտանիքներից մեկը: Սերը կյանքին իմաստ է հաղորդում, երբ դառնում է անհասանելի: Եվ գուցե խոչընդոտներին, որոնց բախվելով սերը դրամատիկ է դառնում, հակադրվելը թույլ չի՞ տալիս ավե-

լի «իմաստագրել» պատմվածքներն ու նոր ձեւեր ստեղծել: Նաեւ՝ գրականությունը, առանձնապես արձակն այն արվեստն է, որն ի տարբերություն մյուս արվեստների, ավելի հաճախ դառնում է իշխանության բացահայտման եւ նրա հետ մարդու բախման, իշխանության գաղափարին այլ գաղափարով հակադրվելու եւ իշխանության հաստատած ճշմարտությունը ոչնչացնելու տեղ (գուցե միակ սկզբնական տեղը): Յետեւաբար, արձակը կերպարվեստի պես վերջնականորեն չի դառնում կամ հազվադեպ է դառնում «մաքուր» արվեստ ու այդպես էլ մնում «կեղտոտ»: Մյուս կողմից՝ իշխանությունը ոչնչանում է նաեւ «մաքուր» արվեստով, որտեղ վերանում է լեզուն ու լեզվի միջոցով հաստատված իշխանությունը:

Իհարկե, յուրաքանչյուր գրական տեքստ ունի ձեւ, բայց դասական արձակի ձեւը (որ ժառանգել էր նաեւ սոցալիզմը), ինչպես Բարտն է ասում, ոչ մեկին չպատկանող պատրաստի գործիք էր՝ մտքեր արտահայտելու համար ("Нужная степень письма"): Ձեւն սկսում է ընդգծվել, տեքստը՝ ձեւապաշտություն որակվել, երբ գրողը ավանդական ձեւ-գործիքից տարբեր նոր ձեւեր է ստեղծում, ու ձեւը գործիքից վերածվում է նպատակի կամ արդյունքի: Ամեն նոր ձեւ դադարում է միայն իմաստի ու գաղափարի փոխանցման գործիք լինել, ձեւն ինքը դառնում է մտքի նոր դրսեւորում: Այդ «ոչ մեկին չպատկանող», իրականում Սովետի սեփականացրած ձեւ-գործիքից, սոցալիզմի պատմողական միագծությունից տարբեր ձեւով գրելն էլ, ակամա (թե կամա) տարբերակվելն էլ ընդվզում է դառնում իշխանության դեմ: Ինքնանպատակ ձեւով, «մաքուր» արվեստով հնարավոր չէ շարադրել սոցիալիստական նվաճումները, իսկ եթե հնարավոր չէ, ուրեմն այն սոցիալիզմի հետ չէ, իսկ ով սոցիալիզմի հետ չէ, հռչակվում է նրա թշնամին՝ «ով մեզ հետ չէ, մեզ դեմ է»: Պատահական չի, որ հեղափոխության բերած ազատության շրջանում առաջացած ավանգարդ արվեստի բազմազան հոսանքների քողը կտրվեց Սովետում 30-ական թվերին:

Երկու գործերում էլ հասարակական իշխանության գոհ են հերոսները: Բայց Բակունցի պատմվածքում կա նաեւ երկրորդ իշխանությունը (ճիշտը)՝ պետականը: Դիւանը չի կարողանում բռնել իր որսը՝ միրհավը. «Նրա մատները դիպան դեղին բմբուլներին, բայց վիրավոր միրհավը թեւին տվեց, թռավ վեր»: Խանգարում է անտառապահի շունը: Անտառապահն էլ էր կրակել միրհավի վրա ու զայրացել, որ Դիւանը փախցրել է նրա զարկած որսը, ու մտրակով ծեծում է նրան. «Մտրակը օդը ճեղքելով չափեց Դիւան դայու ուսը»: Անտառապահը՝ պետական իշխանության խորհրդանիշը:

Հասարակությունը նրա ձեռքից խլում է Սոնային, իսկ պետությունը՝ միրհավը: Բակունցի շատ ստեղծագործություններում են մերթ հասարակական բարքերը, մերթ պետությունը ներխուժում գյուղ ու ավերում գյուղի անդորը, ոչնչացնում գյուղացու խաղաղությունն ու խլում նրանից մեկ՝ ունեցվածքը, մեկ՝ հարազատին, մեկ՝ կյանքը: Հասարակությունը՝ «Սաբու» պատմվածքում անտառների ձուլված մանկամարդ աղջկան համայնքի օրենքներով իր բնական միջավայրից սեյիղը պոկում է, տանում է Արաքսի մյուս ափ. «Եվ երբ անտառում աղջիկը ճչաց, բնի մեջ քնած մի միրհավ զարթնեց ու փոխեց իր տեղը»: Եվ պետությունը՝ «Այու սարի լանջին» պատմվածքում թերամիտ նախարապան Պետիին, որ օրում հրացան չէր կրակել, տանում են բանակ, ու նա հենց առաջին օրը սպանվում է. «Խրամատի մի անկյունում էլ թաղեցին նրան: Գյուղը հոգս չատ ուներ, լաց չեղավ Պետու վրա»:

Հայրս, որ Բակունցի սիրահար էր (երեւի նա է ազդեցություն ունեցել, որ Բակունց կարդամ), նկատել էր, որ Բակունցի գործերում իշխանությունը ռուսախոս է կամ Ռուսաստանն է: «Միրհավի» առաջին տարբերակում անտառապահը ռուսերեն է խոսում, որից Դիւանը բան չի հասկանում: «Եղբայրության ընկուզենիներում» հայ եւ թուրք գյուղացիներին գնդակահարող դաշնակցական զինվորները ռուսերեն են խոսում («Որ «սկարեյ» ասաց, միտք արի, թե սրանք փախած զինվորներ են»): Եվ էլի շատ գործերում է որեւէ ձեւով Ռուսաստանը ներկա:

«Նամակ ռուսաց թագավորին» պատմվածքում Արթին պապը նամակ է գրում ռուսաց թագավորին, որ իր որդի Եգորին ազատեն սիբիրյան աքսորից, ու նամակի պատասխանի համար գնում պրիստավի մոտ: Նրան ծեծում ու դռնից դուրս են նետում. «Երբեմն աչքիս առաջ երեւում է իմ Արթին պապի ալեհեր գլուխը, նրա կապույտ աչքերը եւ խեղճ ժպիտը: Սակայն հանկարծ ավերվում է պատկերը, նրա ժպիտը դառնում է ցավ, եւ ծերունու ջարդված ատամից նրա արխալուղի վրա ծորում է արյունը»: Պատմվածքի վերնագիրը դարձել է թեւավոր խոսք, երբ հայ մտավորականներն իրենց երկրի հույսը կապում են Ռուսաստանի հետ ու նամակներ հղում նրա ղեկավարներին:

Այդպես մի օր էլ պետությունը (գրողների մատնագրերով) ներխուժեց Բակունցի կյանքի մեջ: Չեկան տարավ նրան ու 1937-ին գնդակահարեց: Բակունցի պատմվածքներին սիրահարվողները սկզբում հարցնում են՝ իսկ ինչո՞ւ նա վեպեր չի գրել: Յետո պարզում են, որ գրել է: Չեկան տնից տարավ նաեւ նրա երեք վեպերը, որոնք, ըստ գրականագետի, ավարտված էին: Տարավ ու ոչնչացրեց: Վեպերից պատահիկներ են մնացել, որոնք հրատարակվել են Բակունցի «Երկերի» երրորդ հատորում:

Միրհավը՝ թռչունը, չի՞ դառնում ստեղծագործական թիրախի խորհրդանիշը, որը նկատելը գրողին արգելված էր, եւ որը իշխանությունը խլեց նրանից:

Մի գինվորական պատմել է, որ Չանգվի ձորում գնդակահարությունից առաջ Բակունցը խնդրում է գինվորներին մի ծխախոտ կացնել, ծխում է մինչեւ վերջ, մնացորդը փայտիկներով պահում, որ ծխախոտը մինչեւ վերջին փշրանքը ծխի, ծխի հետ երկարացնի իր կիսատ մնացած կյանքը:

Վերհուշը կրկնվում է երկու ստեղծագործություններում, հեղինակների ճակատագրերն են տարբեր: Մեկն ազատ է եղել իշխանության ու որեւէ գրաքննության պարտադրանքից, 1992 թվականին, 51 տարեկանում, հրատարակել «Մեդիսոն շրջանի կամուրջները» վեպը ու վաստակել փառք ու հարստություն: Մյուսը 26 տարեկանում, 1927 թվին, հրատարակում է «Միրհավը» պատմվածքը, այդպես էլ նրա ստեղծագործությունը վիպական ծավալի չեն թողնում հասնի, 38 տարեկանում «ճշմարտության» գրի է դառնում, գնդակահարվում՝ ստանալով միայն ծխախոտի վերջին ծուխն ունենալու հնարավորություն:

Յետգրություն. երբ իշխանությունն է որոշում գիտակցությունը

*Ազատ օրը, ազատ սերը, ամեն բարիք իր ձեռքին,
Տանջում, տանջվում, որոնում է ու դժբախտ է նա կրկին.
Ե՛ր անխելք մարդ, ե՛րբ տի թողնես ապրողն ապրի սքրտալի,
Ե՛րբ տի ապրես ու վայելես էս աշխարհքը շեն ու լի:
Հովհաննես Թումանյան*

Այս տեքստն արդեն պատրաստ էր, եւ ես դեռ տառանվում էի տպագրել այն ամբողջությամբ, այսինքն՝ ներառյալ մանր տառերով հատվածները, երբ լույս տեսավ «Գարունի» 2006թ. 7-8 համարում Հակոբ Մովսեսի «Եվ ձայն է բարձրանում՝ օվսաննա՛, օվսաննա՛» ինքնահարցազրույցը, որ արդեն ազգայնական ու կրոնական-քրիստոնեական, բանաստեղծության՝ որպես եկեղեցու ու սրբավայրի, «սուրբ հոգու պատմության» դիրքերից բացահայտ հարձակում է արվեստի այլ, արդիական, հետարդիական ուղղությունների դեմ (օրինակ, գրում է. «Բանաստեղծության պատմության մեջ ոգու եւ մտքի առավել մեծ անկում, քան, օրինակ, ուլտրաիզմը, իմաժիզմը, էքսպրեսիոնիզմը, սյուրռեալիզմը, դադան, ավանգարդը, կոնցեպտուալիզմը, ես չեմ պատկերացնում», նաեւ հարձակումներ կան կուրբիզմի, պոպ-արտի, հիպերռեալիզմի եւ այլնի դեմ), իր պատկերացրած կրոնական բարոյականության կաղապարներին չենթարկված, բաց սեռական նկարագրություններով, «անկեղծ», նաեւ «կյանքը վերարտադրող», բանաստեղծության ժանրի սահմաններն ընդլայնող ոճերով գրական ստեղծագործությունների, մի խոսքով, արվեստի ու գրականության բազմազանության ու դրանց պատճառ հանդիսացող ժողովրդավարական արժեքների, մշակութային, սեռական, ազգային փոքրամասնությունների, կանանց ազատությունների դեմ: Հարձակումն ուղեկցվում է պիտակավորմամբ ու հայիոյանքներով՝ շնային անկեղծություն, սեռական զանանցանքներ, սին, կեղծ, դիրտ ու տականք, բոգ, ճարպկորդի, պլեբեյ, տգետ, սնանկ գրողներ, խաժամուժ, ոչիլ, ճանճ ու մակաբույծ, նողկալի, ընկնավորություն եւ այլն: (Ինքնահարցազրույցում չի տալիս այն հայ գրողների ու արվեստագետների անունները, որոնց դեմ է ուղղված ամբողջ տեքստը):

Անտեղյակ կամ միամիտ ընթերցողի վրա այս տեքստը կարող է ազդեցություն թողնել, քանի որ Մովսեսը, բազմաթիվ մեքերումներ անելով Նիցշեից, Հայդեգերից, այլ փիլիսոփաներից ու տարբեր գրողներից, անհասկանալի տերմիններով եւ հռետորական ռիթմերով վերջին ճշմարտությունը հաստատելու պաթոս ունի: Սակայն երբ մի փոքր անալիզ է արվում, երեւում է, որ նրա գրեթե բոլոր ասածները մտքեր չեն, այլ հայտարարություններ՝ զուրկ հիմնավորումից, եւ ամբողջ ենթատեքստը, պարզվում է, իշխանություն ունենալու ձգտումն է:

Այսպես, նա հայտարարում է, թե մշակութային եւ լեզվական առանձնահատկությունների շնորհիվ «մոդեռնիզմը, որը խոշոր պլանով ձեւա-քաղաքակրթական շարժում էր եւ, ուրեմն, ավելի շատ մշակութային քաղաքականություն, քան գեղագիտություն, գերմանական բանաստեղծության մեջ իր ձեւական ողջ սրությամբ եւ ծայրահեղությամբ բարեբախտաբար չկարողացավ ընդունել այն կոնստրուկտիվ ծավալները, որոնք այստեղ պարզապես խնդիր չունեին լուծելու: Ահա թե ինչու, իմ կարծիքով, այն իր այդ ձեւական միտումներով խնդիր չի կարող լուծել նաեւ հայկական բանաստեղծության մեջ: Բացառվում է, որ լինի գերմանական կամ հայկական սյուրռեալիզմ»: Մովսեսի ասած այդ «բարեբախտությունը» Գերմանիայում նացիզմն էր, իսկ Հայաստանում՝ ստալինիզմը: Սյուրռեալիզմի ծաղկման ժամանակ էլ «բացառվեց» սյուրռեալիզմի տարածումն այդ երկրներում, քանի որ երկու ժողովուրդներն էլ ամբողջատիրական ռեժիմների ու ճաշակի դիկտատի տակ էին:

Մոդեռնիստական ուղղություններից էքսպրեսիոնիզմը եւ սյուրռեալիզմի հայր ամենահեղափոխական ուղղությունը՝ դադան սկիզբ են առել ու բարգավաճել հենց գերմանական միջավայրում: Դադայի հիմնադիրներից գերմանացի գեղանկարիչ Մաքս Էռնստը նաեւ առաջին սյուրռեալիստներից էր, որ դեռ 1922 թվին, երկյուղելով ազգայնականության վտանգավոր արշավից, տեղափոխվեց Փարիզ, ուր, ի տարբերություն Գերմանիայի, ինչպես ինքն է գրում, «չկար ընդհանրա-

պես ցենզուրա: Կարելի էր անել ամեն ինչ, ինչ ուզում ես»:

Դադաիզմը հեղաշրջում էր անում արվեստում եւ հռչակում էր այնպիսի գաղափարներ, գեղագիտություն ու ազատություններ, որոնց դեմ հենց Մովսեսը իր հարցազրույցներում խոսում է՝ սեքս, հեղափոխություն, սկանդալ, հասարակությունը շոկի մեջ գցել, հակաարվեստ, կոլաժ, կրոնի մերժողականություն, պսիխոանալիզ եւ այլն: Դադաիստ բանաստեղծները գրում էին հաճախ միայն ձեռով պայմանավորված բանաստեղծություններ, անիմաստ թվերի ու հնչյունների պոեզիա (ձայնային բանաստեղծություններ), առանց կետադրության արձակ, ձեւախեղում բառերի իմաստները, ու դադան ընդունում էր «կոնստրուկտիվ ծավալներ», որոնց մասին Մովսեսն ասում է. «Կան բանաստեղծություն-ճիվաղներ, օրինակ, դադայի կամ ֆուտուրիստների բանաստեղծությունները»:

Դադաիստներն ասում էին. «Դադաիզմը «ստեղծված» շարժում չէր, այն օրգանական արտադրանք էր՝ որպես ռեակցիա երկնքում ճախրող, այսպես կոչված, «սուրբ» արվեստի, որի ներկայացուցիչները խորհրդածում էին խորանարդների ու գործկայի մասին այն նույն ժամանակ, երբ գորավարները նկարում էին «նկարներ» արյամբ» (Վիլանդ Յեթգֆելդե), «Մտքը Զրիստոսի շրջապատ/ եւ թալանեք ինչքան կուզեք» (Ռաուլ Յաուսման): Դեռ քսանական թվերից գերմանական իշխանությունները սկսել էին ճնշել դադաիստներին, իսկ Երրորդ ռեյխը եւ անձամբ Զիտլերը մոդեռնիզմի ուղղությունները՝ դադա, սյուրռեալիզմ, էքսպրեսիոնիզմ եւ այլն, հռչակեցին «դեգեներատիվ արվեստ» ու արդեն 30-ականների սկզբներից մոդեռնիստներին սկսեցին հալածել, հավաքեցին նրանց ստեղծագործությունները եւ մեծ մասը վառեցին: Գրեթե բոլոր մոդեռնիստները փախան երկրից: Դադաիստներից համակենտրոնացման ճամբարում 34 թվին սպանեցին գրող Էրիխ Մյուզամին, 42 թվին՝ նկարիչ Օտտո Ֆռյնդլիխին՝ հրեա լինելու համար, որին հայտնաբերել էին Ֆրանսիայում:

Մոդեռնիզմը սկսեց հալածվել Մովսեսում արդեն հեղափոխությունից շատ չանցած, գրականությունն ու արվեստը վերցվեցին պետության հսկողության տակ (այդ առումով հետաքրքիր է «ԿԱՄ»-ի 6-րդ համարում Մարկ Նշանյանի «Չարենցը եւ հեղափոխությունը» հոդվածը, որտեղ ներկայացված է, թե ինչպես 1924 թվին Չարենցը, Մյասնիկյանի ճնշմամբ, հրաժարվում է ֆուտուրիզմից): Իսկ սյուրռեալիզմը արդեն չէր էլ կարող մուտք գործել Մովսես:

32 թվին Կոմկուսը որոշում ընդունեց լիկվիդացնել տարբեր գրական խմբավորումները՝ համարելով, որ դրանք խանգարում են գրականության զարգացմանը, եւ տեղը ստեղծել միասնական գրական կազմակերպություն: Այդ ստալինյան Գրողների միությունն էլ մինչեւ հիմա գործում է Յալաստանում: ՌՎ կթողներ, որ որեւէ մեկը համարձակվեւր սյուրռեալիստական բանաստեղծություն գրել կամ նկար նկարել, այն ժամանակվա մովսեսները՝ Նաիրի Չարյան, Զրաջա Քոչար եւ այլն, միանգամից հեղինակին կմեղադրեին բուրժուական արվեստ ստեղծելու մեջ, կմատնեին չեկային: Արդեն իշխանությունը մի շարք գրողների մեղադրում էր մոդեռնիզմի տարբեր ուղղությունների մեջ ու ոչնչացնում նրանց: Իսկ ըստ Մովսեսի՝ «Տերյանով ու Չարենցով կտրուկ ընդհատված մոդեռնիզացիան» բնական հետեւանքն է հայ բանաստեղծության եւ հայերենի առանձնահատկությունների:

Սակայն Մովսեսի բացթողումը պատահական չէ, իրականում նա անգիտակցական պաշտպանում է այն ամբողջատիրական ռեժիմները, որոնք «կտրուկ ընդհատեցին», արգելեցին մոդեռնիզմի տարաբնույթ ուղղությունները: Այսպես, նա մի քանի տեղ քննադատում է արվեստի մեջ ձեւապաշտությունը. «Ձեւից-ձեւ քոչվորությամբ այն (բանաստեղծությունը) կորցնում է իր ազնվական նստակեցությունը»: Փաստացի նա կրկնում է սովետական գիտության տեսությունը, որ պայքարում էր ֆորմալիզմի դեմ եւ այն արվեստում որակում «մարագվ եւ քայքայում»: Օրինակ, ստալինյան ռեպրեսիաների ժամանակ, 36 թվի ապրիլ-մայիսին, Զյալաստանի Գրողների միությունը դիպուկ ու անցկացրեց ընդդեմ ֆորմալիզմի ու նստուրալիզմի, որտեղ հերթով մտավորականները ելույթ էին ունենում՝ մեղադրելով գրականության տարբեր ուղղություններ, համարելով դրանք բուրժուական: Մի օրինակ միայն ապրիլի 26-27-ի նիստի Շատվորյանի ելույթից. «Մինչեւ այսօր էլ դեռ գոյություն ունեն սիմվոլիզմի, ֆորմալիզմի, ֆուտուրիզմի, յեվ մի շարք «իզմերի» արտահայտությունները մեր գրականության մեջ, վորոնք խանգարում են մեր գրականության զարգացմանը: Ի՞նչն է պատճառը, վոր մինչեւ այսօր մեր գրողները չեն ազատվել այդ բացասական յերեվոյթներից: Ինչո՞ւ դեռ մեր գրողների մեջ ֆուտուրիզմը, ֆորմալիզմը ցցուն կերպով կանգնած են մեր գրողների առաջ: Սոցիալիստական ռեալիզմի մեջ նման «իզմերի» ներկա լինելը խանգարում է այդ յերկի ամբողջական լինելուն, նման այն բանին, յերբ գեղեցկուիւ աչքը հանում են (ծիծաղ)» (Գրականության եւ արվեստի թանգարանի ֆոնդ): Այս դիսպուտից շատ չանցած հերթով սկսեցին ձերբակալել «շեղված» գրողներին:

Մովսեսական լեզվաբանության մեջ քերականական ձեւերը իմաստով էին որոշվում, խոսքի մասերին իմաստային սահմանումներ էին տրվում, հայերենի՝ ձեւով հինգ հոլովի փոխարեն ակադեմիական գիտությունը իմաստով 7 հոլով էր ընդունում, առավել ուղղափառ կոմունիստները ութ հոլով էին ընդունում:

Բնապետություններին՝ լինի միապետություն, թե ամբողջատիրություն, իմաստ է անհրաժեշտ, քանի որ, երբ իմաստը վերանում է, ռեպրեսիաներն անիմաստ են դառնում, իսկ երբ ռեպրեսիաներն անիմաստ են դառնում, ապա իշխանությունն էլ է անիմաստ դառնում, երբ իշխանությունն է անիմաստ դառնում, իշխողները կորցնում են այն, իսկ երբ իշխողներն են վերանում, բանաստեղծներին հանձարեղ եւ տաղանդավոր հռչակողներ չեն լինում, իսկ երբ չեն լինում հռչակողներ, չեն լինում հանձարեղներ եւ տաղանդավորներ: Մովսեսը հռետորական *մենքով* գրում է.

«Մենք կմերժենք տաղանդ ու հանճար՝ քանի որ դրանք իրենց ծագումնաբանության մեջ «Հոգի» կրոնական բառի հետ են կապված,- մենք մերժում ենք կրոն ու հոգի»։ Այսինքն՝ հոգին հավերժ է, եւ, հետեւաբար, հանճարը հավերժական է։ Եթե հռետորությունը հանենք, ապա այս միտքը կընթերցվի՝ «դուք կմերժեք իշխանությունը, որը մեզ հավերժացնում է հանճարեղությամբ»։ Ինչո՞ւ։

Այսպես, հանճարեղն ու տաղանդավորը հոգու ու աստծո հետ է կապվում, այսինքն՝ հավերժության։ Ֆեոդալիզմի ժամանակ թագավորն էր աստծո կրողը կամ մի մասը, որին հավերժական իշխանությամբ օժտում էր ու օժտում աստծո եկեղեցին եւ, բնականաբար, թագավորն էր հանճարեղների որոշում։ Հետեւաբար բանաստեղծները գովերգում էին թագավորին, որ նրանից հանճարեղության արժանանան (Սայաթ-Նովան գրում էր թագավորին. «Դուն ես գլխեն իմաստուն իս»), նրանց գործունեությունը (ստեղծագործություն) աստծուց էր կախված (չերեզ թագավոր), եւ նրանք, ինչպես Սեւակն է ասում, աստծո քարտուղարն էին, իսկ ինչպես Մովսեսը. «Խոսքը, որ համատարության համար էր, Բանաստեղծության թերեւս առաջին հատկանիշը, աստվածների վերի-րական պատկերը բնության եւ իրականության պատկերներով ինչ-որ կերպ ստանալու համար էր», այսինքն՝ աստծուն նմանակելը։

Նոր ժամանակներում թագավորի հավերժությանը փոխարինեց ազգի հավերժության գաղափարը, ազգը դարձավ աստծո կրողը՝ փոխարինելով թագավորի աստվածային մարմնին։ Ֆաշիզմը ազգի հավերժության գաղափարի ամենածայրահեղ դրսևորումը եղավ։

Ռուսական հեղափոխությունից հետո ուղղափառ եկեղեցուն փոխարինեց Կոմունիստական կուսակցությունը, քրիստոնեությանը՝ մարքսիզմ-լենինիզմը, ցարի աստվածային մարմնին՝ աշխատավոր ժողովուրդը, «փառք աստծո» խոսքին՝ «փառք աշխատավոր ժողովրդին»-ը։ Կոմկուսի իշխանությունը որպես բացարձակ ճշմարտության կրող հավերժացավ եւ կառուցում էր երկնային փոխարեն երկրային դրախտ՝ կոմունիզմը, իսկ Կոմկուսի ղեկավարը՝ գեներալը, իր իշխանությամբ ձեռք բերեց թագավորի լիազորություններ։ Այսպես, նոր դիկտատուրաներում բանաստեղծին հանճարեղությամբ հավերժացնում էին հավերժ գեներալը (Կոմկուսը), ֆյուրերն ու դուչեն։ Սովետական գրողների առաջին համագումարում ժողովուրդը գրողներին նույնպես հոգու հետ է կապում. «Ընկեր Ստալինը անվանեց ձեզ (գրողներին) մարդկային հոգիների ինժեներներ»։ Բանաստեղծներն էլ գովերգում էին իրենց հանճարեղություն պարզեւող, հոգիների ինժեների շնորհի տվողին, ինչպես Նաիրի Չարյանը՝ Ստալինին. «Աքիլլեսին Հոմերն երգեց, Ռուստամ Չալին՝ Ֆիրդուսին./ Ոսկեգոծվեց հազար երգով Բոնապարտի փառքը սին./ Հազար կայծակ փայլատակեց մորիկներում արևաներկ./ Ու շողացին գիշերներում հազար ասուլ, հազար երգ./ Բայց տառապած մարդու համար չէր ճառագել մի արեւ/ Մարքսի նման ճաճանչափայլ, Էնգելսի պես հանճարեղ/Լենինի պես բոցակորով, Լենինի պես լուսահորով./ Եվ քեզ նման մեծ ու հստակ, ո՛վ պողպատե առաջնորդ»։

Հիտլերը նույնպես արվեստը հավերժական ու իմաստով էր համարում եւ ձեւի դեմ խոսում. «Արվեստը մոդա չէ, պատմական պրոցեսների մակերեսին այսրոպեական անիմաստ հերթազա-յություն չէ, այն կապիտալիզմի տենդենցների արտահայտություն չէ, հակառակը, այն արտահայտում է հոգին (ժողովրդի) եւ հասարակական իդեալները»։

Պետությունների ազատականացմամբ ու դեմոկրատականացմամբ աստծո ծրագրերին փոխարինող հավերժական իշխանություններն ու ինստանցիաները վերանում են (խաբխվում) եւ նաեւ բացարձակ ճշմարտության գոյության գաղափարը, որով հիմնավորվում էին այդ իշխանությունները, ու բանաստեղծը չի ունենում իրեն հանճարեղ հռչակող ու հավերժացնող իշխանություն։ Մովսեսի սահմանումը, թե «պոեզիան գործ ունի հավերժության հետ», վիճելի է դառնում։

Մի խոսքով, դեմոկրատացմամբ պոեզիան մեռնում է, կամ մեռնում ու ծնվում։ Իսկ երբ պոեզիան դառնում է ծնվող ու մեռնող, ապա նմանվում է մահկանացուի, ու յուրաքանչյուր մարդ կարող է լինել բանաստեղծ ու գրել բանաստեղծություն։

Հետեւաբար, Մովսեսը դեմ է ձեւապաշտությանը ու պահանջում է իմաստով՝ ճշմարտությամբ առաջնորդվող հավերժ իշխանություն, որ բանաստեղծին բարձրացնի ամբոխից ու հանճարեղությամբ հավերժացնի նրան ու նրա ստեղծագործությունը։

Քանի որ հավերժ իշխանությունները, մեկ էլ տեսար, այնքան էլ հավերժ չեն ու մի օր քան-վում են, բանաստեղծը անընդունելի է համարում այն քանդող ուժը՝ հեղափոխությունը. «Հեղափո-խությունները պոեզիայում նույնքան նողկալի են, որքան կյանքում»։

Ու քանի որ պատմության մեջ է լինում հեղափոխություն, այսինքն՝ պատմությունը վերաց-նում է հավերժական իշխանությունը, եւ արդյունքում ստեղծվում է դեմոկրատիան, իսկ դեմոկրա-տիան էլ բանաստեղծի շահը, հավերժի ու բացարձակ ճշմարտության անուսից խոսելու հիմնավո-րումն է վերացնում, Մովսեսը մերժում է պատմությունը. «Պատմությունը իրենից ոչինչ չի ներկա-յացնում»։

Մարդու երջանկության եւ հավիտենական կյանքի ձգտումը օգտագործում է իշխանությունը։ Ամբողջատիրությունները (ազգայնական, կրոնական, թե աթեիստական՝ կոմունիստական) ապա-գայում են խոստանում երջանկություն (մեկը՝ վերելում մյուսը՝ ներքելում), այդ ապագային հաս-նելու համար ստեղծում են «ճշմարիտ ուղի» եւ ուղղահայաց, վերելից, մարդուց պահանջում են քայլել այդ ուղիով։ Քայլողներն արդեն երջանիկ են։ Իշխանության հատուկ ծառայությունները (ԿԳԲ, ԱԱԾ, Գեստապո, ինկվիզիտոր) հայտնաբերում են, թե ովքեր չեն քայլում այդ ուղիով (եթե նույնիսկ հայտնաբերվածը վստահ է, թե քայլում է, մեկ է, ինքը չի որոշողը, թե ուր է քայլում), կամ նրանց, ովքեր չեն երջանկանում, որպես ուղու խոչընդոտներ պատժում են համակենտրոնացման ճամբարով, բանտով, նաեւ սպառնում են մահից հետո՝ դժոխքով։ Իսկ «անհույս» թշնամիներին

սպանում են (խարույկ, գազախցիկ, կախաղան, գնդակահարություն): Այդ սպանությունները Մովսեսի համար ողբերգություն չեն. նա ասում է. «Ի՛նչ է մեր ապրած սոցիալիզմը, որի տարածը ընդամենը մարմին էր (թող ների ինձ Աստված, եթե ասեմ՝ թեկուզ եւ 50-60 միլիոն) այս «մշակութային համայնավարության» դեմ, որի տարածը հոգի է»: Այսպիսով ինքնահարցազրույցը ուղղված է հենց մի հատուկ ծառայության, որ «մարմինները» տանի եւ «հոգին» փրկի, այսինքն՝ հավերժական իշխանությունը:

Դեմոկրատական իրավիճակում երջանկությունը ոչ թե ապագայում է, այլ կյանքի ընթացքն է, դեմոկրատական մարդն ապրում է ոչ թե հանուն ապագայի ինչ-որ խոստումի, այլ՝ ներկայում երջանիկ լինելու համար, իսկ նրա երջանկությունը կախված է ոչ թե վերին ճշմարտությունից եւ պարտադրված է լինել որոշակի տիպի երջանիկ, այլ՝ իր ընտրությունից (խոսքը ամեն տեսակ ընտրության մասին է): Ինչպես մի ձեռն բուդդայական տեքստում է ասվում՝ ուրախ ու երջանիկ ապրել եւ վերջում աշնան տերեւի պես հեռանալ, կամ, ինչպես Թումանյանն է ասում՝ «Խաղաղ անցիր, ուրախ անցիր երկու օրվա եւ ճամփեդ»: Կյանքի «միակ իմաստը», թե հանուն ինչի է մարդ ապրում, որ անհրաժեշտ էր վերելքներին իմաստի մեկնաբան լինելու մենաշնորհ ունենալու համար, վերանում է, ու «անիմաստ» երջանկությունը զբաղեցնում է «իմաստի» տեղը: Հետեւաբար, դեմոկրատական իրավիճակում վերելից, դեպի հավերժություն, դեպի երջանիկ ապագա անընտրելի առաջնորդողը ու նրա սահմանած օրենքները, որոնք խանգարում են երջանկությանը, այսինքն՝ ուղղահայացը, փլվում են, փոխարենը զարգանում են մարդկանց հորիզոնական փոխհամաձայնությամբ ստեղծված օրենքներ, որոնք իրենց երջանկության ընտրությունը դարձնելու են ապահով, անվտանգ ու կատարյալ:

Դեմոկրատիան ձգտում է կառավարումը հասցնել մարդկանց հորիզոնական կապերի եւ ոչ թե ուղղահայաց՝ վերելից իշխել ներքեւներին: Դեմոկրատական փոփոխությունները տանում են ընդհանրապես բրգաձեւ կառավարման համակարգի ոչնչացման ու կառավարումը տանում համագործակցության եւ ոչ թե հպատակեցման: Այդ մոդելը հորիզոնականացնում է բանաստեղծին, վերելից (պառնասից, որ քիփ պետական իշխանության կողքն է) իջեցնում, հավասարեցնում մյուսների հետ, ուստի Մովսեսը դեմ է. «Ձեւական մոդեռնիզմը եւ համարում են հորիզոնական թռիչք, ինձ հետաքրքրում են ուղղահայացները»:

Ահա թե ինչու է Մովսեսը բորբոքվում դեմոկրատիայի դեմ («դեմոկրատիա կոչվածի», «դեմոկրատ միաստեղծականները»), քանի որ այնտեղ աստծո ինստանցիան (թագավոր լինի, գեներալ, թե ֆյուրեր) չկա, դեմոկրատիայում իշխանությունը փոփոխվող է՝ ի տարբերություն բռնապետությունների, ուր իշխանությունը աստծո պես հավերժ է: Հետեւաբար դեմոկրատիայի փոփոխվող իշխանության ժամանակ վերանում է (կամ վիճելի է դառնում կամ վերաիմաստավորվում է) հանճարեղության (հոգու հավերժության հետ կապված) գաղափարը, ու գրկվում է Մովսեսը հանճարեղ լինելու հնարավորությունից:

Իհարկե կասեն՝ թող ինքն ու Գրողների միությունը որոշեն, թե ով է հանճարեղ եւ բավարարվել: Բայց դա գրողին բավական չի, երբ իշխանությունն է տալիս հանճարեղություն, ապա հետը տալիս է նաեւ արվեստի եւ գրականության վրա, արվեստասերների ու գրասերների, նաեւ ընդհանրապես ժողովրդի ճաշակի վրա իշխելու արտոնություն, դարձնում նրանց «հոգիների ինժեներ» (սա՛հ թե ինչու են հայ մտավորականները պայքարում ռաբիսի դեմ՝ համարելով անճաշակ, իրականում ռաբիսը ակամա խլում է ճաշակի վրա նրանց ունեցած դիկտատը: Սովետի ժամանակ մտավորականները հանգիստ էին, քանի որ ռաբիսը անլեզալ էր, ռադիոյով չէր հաղորդվում, ռաբիսի ձայնասկավառակներ ու ձայներիզներ չէին թողարկվում, հիմա անհանգստացած են, գրաքննությունը վերացել է, եւ ամեն տիպի երաժշտություն կարելի է թողարկել ու հաղորդել: Մտավորականները «բարձր» արվեստը ոչ թե վայելում են ու հիանում նրանով, այլ դարձնում զենք հպատակեցնելու համար ուրիշներին, այլապես Մովսեսը անթույլատրելի չէր համարի եւ հռետորաբար չէր ասի. «Թույլատրելի է, որ հազարամյակի լավագույն երաժիշտը համարվի Ջոն Լենոնը՝ իր հետեւում թողնելով Բախին եւ Մոցարտին», այլ ուղղակի կվայելեր Բախ ու Մոցարտ, ինչպես Թումանյանի քառյակում՝ «Ե՛րբ տի թողնես ապրողն ապրի սըրտալի./ Ե՛րբ տի ապրես ու վայելես եւ աշխարհքը շեն ու լի»):

Իսկ այդ՝ բանաստեղծի սահմանած ճաշակի հպատակները այլեւս չէին համարձակվի գրել, քանի որ ի վերուստ (չերեզ թագավոր աստված է տալիս) իրենց տրված չէր հանճար կամ տաղանդ, ու նրանց մնալու էր միայն երկրպագել հանճարներին: Դրա համար էլ Մովսեսը գրում է. «Մենք (բանաստեղծները) ոչ միայն «մարդկանց հովիվներն» ենք, այլ նաեւ իրերի»: Խոսքը մնում է օդի մեջ, դեմոկրատական իրավիճակում փլվում է հիերարխիան, բանաստեղծը «հոգիների ինժեներից» վերածվում է շարքային «հոգու», ինքնըստինքյան հովիվներն ու հոտը վերանում են, յուրաքանչյուրը միեւնույն ժամանակ հովիվ եւ ոչխար լինելու հնարավորություն ունի, մի խոսքով, բոլորն հավասար են դառնում օրենքի առաջ եւ իրավունք ունեն բանաստեղծություն գրել:

Հորիզոնականի՝ դեմոկրատիայի շնորհիվ բոլորի համար շանս է առաջանում ներքին հնարավորությունները (տաղանդը) բացահայտելու, պարզվում է, որ տաղանդը ի վերուստ հատուկ ենտ մարդկանց տրված չէ միայն, այլ բոլորի մեջ կարող է լինել ու նաեւ սովորովի է, այսինքն տաղանդը՝ վերաիմաստավորվում է մասնագիտության, ինչպես ռեժիսոր Կանչալովսկին էր ասում՝ Ամերիկյան պրոֆեսիոնալների երկիր է, իսկ Ռուսաստանը՝ տաղանդավորների: Այսպես բազմաձևում են տաղանդավորներին որոշողները, եւ ընդհանրապես որոշողները: Այսպես շատանում են նաեւ տաղանդավորները, ի վերուստով տաղանդավոր լինելը քիչ է նշմարվելու համար տաղանդության ծովում, նշմարելի լինելու համար ի վերուստը չի փրկում, ազատությունը ի վերուստին

անկշմարելի կարող է դարձնել ավելի լայն մրցակցության մեջ: Մի խոսքով, տաղանդ շնորհողը միակ վերին ինստանցիան՝ իշխանությունը, ի վերուստը չի, տաղանդը այլեւս կախված չի միայն ուղղահայացի դաբրոյից:

Բանաստեղծի ոտքի տակից տառապանքով ձեռք բերված իշխանությունը փախչում է, նա ավելի է նյարդայնանում ու դուրս գալիս դեմոկրատիայի դեմ, որ իրեն եւ իրեն երկրպագողին հավասարեցրել է, ու հիմա երկրպագող չունի, պոտենցիալ երկրպագողը հանկարծ կիմանա, որ ոչ թե «դրսի» իշխանությամբ է պայմանավորված մարդու տաղանդը, այլ իր «ներսով»:

«Ներսով» պայմանավորված գրականությունը բազմազան է դառնում, քանի որ մարդիկ շատ են, յուրաքանչյուրը՝ յուրահատուկ, ստեղծագործությունները՝ բազմազան, ի տարբերություն «դրսով» պայմանավորվածի, որտեղ աստված մեկն է, ու նրան «ծառայող» արվեստագետների գործերը, հատկապես ձեռով, շատ չեն տարբերվում միմյանցից: Եվ Մովսեսը այդ բազմազանության յուրաքանչյուր արտահայտման դեմ հարձակվում է:

Երբ *մարդ* ոչ միայն աստծո պատկերը, կամ արիական, կամ սովետական իդեալական մարդու կերպարն է կերտում, ոչ թե արվեստը ծառայեցնում է բացարձակ ու միակ ճշմարտությանը, այլ իր սուբյեկտիվ ճանաչողությամբ, ստեղծագործական անսահման հնարավորությունները ընդլայնելով՝ նորանոր ձեւեր, նոր իրողություններ ու ծալքեր, լեզվի նոր հնարավորություններ է հայտնաբերում, իսկ յուրաքանչյուրի «գտածոները» այլ են, տարբեր, յուրահատուկ, *մարդը* սկսում է տարբերակվել մյուսներից, բազմապատկվում է ու վերածվում *մարդկանց*: Աստված կամ սովետական աշխատավորը կամ ռասան մեկն է ու մի տեսակ, իսկ դեմոկրատական իրավիճակում մարդիկ շատ ու բազմատեսակ:

Աստծո (հավերժության) համար գրող բանաստեղծը տեսնում է, որ ընթերցողը դառնում է ընթերցողներ, բազմանում է, յուրաքանչյուրն իր նախընտրած գործն է կարդում, եւ դրանց մեջ կարող է իր (բանաստեղծի) ստեղծագործությունը չլինել: Ընթերցողներ են հայտնվում, որոնք հաշվի չեն առնում՝ ստեղծագործությունը հավերժական է, թե՞ անցողիկ, Մովսեսի ճշմարտությունը արտահայտում է, թե՞ ոչ:

Ինչպե՞ս կանխել այս գործընթացը, ի՞նչ անել այն գրողներին, որոնք հանուն ճշմարտության չեն գրում ու ընթերցող են փախցնում, որոնք, Մովսեսի խոսքերով՝ «ընկան իրապաշտության հասարակական զուգարանը եւ բանտարկվեցին այնտեղ», որոնք գրում են «շնային անկեղծությամբ», «սեռական մենախոսություն», «սեռական զառանցանք» եւ այլ վատ բաներ: Նա սպառնում է ճիզվիտ վանահոր պես. «Վա՛յ այն բանաստեղծությանը, որ շարունակ չփչկացնում է իր ժամանակի կեղտաջրերի մեջ, քանզի նրանց հետ էլ կհոսի կգնա»: «Վա՛յ», այսինքն՝ ի՞նչ կլինի, լեզուն չի՞ պտտվում ասի՞ դժոխք կընկնի, հրատարակվելը արգելելու անկարողությունի՞ց է ասում՝ վա՛յ:

Եթե իսկապես ժամանակը սրբել-տանելու է այդ ստեղծագործությունները, ինչո՞ւ է ինքն այդպես անհանգստացել ու բիբլիական վայեր տալիս, չէ՞ որ այդ անցողիկ արվեստը պիտի որ չսպառնա հավերժական պոեզիային, չէ՞ որ աստված ամենակարող է ու գերագույն դատավոր եւ ճիշտ ընտրություն կանի, թե որը թողնի հավերժականը: Գուցե չի՞ վստահում աստծուն ու հավերժության «ճաշակին» եւ վստահում է միայն գրաքննությանը:

Ու բանաստեղծը դուրս է գալիս իրավունքների՝ սահմանադրության դեմ. «Ներքեւում գտնվող «մտավոր տարբեր ցեղախմբեր» գաղթեցին վերեւ եւ տեղ գրավեցին բանաստեղծության Դրախտում: Եթե հիշում եք, Բոսխի նկարում սուրբ Զիերոնիմոսը իր խոզի՝ գուցե իր մեղքի ականջից զանգակ էր կախել, որպեսզի չմիամտվի եւ նրա յուրաքանչյուր տեղաշարժից զգուշանա: Բայց այժմ վերեւ գաղթած քանակով ամենամեծ այդ ցեղը բլբլ է սրբին (կամ նրան եղեռնի է ենթարկել) եւ գրավել է նրա տիրույթները, խոզի ականջից հանել է զանգը եւ նրան սահմանադրական իրավունքներ է տվել»:

Ի՞նչն է խանգարում սրբին (բանաստեղծին) բանաստեղծություններ գրել, թարգմանություններ անել, մի խոսքով, գտնվել «բանաստեղծության Դրախտում»: Կարծում եմ՝ ոչինչ, Մովսեսի՝ նախանցյալ տարի տպված բանաստեղծությունների շքեղ գիրքը սուպերշապիկով, հազար դրամով դրված է գրախանութներում: Հակառակը, նրա ստեղծագործելու հնարավորություններն ավելին են, քան շատ ուրիշներինը, որոնց դեմ հարձակվում է, նրա թիկունքին պետությունն է, որի ֆինանսավորմամբ հրատարակվել է գիրքը: Ջիվանիի ասած. «Իմ բանջարը քո հանճարին վնաս չէ»: Ինչո՞ւ չի կարողանում ընդունել, որ «բանաստեղծության Դրախտում» բոլորի համար էլ տեղ կա, ինչպես Թումանյանն է ասում՝ «սարն ամենքինն է հավասար»:

Գուցե նրա համար ստեղծագործելը, գիրք հրատարակելը իմաստազրկվում է, երբ կորցնում է հովվի կոչումը, այսինքն՝ նա ստեղծագործում էր միայն հովիվ լինելու համար: Մանավանդ, որ մրցակցության մեջ են հայտնվել կանայք, որոնք մինչեւ 20-րդ դարի սկիզբը մարդահաշիվ չէին, ընտրելու ու ընտրվելու իրավունք չունեին, նրանց դեմ միայն հանճար ծնել էր, կերակրել էր ու նաեւ տղամարդկանց սեռական պահանջները բավարարելը: Ու Մովսեսն ավելի է զայրանում եւ ձեռք է զգում բարոյական զենքերին, որ բարոյական օրենքներին ենթարկեցնելով՝ կնոջը հպատակեցնի ու զրկի ստեղծագործելու կամ մտավոր աշխատանքով զբաղվելու հնարավորությունից: Եվ ինչ, Դավիի նկարած կնոջը բոզ է անվանում. «Իր անհասկանալի է, կնոջը, թե բոզին օճանիզմի պահին «պատկերած» խարդախը», իսկ հայ բանաստեղծություն գրող կանանց վիրավորական հատուկ տառասխալով «ախչկերք» է կոչում կամ գրում է. «ովքեր էգի բնագողով բացում են իրենց քամակները ու Եպատաժ անում»: Կինն անտեղյակ, չպատկերացնելով, որ որեւէ մեկին վնաս է պատճառում, տանը նստած հենց բանաստեղծություն է գրում, պառնասից բանաստեղծը գլորվում է:

Յովիվը, հոտի վրա իշխանությունը կորցնելով, կորցնում է նաեւ հոտի կանանց իր ստեղծագործությամբ իրեն ենթարկելու հնարավորությունը, որ պոեզիայով պիտի հմայեր նրան, ստանար նրան անկողին տանելու եւ նրա հետ արտասահմանական սեքս անելու եւ այդ սեքսով կնոջը աստ-ծո հետ հաղորդակցելու՝ միայն հանճարին տրված շնորհը: Իսկ այժմ սեքսի թեման գրականություն է մտնում, այն, ինչը ենթադրեցնում էր, դառնում է տեքստ, ու կրկին Մովսեսը հռետորաբար բորբոքվում է՝ բանաստեղծությունը «անենթատեքստ նկարագրության ակոհիկներով կլցնենք» (մթության մեջ արված «ենթատեքստը» բացահայտվում է, ինչպես ասաց մի արվեստագետ՝ լույս է ընկնում սեքսի վրա, այն դառնում է տեսանելի, սեքսի վրա դրված արգելքը վերանում է, ու վերանում է արգելքը վերացնելու՝ բանաստեղծի մենաշնորհը: Մանավանդ անտանելի է դառնում, երբ այդ սեքսը նկարագրում են կանայք, որոնք պետք է սեքսով հաճույք պատճառեին բանաստեղծին ու անհետանային «ենթատեքստում»: Իսկ արդիական կինը հաճույք պատճառելու փոխարեն հաճույք է ստանում, այն էլ՝ այդ հաճույքը կարող է ստանալ առանց տղամարդու օգնության (ինչպես Դալիի նկարում): Յետեւաբար Մովսեսը դեմ է բանաստեղծության մեջ սեքսին. «Բանաստեղծությունը կյանքի մեջ սեր է ներարկում եւ ոչ թե նկարագրում կյանքում տեղի ունեցող սեքսը», այսինքն՝ բանաստեղծության մեջ սեր ներարկելով՝ կյանքում սեքս ստանալ, իսկ սեքսի նկարագրությունը թուլացնում է բանաստեղծության շնորհիվ սեքս ստանալու պրակտիկ խնդիրը, դարձնում այն ինքնանպատակ:

«Բանաստեղծության Դրախտին» տիրանալու պատերազմը արդի աշխարհում արդյունքներ չի տալիս, ու Մովսեսի միտքը ժամանակի անկվը հետ է պտտեցնում, պատերազմը վերածվում է վիուկների որսի. «Բանաստեղծությունը դառնում է հակա-Բանաստեղծություն, բանաստեղծը՝ հակա-Բանաստեղծ,՝ պատկերացրեք, եթե ավելի խորանանք եւ հասնենք այս հասկացությունների գնոստիկական արմատներին եւ դրանք հասկանանք այն նույն իմաստով, ինչով Նոր Կտակարանում «հակա-Քրիստոս» անունն է կիրառվում, ուրեմն բանաստեղծը դառնում է Նեմ»:

Մովսեսը մենակ չի մենաշնորհի կորստի ցավով ու մեջբերում է դեմոկրատիայից «տոմած», իր խոսքերով ասած, «տաղանդավոր ընկերոջ», մեկ այլ բանաստեղծի՝ Յենրիկ Էդոյանի խոսքերը. «դեմոկրատական մարդու իրավունքների եւ ազատության դիմակի տակ սատանայի իրավունքները եւ ազատությունը մեջտեղ հանած, ինչպես կասեր Յենրիկ Էդոյանը»: Սատանայի ազատությունն ստացածներին, նեմի հետեւորդներին, գիտենք, որ խարույկ էին բարձրացնում, իսկ հիմա խարույկի բուլաները չեն հասնում «նեմական» ու «սատանայական» գրողներին եւ, մնալով միայն բանաստեղծների ուղեղներում, ձուլվում են նրանց ու դարձնում բանաստեղծության հավատաքննիչ սիմվոլական երկվորյակներ:

Էլ ի՞նչ գենը օգտագործեն վիուկների դեմ. կրթվածությունը: Մովսեսը տգետ է անվանում հայ «մոդեռնիստ», «պոստմոդեռնիստ», մի խոսքով, իր ճշմարտության ու ճաշակին չհետեւող արվեստագետներին: Կրթվածությունն էլ մի անջրպետ է, որ ստեղծել էին վերնախավերը (ազնվականություն, կապիտալիզմ) իրենց եւ հպատակների մեջ: Վերնախավը կրթվածներն էին, իսկ հպատակները, շահագործվողներն ու ճնշվածները՝ տգետներ: Մանավանդ նրանց տգիտությունը ակնհայտ էր դառնում, երբ ըմբոստանում էին կարգերի դեմ ու այլեւս չէին ուզում հպատակվել: Վերնախավը համարում էր, թե նրանք չգիտեն ճշմարտությունը, թե ում է պատկանում իշխանությունը, իսկ եթե չգիտեն, ուրեմն տգետ են (պատահական չի, որ ժամանակին երեխային ռուսական դպրոց տվող ծնողն ասում էր՝ թող գնա ռուսական, որ տգետ չմնա, քանի որ իշխանության լեզուն ռուսերենն էր, եւ կիրթ կարող էիր լինել միայն ռուսախոս լինելով): Այժմ էլ Մովսեսը տգետ ասելով տիրապետություն է տարածում բարոյությամբ լորելու միջոցով, որ «գրագետի» դաբրոն չստացածները չգրեն:

Դեմոկրատական եւ սոցիալական արդարության տարածումը հետզհետե վերացնում է անջրպետները տգետների ու կրթվածների միջեւ, կրթության իրավունքը բոլորի երեխաների համար է՝ եւ գյուղացիների, եւ մտավորականների, եւ ազնվականների, եւ բանվորների, մի խոսքով, բոլոր քաղաքացիների:

Ի տարբերություն միջնադարի, ուր առաջացան պետական եւ կրոնական իշխանությունից անկախ համալսարաններ, որ հնարավոր դարձրեց արեւմտյան գիտության զարգացումը (այս մասին՝ Ումբերտո Էկոյի «Անհանդուրժողականություն անհանդուրժողականությանը» էսսեում) մինչեւ Դարվին ու մարդու ծագման այլ՝ աստվածաշնչայինից տարբեր գիտական տեսություն, մինչեւ Մովսեսի համար ատելի Մարքս եւ Ֆրոյդ, մինչեւ հավասարության գաղափարը, որ վերացնելու էր տգետների ու գրագետների միջեւ անջրպետը, ամբողջատիրական պետություններում կրթությունն ու մասնավորապես բարձրագույնը պետության մենաշնորհ դարձավ, եւ պետության թողարկած գիտնականներն էին որոշում ուսայլներին կամ մասնագետներին եւ տգետներին կամ սիրողներին:

Պետությանը պատկանող կրթական հաստատությունները հիմնականում թողարկում են իրենց սիստեմին ծառայող մասնագետներ, որոնք կատարում են իշխանության պատվերները: Օրինակ, նացիստական Գերմանիայի ֆիզիկոս-մասնագետները Էյնշտեյնի հայտնագործությունները անհետեթություն էին համարում, իսկ սովետական գիտնականներն էլ երկար ժամանակ մերժում էին իրեթեմետիկան ու գենետիկան՝ որպես բուրժուական գիտություններ, իսկ հոգեվերլուծությունը այդպես էլ անընդունելի եւ արգելված մնաց մինչեւ սովետի փլուզումը, բայց Մովսեսը դեռեւս պիտակավորում է այն սովետական ավանդույթով՝ «Ֆրոյդի հոգեախտաբանական ուսմունք»:

Յայստանում դեռեւս ամուր մնացել են ամբողջատիրության հետքերը. ճիշտ է, կան մասնավոր ԲՈՒՅ-եր, բայց դրանք արագ չեն զարգանում եւ իրավունք չունեն գիտական աստիճաններ շնորհել, դա պետության մենաշնորհն է:

Ինչքան երկիրն ազատականանում է, այնքան «սիրողի» հնարավորություններն աճում են մրցակցել «մասնագետի» հետ, այնքան կրթական հաստատությունները անկախ դառնալու հնարավորություն են ունենում եւ սահմանում են իրենց պրոֆեսիոնալներին:

Ինչպե՞ս որոշել, թե Մովսեսը ինչ սիստեմի մասնագետ լեզվաբան է, որ հայտարարում է. «Մեր լեզուն եկեղեցում է ձեւավորվել, հարստացել ու բեղմնավորվել»: Հայերենը եկեղեցի մտնելուց, տառերի գյուտից՝ 405 թվից առաջ տարբեր հաշվարկներով դեռեւս 2-3 հազար տարի գոյություն է ունեցել: Այսինքն՝ հայերենը եղել է, որ դարձել է եկեղեցական: Հետագայում էլ եկեղեցական հայերենը՝ գրաբարը, մնացել է քարացած մի լեզու, իսկ եկեղեցուց դուրս, աշխարհիկների բերանում, այն փոփոխվել է հազարամյակի ընթացքում, ճյուղավորվել 60 բարբառների, որոնցով հարստացել է, ի վերջո առաջացել են աշխարհաբար գրական լեզուները՝ արեւմտահայերեն ու արեւելահայերեն:

Լեզուն եկեղեցականացնելը նույնպես վերելից պատվերի տպավորություն է թողնում: Այսպես, իշխանությունը ունենում է իր լեզուն, որ իշխանության արտահայտության ձեւերից է կամ հենց իշխանություն է: Նա պարտադրում է, որ բոլորն ընդունեն այդ լեզուն, նրա կառույցները, չափերն, մաքուր պահեն, խոսելով եւ մտածելով այդ լեզվով՝ ենթարկեցվեն իրեն:

Պետություն ստեղծելու համար լեզու է անհրաժեշտ: 19-րդ դարում, ազգային պետությունների ձեւավորման շրջանում, երբ հայերը նույնպես սկսեցին ձգտել անկախության, պետական, համախմբող լեզու ունենալու անհրաժեշտություն առաջացավ: Գրաբարը, որպես եկեղեցու լեզու, խանգարում էր անկախ պետություն ստեղծելու ճանապարհին ազգի կոնսոլիդացմանը, քանի որ այն միայն հոգեւորականները գիտեին: Անհրաժեշտ էր նոր գրական լեզու: 19-րդ դարում գրապայքարում աշխարհաբարը հաղթեց գրաբարին ու դարձավ այդ նոր լեզուն: Այդպես Տերյանը բարբառով գրող հեղինակների դեմ էր գրում ու հայ գրականության գալիք օրը կապում էր գրական լեզվի հետ:

Հենց ստեղծվում է ազգային պետությունը, ազգի հավերժությունը ապահովելու անունից իշխանությունները ազգի միասնության ու ազատության համար ստեղծված գրական լեզվով հպատակեցնում են քաղաքացիներին:

Այսօր արդեն գրական լեզվից հեռու մարդիկ, որոնք նախկինում խոսում էին ժարգոնով կամ բարբառով եւ այդ լեզվով արտահայտում իրենց իշխանությունը ենթամշակույթի (օրինակ՝ գողական) կամ տարածքի ներսում, կամ ռուսախոս էին՝ արտահայտելով սովետական կենտրոնական իշխանությունը (ժամանակին՝ ցարական), մտնելով Հայաստանի հանրապետության պետական իշխանության մեջ, սկսում են խոսել գրական (ինչպես ԱԺ-ի բազմաթիվ պատգամավորներ), իսկ ռուսախոսները սովորում են գրականը (ինչպես Նախագահ Ռոբերտ Զոհարյանը)՝ դառնալու համար պետական իշխանություն: Սովետական ժամանակներում լեզվի մաքրամոլությունը իրականում ըմբոստություն էր կենտրոնական իշխանության տիրապետման, ռուսերենի միջոցով իշխանություն հաստատելու դեմ: Այժմ՝ հակառակը, մաքրամոլությունը ավելի շատ դարձել է իշխանության պաշտպանության արտահայտություն: Այժմյան մաքրամոլ ազգային մտավորականները հայերենը չեն պաշտպանում այնտեղ, ուր այն չկա՝ օտար լեզուների գրաված տարածքում, այլ այնտեղ, որտեղ այն կա՝ բարբառներում, խոսակցականում, ժարգոնում, մի քանի գրողների ու դերասանների տեքստերում, այսինքն՝ այնտեղ, որտեղ տրոհվում է գրական լեզվի իշխանությունը:

Գրական մաքուր լեզվով են տրվում նախագահի հրամանները, կառավարության որոշումները, օրենքները, իսկ դրանք կկատարեն հասկացողները: Պետության արտադրած լեզուն ընդօրինակում ու օգտագործում են նաեւ նրանից տուժածները (մի թարմ օրինակ. Երեւանի կենտրոնի բնակիչները, որոնց սեփականությունը խլեցին իշխանություն ունեցողները եւ իրար մեջ բաժանեցին, պետական լեզվով ձեւակերպվեցին «իրացման տարածքի բնակիչներ», այսինքն՝ խլված, բռնությամբ զավթված տարածքը ստացավ «իրացման» մեղմ բնորոշումը, եւ այդ բառակապակցությունը սկսեցին օգտագործել եւ այդ բնակիչները, եւ մամուլը: Իսկ ուրիշի ունեցվածքը խլելու որոշումը կառավարությունը բնորոշեց «պետության կարիքների համար», այսպիսով, իշխանություն ունեցողներն ու պետությունը նույնացվեցին):

Դեմոկրատական իրավիճակներում, երբ կենտրոնաձիգ իշխանությունը սկսում է տարանջատվել, բաժանվել, գրական լեզուն սկսում է իշխանությունը կորցնել, ու տպագիր մամուլ ու հեռուստատեսություն մուտք են գործում այլ լեզուներ՝ ժարգոն, խոսակցական, բարբառներ, որոնք ոչ լեզվաբան էին:

Հայ մտավորականության զգալի մասը, որ պետական իշխանության հենարան է միշտ եղել, այժմ պայքարում է այլ՝ փողոցի լեզվի դեմ, քանի որ, երբ այլ լեզուները մուտք են գործում հրապարակ, մտավորականը կորցնում է մասսաների վրա «մաքուր» լեզվով տիրապետությունը, ու նրա խոսքն այլեւս հեղինակություն, օրենք, ճշմարտություն չի: Ահա թե ինչու մամուլով մտավորականները հաճախ են քննադատում «Կարգին հաղորդումը», քանի որ այն տարբեր խմբերի լեզուներն է բերում էթեր, այսինքն՝ ակամա քանդում է գրական լեզվի, իմա՝ մտավորականության իշխանությունը: Եվ քանի որ Հայաստանի իշխանությունը թեւեւ կառույցով դեմոկրատական է, սակայն ֆեոդալական բնույթ ունի (օրինակ, Կոտայքի մարզի իրական իշխանությունը գործարար ու պատգամավոր Գագիկ Ծառուկյանին է պատկանում, որ իր դոյակի կողքին եկեղեցի է կառուցել, ու ոչ թե՛ ժողովրդին, ինչպես գրված է Սահմանադրության մեջ: Իսկ տեղական մարմիններում (ընտրությունների անվան տակ) թաղապետ կամ քաղաքապետ դառնում են այն մարդիկ, ովքեր ունեն իրական իշխանության դաբրոն), հետեւաբար Մովսեսն ասում է, որ հայերենը ձեւավորվել է եկեղեցում, այսինքն՝ տուրք է տալիս ֆեոդալական իշխանությանը: Իսկ գրականության մեջ

հայտնված այլ լեզուները նսեմացնում է («փողոցի լեզուն հաղորդակցության միջոց է, գրական լեզուն՝ վերապրումի», «այծամարդիկ վերածվեցին փողոցալեզվավոր օրգազմի մեջ ընկած այծերի», «գռեհկագրություն», «պոռնկագրություն»), քանի որ նրանք սպառնում են քանդել կենտրոնաձիգ իշխանությունը: Այս տեսանկյունից Մովսեսը մասնագետ լեզվաբան է, քանի որ կատարում է իշխանության պատվերը:

Եթե դեմոկրատիան հիմնավորվի ու անդադար տարածվի, ապա լեզվական բազմազանությունը մի պրոցես է, որ հնարավոր չի լինի կանգնեցնել, ինքնան ապակենտրոն դառնա իշխանությունը, այնքան լեզուները կօրինականանան, ու հնարավոր կլինի, օրինակ, Գյումրիում Գյումրիի բարբառով հեռուստահաղորդումներ տալ, իսկ քաղաքապետը, որ էլ կախված չի լինի կենտրոնական իշխանությունից, կխոսի բարբառով: Նման իրավիճակը հնարավորություն կտա սփյուռքահայերին արեւմտահայերենը «տեղափոխել» Հայաստան, մասնավորապես՝ Գյումրի, քանի որ Գյումրիի բարբառը արեւմտահայերեն է, եւ այս միջավայրում արեւմտահայերեն գրական լեզուն կարող է պատվաստվել: Նույն կերպ եւ Ղարաբաղի Նախագահը կխոսի Ղարաբաղի բարբառով, որ կարող է դառնալ Ղարաբաղի հանրապետության պետական լեզու: Եվ այդ ժամանակ գրական լեզուն կունենա միայն հաղորդակցության ֆունկցիա:

Ազգայնական-քրիստոնեական գաղափարների դիրքերից, «սուրբ հոգու» անունից («Բանաստեղծությունը սուրբ հոգու պատմությունն է») գրելը հնարավոր կլինեւ համարել աշխարհայացք, սակայն փաստերը (որոնք ինքը ատում է՝ «Պոեզիա Մեսսիայի հայտնվելով այլեւս փաստ գոյություն չունի») այլ օրինաչափություն են հուշում: Սովետական տարիներին Մովսեսը Կոմկուսի անդամ էր, այսինքն՝ իշխող գաղափարախոսության կրողը: Հնարավոր է, որ նրա հայացքները ժամանակի ընթացքում փոփոխվել են: Սովետի փլուզումից հետո, երբ Նախագահ դարձավ լիբերալի համարում ունեցող Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը, Մովսեսը կրկին իշխանության կրող էր, մշակույթի նախարար էր, այս անգամ էլ դարձել էր լիբերալ ու պրոպագանդում էր ժամանակակից արվեստը, մոդեռն ու պոստմոդեռն, որոնք հիմա հայիոյում է: Այսպես, Մովսեսը ինքնահարցազրույցում գրում է. «ինչ իմանա՞ ինչ նպատակներով հովանավորվող տարբեր ՆՓԱԿ-ների դափնիներում զվոնող «ակտիվ» եւ «պասիվ» ակտուալիստների, կոնցեպտուալիստների եւ տասնյակ այլ «խտ»-ների -»: Սակայն 11 տարի առաջ նա այլ կարծիք էր հայտնում այս նույն արվեստագետների մասին: 95 թվին Մշակույթի նախարարությունը հրատարակեց «Հայաստանի ժամանակակից արվեստը 80-95» կատալոգը, որի մեջ արտապկված են Մովսեսի ասած բոլոր «խտերի», հենց այն ժամանակ եւ այժմ էլ ՆՓԱԿ-ի (կամ՝ ՆՓԱԿ-ների) ցուցահանդեսներին մասնակցող արվեստագետների գործերը (Գրիգոր Խաչատրյան, Արման Գրիգորյան, Վահրամ Աղասյան, Կարինե Մաքսյան, Դիանա Հակոբյան, Դավիթ Կարեյան, Արեւիկ Արեւշատյան, Սարգիս Համալքաշյան, Միքե Ազատյան, Նարեկ Ավետիսյան, Ազատ, Վահան Ռումելյան եւ այլն): Կատալոգի առաջաբանում այդ «խտերի» մասին Մովսեսը, ՀՀ-ական Նախարարի պաշտոնում, հակառակ կարծիքն էր հայտնում. «Մեր երկիրը չի կարող դեռեւս ամբողջովին ազատագրվել տասնյակ տարիներ տեւած տոտալ մշակույթի բռնի հետքերից՝ մեծ ու վիթխարի թռիչքի համար: Այնուամենայնիվ, այդ թռիչքի գաղափարն ու ոգին ապրում է այն շարժման ու մթնոլորտի մեջ, որն առաջացրել, ստեղծել են նաեւ այն արվեստագետները, որոնք ներկայացված են այս գրքում»: Նույն տարի Բոխումում կազմակերպեց հայ արվեստի ցուցահանդես, որտեղ կրկին հիմնականում ժամանակակից արվեստի գործեր էին եղել: Բոխումի ցուցահանդեսը քննադատող հոդվածում («Շրջան», 1995 թվի 10-րդ համար) արվեստաբան Վիգեն Ղազարյանը գրում է, որ այնտեղ «լոք» է արված (այսինքն՝ չի ներկայացված) միջնադարի, ուշ միջնադարի, ժամանակի վրայով, եւ այն «միանգամից հայտնվում է մեր նորարարիկ նկարիչների, անշուշտ շնորհիվ, «պոստմոդեռնիզմի» լաբիրինթոսում»: Ցուցահանդեսը կազմակերպելն էր Մովսեսը հանձնարարել էր մոդեռնիստ վերացապաշտ նկարիչներ Վիգեն Թադևոսյանին ու իր կողմից նշանակված վարչության պետ Մկրտիչ Մաթեոսյանին (ՆՓԱԿ-ում նրա գործերը նույնպես ցուցադրվում են): Այդ ինչպե՞ս է պատահում, որ Մովսեսի ընտրությունը միշտ համընկնում է իշխանության քաղաքականությանը: Կոմունիստների ժամանակ՝ կոմունիստ, Լիբերալների ժամանակ՝ լիբերալ, ազգայնականների ժամանակ (հանրապետական, դաշնակցական)՝ ազգային: Ուրեմն նրա հայացքները կախված են իշխանության գաղափարախոսությունից:

Հավերժության մասին խորհող բանաստեղծի համար դժվար է ապրել փոփոխվող իշխանությունների ժամանակաշրջանում, քանի որ հանճարեղություն ստանալու համար (այժմ նաեւ մրցանակի տեսքով կամ նախարարի պաշտոնի) նա ստիպված է ամեն իշխանության հետ դիրքորոշում փոխել, իսկ եթե Հայաստանում արմատավորվի դեմոկրատիան, ապա ոչ թե 10 տարին, այլ 4 տարին մեկ, ընտրություններից հետո, պիտի հասցնի փոխել կողմնորոշումը:

Ի դեպ, 31 էջանոց ինքնահարցազրույցը Հայաստանից անտեղյակ ընթերցողի վրա տպավորություն կթողնի, թե հայ գրականությունն ու արվեստը ողողված է սեքսով, պոպ-արտով, պոստմոդեռնիզմով, մոդեռնիզմով, ավանգարդով եւ այլնով: Սակայն իրականում 400-ից ավել անդամներով Գրողների միության, ստեղծագործական եւ պետական մյուս հաստատությունների, Ակադեմիայի գրականության ինստիտուտի, համալսարանների բանասիրական ֆակուլտետների տիրապետության մեջ գտնվողների համեմատ՝ Մովսեսի համար անընդունելի արվեստագետներն ու գրողները իսկի տոկոս էլ չեն կազմում: Նաեւ՝ Հայաստանում երբեք քրիստոնեությունն այնպես չի պրոպագանդվել, ինչպես այժմ, հեռուստատեսության մի ամբողջ ալիք եկեղեցուն է պատկանում, իսկ մյուս ալիքներով եկեղեցական ամեն տոն լուրերի մեջ է հատնվում, եւ զանգվածային լրատվամիջոցներով ոչ միայն չի քննադատվում քրիստոնեությունը, այլեւ ուղղակի անքննելի է: Ես մի-

այն մի դեպք եւմ հիշում, որ հրապարակայնորեն ծաղրվել է քրիստոնեությունը, երբ 91թվի Նախագահական ընտրություններից առաջ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանը հայտարարեց հեռուստացույցով՝ ես չեմ ընդունում բարոյախոսությունը, կար այդպիսի մի բարոյախոս, որին խաչեցին: Մովսեսը դրանից հետո լուռ ընդունեց մշակույթի Նախարարի պաշտոնը:

Սահմանադրությունը, որ կոչված պետք է լիներ հավասար ազատություն սահմանել կրոնների մեջ, 2005 թ. փոփոխություններով սահմանում է. «Հայաստանի Հանրապետությունը ճանաչում է Հայաստանյայց առաքելական սուրբ եկեղեցու՝ որպես ազգային եկեղեցու, բացառիկ առաքելությունը հայ ժողովրդի հոգեւոր կյանքում, նրա ազգային մշակույթի զարգացման եւ ազգային ինքնության պահպանման գործում»:

Եթե ինչ-որ ժամանակ կար, որ պետք էր բողոքել, ինչպես ինքն է հռետորաբար ասում՝ «մենք դեմ ենք Զրիստոսին», ապա Մովսեսի տարիներն էին: Այն ժամանակ ասողներ կային, որ խղճի, դավանանքի ազատությունը ոտնահարվում է, որ երկիրը դեմ է Զրիստոսին, բազմաթիվ այլախոհներ, որոնց բանտեր ու աքսորներ էր տանում Մովսեսի Կոմկուսը: Իսկ այժմ սովետական այլախոհներից Մովսեսն իր դին է հանում՝ փորձելով արժեզրկել նրանց վաստակը, քանի որ այդ արժեզրկումով, թվում է, թե կարժեզրկվի Նաեւ աթեիստական իշխանության կուսակցության անդամ լինելը. «ՍՍՀՄ-ը գրողական հարթության մեջ ոչ թե սովետիցիսները կործանեցին, այլ, ենթադրեմք, Ա. Ռուբլյովը եւ Գր. Նարեկացին, որոնք այդ երկրի դեմ վառ պահեցին հոգին»:

Թեեւ Մովսեսը քրիստոնեության դիրքերից է խոսում, սակայն իր Եւթյան մեջ նրա տեքստը «դեմ է Զրիստոսին»: Այսպես, եթե Զրիստոսը «ծուկում էր» առաքյալներ ձկնորսներից (այն ժամանակվա բանվորներից), հետեւորդներ՝ բողոքից, ստրուկներից, պլեբեյներից ու հիվանդներից, մի խոսքով, մարդկանց միջեւ խտրականությունը վերացնում էր, ապա Մովսեսը մերժում է այդպիսիներին, խտրականության սահմաններ վերականգնում, մարդկանց բաժանում է ազնվականների եւ պլեբեյների ու գիտությունն ու արվեստը ազնվականների մենաշնորհ դարձնում՝ «բանվորի որդիներից արոժեցնելով ծուկելու»՝ փխ գործընթաց», «պլեբեյական թույլատրելիություն», «պլեբսի քիմք», «տականքը իր կենսափիլիսոփայությամբ բարձրացել է երես»: Եթե Զրիստոսը մարդկանց բժշկելով վերացնում էր հիվանդների նկատմամբ խտրականությունը, նրանց ինտեգրում հասարակությանը, ապա Մովսեսը 20-րդ դարի երկրորդ կեսի մի շարք փիլիսոփաների մտքերի դեմ միտք հակադրելու անկարողությունից, նրանց նկատմամբ այլ «առավելություններ» է ստեղծում կամ վերականգնում, իր առողջությունը հակադրում է մյուսի հիվանդությանը, հետեւորդները՝ թափաքանում՝ հոմոսեքսուալությանը, կյանքի ընտրությունը՝ մահվան ընտրությանը, հայ լինելը՝ հրեա լինելուն. «Այն (իր խոսքով՝ Եվրոպայում շրջող «մշակութային համայնավարության» ուրվականը, որի տակ մտցնում է պոստմոդեռնիզմ, ավանգարդ, հիպի, բիտնիկ եւ այլն) տեսությունն ավարտվում է փառաբանում են 60-70-ականներից նրա վրա քաշված ողջ մակաբույծն ու ճանճը, մտածողության մեջ առավելապես հուդաիստական-պրագմատիկ ծագում է նպատակներ մետեորը՝ բատայները, դերիդաները, լեվինասները, դեյուզները, սլոտերդայկներն ու իրենց վախճանը հիմնականում միասեռականությամբ, սպիդով կամ լուսամուտից դուրս նետվելով գտած եւ հիմնականում մեծ մտածողներ Ֆրիդրիխ Նիցշեի կամ Մարտին Հայդեգերի փիլիսոփայության մարմնի ծալքերը քաշված մյուս ուղիները»: Ովքեր են մյուս ուղիները, ո՞վ է նրանցից սպիդից վախճանվել, եւ ինչպե՞ս են միասեռականությունից վախճանվում: Հռետորությամբ տարվելը, թե՛ անգուսպ հոմոֆոբիան չի թողնում հեղինակին իմանալ, որ միասեռականությունը մահվան պատճառ չի կարող լինել, եթե կարող է, ապա՝ այնքան, ինչքան հետեւորդները, տղամարդ, կին, մոնղոլ կամ գերմանացի լինելը: Գուցե թվարկված հեղինակների մասին է խոսքը, բայց նրանցից ոչ ոք սպիդից չի վախճանվել, իսկ նրանց սեռական կողմնորոշման մասին չգիտեմ: Գուցե «մյուս ուղիներ» ասելով՝ նկատի ունի Միշել Ֆուկոյին, որ միասեռական է եղել, մահացել է սպիդից ու ներշնչվել է Նիցշեից, իսկ ինչո՞ւ անունը չի տալիս, գուցե այն պատճառով որ տանը, կարծես, ունի ֆուկոյի գերմաներեն հատորները ու, անունը տալով, կարծում է, թե հատորները կարժեզրկվեն: Իսկ ինչո՞ւ է երկակի ստանդարտով մի դեպքում ինքնահարցազրույցում անթույլատրելի համարում, որ սրճարանային գրույցի ժամանակ խոսքի մեջ Շեքսպիրին շիզոֆրենիկ ասեն, իսկ իր դեպքում իրեն թույլ է տալիս մտածված, գրավոր, 50-ականներից հետո ամենաազդեցիկ փիլիսոփաներից շատերին ոչիլ անվանել: Իսկ գուցե արժե տրամաբանություն գտնել Մովսեսի խոսքում ու շարունակել՝ այն: Ուրեմն այդ տրամաբանությամբ Հայդեգերը Հուսեյնի ու Նիցշեի վրայի ուղիվ է, Նիցշեն՝ Շոպենհաուերի ու Մաքս Շտիրների, Շտիրները՝ Հեգելի, Տերյանը՝ Վեռնի, Զարենցը՝ Տերյանի, Մայակովսկու եւ Էլի շատերի, զավակները՝ ծնողների, աշակերտը՝ ուսուցչի եւ այլն:

Եթե Զրիստոսն ասում է, որ երկնային հայրը «իր արեգակը ծագեցնում է չարերի եւ բարիների վրայ եւ անձրեւ է թափում արդարների եւ մեղաւորների վրայ» (որի արձագանքն է Թումանյանի խոսքը՝ «Ո՛ւնց է ժպտում իմ հոգին/ Զարին, բարուն,- ամենքին»), ապա Մովսեսը «արեգակներ» է սեփականաշնորհում իրեն՝ ու սեփականացրած «արեգակներից»՝ Նիցշեից ու Աստվածաշնչից ցիտելը ամեն մեկին անթույլատրելի է համարում ու վրդովվում. «Մեքեբրուներ է անում («բանաստեղծության Դրախտը» գրաված ցեղը) Նիցշեից, անգամ Աստվածաշնչից»:

Ուրեմն, կրկին հաստատվում է, որ նրան ոչ թե Զրիստոսն է հուզում, այլ քրիստոնեությամբ իշխանություն հաստատելը, հպատակեցնելն ու ենթարկեցնելը, ինչպես եկեղեցին ու ազնվականությունն են արել միջնադարում:

Բայց նրա իշխանատենչությունը չի բավարարվում քրիստոնեության զենքով եւ արսենալը համարում է քրիստոնեությունը հիմնահատակ ավերող Նիցշեով, որից մեքեբրուների հեղեղով ուզում է խեղդել «դրախտը գրավածներին»: Զանի որ Մովսեսը նեղսրտում է, երբ ուրիշները Նից-

շեկից մեջբերում են անում (Նիցշե թարգմանել է նրան ներշնչել, որ Նիցշեն իր սեփականությունն է, եւ նրանից մեջբերում անելը՝ իր մենաշնորհը, թե՛ ուզում է արգելել իր գեղեցիկը՝ Աստվածաշնչից եւ Նիցշեից օգտվելը, քանի որ հանկարծ այդ երկու գեղեցիկը որեւէ մեկից արված մեջբերումը կարող է վնասագործել մյուս գեղեցիկը, հետեւաբար նրա մեկ այլ հեղինակությունից մի մեջբերումով բավարարվում է։ Այսպես. Հայդեգերը բացատրում է, որ Նիցշեի խոսքը՝ «Աստված մեռավ», նշանակում է, որ «քրիստոնեական Աստված» կորցրել է գոյության եւ մարդու կոչման վրա իր իշխանությունը. «Բացառված չէ, որ այդ Աստծուն դեռ երկար կհավատան եւ կհամարեն նրա աշխարհը «գոյություն ունեցող», «գործուն» եւ «որոշիչ»։ Դա նման է այն երեւոյթին, երբ հազար տարի առաջ հանգած աստղի լույսը դեռ տեսանելի է, բայց պարզվում է, որ նրա ողջ լուսարձակումը մաքուր «տեսողական խաբկանք» է» («Եվրոպական նիհիլիզմ»)։

Այսուհանդերձ, Մովսեսի այն մտքին, որ հակասովետականությունը սովետականի շրջոնքն է եւ, ինչպես այդ առիթով ձեւակերպում է. «Որեւէ բանի դեմ լինելը դեռ այդ նույն բանը լինելու շրջոնքային քայլն է», լրիվ համաձայն եմ։ Երբ պայքարում ես որեւէ գաղափարի դեմ, որդեգրում ես նրա ստորատեգիան, ու միտքդ մի մտքի հակադրվելով՝ դառնում է միակողմանի, այսինքն՝ հակադիր մտքի մյուս կողմը, գրկվում է աշխարհի բազմազանությունը տեսնելու հնարավորությունից։ Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ սատանայի շրջոնքը հակասատանան է (պատահական չի, որ սատանիստները առաջանում են հակասատանաների՝ քրիստոնյաների երկրներում), Քրիստոսի շրջոնքն էլ՝ Հակաքրիստոսը։

Սակայն իշխանության ու բանաստեղծի գաղափարախոսության ընդհանրությունը, արդյո՞ք, քաղաքական խնդրի չի հետապնդում։ Գուցե մտավորականը մտածում է, թե ազգայնական դաշնակցականահանրապետական իշխանությունն ազատությունները սահմանափակող նախաբարի կարի՞ք ունի։

Մովսեսը, քանի որ չի կարող խոստովանել, որ ազատությունը չի ընդունում, ազատության իր պատկերացումն է սահմանում. «Ես բանաստեղծի ազատությունը նույնպես իբրեւ մշակութա-գեղագիտական ելակետ եմ հասկանում, ինչից դուրս այն ինձ համար ախտաբանական է»։ Իսկ ուրիշների ազատությունը անվանում է՝ «տգիտության ազատություն», «խեղկատակային ազատություն», «անաստվածի ազատություն», «սեռական ազատություն», «խուժանի ազատություն», «վերջինիս պես լուտանքներ թափելու ազատություն», եւ ազատությունը նսեմացնում է՝ հեզակական «ազատության տեսականի» բառակապակցությամբ։

Այսուհանդերձ, կարծում եմ, մի ազատության կա, որ կարող են ընդունելի համարել տարբեր հայացքներ ունեցողները, որը նրանց կոնսենսուսի՝ փոխհամաձայնության կբերի, դա ազատության տեսակն ընտրելու ազատությունն է։ Մնացած ազատությունները, նաեւ իր պատկերացրած մշակութային ելակետայինը, ազատության մեկնաբանություններ են, եւ յուրաքանչյուրը մյուսի ազատությունը կարող է կախվածություն մեկնաբանել (ասենք, Մովսեսը համարում է խուժանի ազատությունը խուժանությունից կախվածություն, մեկ ուրիշն էլ կհամարի քրիստոնյայի ազատությունը՝ կախվածություն Ավետարանից)։

Բայց բանավիճելն անիմաստ է, Մովսեսը ազատության հետ որեւէ խնդրի չունի, նա միշտ նույն ընտրությունն է կատարում՝ «ազատությունը փնտրում է այնտեղ, որտեղ այն կա՝» իշխանության հետ լինելու ազատությունը, իսկ ուրիշ տեղ ազատություն գտնելու իրավունքը խլել է հարկավոր, քանի որ եթե լինեն ազատություններ, իր ընտրությունը կդառնա անարդյունավետ (օրինակ, Մովսեսի ժամանակ գիրք տպելու համար անհրաժեշտ էր լինել Գրողների միության անդամ, ավելի շատ տպելու ու գրական մամուլում պաշտոն ունենալու համար՝ կոմունիստ, եթե կոմունիստ լինելու «ազատությունը» չէիր ընտրում, խմբագիր կամ բաժնի վարիչ չէիր դառնում, իսկ այժմ, ընտրության ազատության պարագայում, վերանում է Գրողների միության անդամ լինելու եւ կուսակցական լինելու անհրաժեշտությունը, ցանկացած մարդ կարող է գիրք տպել, ժուռնալ հիմնել ու ինքն իրեն գլխավոր խմբագրի պաշտոն տալ՝ առանց իշխանության հետ լինելու)։

Ես սկզբում տատանվում էի պատասխանել, թե չպատասխանել «Օվսանային...», ի վերջո բազմաթիվ նման հայտարարություններ են արվում, թող լինեն իրենց համար։ Այնուամենայնիվ, որոշեցի մի քանի կետերի անդրադառնալ։ Ինչո՞ւ։ Այսօր գնալով բազմապատկվող ազգային-քրիստոնյաներն իրենց անհանդուրժողական ու այլատյացական քարոզչությամբ լցրել են եթերը եւ սկսում են վտանգ ներկայացնել այն մարդկանց համար, որ նրանցից տարբեր են մտածում, այլախոհ են։

Այսպես, հաճախ եթերից այլատյացություն տարածող գրող Վահրամ Սահակյանն իր հայացքները տեղադրել է www.vraert.com -ում, որտեղ, Մովսեսի ու Էդոյանի պես, հերետիկոսներ է փնտրում, «Սատանան ձեզ հետ» բանաստեղծության մեջ իր համար անընդունելի շերտերի ներկայացուցչին մեղադրում է դիվականության մեջ՝ «Դեւին թիկունք կանգնելով, ամուսնացած նրա հետ»։ Մովսեսը ռաբիսը «նողկալի» է համարում, իսկ Սահակյանը շարունակում է նրա վերաբերմունքը՝ անմիջական բռնության կոչ անելով ռաբիս խողների ու երգողների դեմ. «Երբեք մի փորձեք թքել Թաթուլ կամ մեկ այլ սխալ սարքած, գազախցի արժանի կլկացնողի կամ դրանց խողների աչքին։ Մի եղեք այդքան դաժան։ Կարելի է նրբորեն արտաթորել նրա մայրիկի արգանդի մեջ»։ «Յուրաքանչյուր ազնիվ հայի պարտականությունն է» բաժնում կոչ է անում. «Արհամարհել, չխոսել այնպիսի կենդանիների հետ, որ թուրքական մուղամ են լսում (իրենց ասելով հայկական)», «Դռներն այնպես շրխկացնել աղանդավորների «դեմքերի»(?) առաջ, որ վերջիններս ցած գլորվեն

հարվածի ալիքից»: Իսկ մի հեռուստահաղորդման ժամանակ նա կոչ արեց, որ եթե աղանդավորները ձեր դուռը թակեն, գրտակալով հարվածեք, որից հետո առնվազն երեք անգամ մարդիկ ծեծել են Եհովայի վկա կանանց:

Այս տարի արդեն պետությունը՝ հանձինս մշակույթի նախարար Յասմիկ Պողոսյանի, գրաքննություն մտցրեց, փետրվարի 1-ին արգելեց անգլիացի պարող Նայջել Չարնոքի երկրորդ ներկայացումը՝ պատճառաբանելով, թե այն «քրեական» է եւ «ցածրորակ արվեստ», եւ որ արտիստը հայոց դրոշմ գորգի պես է օգտագործել (երեւանյան միակ ներկայացմանը նա պարել էր բրիտանական եւ հայկական դրոշների վրա): «Ազգ» օրաթերթը, որ դարձել է այլատյացության քարոզչաթերթ (մի օրինակ. համարներից մեկում մի հոգեւորական ասում է, որ Եհովայի վկաները, հոգեգալստականները եւ մյուս «քայքայիչ» աղանդները նման են սպիդի, «որ այս դեպքում քայքայում է մարդու մտավոր ունակությունները»), նախարարի գրաքննությունը որպես ազդակ ընդունեց՝ գրաքննություն մտցնելու կոչ անելու համար: Փետրվարի 10-ի համարում նախարարությանը կոչ արեց գրաքննության այլ թիրախ ընտրել, արգելել «Բնագիր» գրական հանդեսը, քանի որ այն «գոռնիկ նատուրալիզմով եւ վուլգարիզմով սնվող, կյանքի կեղտն ու ժանգը ներկայացնող» է («Բնագիր» հանդեսի կայքէջը գործում է, բայց այն այլեւս չի տպագրվում, կարելի է ասել, որ այժմ նրան փոխարինում է «Ինքնագիրը»): Նկատել տանք, որ եթե «Ազգին» թվում է, թե «Բնագիր» «ժանգը» ստվերում է Էդոյանի, Մովսեսի ու այլ գրողների գործերը, եւ արգելվելով կվերանա ստվերը, ապա մի փոքր սխալվում է, քանի որ եթե իրոք ստվեր է ընկնում, ապա այն կվերանա միայն տպագիր տեքստ կարդացողների համար, իսկ ինտերնետից օգտվողները «Բնագիրն» ու «Ինքնագիրը» կտեսնեն այլ երկրներին պատկանող հոստինգներում, որտեղ չեն կարող հասնել հայ գրաքննիչների ձեռքերը: Իսկ եթե հեղինակներին էլ արգելեն ստեղծագործել, ապա ոմանք էլ գուցե ազատ ստեղծագործելու համար տեղափոխվեն այլ երկրներ, բայց, միեւնոյն է, նրանց գործերը էլի ինտերնետով կընթերցվեն Յայաստանում:

Սուլտիպիկատոր Ռոբերտ Սահակյանցը, որ նույնպես եթերում հաճախ է հայտնվում, նույն հռետորությունն է օգտագործում, հանուն ազգային արժեքների բացահայտ դեմոկրատական ընտրությունները կեղծելու քարոզ է անում, իսկ մի այլ հաղորդման ժամանակ ասաց, որ անհրաժեշտ են մշակույթի սահմանապահներ: Բարեբախտաբար նա չուներեն է խոսում, ու նրա ազգային լինելը շատերին համոզիչ չի թվում:

Սովսեսը որոշ հեղինակություն ունի, մեջբերումների ու անունների թվարկմամբ ինտելեկտուալի համբավ է ձեռք բերում, եղել է Մշակույթի նախարար, լավ բանաստեղծ է, ու նրա հայացքները կարող են առավել ուժեղ գենը դառնալ ազգայնական այլատյացների ձեռքին:

Մեր փոփոխական ժամանակներում, երկրում, ուր ժողովրդավարական մեխանիզմները շատ թույլ են գործում, եւ ամեն վայրկյան վտանգ կա, որ կշռվի երկիրը դեպի բռնապետություն, հեղինակություն ունեցող անձանց՝ նման պաթոսով հողվածը ազդեցություն կարող է ունենալ մարդկանց վրա, եւ, հետեւաբար, անհրաժեշտ է ինչ-որ պատասխան տալ:

Մենք տեսնում ենք, որ մեր քթի տակ, Ռուսաստանում, իշխանության հովանավորությամբ կրոնաազգայնական խմբերը բռնությունների են ենթարկում ազգային (անցյալ տարի միայն ութ հայ է սպանվել), կրոնական, սեռական, մշակութային փոքրամասնություններին: Վերջերս սպանեցին լրագրող Աննա Պալիտկովսկայային՝ որպես լիբերալ մտավորականի (նրա անունը «Վրագի նարոդա» կայքում եղել է նացիոնալիստների կողմից մահվան դատապարտվածների ցուցակում): Սկինհեդների համար ոչ սլավոնական արտաքին ունեցողներն ու այլախոհները մարդ չեն, մարմին են, որ պետք է ոչնչացնել, փրկելու համար հոգին՝ սլավոնական: Հայ ազգայնականների գաղափարները հաճախ հենց փոխառնված են ռուս ազգայնականներից: Հենց Մովսեսի հողվածում ակնհայտ հակահրեությունը այդ ազդեցության արտահայտությունն է: Այստեղ նա ուղղակի մատնում է իր ակունքը. «Այսօր ռուս մտավորականությունը բողոքում է, որ 20-րդ դարում առանձնապես հրեա գիտնականների կողմից ռուսերենը եվրոպական լեզուներից եւ լատիներենից այնքան եզրեր է վերցրել, որ ինքը դրա մեջ արդեն կորչում է»: (Թե ինչ վերացական մտավորականության մասին է ասում, անհայտ է, քանի որ, եթե անուններ տար, կպարզվեր, որ դրանք սովորական ազգայնականներ են: Բնականաբար, ոչ մի գիտնական նման միտք չէր ասի, քանի որ ակնհայտ է՝ լեզուները փոխազդեցություններ են ունենում, մի լեզվից մյուսը, առանց երրորդ կողմի միջամտության, բազմաթիվ փոխառություններ են անցնում, մասնավորապես մշակույթի լեզվից, որը գերիշխում է մյուսների վրա, ինչպես այժմ անգլերենից են անցնում ռուսերեն եւ այլ լեզուներ: Այդպես էլ, ինչքան էլ Մովսեսին դուր չգա, այսուհանդերձ, հայերեն են անցել պարսկական, արաբական, թուրքական, ասորական փոխառություններ՝ առանց որեւէ երրորդի միջամտության):

Ռուսաստանում պատվող հողմերը հաճախ են գալիս Յայաստան, իսկ հայերն առանց այն էլ անհանդուրժող են (ապացույց՝ Յայաստանի միատարր բնակչությունը) եւ կարող է լինել իրավիճակ (նաեւ՝ իշխանությունների հրահրմամբ), որ հայկական ֆաշիստներ հայտնվեն, իսկ նրանց համար Մովսեսի ինքնահարցազրույցը ուղեցույց կարող է լինել:

Օգտագործված գրականություն՝

Даданзм, Москва, 2002

Игорь Голомисток “Тоталитарное искусство”, Москва, 1994.